

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО

На правах рукопису

Лук'янченко Ірина Олегівна

УДК: 378.973+378.126+378.14+020+306

Формування інформаційної культури майбутніх учителів
англійської мови

спеціальність – 13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови)

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник
Боднар Світлана Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Одеса – 2008

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ЄМП – Європейський мовний портфель/портфоліо

ЗМІ – засоби масової інформації

ІКМУАМ – інформаційна культура майбутніх учителів англійської мови

ІКТ – інформаційно-ком'ютерні технології

ТКТ – телекомунікаційні технології

НІТ – нові інформаційні технології

ФІКМУАМ – формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови	12
1.1. Поняття і сутність інформаційної культури в сучасних дослідженнях ..	12
1.2. Інформаційна культура як складова професійно-педагогічної культури вчителя англійської мови	37
1.3. Аналіз чинних програм, нормативних документів та підручників в аспекті досліджуваної проблеми	61
Висновки до розділу 1	75
РОЗДІЛ 2. Методика формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови	79
2.1. Педагогічні умови формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови	79
2.2. Система вправ з формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови	98
2.3. Експериментальна модель формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови з використанням розробленої системи вправ	118
Висновки до розділу 2	151
РОЗДІЛ 3. Експериментальна перевірка ефективності методики формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови	154
3.1. Стан формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови в теорії і практиці вищої школи	154
3.2. Підготовка та реалізація експерименту	161
3.3. Констатація та інтерпретація одержаних результатів	174
3.4. Методичні рекомендації щодо формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови	187
Висновки до розділу 3	193

ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200
ДОДАТКИ	229

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток інформаційного суспільства, входження України до європейського простору висувають нові вимоги до якості підготовки висококваліфікованих учителів іноземних мов. Соціальні й культурні реалії сьогодення вимагають підготовки фахівця нового типу, готового до професійної діяльності в інформаційному суспільстві, особистості, яка має творчий потенціал і володіє культурою використання засобів інформації як джерела нових знань для професійного саморозвитку та самоосвіти. Культура роботи з інформацією стає ознакою професіоналізму сучасних фахівців загалом і вчителя англійської мови зокрема.

Психолого-педагогічні аспекти інформатизації освіти й використання нових інформаційних технологій у навчальному процесі відображені в працях П. Асоянц, В. Беспалька, Н. Бичкової, І. Богданової, Н. Бориско, А. Єршова, М. Жалдака, О. Заболотської, В. Зінченко, А. Коваль, В. Краснопольського, Ю. Машбиця, В. Монахова, Є. Полат, І. Самойлюкевич, П. Сердюкова, Н. Тализіної, О. Тарнопольського, J. Barton, G. Dudeney, R. Earle, M. Connell, D. Johnson, D. Laurillard, N. Wentworth та ін.

Інформаційна культура стала предметом спеціальних досліджень, в яких її витлумачено з позицій гуманістичного (Г. Герцог, В. Каймін, Н. Угринович), діяльнісного (Н. Гендіна, Б. Невзоров, Н. Паршиков), культурологічного (С. Антонова, А. Гречихін, С. Каракозов, Н. Макарова, В. Сухіна), особистісно орієнтованого (С. Бешенков, М. Вохришева, Н. Зинов'єва, Є. Медведева, Б. Семеновкер, Н. Ходякова), технологічного (Ю. Брановський, А. Єршов, В. Мілітар'єв, Ю. Первін), філософсько-світоглядного (Е. Семенюк, О. Суханов, А. Урсул) та інших підходів.

Крім того, досліджено формування інформаційної культури в процесі підготовки студентів у ВНЗ (В. Андрєєва, А. Атаян, М. Близнюк, Г. Вишинська, Н. Лантух, О. Ластовка, Л. Нестерова, К. Овчиннікова, О. Оршанський, Т. Плеханова, Н. Шаховалов, І. Щукіна та ін.); можливості

використання освітніх інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні інформаційної культури вчителя (Т. Везіров, Т. Гусакова, Н. Кузнєцова, Л. Морська). Формування інформаційної культури студентів пов'язане з уміннями й навичками роботи з новими інформаційними технологіями в процесі навчання. Натомість інформаційна культура є більш широким і складним явищем, що передбачає не лише роботу з інформаційно-комунікаційними технологіями, а й з будь-якими видами інформації. У процесі підготовки вчителя англійської мови, яка має свої лінгвістичні, психологічні й дидактичні особливості, ці моменти набувають особливої значущості.

Однак у теорії і практиці підготовки вчителів англійської мови відсутня науково обгрунтована методична система формування їхньої інформаційної культури. Так, не окреслено специфіки й змісту формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, не визначено педагогічних умов її формування, відсутня система вправ і методика реалізації педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови в процесі їхньої професійної підготовки у вишах, що і визначило вибір теми дослідження „Формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови”.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського „Теорія та практика особистісно орієнтованого навчання іноземної мови (англійської) як спеціальності у вищому закладі освіти” (протокол № 5 від 30.12.2004 р.). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 4 від 25.11.2004 р.) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 10 від 21.12.2004 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні й науковому обґрунтуванні педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови та в розробці методики їх реалізації.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність і структуру феномену „інформаційна культура майбутнього вчителя англійської мови”, визначити критерії, показники, схарактеризувати рівні сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови.

2. Виявити й науково обґрунтувати педагогічні умови формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови.

3. Розробити й апробувати експериментальну модель, систему вправ і методику реалізації педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови.

4. Розробити методичні рекомендації з формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови.

Об'єкт дослідження – інформаційна культура як складник професійної підготовки майбутнього вчителя англійської мови.

Предмет дослідження – зміст та методика формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови у вищій школі.

Гіпотеза дослідження – формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови відбуватиметься більш ефективно, якщо забезпечити єдність таких педагогічних умов:

- комплексність, систематичність та наступність на всіх рівнях і етапах взаємодії студентів з англійськими засобами інформації;
- наявність системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англійською інформацією;
- соціокультурна спрямованість вибору професійно-орієнтованих англійських джерел інформації.

Методи дослідження. З метою визначення стану теоретичних і методичних засад формування інформаційної культури майбутніх учителів

англійської мови, визначення педагогічних умов і побудови методики їх реалізації використано теоретичні методи: аналіз, узагальнення і систематизацію психолого-педагогічних, лінгвістичних та методичних досліджень, нормативних і навчально-методичних джерел з теми дисертаційної роботи. Задля виявлення рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови застосовано методи тестування і цілеспрямованого педагогічного спостереження за процесом навчання студентів факультетів іноземних мов, анкетування майбутніх учителів англійської мови. Для перевірки ефективності розробленої методики формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови використано метод педагогічного експерименту. Для узагальнення, якісного й кількісного аналізу експериментальних даних застосовано метод статистичної обробки результатів дослідження.

База дослідження. Експериментальне дослідження проводилося на базі факультету іноземних мов Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського та факультету іноземної філології Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. В експерименті взяли участь 180 студентів.

Наукова новизна дослідження: уперше визначено зміст і структуру феномену „інформаційна культура вчителя англійської мови”, що включає лінгвістичний, інструментально-діяльнісний, ціннісно-смісловий, творчий та рефлексійний компоненти; виявлено критерії оцінювання рівнів сформованості інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови (ціннісно-змістовий, професійно-діяльнісний, творчо-рефлексійний) і їх показники (інформаційна обізнаність, інформаційна активність, інформаційна готовність; уміння, спрямовані на отримання інформації з різноманітних англомовних джерел; уміння, спрямовані на адаптацію й інтерпретацію англомовної інформації; уміння, спрямовані на адекватне і повне повідомлення інформації іноземною мовою; здатність до креативного мислення, здатність до самостійного мислення, здатність до рефлексії);

схарактеризовано високий, середній, базовий рівні сформованості інформаційної культури студентів факультетів іноземних мов. Визначено й науково обгрунтовано педагогічні умови, що сприяють підвищенню ефективності формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, а саме: комплексність, систематичність і наступність на всіх рівнях та етапах взаємодії студентів з англійськими засобами інформації; наявність системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англійською інформацією; соціокультурна спрямованість вибору професійно-орієнтованих англійських джерел інформації. Уточнено сутність понять „інформаційна культура”, „інформаційна компетенція”, „інформаційні вміння”. Дістала подальшого розвитку методика навчання майбутніх учителів іноземних мов.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено зміст і методику формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови та рекомендації щодо її використання; відібрано мовний і мовленнєвий матеріал для формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, на основі якого розроблено систему вправ, спрямовану на формування інформаційної культури студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов у єдності її компонентів (лінгвістичного, інструментально-діяльнісного, ціннісно-сміслового, творчого та рефлексійного); розроблено спецпрактикум „Формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови” та методичні рекомендації з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англійськими текстами різних функціональних стилів. Результати дослідження можуть бути використані в лекційних курсах, практикумах, у складанні навчальних програм, методичних рекомендацій, навчальних посібників для студентів факультетів іноземних мов, а також застосовуватись у системі післядипломної освіти.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес підготовки майбутніх учителів англійської мови в

Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського (акт про впровадження № 4670 від 17.09.07 р.), Одеському обласному інституті вдосконалення вчителів (акт про впровадження № 791 від 01.10.07 р.), Мелітопольському державному педагогічному університеті (акт про впровадження № 06/1549 від 31.08.07 р.), Миколаївському державному університеті імені В. О. Сухомлинського (акт про впровадження № 01/834 від 18.09.07 р.), Рівненському державному гуманітарному університеті (акт про впровадження № 925 від 19.09.07 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечувалася методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних положень; використанням комплексу методів дослідження, адекватних його об'єкту, предметові, меті та завданням; кількісним і якісним аналізом здобутих результатів; репрезентативністю вибірки учасників експерименту і статистичною значущістю емпіричних даних, які забезпечують логічність, обґрунтованість і достовірність наукових положень та висновків; позитивними наслідками експериментальної роботи.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на III, IV міжнародних науково-практичних конференціях „Сучасні тенденції комп'ютеризації процесу навчання іноземних мов” (м. Луганськ, 2005 р., 2006 р.), міжнародних науково-практичних конференціях „The Science: theory and practice” (м. Прага-Дніпропетровськ-Белгород, 2005 р.), „Актуальні проблеми сучасних наук: теорія і практика” (м. Дніпропетровськ, 2005 р.), „Наукові дослідження та їх практичне застосування. Сучасний стан і шляхи розвитку” (м. Одеса, 2005 р.), „Лінгводидактика і методика навчання іноземних мов: до нової парадигми” (м. Мінськ, 2006 р.), „Підготовка полікультурної багатомовної особистості в умовах інтеграції України у світовий освітній простір” (м. Чернігів, 2007 р.), „Сучасні напрями теоретичних та прикладних досліджень 2007” (м. Одеса, 2007 р.), всеукраїнських науково-практичних конференціях „Сучасні засоби навчання іноземних мов” (м. Ніжин, 2005 р.), „Управління якістю підготовки фахівців

у вищій школі: історія, досвід, перспективи” (м. Одеса, 2006 р.), всеукраїнських науково-практичних читаннях студентів і молодих науковців, присвячених педагогічній спадщині К. Д. Ушинського (м. Одеса, 2005 р.), обговорювалися на наукових семінарах і засіданнях кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (2005-2007 рр.), а також методичних семінарах Одеського обласного інституту вдосконалення вчителів (2006-2007 рр.).

Публікації. Результати дослідження викладено у 13 публікаціях автора, з них 5 – у фахових виданнях України.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, 11 додатків. Загальний обсяг роботи становить 199 сторінок. У тексті вміщено 2 схеми, 11 таблиць, 8 діаграм, що обіймають 3 сторінки основного тексту. Додатки викладено на 65 сторінках. У списку використаних джерел 278 найменувань, що охоплюють 29 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

1.1. **Поняття і сутність інформаційної культури в сучасних дослідженнях**

Останнім часом з'явилася необхідність роботи з великими потоками інформації, введення фундаментальних знань у структуру педагогічної діяльності, підвищення рівня професійної підготовки вчителя. Здобування і розвиток знань виявляються адекватними способами задоволення потреб людства у вирішенні однієї з найважливіших суперечностей пізнавальної діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства – суперечності між обсягом людського знання, що зростає, і традиційними формами його здобування, засвоєння, трансляції і застосування. Саме освіта значною мірою виявляється одним із засобів вирішення цієї суперечності, що висуває до неї особливі вимоги з боку суспільства. Так, освіта, що сприяє перетворенню знань на інформацію і навпаки, відповідає потребам інформаційного суспільства і повинна стати умовою розвитку культури цього суспільства. У зв'язку з цим, одним із пріоритетних завдань, що стоять перед системою освіти, є вирішення проблеми підготовки фахівців, готових до інформаційної взаємодії і здатних ефективно працювати в умовах становлення інформаційного суспільства, коли інформація, знання стають важливим ресурсом та справжньою рушійною силою соціально-економічного, технологічного і культурного розвитку. Відтак, неодмінною ознакою високого професіоналізму майбутнього вчителя виступає інформаційна культура.

Логіка започаткованого дослідження вимагає з'ясувати такі супутні поняття, як „культура”, „інформація”, „інформаційна культура”, „інформаційна культура особистості”. Розглянемо ці поняття.

Феномен „культура” досліджували: філософи (М. Бердяєв, Г. Гегель, Й. Гердер, В. фон Гумбольдт, О. Зворикіна, М. Каган, Г. Карпова, Д. Францева), соціологи (М. Вебер, Е. Дюргейм, Т. Парсонс, П. Сорокін), педагоги (С. Гессен, Л. Коган, І. Лернер, Е. Маркарян, С. Матушкін, М. Скаткін, Е. Соколов), лінгвісти (А. Вежбицька, Г. Єлізарова, Ю. Лотман, О. Селіванова), методисти (О. Бігич, Є. Верещагін, І. Зимня, В. Костомаров, Ю. Пассов, О. Щукін).

Культура (лат. *cultura* – вирощування, виховання, освіта, розвиток), за філософським енциклопедичним словником, трактується як „історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений в типах і формах організації життя і діяльності людей, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях” [216, с. 292-293].

Поняття „культура” об’єднує різноманітні точки зору [143, с. 5]. Найбільш широкий підхід до визначення поняття „культура” полягає у виділенні її предметного боку. Культура (Й. Гердер, О. Зворикін, Г. Карпов, Д. Францев) розглядається як сукупність матеріальних цінностей, створених і створюваних людством у процесі суспільно-історичної практики, що характеризують наявний рівень суспільства [136]. У працях вчених-філософів (Г. Гегель, В. фон Гумбольдт, Ф. Шиллер) увага приділяється духовному аспекту поняття „культура”. Вони вважають, що культура – це духовні цінності, набуті людством у процесі історії.

В останні десятиліття ці підходи поступилися місцем двом новим підходам. Один з них полягає в розумінні культури як процесу творчої діяльності (А. Арнольдов, Е. Баллер, Н. Злобін, Л. Коган, В. Межуєв та ін.), інший – як специфічного способу діяльності людини (У. Давидович, Ю. Жданов, М. Каган, Е. Маркарян, З. Файнбург та ін.).

В основу розуміння культури представниками першої концепції покладено історично активну творчу діяльність людини і, отже, розвиток самої людини як суб’єкта цієї діяльності [217]. Для означеного підходу характерне виділення і поєднання двох параметрів культури – творчого і

особистісного, завдяки яким встановлюються критерії виокремлення культури зі всього комплексу суспільного життя. Звідси виникає характеристика культури як засобу гуманізації суспільства і людини.

Прихильники другої концепції вважають, що культура – це загальний спосіб людського існування, спосіб людської діяльності, результат цієї діяльності, що об'єктивувався в різних продуктах (звичаї, система уявлень про добро і зло, засоби комунікації і т. ін.), який може містити елементи, що мають як позитивне так і негативне значення для функціонування соціального середовища [136]. Так, М. Каган відзначає, що за своїм складом культура є багатоелементною і різнорідною. Тому науковому вивченню підлягають не тільки різні боки, аспекти та властивості культури, а й різні форми її існування, інститути, а також різні культурні процеси [83].

За М. Бердяєвим, культура не існує поза людиною. Вона спочатку пов'язана з людиною і породжена тим, що людина постійно прагне шукати сенс свого життя і діяльності, вдосконалювати себе і світ, в якому живе. Отже, людина є продуктом загальнолюдської культури, її представником і носієм. Відтак, освіта і виховання – це оволодіння культурою, процес передавання її від одного покоління до іншого. Вочевидь, культура означає залучення людини до соціуму, суспільства [14, с. 260].

У соціології культура трактується як соціальний феномен, розглядається її місце і роль у взаємодії з іншими системами суспільства, а також взаємодія особистості, спільноти і суспільства [203]. Учені-соціологи (М. Вебер, М. Данилевський, Е. Дюргейм, Т. Парсонс, П. Сорокін) акцентують увагу на впливі культури на соціальну поведінку, на різні суспільні групи, на загальних правилах, зразках поведінки, засобах мотивації і також на місце культури в духовному житті суспільства.

У роботах учених-педагогів (Г. Громов, С. Гессен, Ю. Єфімов, Г. Коджаспірова, О. Коджаспіров, В. Мижериков) культура розуміється як джерело знань в освіті, її змістова складова, емоційно-вольове і ціннісне ставлення людини до довкілля та інших людей, а також як явище, що

характеризує міру і якість втілення в особистості у суспільстві передусім здібності людини до спадкоємства досвіду і перетворювальної діяльності, до гармонійного розвитку особистості [59; 55; 71; 97; 146]. І. Лернер вважає, що передавання культури від старшого покоління до молодшого може бути здійснене лише у формі соціального досвіду, втіленого у свідомість, навичках й уміннях, у засвоєній сумі діяльності людей [118].

О. Селіванова під культурою розуміє „складний феномен життя певної групи, етносу чи цивілізації, що являє собою збережені в їхній колективній пам'яті символічні способи матеріального й духовного усвідомлення світу, моделі його пізнання й інтерпретації, а також способи колективного існування представників різних народів, одного етносу або певної його групи” [190, с. 271].

На думку Ю. Пассова, культура – це система духовних цінностей, втілених або не втілених матеріально, накопичених суспільством у всіх сферах від побуту до філософії: ці цінності характеризують чинне суспільство, визначають його впорядкованість і керованість, передавання набутої прогресивної інформації і є основою духовної свободи і розвитку творчих сил і здібностей людини [165].

Отже, культура розглядається як механізм, що регламентує й регулює поведінку та діяльність людини і включає знання, що реалізуються в людській діяльності, вміння і навички, рівень інтелектуального, етичного і естетичного розвитку людини, її світогляд, способи і форми спілкування, а сама людина – як носій цієї культури.

За логікою викладу звернемося до поняття „інформація” з метою створення передумови для виявлення специфічних ознак інформаційної культури.

Інтерпретація поняття „інформація” пройшла істотну еволюцію від первинного визначення інформації як набору відомостей [161, с. 246] до її вірогіднісно-статистичного визначення в математичній теорії К. Шеннона як засобу зменшення невизначеності настання статистичних подій [232].

За культурологічною енциклопедією, „інформація – це 1) будь-які дані, відомості, повідомлення, що передаються за допомогою сигналів; 2) зменшення невизначеності в результаті передавання відомостей, даних, повідомлень – у цій якості інформація протиставляється ентропії” [115, с. 270].

У сучасних умовах інформація розглядається найчастіше як щось самостійне, в одному ряду з такими категоріями, як матерія й енергія. Так, А. Урсул стверджує, що інформація є не тільки властивістю, вона є атрибутом матерії і всіх її систем, і відіграє досить важливу роль у „житті” цих систем і в природі загалом [213, с. 6].

Інформація, як і будь-яка субстанція, має свої специфічні особливості. По-перше, це її незнищенність і невичерпність. Інформація не зменшується при використанні і виявляє тенденцію до того, щоб стати загальнолюдським надбанням. По-друге, це відсутність універсальної міри. Всі спроби виміряти кількість інформації, пов'язані з умовними заходами, що характеризують інформацію, яка несе певне повідомлення для певного адресата в будь-якій конкретній ситуації. По-третє, інформаційний ресурс має лише потенційне значення порівняно з людськими або матеріальними ресурсами, він не є самостійним, сам по собі не здатний динамічно розвивати соціосистему. Отже, цінність інформації істотно залежить і від способу її отримання, і від конкретної ситуації її застосування. Водночас інформація – це щось об'єктивне, не пов'язане з думками, особистими переживаннями, оцінками і т. ін. Інформація є інструментом для отримання знань людиною і вибір її визначається свободою вибору людини. Щоб здобути природне знання з одержуваної інформації, треба до цього прагнути, треба це вміти і треба володіти попередніми знаннями, до яких можна додати нові [6; 205].

Найбільш істотні аспекти вивчення інформації можуть бути зведені до кількох груп:

1) інформація пов'язується з тією або іншою властивістю матерії: відображенням, різноманітністю, структурою (В. Афанасьєв, М. Колчинський, А. Моль, С. Омілянчук, А. Урсул);

2) інформація розглядається як невизначеність, що усувається, як окремі знання, відомості, що розглядаються з точки зору їх відношення до зовнішнього світу, при цьому акцентується на логіко-семантичних аспектах поняття інформації і підкреслюється прагматичний бік цього поняття, тобто корисність, цінність, значущість, ефективність та інші аналогічні характеристики інформації, що розглядається як знання (А. Атаян, А. Берг, С. Залигін, Є. Кубрякова, А. Моль, К. Шеннон);

3) інформація як феномен всесвіту і чинник самоорганізації окремих систем (Р. Джерард, Е. Князева, С. Курдюмов);

4) інформація як мисленнєвий зміст людської свідомості, представлений у вигляді всіх можливих сучасних способів її отримання, обробки, передавання і використання (В. Виноградов, А. Ракитов, Л. Скворцов, О. Селіванова, О. Суханов) [6; 205; 213; 232].

Отже, аналіз поняття „інформація” дозволяє стверджувати, що в сучасній науці не існує загальноприйнятої єдиної концепції інформації.

Людство за весь час свого існування виробило величезні духовні і матеріальні цінності у вигляді досягнень наук, світоглядних поглядів, духовної і матеріальної культури народів. Усі ці досягнення представлені як знання, що часто втрачається, не використовується, не буває запитаним. Для того, щоб стати надбанням суспільства, знання повинно бути перетворене на інформацію, відчужене від свого безпосереднього носія, виражене в символній формі і зафіксоване в матеріальному носієві. Інформація на противагу знанню не пов'язана з конкретною особою, вона доступна всім однаково, хоча можливості перетворити її на знання у кожної людини свої, що спираються на особистий досвід. Інформаційно-когнітивний процес включає два аспекти: перетворення особистого знання на інформацію і подальше вилучення, відтворення цього знання з інформації. Ми поділяємо думку Ф. Махніної про те, що в пізнавальному ланцюжку „знання – інформація, як перетворене знання – нове знання” найбільш слабкою ланкою

є невміння знаходити і обирати потрібну інформацію, використовувати її [141].

Проблема використання всіх знань людства як інформації є однією з ключових у розумінні сутності процесу виробництва і використання інформаційних ресурсів. Так, Ю. Брановський та А. Беляєва розглядають роботу з інформацією як неодмінну складову професійної діяльності фахівця будь-якої галузі і трактують діяльність студента в інформаційному середовищі як найбільш логічний спосіб його професійної підготовки з підготовкою методологічною, з розвитком готовності до отримання нового знання [30]. Звідси, проблема невміння користуватися наявною інформацією вимагає більш детального дослідження мотивацій ухвалення рішень з використання цього знання як інформації і, як наслідок, дослідження потреби в інформації.

Отже, можемо зазначити, що інформації притаманна властивість взаємодії, як з духовним, так і з матеріальним світом людини. Остання властивість особливо важлива для розуміння суті нового суспільства. З одного боку, інформація формує матеріальне середовище життя людини, виступає в ролі інноваційних технологій, комп'ютерних програм і т. ін. З іншого боку, вона є основним засобом міжособистісних взаємин, постійно виникаючи, видозмінюючись і трансформуючись у процесі переходу від однієї людини до іншої (у цьому значенні під інформацією ми розуміємо форму функціонування знання у вигляді тексту, відчуженого від автора, творця цього тексту). Відтак, положення соціології щодо первинності матеріальних і вторинності ідеологічних суспільних відносин дозволяє вести мову про суперечність між матеріальною і духовною культурою, що подає поняття культури системно. Інформаційні процеси належать до духовної сфери суспільства, відтак, можна стверджувати, що інформаційна культура є видом духовної культури [159]. Хоча це не заперечує наявності її у матеріальній культурі. Отже, можна вважати, що інформаційна культура є внутрішньо необхідним компонентом духовної і матеріальної культури.

Так, вченими-педагогами (А. Атаян, Ю. Брановський, Л. Вінарік, Г. Воробйов, Г. Герцог, Є. Данильчук, Н. Макарова, В. Монахов, А. Урсул та ін.) започатковано вивчення інформаційної культури особистості і суспільства як особливої грані людської культури в цілому. Тобто йдеться про інтегральне позначення тих аспектів культури, які безпосередньо відображають усю сукупність інформаційних процесів, що використовуються людиною.

Поняття „інформаційна культура” сформувалось у процесі активізації уваги дослідників до механізмів інформаційного обміну у зв'язку з посиленням ролі інформації у соціокультурних процесах і формуванням інформаційного типу суспільства, в якому головну роль відіграє інформація та інформаційні технології, а також глобалізація процесів і явищ, що формує єдиний інформаційний простір і сприяє взаємодії культур. Виявлення низки суттєвих характеристик інформації і водночас прагнення до уніфікації призвело до появи декількох математичних теорій інформації (імовірнісної, алгоритмічної, комбінаторної). Універсальний характер процесів інформаційного обміну надав можливість застосування цих моделей при аналізі інформаційних процесів будь-якого характеру. Такою є запропонована К. Шенноном універсальна модель зв'язку (джерело – передавач – канал передачі – приймач – адресат – джерело перешкод), що була покладена в основу багатьох сучасних теорій комунікації. Власне, починаючи з цього часу можна вести мову про появу самостійного аналізу інформаційних процесів у культурі та про поняття „інформаційна культура” [115, с. 269].

Уперше термін „інформаційна культура” було введено в науковий обіг Г. Воробйовим у 1971 році. Автор у своїй роботі акцентує увагу на природі інформації, інформаційних потоках, масивах і вимогах, що ставляться до інформації. Він відзначає загальність використання інформації і дотримання певних норм інформаційної поведінки [40]. На жаль, у цій роботі Г. Воробйов ще не дав визначення поняття „інформаційна культура”. Пізніше

у своїх дослідженнях учений розглядав її як уміння аналізувати інформаційне оточення і використовувати інформаційний підхід [41].

Зауважимо, що на сьогодні відсутній цілісний підхід до визначення цього поняття. У дослідженнях, пов'язаних з вивченням інформаційної культури, розглядаються її окремі аспекти, що не претендують на остаточне визначення терміна „інформаційна культура”. Аналіз наукової літератури свідчить, що різні автори здебільшого по-різному розуміють інформаційну культуру. Деякі вчені (Л. Коган, Г. Герцог, О. Ханова) вважають, що інформаційна культура є сукупністю знань про основні моменти інформаційного процесу, інші трактують її у широкому (Т. Вітухновська, А. Гречихін, В. Кравец, В. Мілітарьов, Д. Польов) або вузькому (А. Атаян, Ю. Брановський, Г. Воробйов, Н. Макарова, О. Суханов) розумінні. У дослідженнях наголошується, що в першому випадку її розглядають у плані історичного розвитку, як сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію національних культур, їх з'єднання в загальний досвід людства. У вузькому сенсі під інформаційною культурою розуміють рівень розвитку інформаційної сфери діяльності людей.

Отже, як бачимо, існує необхідність більш точно з'ясувати поняття „інформаційна культура” і спробувати визначити стрижневе поняття, яким ми будемо оперувати в ході подальшого дослідження. Вважаємо за доцільне навести найістотніші з наявних визначень.

За культурологічним енциклопедичним словником, інформаційна культура – це „1) сукупність норм, правил і стереотипів поведінки, пов'язаних з інформаційним обміном; 2) поняття, що характеризує культуру з погляду інформації, яка кумулюється, обробляється і транслюється в її рамках” [115, с. 269].

На думку Н. Макарової, „інформаційна культура – це рівень досягнутого в розвитку інформаційного забезпечення людей, а також характеристика інформаційної сфери життєдіяльності людей, в якій можна вирізнити ступінь досягнутого кількісно і якісно створеного, тенденція

розвитку, ступінь прогнозування майбутнього” [81, с. 21]. А. Гречихін розглядає інформаційну культуру з погляду аксіологічного підходу як інформаційну діяльність, яка обумовлена цінностями культури [58, с. 15]. Л. Вінарік і А. Щедрін вважають, що „інформаційна культура – це рівень практичного досягнення розвиненості інформаційної взаємодії і всіх інформаційних відношень у суспільстві, міра досконалості в оперуванні будь-якою необхідною інформацією” [35, с. 37].

Ю. Брановський [29] та В. Жилкін [73] під інформаційною культурою розуміють вміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її отримання, обробки і передавання комп'ютерну інформаційну технологію, сучасні технічні засоби і методи.

Узагальнюючи означене, В. Коган і В. Уханов розглядають інформаційну культуру як єдність інформаційних здібностей і творчої інформаційної діяльності, суб'єктів у процесі створення, зберігання, перетворення, трансляції, сприйняття і використання інформації у суспільстві, що реалізуються в інформаційній взаємодії [94]. Зауважимо, привертає увагу той момент, що запропоноване визначення подається як погляд усього суспільства, а не конкретної людини, оскільки людина в ньому розглядається як пересічний об'єкт, поставлений в один ряд з інформацією та інформаційною технікою. Отже, як бачимо, в розглянутих дослідженнях інформаційна культура вивчається як соціальне явище.

Оскільки завданням нашого дослідження є вивчення інформаційної культури особистості майбутнього вчителя іноземної мови, розглянемо такий феномен, як інформаційна культура особистості.

Розглядаючи інформаційну культуру особистості, більшість авторів (Н. Гендіна, В. Каймін, О. Медведева, Ю. Первін, Е. Семенюк, О. Суханов) спираються на підходи І. Зимньої [77], І. Лернера [118] і розглядають її як сукупність відповідних знань, умінь, навичок і т. ін. Аналіз різних характеристик знання в дослідженнях, пов'язаних з інформаційною культурою особистості, видається нам правомірним. Водночас зауважимо,

що інформаційна культура особистості не може бути охарактеризована тільки знаннями цієї особистості. Так, А. Атаян під інформаційною культурою особистості розуміє рівень розвитку спрямованості, досвіду, особливостей психічних процесів і біопсихічних властивостей, що відповідають вимогам і умовам інформаційного суспільства [6]. Автор вважає, що інформаційну культуру слід розглядати як властивість особистості, що дозволяє, з одного боку, адекватно реагувати на процес інформатизації суспільства в цілях саморозвитку, а з іншого боку – впливати на процес формування інформаційної культури суспільства як гуманістичної основи інформатизації.

М. Вохришева розглядає інформаційну культуру з погляду культурологічного підходу, як галузь культури, що пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві і формуванням інформаційних якостей особистості [43, с. 57]. Як бачимо, автор звертає увагу на сукупність практичної та пізнавальної сфер, активність взаємодії особистості з навколишнім світом, інформаційну насиченість взаємообміну.

Н. Зинов'єва дає дещо інше визначення, акцентує увагу на „гармонізації внутрішнього світу особистості в ході освоєння всього обсягу соціально-значущої інформації” [78, с. 33]. Відзначимо, що студент, педагог або вчений занурюються в різні об'єми інформації. Відтак, кожному для роботи з відповідним обсягом інформації, необхідно володіти певними вміннями роботи з різними видами інформації і використання сучасних технологій, що потребує відпрацювання на практиці. Тому найбільш ефективним є формування інформаційної культури в ході навчальної, самоосвітньої і наукової діяльності.

За С. Антоною [3] та В. Сухіною [206], інформаційна культура особистості виступає як система матеріальних і духовних засобів забезпечення єдності і гармонії у відносинах людини, суспільства й інформаційного середовища. О. Медведєва вважає, що „інформаційна культура особистості – це рівень знань, що дозволяє людині вільно

орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні і сприяти інформаційній взаємодії” [142, с. 59]. Предметом дослідження Б. Семеновкера виступила сукупність інформаційних можливостей, які доступні фахівцям в будь-якій сфері діяльності в момент розвитку цивілізації [191, с. 12].

Н. Гендіна [53], Е. Семенюк [192], Н. Паршиков [163], І. Хангельдієва [218], Є. Ширшов [235] виділяють діяльнісний аспект, характеризуючи інформаційну культуру особистості. Так, Н. Гендіна, Н. Паршиков й Е. Семенюк вважають, що інформаційна культура проявляється у всіх можливих видах роботи з інформацією: її отриманні, накопиченні, кодуванні, переробці, створенні на цій основі якісно нової інформації, її передаванні та практичному використанні. І. Хангельдієва визначає інформаційну культуру як „особливий тип культури” і наголошує на якісній характеристиці життєдіяльності людини в галузі роботи з інформацією, де пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності [218, с. 2].

Подібну позицію щодо інформаційної культури особистості поділяють В. Каймін [84], Є. Медведєва [142], Н. Морзе [79], М. Шкіль, М. Жалдак [237], які вважають, що структура інформаційної культури повинна включати не тільки роботу з комп’ютером, а й спілкування, передавання інформації у межах спілки людей. Ряд учених (Т. Вітухновська, А. Гречихін, Д. Польов), розглядаючи інформаційну культуру в широкому її розумінні, як одну з граней культури, яка пов’язана з інформаційним аспектом життя людини, і відзначають уміння працювати з книгою, журналами, каталогом бібліотеки, використанням пошуку інформації в мережі Інтернет [36; 58; 142; 174].

Визначення Ю. Первіна частково збігається із дефініціями, запропонованими вище, проте є більш широким. За словами науковця, інформаційна культура – це культура, що „покликана забезпечити людину вмінням жити в інформаційному суспільстві” [170, с. 1]. На практиці це означає знання організації інформаційних процесів, володіння прийомами пошуку, збору, обробки, аналізу і синтезу інформації, уміння застосувати

сучасні технічні засоби, що використовуються в інформаційному процесі. Вчений виділяє також такі інформаційні вміння, як-от: уміти планувати свою діяльність; уміти спілкуватися, структуруючи свої повідомлення; вміти інструментувати діяльність насамперед інтелектуальну, знаходити кожного разу найбільш ефективний інструментарій [169; 170]. Так, це – ще один, на наш погляд, ракурс інформаційної культури особистості, який можна визначити як характеристики різних умінь і навичок особистості, що стосуються її інформаційної діяльності.

Як бачимо, в дослідженнях учених (Т. Вітухновська, Н. Гендіна, А. Гречихін, В. Каймін, О. Медведєва, Н. Паршиков, Ю. Первін, Б. Семеновкер, І. Хангельдієва) підкреслюється роль інформаційної культури особистості, як культури поведження із знаннями, даними та інформацією, об'єднуючи сукупність знань і навичок про основні методи представлення знань водночас з умінням застосовувати їх на практиці для постановлення і рішення змістових завдань. Отже, розглядаючи інформаційну культуру як компонент загальної культури особистості, вищеназвані автори акцентують увагу не тільки на інструментальних, комп'ютерних реалізаціях інформаційної культури, а й на її загальнолюдських складових, таких, як загальноосвітні знання і вміння, вміння спілкуватись, адекватно відбирати і оцінювати інформацію і т. ін.

Проаналізувавши різні визначення поняття „інформаційна культура”, в подальшій роботі будемо користуватися дефініцією, яку запропонував С. Каракозов: „Інформаційна культура особистості є складовою частиною базової культури особистості як системної характеристики людини, що дозволяє їй ефективно брати участь у всіх видах роботи з інформацією: отриманні, накопиченні, кодуванні і переробці будь-якого роду, у створенні на цій основі якісно нової інформації, її передавання, практичному використанні, і включає грамотність і компетентність у розумінні природи інформаційних процесів і відносин, гуманістично орієнтовану інформаційну ціннісно-сміслову сферу (прагнення, інтереси, світогляд, ціннісні

орієнтації), розвинену інформаційну рефлексію, а також творчість в інформаційній поведінці й соціально-інформаційній активності” [87].

Отже, можна дійти висновку, що концепція інформаційної культури особистості заснована на розумінні людини, яка сприймає, обробляє, створює і продукує інформацію [78]. Інформаційна культура особистості розглядається як інструмент адаптації до умов інформаційного середовища в ході засвоєння інформації у процесі інформаційної діяльності людини.

За логікою викладу матеріалу, спробуємо визначити, яким обсягом необхідних знань, навичок і вмінь має опанувати особистість у процесі свого становлення як інформаційно-культурної людини. Звідси випливає необхідність проаналізувати структуру та компоненти інформаційної культури. Тільки на основі такого цілісного аналізу можливо буде розробити модель формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови.

Так, у науковій літературі є чимало різних класифікацій щодо компонентів інформаційної культури. Як і будь-яка культура, інформаційна культура є складною багаторівневою системою. Як відомо, поняття системності припускає поєднання взаємозв'язаних елементів, єдність складових. Інакше, система – це таке утворення, з якого неможливо вилучити жодну з його частин без збитку для його цілісності [135, с. 105]. Розглянемо складові інформаційної культури.

Спираючись на роботи Л. Вінаріка і А. Щедріна [35], ми виділяємо такі складові інформаційної культури, що взаємодіють одна з одною, утворюючи єдину систему: засоби масової інформації (телебачення, радіо, кіно (відео, DVD), телефон); друкарські засоби (газети, журнали, книги); нові інформаційні технології (інформаційно-комп'ютерна технологія – ІКТ, телекомунікаційна технологія – ТКТ). Означені компоненти можна назвати базовими або складовими, оскільки саме вони є засобами зберігання, обробки та передавання інформації.

Сьогодні, друкарські засоби (газети, журнали, книги) та засоби масової інформації (телебачення, радіо, кіно (відео, DVD), телефон) виступають найдоступнішими засобами масової комунікації, слугують каналом передавання і джерелом різноманітної інтелектуальної та естетичної інформації і допомагають виробити певне оцінне, емоційне, практично-дієве ставлення особистості до навколишнього світу. У сучасному суспільстві велику роль також почали відігравати комп'ютерна техніка і нові види телекомунікації. „Людину нашого сторіччя оточує не стільки ... реальний світ, скільки штучний інформаційно-символічний всесвіт, створений розвитком мовлення, інших знакових систем, друку і аудіовізуальних засобів відтворення дійсності” [193, с. 33].

За словами Н. Макарової, нова інформаційна технологія – це процес, що використовує сукупність засобів і методів збирання, обробки і передавання даних (первинної інформації) для отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища [81].

З-поміж цих технологій виокремлюють дві: 1) інформаційно-комп'ютерну технологію і 2) телекомунікаційну технологію. Їх можна об'єднати загальним терміном „інформаційні технології”. Вони різняться своїми можливостями і функціями: інформаційно-комп'ютерна технологія займається зберіганням і переробкою інформації, телекомунікаційна технологія – передаванням і прийомом інформації. Інформаційно-комп'ютерна технологія повністю ґрунтується на застосуванні комп'ютера, тоді як телекомунікаційна технологія охоплює, разом з комп'ютером, широке коло засобів масової комунікації, що включають радіо, телефон (особливо мобільний), телебачення, локальні і глобальні комп'ютерні мережі, електронну пошту й Інтернет. Загальним для всіх засобів телекомунікаційної технології, що об'єднуються словом телекомунікація (від грецького слова *tele*, що означає „на відстані” або „далеко”), є можливість передавання й прийому інформації на відстані. Тобто ми можемо сказати, що інформаційні технології є „опорною конструкцією” засобів масової інформації і

друкарських засобів [193, с. 32]. Відзначимо велике значення систем обробки інформації, що працюють у режимі реального часу. Системи реального часу реалізують режим „on-line” на всіх етапах обробки інформації. Отже, інформаційні технології володіють високою гнучкістю, мобільністю, адаптованістю до зовнішніх дій і відкривають необмежені можливості для операцій з інформацією.

Таким чином, ми можемо визначити перший (складовий/базовий) рівень інформаційної культури як сукупність засобів для збирання, зберігання, переробки, передавання інформації.

Наступний рівень розуміння інформаційної культури пов'язаний із сукупністю знань, навичок, умінь, потрібних людині для діяльності в інформаційному середовищі. У роботах учених (М. Жалдак, В. Каймін, В. Матросов, Ю. Первін, В. Шаповалов та ін.) розкрито різні аспекти змісту інформаційної культури фахівця, у тому числі й інформаційної культури вчителя. Зокрема, В. Шаповалов виокремлює п'ять найбільш важливих проблем дослідження інформаційної культури, а саме:

- проблема формування тезауруса – системи інформаційних понять, що забезпечує загальне і спеціальне орієнтування особи в навколишньому інформаційному середовищі;

- вміння здійснювати інформаційну діяльність: формулювати свої інформаційні потреби і запити, володіти стратегіями і алгоритмами оптимізованого інформаційного пошуку і аналізу інформаційних джерел, згортати і розгортати інформацію, вступати в різноманітні інформаційні контакти;

- ступінь підготовленості особистості ефективно використовувати будь-які (традиційні і комп'ютерні) джерела інформації, бази і банки даних;

- розумне регулювання інформаційної поведінки людини у світлі вироблених суспільством етичних і правових норм;

- реалізація індивідуальності особистості в її інформаційній діяльності [229, с. 24-25].

На думку М. Жалдака, інформаційна культура включає такі компоненти, як: розуміння суті інформації; оцінка інформації та її вимірювання; знання, вміння і навички, необхідні для використання основних складових інформаційних технологій у навчальному процесі; розуміння суті алгоритмізації; розуміння структури даних і знань; уміння будувати інформаційні моделі найпростіших об'єктів, а також найпростіші алгоритми і програми [79].

Такі аспекти розгляду інформаційної культури вчителя видаються нам неповними, оскільки вони характеризують лише інформаційну культуру вчителів інформатики і математики, і не беруть до уваги особистість учителя гуманітарного профілю.

Спираючись на вищевикладений аналіз проблеми інформаційної культури та поділяючи думку сучасних дослідників (Ю. Брановський, Л. Вінарік, Т. Вітухновська, Г. Воробйов, М. Жалдак, В. Каймін, Н. Макарова, Л. Морська, В. Шаповалов, М. Шкіль, А. Щедрин та ін.), ми вважаємо, що інформаційна культура вчителя є продуктом різноманітних творчих здібностей людини і проявляється в таких аспектах:

- знання сутності інформації і вміння адекватно формулювати свою потребу в інформації;
- знання особливостей інформаційних потоків у своїй професійній сфері;
- вміння ефективно здійснювати пошук потрібної інформації у всій сукупності інформаційних ресурсів та вміння вилучати інформацію з різноманітних джерел – від періодичної преси і книг до електронних комунікацій;
- знання аналітичних засобів обробки інформації;
- вміння адекватно відбирати та оцінювати інформацію;

- вміння працювати з різними видами інформації;
- вміння представляти інформацію у зрозумілому вигляді й ефективно її використовувати;
- конкретні навички з використання різноманітних технічних приладів – від телефону до персонального комп'ютера і комп'ютерних мереж, та здатність використовувати у своїй роботі комп'ютерну інформаційну технологію;
- здібність до інформаційного спілкування і комп'ютерна грамотність;
- знання правових актів, що забезпечують інформаційні процеси.

Отже, цей рівень складових інформаційної культури можна назвати інструментальним, оскільки компоненти, що складають інформаційну культуру особистості на цьому рівні, відносяться до так званого „інструментарію” людини.

На думку Н. Розенберга, в інформаційну культуру входять певні пов'язані елементи знань і вмінь, значна частина яких виникла у сфері загальної освіти дуже давно. Це дозволило вченому виокремити такі компоненти інформаційної культури, як-от: загальнонавчальну культуру – комплекс взаємозв'язаних загальнонавчальних знань і вмінь для успішного засвоєння інших наочних знань і вмінь (уміння швидко читати, складати план, реферувати, конспектувати тощо); культуру діалогу, що є не тільки важливим чинником людського спілкування, але і центральною частиною комп'ютерної культури; „комп'ютерну культуру”, під якою розуміють психологічну і професійну готовність студентів брати участь у впровадженні високопродуктивних методів роботи з використанням нової інформаційної технології у проектуванні, виробництві, управлінні [185].

Натомість ми вважаємо, що вищезначена класифікація не відображає повною мірою структуру інформаційної культури. Аналіз поняття інформаційної культури (В. Андрєєва, М. Близнюк, Г. Вишинська, Н. Розенберг) дозволив конкретизувати структуру інформаційної культури,

до якої входять елементи інших культур, а саме: комунікативної (культури спілкування), культури використання сучасних інформаційних технологій, культури слова (культури мовлення, культури письма і оформлення ділової документації), культури читання, інтелектуальної культури (культури розумової праці і наукового дослідження), інформаційно-правової і світоглядної [2; 22; 37; 185]. Кожний з компонентів інформаційної культури спирається передусім на готовність особистості усвідомити необхідність її заповнення, що набуває характеру потреби. Наочне наповнення, що складається із знань і розумових навичок, принципів і переконань, норм і практичних умінь черпається із зовнішнього середовища, але в готовому вигляді особистістю не засвоюється. Все це переробляється і структурується відповідно до індивідуальних особливостей особистості, втрачаючи при цьому частину загальносоціального і набуваючи суб'єктивних рис [2; 37]. Для впорядкування та регуляції інформаційного взаємообміну необхідно володіти всіма компонентами інформаційної культури. Тобто ми вважаємо, що ці компоненти інформаційної культури особистості можна назвати універсальними компонентами.

Зазначимо, що комунікація є однією з фундаментальних, найвищих особистих і соціальних потреб людини. Отже, на думку вчених (А. Бойко, Г. Васянович, М. Євтух, А. Макаренко, Н. Ничкало, О. Пехота, О. Сухомлинська) комунікативна культура входить до числа провідних характеристик культури особистості внаслідок того, що комунікація постає визначальним чинником існування людини в сучасному інформаційному суспільстві.

Розвитку комунікативної культури сприяє культура використання сучасних інформаційних технологій (Інтернет, електронна пошта), що впливає на підвищення загального рівня інформаційної культури людини, беручи участь у процесах її мислення, поведінки, діяльності, розширюючи і заглиблюючи її уявлення про світ. „Комп'ютери мають використовуватися в усіх галузях знання як інструменти, що допомагають тим, хто навчається,

вдумливо та критично осмислювати поняття, які вони вивчають...” – зауважує Д. Джонассен [64, с. 130]. Так, НІТ радикально змінюють способи здійснення ментальних операцій. По-перше, вони змінюють способи представлення інформації, а отже, і сприйняття проблеми; по-друге, вони змінюють способи аналізу, дослідження проблем; по-третє, оскільки вони впливають на поставлення і методи дослідження проблеми, вони можуть змінити способи ухвалення рішення. Відтак, нові інформаційні технології постають як нові інтелектуальні засоби, тим самим, торкаючись самої сутності освіти.

До культури слова належать культура мовлення, культура письма і оформлення ділової документації. Так, культура мовлення „це такий вибір і така організація мовних засобів, які у певній ситуації спілкування при дотриманні сучасних мовних норм і етики спілкування дозволяють забезпечити найбільший ефект у досягненні поставлених комунікативних завдань” [236, с. 57]. Методист А. Богуш вважає, що з практичного погляду, культура мовлення передбачає бездоганно правильне використання лексичних, граматичних, орфоепічних, стилістичних, фразеологічних норм літературної мови, вживання нормативних наголосів у словах. Це вміння використовувати в мовленнєвій практиці мовні закономірності, „мовні ідеали”, що притаманні тільки цій мові [24, с. 21].

Слід зазначити, що компоненти інформаційної культури, такі як друкарські засоби, засоби масової інформації і Інтернет значно впливають на мовну культуру суб'єкта. Цей вплив може бути як позитивним (читання літератури), так і негативним (вживання вульгарних, лайливих слів і виразів, що принижують людську гідність). Крім того, широке використання телекомунікаційних технологій сприяє появі нової мовної галузі в мережі Інтернет.

До культури письма і оформлення ділової документації належать правила ведення листування, оформлення документів і діловодство [2].

Поняття культури читання ми пов'язуємо насамперед з досвідом особистості, спрямованим на сприйняття, декодування тексту і вилучення з нього необхідної інформації. Для культури читання характерний сформований „тип правильної читацької діяльності”, усвідомлений вибір тематики читання, його систематичність і послідовність, вміння застосовувати різноманітні прийоми роботи з текстом і книгою, орієнтуватись у групі книг з метою оптимального вибору і сприйняття прочитаного. За словами В. Сухіної, „книга – це не просто носій інформації, вона частина нашого духовного світу” [206, с. 109]. Культура читання також включає вміння працювати як з друкарськими книгами, газетами, журналами, так і з їх електронними версіями; вести пошук в інформаційному масиві; правильно „читати” бібліографічний опис; правильно його тлумачити; здійснювати бібліографічний пошук; користуватися довідково-бібліографічним апаратом; оперувати бібліографічною інформацією без звернення до оригіналу, систематизувати її, організувати в особисті архіви і бази даних; самостійно проводити бібліографічну інформацію; розуміти основні бібліографічні терміни. Культура спілкування з книгою як окремий випадок культури читання включає специфічний інформаційний пошук, позитивне емоційно-ціннісне і практично-дієве відношення до книги, вміння взаємодіяти з текстом як носієм авторської позиції, з автором як учасником діалогу, здатність „сперечатися”, „запитувати” й знаходити відповіді на запитання, правильно розглядати книгу, спираючись на її зовнішні прикмети, виражати своє ставлення до змісту книги – все це показники так званого змістового спілкування з книгою [38; 150; 219; 222].

На жаль, у значної частини студентів і подекуди навіть у читачів з вищою і середньою спеціальною освітою відсутнє елементарне вміння працювати з книгою. Вони не здатні правильно декодувати текст і вилучати з нього необхідну інформацію, самостійно орієнтуватися в каталогах, не вміють користуватися довідковим апаратом книги. Слід підкреслити, що в сучасних умовах людина має бути не тільки медіаграмотною (тобто вміти

працювати в інтерактивному режимі з комп'ютером, освоювати соціокультурний простір), але і просто грамотною – вміти читати і аналізувати прочитане, застосовувати одержані знання в житті. Проте культура читання неможлива без інтелектуальної культури, оскільки, щоб опанувати бібліографічною мовою, методами згорання інформації, бібліографічним пошуком, необхідне розвинене мислення.

За педагогічним словником, „інтелектуальна культура – це культура розумової праці, що визначає вміння ставити мету пізнавальної діяльності, планувати її, виконувати пізнавальні операції різними засобами, працювати з джерелами і оргтехнікою” [199, с. 170]. Інтелектуальна культура, таким чином, включає також і культуру наукового дослідження. Означені види культур базуються не тільки на розвитку таких традиційних якостей мислення, як критичність, самостійність, широта, гнучкість, активність, швидкість, розвиток спостережливості, пам'яті, творчої уяви, але і на попередньому і поточному ознайомленні з джерелом інформації, вмінні використовувати різні пошукові системи інформаційних ресурсів, аналізі, структуризації, обробці, синтезі і представленні інформації з урахуванням інформаційних технологій. У свою чергу, інтенсифікація наукових досліджень, зростання інформаційного поля викликає вдосконалення методики роботи з інформацією і впливає на характеристику рівня інформаційної культури професіонала.

Пошук і обробка інформації сприяє розвитку абстрактного і згорнутого мислення, оскільки розглядає опорні смислові пункти для мислення, вчить угрупованню інформації, згоранню її в образ, з'єднанню логічних елементів мислення з образними і утворенню зв'язків нового з уже набутими знаннями, що є дуже важливим чинником, оскільки формування навичок мислення вдумливого та критичного, систематичного, логічного, алгоритмічного – це традиційне для закладів освіти завдання [55]. Проте за умов використання НІТ це завдання набуває нової форми реалізації. Через формування нового

типу мислення дослідники бачать реальну можливість посилити світоглядну культуру особистості.

Світоглядна культура означає активність людини в пізнанні світу, в тому числі і світу, відбитого в документах. На початку 21 століття найважливіше світоглядне значення має уявлення про інформаційні процеси, збір, зберігання, обробку і використання інформації. С. Бешенков акцентує, що необхідним є надання пріоритету завданню формування світогляду особистості, заснованому на системно-інформаційному підході [17, с. 17].

Слід зазначити, що світоглядне опанування інформацією у будь-якому обсязі має безпосередній зв'язок з інструментальними навичками, необхідними сучасній людині, створюючи підґрунтя розуміння того, що людина вміє робити та робить. Сама діяльність в інформаційному середовищі, породжує чималу кількість складних питань. Одним із важливих є вплив на людину інформації, що одержується із засобів масової інформації і комп'ютеризованих систем. Інформація, за словами Л. Вінаріка та А. Щедрина, це один із способів виховання людини, незалежно від того, завдяки якому каналу вона поступає – через органи слуху або зору, інформація певною мірою нас формує і визначає наш світогляд, духовність та інтелект [35]. На думку вчених, шляхом дозування тієї або іншої інформації за певний період часу можна сформуванати людину з таким світоглядом, який буде потрібно тій або іншій групі суспільства. При цьому наслідки можуть бути як позитивні, так і негативні.

Л. Вінарік детально розглядає інформаційно-правову культуру як складову інформаційної культури. Він акцентує увагу на правових нормах роботи з інформацією і включає знання правових вимог, які відбито в державно-правових нормативних актах [35].

Усі компоненти інформаційної культури взаємопов'язані й взаємообумовлені. Домінування будь-якого компонента за відсутності інших робить формування інформаційної культури безглуздим, позаяк при такому підході ці знання та вміння не знаходять собі місце через відсутність

необхідних компонентів інформаційної культури і або втрачаються, або використовуються в інших цілях. Тож можна констатувати безперечну взаємопов'язаність розглянутих компонентів інформаційної культури із складовими інструментального рівня інформаційної культури особистості.

Отже, на основі аналізу теоретичної наукової літератури з проблеми можна дійти висновку, що в наявних характеристиках представлено три рівні розуміння системи інформаційної культури. Перший рівень розуміння пов'язаний зі складовими компонентами інформаційної культури як сукупності засобів для збирання, зберігання, переробки, передавання інформації. Другий та третій рівні інформаційної культури пов'язані саме з інформаційною культурою особистості. Другий – з розкриттям змісту сукупності знань, навичок, умінь, що безпосередньо відповідають діяльності людини в інформаційному середовищі (інструментальні складові). Третій рівень розуміння пов'язаний з характеристикою видів культур, що входять до складу інформаційної культури особистості (комунікативна культура, культура мислення, культура світобачення, культура слова, культура читання, культура використання сучасних інформаційних технологій, інформаційно-правова культура), які можна означити як універсальні складові культури особистості. Відтак, ми можемо відзначити, що перший рівень інформаційної культури дає нам відповіді, де шукати інформацію, а два інші – як і для чого.

Зазначимо, що саме інформаційна культура об'єднує розуміння ролі соціальної, наукової та інших видів інформації та інформаційного забезпечення, як у професійній діяльності, так і у плані загальнолюдських, гуманістичних цінностей, а також уявлення про головні способи і напрями використання інформаційних технологій у розвитку суспільства. Отже, як бачимо, означене поняття стосується всіх сфер матеріального і духовного життя нашого суспільства. Таким чином, формування інформаційної культури, що є визначальним чинником життя в інформаційному суспільстві, повинно стати частиною діяльності всієї системи освіти.

Аналіз наукових досліджень у галузі освіти, зокрема професійно-педагогічної (В. Адольф, Л. Долінер, М. Євтух, Е. Карпова, Н. Кічук, Т. Клімова, М. Князян, З. Курлянд, В. Міжеріков, О. Савченко, О. Сухомлинська), свідчить про необхідність пред'явлення вищих вимог як до педагогічного професіоналізму, так і якостей особистості вчителя. Як вчителю, так і учням необхідно працювати з величезним інформаційним потоком, що вимагає як для учня, так і для вчителя, володіння певними знаннями, вміннями й навичками швидкого пошуку й відбору інформації, вміння планувати свою діяльність з використанням сучасних комп'ютерних технологій, будувати інформаційні моделі завдань, що стоять перед ними.

На думку В. Міжерікова, можна виокремити чотири основні проблеми у сфері організації освіти і вчительської праці:

- формування готовності майбутнього педагога до роботи в єдиному інформаційному середовищі (цю проблему можна розглядати як уміння володіти і розуміти можливості використання інформаційних технологій у навчальному процесі, з одного боку, і як розумне співвідношення традиційних і нових технологій – з іншого);

- створення єдиного інформаційного простору і формування єдиного тезауруса, що дозволяє педагогові концентрувати увагу і час не тільки на організації і методиці навчання, але і на концептуальних аспектах облікового процесу;

- підготовка і перехід на викладання з використанням інформаційних технологій (такий перехід припускає розробку інформаційно-комп'ютерної підтримки навчальних курсів, у тому числі і гуманітарного блоку в навчальних планах освітніх установ);

- підготовка програмно-методичного забезпечення навчального процесу в єдиному інформаційному просторі (це вимагає спільних зусиль учителів, методистів, психологів, фахівців з комп'ютерного забезпечення навчального процесу) [146, с. 41-42].

Відтак, поділяючи думку сучасних дослідників (А. Атаян, Є. Данильчук, Н. Гендіна, М. Жалдак, О. Караваєва, В. Каймін, Л. Морська, К. Овчиннікова та ін.), ми вважаємо за необхідне формувати і розвивати інформаційну культуру майбутнього вчителя вже на стадії навчання у ВНЗ.

Аналіз розвитку професійної підготовки педагогів (И. Богданова, Н. Дідусь, Е. Карпова, М. Князян, З. Курлянд, Є. Соловова) виявив, що ключовою ланкою такої динаміки виступає механізм реалізації підготовки носіїв ідей та знань, педагогічною функцією яких є трансформування цих ідей і знань на рівень загальноприйнятих практичних навичок. Тому питання підготовки вчителя, який забезпечив би високий рівень засвоєння необхідних знань і ідей, формування відповідних вмінь і навичок у підростаючого покоління, було і залишається особливо актуальним для діяльності педагогічних ВНЗ. Відтак, характеристика поняття „інформаційна культура вчителя англійської мови” заслуговує на детальне вивчення, яке ми подаємо в наступному параграфі.

1.2. Інформаційна культура як складова професійно-педагогічної культури вчителя англійської мови

У світлі завдань оновлення сучасної освіти виникає проблема всебічної підготовки фахівців, що припускає необхідність переорієнтації освіти із знанневоцентричної на культуродоцільну, яка зробить людину не тільки освіченою, але й культурною, духовною, навчить не думок, а саме процесу мислення, націлить не на оволодіння готовими знаннями і їх застосування, а на креативність [165].

Поділяючи думку І. Зимньої [77] і Ю. Пассова [165], О. Бігич вважає, що, в контексті культурологічного підходу освіта трактується як процес передавання культури, спрямованої на перетворення людини [20]. Людина оволодіває культурою на основі цілеспрямованої і цілісної системи навчання і виховання. Відтак, освіта створює умови для розвитку суб'єктів освітнього

процесу в їх взаємодії, а також в автономному засвоєнні культурних цінностей.

Як уже було зазначено вище, будь-яка культура засвоюється у формі чотирьох елементів. Дотично професії учителя це:

- 1) знання про всі компоненти процесу навчання, цілі, засоби, об'єкти, результати, прийоми і знання про себе як учителя;
- 2) досвід здійснення прийомів професійної діяльності (репродукція культури);
- 3) творчість як перетворення і перенесення прийомів навчання (продукція нового в навчанні);
- 4) спрямований на систему цінностей людини досвід емоційного ставлення до професійної діяльності [165].

Отже, можна вести мову про професійно-педагогічну культуру майбутнього вчителя як цілі його навчання у ВНЗ. Логіка започаткованого дослідження вимагає розглянути такі суміжні поняття, як „педагогічна культура”, „професійна культура”, „професійно-педагогічна культура”. Проаналізуємо означені поняття та встановимо підґрунтя суміжності.

Упродовж багатьох років значна увага в науково-педагогічних дослідженнях приділяється вивченню специфіки поняття „педагогічна культура”. Уже в роботах В. Сухомлинського, К. Ушинського відбито окремі якості змісту педагогічної культури, і хоча сам термін „педагогічна культура” в їхніх роботах не зустрічається, цих учених можна вважати засновниками теорії культурної платформи педагогічної діяльності [207; 214; 215]. Проте у змістовому аспекті поняття „педагогічна культура” продовжує досліджуватися. Це пов'язано, на наш погляд, з тим, що питання формування педагогічної культури залишається відкритим і потребує докладнішого вивчення.

За педагогічним словником, педагогічна культура – це 1) частина загальнолюдської культури, у якій найбільш повно відобразилися духовні і матеріальні цінності освіти і виховання, а також засоби творчої педагогічної

діяльності, необхідні для обслуговування історичного процесу зміни поколінь, соціалізації особистості; 2) рівень оволодіння педагогічною теорією і практикою, сучасними педагогічними технологіями, засобами творчої саморегуляції індивідуальних можливостей особистості в педагогічній діяльності [199, с. 171-172].

І. Богданова розглядає педагогічну культуру як динамічну систему, яка включає педагогічні цінності та способи професійної діяльності вчителя [23]. Натомість, В. Бенін вважає, що педагогічна культура є інтегративною характеристикою педагогічного процесу в єдності безпосередньої діяльності людей, спрямованої на передавання набутого соціального досвіду й результатів цієї діяльності, що закріплені у знаннях, уміннях, навичках, а також як „специфічні інститути такого передавання від одного покоління до іншого” [12, с. 11]. Звідси випливає, що вчений розуміє педагогічну культуру як інтегровану характеристику педагогічного процесу в єдності його об’єкта, суб’єкта, змісту, механізму, системи і цілей [13, с. 27], а поняття типу „інтелектуальна культура”, „інформаційна культура”, „гуманітарна культура” є, на його думку, її складниками.

Г. Хозяїнов відзначає, що будь-яка сфера людської діяльності, у тому числі й діяльність педагогічна, може бути представлена з погляду її культурної значущості і цінності, оскільки у найширшому сенсі культура характеризує всю життєдіяльність людини [223].

В. Міжеріков стверджує, що як і загальнолюдська культура, педагогічна культура існує у матеріальній і духовній формах. Педагогічні знання, теорії, концепції, набутий людством педагогічний досвід і сформовані професійно-етичні норми становлять духовні цінності педагогічної культури. До матеріальних цінностей педагогічної культури належать засоби виховання й навчання [146]. На думку В. Ільїна, педагогічна культура втілюється в цінностях, нормах, традиціях, методах, формах, педагогічних технологіях, які передаються з покоління в покоління й втілюється у здібностях людей, які здійснюють педагогічну взаємодію та

розвиваються в результаті оволодіння ними цінностями цієї сфери життєдіяльності суспільства [80].

Розглядаючи педагогічну культуру як об'єкт дидактики, С. Одарюк вважає, що „педагогічна культура, як головна характеристика цілісної особистості, є системостворювальною основою щодо уявлення про формування сучасного фахівця, здатного до інтелектуальної, науково-дослідної, практичної, суспільної діяльності у складних економічних умовах” [160, с. 138]. На думку автора, до параметрів педагогічної культури належать: гуманістична життєва позиція; психолого-педагогічне й економічне мислення; універсальна освіченість; індивідуальна культура спілкування і поведінки; інформаційна культура; дослідницька культура; самоменеджмент і саморегуляція. Ця система відкрита й саморозвивається, оскільки сама культура нестатична й змінюється паралельно із суспільством. Відтак, можна дійти висновку, що особливість педагогічної культури полягає в тому, що вона є не лише професійною культурою педагога, а реалізується майже всіма членами суспільства.

Професійна культура, за визначенням В. Ільїна, це „комплекс знань, умінь і навичок, що характеризують готовність особи до реалізації своїх сутнісних сил у конкретній галузі суспільного виробництва” [80]. Автор вважає, що як найважливіший показник соціальної зрілості, професійна культура виступає мірою вияву загальної культури людини в її професійній діяльності й обіймає такі складові, як: комунікативна культура; методологічна культура; аксіологічна культура; технологічна культура; акмеологічна культура; професійно-етична культура.

І. Модель під професійною культурою розуміє категорію, що характеризує ступінь оволодіння професійною групою, її представниками специфічним видом трудової діяльності в будь-якій сфері суспільного виробництва [149].

Ю. Пассов досліджував професійну культуру вчителя іноземної мови. Учений розглядає її як систему, що складається з восьми взаємопов'язаних

видів культур: іншомовної, методичної, психологічної, педагогічної, філологічної, духовної, соціальної і соматичної [165].

На думку І. Котової та Є. Шиянова, „культура фахівця – це його здатність до розвитку і вдосконалення своїх творчих здібностей у вирішенні нестандартних завдань при виконанні своїх професійних ролей” [108, с. 61]. Н. Крилова розглядає професійну культуру як систему соціально значущих особистісних якостей, що продуктивно реалізуються у професійній діяльності [114]. Отже, на відміну від педагогічної культури, що реалізується майже всіма членами суспільства, професійна культура характеризує стан професійної групи.

Ряд учених (І. Котова, С. Смирнова, Є. Шиянов та ін.) вважають, що в сучасних умовах педагогічна культура ще не гарантує успіх у професійній діяльності. У реальному педагогічному процесі професіоналізм виявляється в єдності із загальнокультурними і етичними якостями особистості педагога.

Л. Виготський підкреслював, що перша вимога, яка ставиться до вчителя, полягає в тому, щоб „він був науково освіченим професіоналом, щоб він був справжнім учителем раніше, ніж математиком, словесником і т. ін. Тільки точні знання, точний розрахунок і твереза думка можуть стати справжнім зряддям педагога” [45, с. 341]. Поділяючи погляд Л. Виготського, В. Сластьоніна та інших учених [45; 198; 168], які визнають перевагу гуманістичного, людського професіоналізму перед професіоналізмом вузькоспеціалізованим, вважаємо доцільним уживати поняття „професійно-педагогічна культура”. Носіями педагогічної культури є люди, які здійснюють виховну практику, як на професійному, так і непрофесійному рівнях. Носіями ж професійно-педагогічної культури є люди, які покликані здійснювати педагогічну працю, складовими якої є педагогічна діяльність, педагогічне спілкування і особистість як суб’єкт діяльності і спілкування на професійному рівні [82, с. 25-26].

На думку С. Батишева, професійно-педагогічна культура – це „міра і засіб творчої самореалізації особистості викладача в різноманітних видах

педагогічної діяльності й спілкування, спрямованих на освоєння, передавання і створення педагогічних цінностей і технологій” [183, с. 393]. В. Сластьонін зазначає, що для розуміння суті професійно-педагогічної культури необхідно мати на увазі той факт, що професійно-педагогічна культура є системною освітою, яка включає низку структурно-функціональних компонентів, має власну організацію, вибірково взаємодіє з довкіллям і володіє інтеграційною властивістю цілого, такого, що не зводиться до властивостей окремих частин [168].

У процесі формування професійно-педагогічної культури І. Ісаєв виділяє одну з головних тенденцій – тенденцію, що розкриває залежність формування професійно-педагогічної культури від ступеня розвитку професійної свободи особистості, її творчої самореалізації у педагогічній діяльності, у виборі її стратегії і тактики [82, с. 133-135]. Серед психолого-педагогічних умов формування професійно-педагогічної культури, виокремлених ученим, найбільш значущими для започаткованого дослідження є, на наш погляд: формування особистісно-творчої концепції професійно-педагогічної діяльності викладача, що припускає освоєння педагогічних цінностей і технологій; формування інноваційного середовища і залучення викладача до процесу створення, освоєння і впровадження педагогічних нововведень; впровадження варіативних форм підвищення професійно-педагогічної культури, орієнтованих на розвиток педагогічної свідомості, самосвідомості і рефлексії, педагогічних здібностей і вмінь [82, с. 204-205].

На думку Н. Шеховської, професійно-педагогічна культура є відкритою багатофункціональною системою. Авторка пояснює її відкритість тим, що в епіцентрі цієї системи перебуває людина, яка одержала інформацію, адаптує її і транслює після такої адаптації іншим людям [234, с. 5-6].

На нашу думку, такий підхід звужує уявлення про професійну діяльність викладача і зводить його тільки до суто методичних (технологічних) підстав, при цьому не береться до уваги культурологічна

складова освітньої діяльності. Натомість ми вважаємо, що всі вищезгадані класифікації не відображають повною мірою структуру професійно-педагогічної культури вчителя. Відповідно до концепції професійно-педагогічної культури В. Беніна [12; 13], С. Одарюка [160], Ю. Пассова [165], Н. Шеховської [234] та інших [42; 149; 183], ми розглядаємо професійно-педагогічну культуру вчителя як складову його загальної культури і сукупність базових складових, як таких, що тісно взаємопов'язані і взаємообумовлені. З-поміж них: педагогічна культура; професійна культура; дидактична культура; інформаційна культура; соціальна культура; соматична культура; самоменеджмент в умовах ринку.

Отже, аналіз окресленої проблеми дозволив дійти висновку, що інформаційну культуру вчителя можна розглядати як одну з складових професійно-педагогічної культури, необхідність формування якої викликана інформатизацією освіти і суспільства в цілому.

Відповідно до визначення поняття „інформаційна культура особистості”, що було розглянуто нами в параграфі 1.1 та беручи до уваги особливості професійної діяльності вчителя іноземної (англійської) мови (так, вчитель іноземної мови повинен мати високий рівень знань з іноземної мови, володіти лінгвокраїнознавчою і соціокультурною інформацією, методикою навчання іноземній мові і новими розробками в цій сфері), визначимо поняття „інформаційна культура вчителя англійської мови”.

Інформаційна культура вчителя англійської мови – це складник його професійно-педагогічної культури, що дозволяє йому ефективно брати участь у всіх видах роботи з англійською інформацією: у процесі отримання, кодування і переробки інформації будь-якого виду, створення на цій основі якісно нової інформації, її передавання та практичного використання в навчанні англійської мови (а саме: у навчанні вимови, лексичних одиниць, граматичних явищ, структур мовленнєвих актів, країнознавчого матеріалу), у роботі з англійськими текстами, їх перекладі та редагуванні, і включає знання інформаційних ресурсів власної професійної

сфери, гуманістично орієнтовану інформаційну ціннісно-смыслову сферу, розвинену інформаційну рефлексію, творчість в інформаційній поведінці й соціально-інформаційній активності, а також національно-культурну специфіку мовленнєвого спілкування.

При визначенні поняття „інформаційна культура”, відповідно до наявних у філософії і культурології складників культури (норми, знання, цінності тощо), ми акцентуємо увагу на таких компонентах, як-от: системі специфічних видів діяльності; сукупності духовних цінностей; процесі самореалізації і творчої сутності людини. Оскільки дослідження спрямоване на формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови, відтак передбачає роботу з англійською інформацією, яка потребує спеціальних іншомовних лінгвістичних умінь. Це обумовило виділення нами певних складових інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови, які реалізуються через інструментальний рівень інформаційної культури особистості. З-поміж них: лінгвістичний компонент; інструментально-діяльнісний компонент; ціннісно-смысловий компонент; рефлексійний компонент; творчий компонент (див. рис.1.1).

Рис. 1.1. Складові інформаційної культури вчителя іноземної мови

Підготовка майбутнього вчителя англійської мови має свої особливості, які визначаються специфікою предмета „Іноземна мова: англійська” та іноземною мовою взагалі як засобом комунікації. Загальна мета програми з англійської мови для університетів та інститутів полягає у формуванні комунікативних англійських умінь і навичок студентів для

застосування їх у вирішенні професійних завдань та в повсякденному житті [75, с. 4]. Випускник педагогічного ВНЗ повинен насамперед володіти іноземною мовою на достатньому для повноцінної комунікативної діяльності в середовищі певної мови рівні і, по-друге, вміти ефективно користуватися нею у професійній діяльності, адже вчителю доводиться використовувати мову з метою організації процесу навчання та виховання, управління спілкуванням, мотивації навчання, пошуку та обміну інформацією, вираження емоцій та почуттів і т. ін. Це можливо через розуміння всього розмаїття національних культур і формування іншомовної комунікативної компетенції, що і є головною метою навчання на факультеті іноземних мов.

Ураховуючи складний, багатофункціональний і різноманітний характер комунікативної діяльності людини, комунікативна компетенція також є складним, полікомпонентним явищем. Сутність та зміст поняття „комунікативна компетенція” досліджувалися в роботах вітчизняних та зарубіжних учених, як-от: О. Бігич [20], І. Бім [21], А. Богуш [25], М. Вятютнев [46], Н. Гальськова [49], Н. Гез [52], Г. Китайгородська [88], О. Миролубов [148], С. Ніколаєва [144], С. Савіньон [271], О. Селіванова [190], П. Сердюков [193], Н. Хомський [224], F. Bachman [243], R. Campbell [251], D. Hymes [259; 260], D. Laurillard та G. Marullo [264], J. Searle [272], D. Wunderlich [278].

Відповідно до змісту та мети започаткованого дослідження, поділяючи трактування, що було запропоноване вченими [20; 21; 25; 49; 52; 148; 190], вважаємо, що комунікативна компетенція належить до спеціальних компетенцій і передбачає сукупність знань, умінь і навичок, що дозволяють ефективно реалізовувати комунікативний процес іноземною мовою, вирішувати різні інформаційні й комунікативні завдання залежно від побутових або професійних потреб.

На думку Г. Колшанського [100], сам по собі мовний комунікативний процес єдиний і здійснюється в єдиній формально-змістовній системі, проте

цю ж єдність припускає поєднання багатьох властивостей і сторін, які можуть служити предметом особливого дослідження за умови збереження їх нерозривного взаємного зв'язку в самому об'єкті – мові. Вчений зазначає, що „спілкування набуває свого національного колориту в надбудовній культурній і екстралінгвістичній областях” [100, с. 8]. Цю обставину підкреслює О. Леонт'єв: „Національно-культурна специфіка мовного спілкування складається в нашому уявленні з системи чинників, що обумовлюють відмінності в організації, функціях і способах опосередкування процесів спілкування, характерних для певної культурно-національної спільноти (або, в лінгвістичному плані, — певного колективу)” [117, с. 8-9].

Відтак, вважаємо, що лінгвістичний компонент інформаційної культури вчителя англійської мови передбачає володіння вчителем сукупністю знань, умінь і навичок, пов'язаних з використанням англійської мовних засобів (лексичних, граматичних, фонетичних), а також з соціокультурними знаннями, які повинні застосовуватися відповідно до ситуації спілкування та пов'язувати культуру країн, мова яких вивчається, з рідною культурою; ідентифікувати і вживати різні способи спілкування з представниками інших культур, у тому числі і з використанням ІКТ; виконувати роль культурного посередника в інтеркультурному просторі, а також ефективно вирішувати проблеми інтеркультурного непорозуміння та конфліктів. Важливим компонентом інтеркультурності є вміння застосовувати аналітичний підхід до засобів масової інформації, що дає змогу краще їх розуміти, використовувати як ілюстративний матеріал до тем, що вивчаються.

На думку Т. Єрмоєнко, провідними положеннями концепції формування інформаційної культури в контексті вивчення іноземних мов є те, що комунікація між людьми – це обмін діяльностями, пов'язаний з переробкою інформації, розкриттям інтенцій, які намагається реалізувати автор, що є джерелом інформації, та адресат, тобто той, хто одержує

інформацію, певним чином її інтерпретує та приймає відповідне рішення щодо своєї реакції на неї [69]. Змістовність інформації, її інтенціональність, адресатоспрямованість та інтерпретація інформації адресатом складають найважливіші передумови взаємного обміну думками й почуттями, завдяки якому досягається взаєморозуміння та взаємодія між людьми у процесі комунікації.

У теперішній час початковим пунктом як в реальному функціонуванні, так і в лінгвістичному дослідженні є та мовна одиниця, яка виступає в комунікації як відносно завершений відрізок спілкування, – як одиниця, структурована і організована за певними правилами, яка несе когнітивне, інформаційне, психологічне і соціальне навантаження спілкування [100]. Цією одиницею є текст.

Так, Т. Дрідзе зазначає що „поза породженням і інтерпретацією текстів немислимий обмін знаннями і досвідом, уміннями і навичками, емоціями, цінностями і нормами – цими найважливішими орієнтирами людської діяльності, не йдеться вже про те, що самі ці орієнтири виникають, підтримуються, а іноді і усуваються саме в ході текстової діяльності. У текстовій діяльності актуалізує себе практична (тобто безпосередньо включена в діяльність) свідомість, формується громадська думка” [67, с. 12]. При цьому основними засобами формування інформаційної культури майбутніх викладачів іноземної мови повинні стати різні види роботи з іншомовним текстом.

Виходячи з множинності ракурсів розгляду тексту в гуманітарних науках, існує чимала кількість дефініцій, які описують його типи в різних аспектах. Так, за О. Селівановою, „текст – це цілісна семіотична форма лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегрована, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури” [190, с. 599-600].

О. Ахманова під текстом розуміє об'єднану смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є взаємозв'язок і цілісність [7].

І. Гальперін розглядає текст як витвір мовотворчого процесу, що має завершеність, об'єктивований у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу документа, твір, що складається з назви (заголовка) й ряду особливих одиниць (надфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, має певну цілеспрямованість і прагматичну установку [47, с. 18].

У дослідженнях З. Кличнікової текст – це „своєрідна єдність смислового змісту і мовної форми”. На її думку, на семантичному рівні він є послідовністю мовних значень, а на смисловому рівні – конкретною інформацією, оформленою послідовністю смислових категорій, реалізованих у мовних формах [91, с. 109].

Отже, загалом текст можна розглядати як певну сукупну інформацію, закодовану за системою тієї чи іншої мови.

Звідси, оскільки текст постає як навчальна предметно-знакова модель координації діяльності автора і реципієнта, а текстова інформація – як ті відомості, які включаються автором у текст з метою організації діяльності адресата за моделлю, що продукується у комунікативній діяльності автора, в процесі роботи з текстом майбутній фахівець основну увагу фокусує на функції мови як знакового засобу соціально суттєвої координації діяльності людей. Тому що, насамперед, мова виступає не стільки формою передачі інформації, скільки засобом збудження пізнавальної діяльності індивідуального або колективного адресата.

З огляду на це, лінгвістичний компонент інформаційної культури розуміється нами як сукупність знань та вмінь оперувати текстовою інформацією як одиницею інформаційного обміну іноземною (англійською) мовою, що здійснюється на основі оптимального координаційного зв'язку діяльностей автора тексту та адресата, шляхом сприйняття, декодування,

осмислення та інтерпретації іншомовної інформації, а також її продукування.

Відтак, у процесі роботи ми ставимо перед студентами завдання розкрити багатоступеневий процес, до якого входять смисловий, мовленнєвий, мовний аспекти, що охоплюють увесь діапазон діяльності від творення тексту до його сприйняття, а саме: 1) цілісно сприйняти інформацію англomовного тексту та 2) розшифрувати матрицю можливостей використання мовних одиниць у тексті залежно від його типу.

Оскільки сприйняття „не відбувається поелементно, а здійснюється шляхом моделювання цілісної картини дійсності” [107, с. 70], це обумовлює цілісний характер обробки інформації. Сама можливість сприйняття тексту як єдиного смислового цілого визначається властивостями головного мозку, а саме двома стилями мислення, пов’язаними з різницею функціонування двох півкуль: права півкуля відповідає за цілісне сприйняття об’єктів, тоді як ліва півкуля – за аналітико-системну і покрокову обробку сигналів. Дані психології свідчать про те, що мозок не відображає поелементно і пасивно речовинний інвентар зовнішнього світу і не застосовує примітивних способів розділення цього світу на елементи, але накладає на нього ці оператори, які моделюють світ. Поза цілісним сприйняттям не актуалізуються мовні засоби, не реалізується режим мимовільного запам’ятовування і не вступають у силу психологічні механізми осмислення, імовірнісного прогнозування, оперативної пам’яті [106].

При цілісному сприйнятті тексту робота з його змістом, по-перше, спрямована на інформацію, сприйняття тексту йде від функції (смислу) – до засобів (мовних одиниць), враховуючи як розуміння функції, що виконує текст в акті комунікації, так і жанрово-стилістичну спрямованість тексту.

Організація тексту на функціонально-комунікативному рівні тісно пов’язана з певним типом текстових структур. Особливо часто використовуваний тип текстових структур – функціональний тип тексту – має свою, властиву йому макроструктуру і полегшує процес сприйняття і

розуміння текстів, що належать до певного функціонального типу, а будь-яке звернення до текстової структури значно покращує розуміння тексту. Звідси, тип тексту, що являє собою групу мовленнєвих утворень з однаковою або подібною ситуативною та мовною специфікою, виступає як деяка стала конструктивна схема, яка активно відтворюється у процесі створення нових текстів, що належать до цієї групи [69]. Отже, у процесі роботи над текстом у контексті формування інформаційної культури вважаємо за потрібне використовувати англомовні тексти різних функціональних стилів для того, щоб у студентів сформувався відповідне уявлення щодо багатства і стилістичного розмаїття мови, яка вивчається. Крім того, як зазначає О. Тарнопольський, представники різних культур по-різному будують тексти та навіть абзаци в них з погляду викладу основних ідей, інформації [209], що вимагає від студентів умінь аналізу та використання інформаційної структури англомовних текстів.

Відтак, аналізуючи тексти різної стильової приналежності, студенти визначають їх інформаційну програму, яка зокрема, в науковому тексті є переважно раціональною, в офіційно-діловому тексті – здебільшого раціональною та прагматичною, у публіцистичному – оцінною, раціональною та прагматичною і т. ін, а також можливості використання мовних одиниць у тексті залежно від його типу. Оволодіваючи знаннями про сутність властивостей раціональної, оцінної, прагматичної програми текстів, студенти виявляють характер інформаційної вибірковості тексту, причини вибору тієї чи іншої структури його організації, визначають чинники, які лежать в основі розподілу інформації на основну та додаткову, оцінну та неоцінну, експліцитну та імпліцитну, визначають ключові слова, аналізують види повторів ключових слів, що сприяє розпізнаванню студентами ходу мислення й викладу інформації автором тексту, виявляють засоби реалізації прагматичних установок автора, вибір ним певної тональності презентації інформації, що виявляється через використання лексичних одиниць певної

емоційно-оцінної семантики, вчать працювати з іншомовною текстовою інформацією.

Робота з текстовою інформацією передбачає також осмислення, інтерпретацію та продукування. Перетворення інформації, укладеної в первинному тексті являє собою процес вивчення кожного первинного документа чи визначеної їх сукупності і підготовку на цій основі інформації, що відбиває найбільш істотні елементи цих текстів, для представлення у вигляді анотації, реферату, резюме або обговорення. Важливість цих методичних прийомів обумовлюється тим, що під час цілеспрямованого навчання осмислення та продукування досягається активне використання іноземної мови як засобу оперативного вилучення інформації [10]. Створення власного вторинного тексту потребує від студента проникнення в глибинний зміст вихідного англійського тексту, знання фактів, дефініцій, розгорнутого пояснення, що сприяє удосконалюванню навичок сприйняття, декодування, осмислення інформації, а письмовий виклад або обговорення тексту формує й навички інтерпретації та продукування, що є необхідною передумовою успішного оволодіння іноземною мовою. Зазначені види діяльності мають високий навчальний потенціал. Так, смислова компресія тексту ґрунтується на семантичних операціях, що, у свою чергу, призводять до мотивованого засвоєння іншомовної інформації. Це здійснюється в процесі застосування правил побудови необхідних мовних структур, а також при подоланні труднощів лексико-граматичного характеру, що при цьому виникають. Така робота з текстовою інформацією сприяє розвитку у студентів навичок аналізу та синтезу англійської інформації, логічного викладу матеріалу, а також формуванню всього комплексу необхідних мовленнєвих навичок і вмінь. Швидкість обробки смислової інформації першоджерела показує рівень володіння мовою, яка вивчається.

Слід зазначити, що специфіка розуміння іншомовного тексту залежить значною мірою від володіння студентами екстралінгвістичними знаннями. Так, екстралінгвістичний елемент лінгвістичного компоненту передбачає

опанування загальних категорій й понять, які пов'язані з іншими суспільствами, володіння фоновими знаннями, які являють собою дуже широкий діапазон інформації, накопиченої у пам'яті, вірувань, звичаїв культури, досвід соціального і приватного життя і т. ін., а також розпізнання й додання стереотипів, вражень, упереджень та соціокультурних умовностей.

Відтак, роботі з інформацією англомовних текстів сприяють блоки знань майбутніх учителів англійської мови, в які входять відомості про: текст як систему соціальних людських фільтрів, через які пропускається зміст у мовному вираженні; розподіл інформації на когнітивну (факти, знання, погляди) та контекстуальну (мовленнєві акти, ситуації спілкування); диференціацію відомої та нової для адресата інформації; наявність спільного знання учасників комунікації; релевантну та нерелевантну для аналізованого контексту інформацію тощо.

Інструментально-діяльнісний компонент включає знання про інформаційне середовище, вміння користуватися різними джерелами інформації (для нашого дослідження важливе вміння користуватися англомовними професійно значущими джерелами) та орієнтуватися в інформаційних потоках, уміння та навички використання НІТ засобів, а відтак, інформаційну компетенцію.

За В. Міжеріковим і П. Підкасистим, „компетенція – це можливість встановлення суб'єктом діяльності зв'язку між знанням і ситуацією або, в більш широкому сенсі, здатність знайти, виявити орієнтовну основу дій, процедуру (знання + дія), необхідну для вирішення проблеми в конкретній ситуації” [199, с. 151-152]. Сутнісні ознаки компетенції постійно змінюються, мають діяльнісний характер узагальнених умінь у поєднанні з наочними знаннями і виявляються в умінні здійснювати вибір, враховуючи самовизначення в конкретній ситуації. Умовно можна виокремити ключові, базові і спеціальні компетенції. Ключові (загальні) компетенції необхідні для будь-якої професійної діяльності і пов'язані з успіхом у світі, що швидко

змінюється. Базові компетенції відображають специфіку певної професійної діяльності [2; 75; 116]. Спеціальні компетенції учителя іноземної (англійської) мови відображають реалізацію ключових і базових компетенцій саме в навчальному предметі, у сфері професійної діяльності. Ці компетенції необхідні для виконання конкретної педагогічної дії, вирішення конкретної проблеми або професійного завдання.

Інформаційна компетенція, що формує вміння самостійно знаходити, аналізувати і відбирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати і передавати її з використанням НІТ, посідає серед спеціальних компетенцій учителя іноземної (англійської) мови особливе місце. Це зумовлено як сучасними особливостями соціального замовлення суспільства, так і вимогами щодо підготовки вчителя англійської мови. Інформаційна компетенція виявляється у потребі і вмінні самостійного набуття знань, методів їх поповнення і застосування [31]. При цьому формується операційна готовність до застосування нових інформаційних технологій навчання, яка характеризується появою стійких навичок і розвинених технологічних умінь використання сучасних інформаційних технологій у навчально-виховному процесі [15; 85; 109; 116; 211]. Водночас формується здатність адаптувати наявні педагогічні програмні засоби. Зауважимо, що наявність усвідомленої мотивації на розширення професійного і загальнокультурного світогляду та вміння і навички об'єктивно оцінювати і передавати суспільству нове знання припускає, на наш погляд, вищу організацію особистості. Отже, неправомірними, на наш погляд, є трактування інформаційної компетенції тільки як уміння працювати з комп'ютером і освоєння нових інформаційних технологій. Таке розуміння звужує її змістові рамки і надає їй утилітарного характеру. Однак унаслідок того, що сучасні інформаційні технології усе більше базуються на застосуванні комп'ютера, можна вести мову про комп'ютерну грамотність як фундамент інформаційної компетенції.

Так, Б. Хантер під комп'ютерною грамотністю розуміє все те, що необхідно знати кожній людині, щоб уміти поводитися з комп'ютером і мати про нього уявлення для повноцінного життя в інформаційному суспільстві. Тобто ті або інші необхідні конкретні вміння можуть змінюватися з плином часу, від однієї категорії до іншої [220].

Згідно з дослідженнями, присвяченими питанням комп'ютерної грамотності фахівців та педагогів [4; 15; 66; 227; 242; 246; 247; 258; 261; 262; 270], ми припускаємо, що рівень комп'ютерної грамотності вчителя англійської мови зобов'язує його творчо використовувати комп'ютер у своїй професійній діяльності і містить такі параметри, як:

- знання загальних уявлень про комп'ютер як засіб користувача (знання з використання програми графічного, текстового, музичного редакторів, електронних таблиць, баз даних), а також цінності та орієнтири в галузі інформаційних технологій;

- знання навчальних комп'ютерних програм для самостійної роботи з англійської мови, орієнтованої на відпрацювання певних фонетичних, граматичних та лексичних навичок;

- знання можливостей використання всесвітньої мережі Інтернет, яка виводить інтеркультурне навчання іноземних мов на новий рівень, пропонуючи чималий пласт автентичної сучасної інформації, публікацію інтеркультурних матеріалів, можливість участі в інтеркультурній комунікації завдяки текстовим та голосовим чатам і т. ін.

Отже, згідно з першим рівнем розуміння системи інформаційної культури, пов'язаним зі складовими компонентами інформаційної культури як сукупності засобів для збирання, зберігання, переробки, передавання інформації, інформаційна компетенція визначається як система вмінь роботи з інформацією в будь-якій формі (друкованій, електронній тощо). Насправді, інформаційна компетенція є базовою навіть для ключових, універсальних компетенцій, тому оволодіння нею стає запорукою успішності будь-якої професійної діяльності, в тому числі і педагогічної [54].

Учителю доводиться виконувати такі види діяльності, як-от:

- розробляти і процесуально моделювати освітній процес у цілому;
- перетворювати навчальну інформацію, складати і застосовувати логіко-структурні схеми, діагностичні програми, що виявляють стан освітнього процесу в його різних характеристиках, методичні рекомендації та навчальні посібники;
- стежити за результатами навчальної діяльності учнів та аналізувати її;
- аналізувати досвід колег, власний методичний досвід;
- розробляти нові технології навчання [2; 16; 54; 62].

Остаточним результатом усієї цієї різнобічної діяльності є нові інформаційні продукти такі, як: перспективні плани, концептуальні моделі, навчально-методичні посібники, рекомендації, аналітичні звіти, узагальнення досвіду роботи, проекти, моделі педагогічного експерименту, лекції, поурочні розробки, плани-конспекти і т. ін. Їх якісна підготовка неможлива, якщо вчитель не володіє високим рівнем інформаційної компетенції. Вищезазначені продукти інноваційної діяльності вчителів стають новими культурними об'єктами, а їх якісний рівень є одним з критеріїв оцінки професійно-педагогічної культури вчителя [54]. Тобто вчитель з високим рівнем професійно-педагогічної культури не тільки зберігає і відтворює культурні зразки практичної діяльності, але й сам творить їх. Саме таким чином виникають авторські педагогічні „твори” – системи, методики, технології.

Відтак, якщо розглядати інформаційну компетенцію крізь призму особистісно-діяльнісного і культурологічного підходів, то її можна вважати складовою ширшого поняття – інформаційної культури вчителя. Отже, можна стверджувати, що основний зміст інформаційної компетенції учителя охоплює:

- наявність в особистості інформаційних потреб широкого діапазону і готовність до інформаційної взаємодії;

- уміння раціонально працювати з інформацією: знати особливості інформаційних потоків у своїй галузі, володіти основами аналітико-синтетичної переробки інформації;
- засвоєння технологій підготовки педагогічної інформаційної продукції у сучасному інформаційному середовищі;
- використання НІТ технологій, здійснення обгрунтованого вибору програмного продукту і володіння конкретними навичками щодо роботи з технічними і нетехнічними засобами як безпосередньо в освітньому процесі, так і в самостійній роботі з підвищення професійної кваліфікації.

Отже, під інформаційною компетенцією вчителя англійської мови ми розуміємо систему знань та вмінь роботи з різноманітною автентичною англійською інформацією у процесі навчання іноземної мови в умовах сучасного мінливого інформаційного суспільства, а також умінь, пов'язаних з впровадженням сучасних ІКТ і ТКТ у навчальний процес з іноземної мови.

Схарактеризуємо наступний компонент інформаційної культури вчителя іноземної мови.

Ціннісно-смісловий компонент інформаційної культури вчителя іноземної мови є сукупністю особистісно-значущих і особистісно-цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, діяльності в освоєнні, створенні і використанні інформації взагалі, а також ІКТ і ТКТ [2; 99]. Цінність інформаційної культури полягає в тому, що її носії спроможні одержувати вірне уявлення про іншомовну дійсність, яку вони пізнають у світоглядницькому, соціокультурному й гуманітарному контекстах.

Рефлексійний компонент інформаційної культури передбачає відстежування цілей, процесів і результатів своєї діяльності з оволодіння інформаційною культурою, аналіз і усвідомлення внутрішніх змін, що відбуваються, а також себе як особистості, яка змінюється, суб'єкта інформаційної діяльності і відносин [99; 145]. Рефлексія є провідним інтелектуальним засобом самопізнання і саморегуляції, що виступає як механізм розвитку і саморозвитку особистості. У роботах учених (І. Кон,

С. Рубінштейн, В. Столін) переконливо доведено, що самосвідомість бере безпосередню участь у регуляції поведінки і діяльності, вона є важливою умовою особистісного благополуччя, впливає на розвиток якостей особистості [101; 186; 204]. Завдяки механізму рефлексії людина переходить на нові рівні розвитку. Як зазначають О. Шавріна [228] та М. Шеремет [233], теоретичні знання можуть стати дієвим знаряддям професійної діяльності вчителя, лише якщо вони реалізуються у здатності до рефлексії. Відтак, рефлексійний компонент інформаційної культури є важливим аспектом професійного росту вчителя в сучасному інформаційному суспільстві.

Наступним компонентом інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови ми вважаємо творчий компонент. Так, творчість є внутрішньою невід'ємною рисою діяльності людини. Інформаційна культура особистості, як культура взагалі, відображає активну творчу діяльність людини, а відтак, розвиток самої людини як суб'єкта цієї діяльності. Оскільки йдеться про культуру інформаційну, це означає діяльність людини, що пов'язана з інформацією. Тобто інформаційна культура припускає не тільки певні знання, але й певне доповнення цих знань для чогось, у зв'язку з чимось, і вдосконалення їх у процесі діяльності, зокрема діяльності, пов'язаної з іншомовною інформацією. Причому саме доповнення і вдосконалення знань мають значення лише в творчості, реалізованій в будь-якій сфері життєдіяльності людини, в тому числі і в інформаційній діяльності. Відтак, мотиви творчості в діяльності людини є природним психологічним компонентом такої характеристики особистості, як її інформаційна культура [90; 99; 159].

Творчість в інформаційній культурі проявляється у процесі роботи з інформацією, підготовки проектів, рефератів, доповідей, курсових та дипломних робіт і т. ін. Також об'єктом творчості виступають прагнення до формування та розвитку особистісних творчих якостей під час інформаційної діяльності, цінності і переконання в освоєнні педагогічних інформаційно-комп'ютерних технологій [2]. У процесі творчого пошуку студент робить для

себе відкриття у різних галузях знання і створює щось нове. Проте це не означає, що діяльність кожного студента має креативний характер. Стане чи не стане творчою конкретна діяльність кожного студента залежить багато в чому від того, активовані чи неактивовані творчі здібності студентів. Слід зазначити, що взаємозв'язки можуть виявлятися практично між усіма компонентами інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови: організація особистої рефлексії дозволяє досягти змін у ціннісно-смысловій сфері, яка, у свою чергу, може вплинути на підвищення інформаційної компетенції студента.

На нашу думку, таке розуміння інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови дає йому можливість самореалізації у процесі творчої інформаційної діяльності, готує його до самостійного професійного розвитку впродовж життя.

У роботі з різноманітною інформацією учитель у своїй діяльності проявляє інформаційні вміння, які характеризують його професійну спрямованість. В. Адольф вважає, що інформаційні вміння є необхідними у професійній підготовці вчителя [1]. В. Сластьонін зазначає, що інформаційні вміння починають поступово відсовувати на задній план традиційні „трудові навички”, що, у свою чергу, викликає потребу з самого початку навчання майбутнього вчителя в педагогічному ВНЗ прагнути до вироблення навичок орієнтації у новому інформаційному середовищі [168].

Науковці (В. Міжеріков, Г. Чусавітіна) зараховують інформаційні вміння до загальнопедагогічних умінь, які необхідні для успішної діяльності викладача будь-якого предмета. Згідно з П. Гальперіним, на першому етапі інформаційні вміння у студентів педагогічного ВНЗ формуються з урахуванням здатності дидактичного перетворення набутої інформації у форму, що є прийнятною для самого студента. На наступному етапі відбувається формування дидактичної інтерпретації цієї інформації у форму, що доступна учням [48].

Інформаційні вміння включають вміння аналізувати, впорядковувати та

систематизувати навчальну інформацію, вибирати послідовність викладу думок, уміння самооцінки навчальної діяльності та самоконтролю, а також уміння знайти помилку, проаналізувати, виправити її, ґрунтуючись на спеціальному мовному аналізі і теоретичному осмисленні матеріалу [113; 146].

Отже, під інформаційними вміннями майбутнього вчителя іноземної (у нашому дослідженні, зокрема, англійської) мови розуміємо вміння, що спрямовані на отримання інформації з різноманітних автентичних джерел (професійна і психолого-педагогічна література, періодична преса, ЗМІ, відеофільми іноземною мовою, мережа Інтернет, обмін досвідом на конференціях та інші), її аналіз та декодування для досягнення взаєморозуміння з партнерами по інтеркультурній комунікації. Так, ми виділяємо такі вміння, як-от: інформаційно-пошукові, інформаційно-прогностичні, інформаційно-аналітичні, інформаційно-уточнювальні, інформаційно-деталізуючі та інформаційно-узагальнювальні.

Н. Шумарова принциповою відмінністю іноземної мови як дисципліни вважає те, що важливими є не іманентні мовні знання, а набуті вміння й навички, що забезпечують надходження нової інформації, нових знань з різних сфер, а також відомостей, цінних в естетичному відношенні [240]. Відтак, одним з головних завдань учителя стає навчити студентів, де саме можна знайти потрібну їм інформацію та як нею скористатись. Як справедливо відзначають учені-методисти (П. Гальперін, І. Зимняя, А. Конишева, М. Ляховицький, С. Ніколаєва та ін.), педагог повинен, насамперед, навчити студента самостійно здобувати знання. Іншими словами, головне завдання викладача – організувати навчальний процес так, щоб студенти відігравали в ньому якомога активнішу роль; сформувані в них основні навички і вміння пошуку і переробки необхідної інформації.

Слід зазначити, що структура і зміст знань мають стійку тенденцію до змін, і все частіше привертає увагу той факт, що окремі дані недоцільно заучувати – треба лише знати, де знайти потрібну інформацію. Особливої

ваги це набуває у процесі вивчення іноземної мови, оскільки мова весь час змінюється. Отже, необхідна розробка такої методики формування комунікативної компетенції, яка б слугувала дійсній модернізації процесу її формування. Результатом повинно бути не звичайне накопичення певного об'єму інформації, а оволодіння стратегією конструювання власних знань як у мовній, так і в професійній галузях.

Згідно з програмами підготовки майбутнього вчителя іноземної мови [182; 210], організація навчального процесу з іноземної мови передбачає максимальне врахування потреб, інтересів та особистісних характеристик студента, який виступає як повноправний учасник процесу навчання, побудованого на принципах свідомого партнерства і взаємодії з викладачем, що безпосередньо пов'язано з розвитком самостійності студента, його творчої активності та персональної відповідальності за результати навчання.

Слід також зазначити, що у процесі вивчення іноземної мови особлива увага приділяється самостійній та творчій роботі студентів, їхньому самоудосконаленню в оволодінні іноземною мовою і передбачається гнучке поєднання самостійної пізнавальної діяльності тих, хто вчаться, з різними джерелами інформації, навчальними матеріалами, спеціально розробленими з курсу мовної дисципліни, що вивчається (довідкові, додаткові матеріали), і оперативної, систематичної взаємодії з викладачем курсу, консультантами-координаторами, а також включає групову роботу, використовуючи все розмаїття проблемних, дослідницьких, пошукових методів у ході роботи над відповідними модулями курсу. Творчому підходу до процесу вивчення англійської мови сприяє навчально-дослідна робота студентів. Майбутній учитель повинен уміти самостійно вдосконалювати свої знання, поєднувати практичну роботу з теоретичною, оволодіти вміннями дослідника. Крім того, модель навчання англійської мови передбачає сумісні проекти студентів мовних ВНЗ із партнерами з англійськомовних країн (міжнародні проекти), організуючи обговорення, презентації груп та індивідуальні презентації проміжних і підсумкових результатів, обмін думками,

інформацією як у мовному середовищі ВНЗ, так і з носіями мови. Все це сприяє розвитку пізнавальної, творчої та дослідної діяльності студентів, які вимагають звернення до довідкової англomовної інформації в енциклопедіях, словниках, довідкових системах, банках даних, Інтернеті, а також пошуку, вивчення і обробки інформації в будь-якій галузі знань для навчальної і науково-дослідної роботи, підготовки рефератів, проектів, курсових і дипломних робіт.

Отже, потрібно навчити студентів, як оперативно виявити інформацію, як її обробити, інтерпретувати і використовувати в мовленнєвій іншомовній професійно-педагогічній діяльності, тобто сприяти формуванню їхньої інформаційної культури.

Відтак, зазначимо, що інформаційна культура вчителя англійської мови є необхідною складовою його професійно-педагогічної культури і водночас показником його професійної підготовки. Як об'єктивне явище вона виявляється в мовних знаннях, які обумовлені специфікою предмета „Іноземна мова: англійська”, і способах діяльності іноземною мовою, як суб'єктивне – у професійній діяльності вчителя англійської мови. Інформаційна культура вчителя англійської мови є інтегративним явищем і охоплює такі компоненти, як-от: лінгвістичний, інструментально-діяльнісний, ціннісно-смісловий, творчий та рефлексійний, які у сукупності сприяють підготовці вчителя до професійної діяльності у процесі розвитку мовної особистості майбутнього фахівця у полікультурному інформаційному суспільстві.

1.3. Аналіз чинних програм, нормативних документів і підручників в аспекті досліджуваної проблеми

Аналіз педагогічної практики свідчить, що формування інформаційної культури особистості в системі освіти України ще не стало однією з цілей навчання або виховання.

Вирішення цієї проблеми можливо на двох рівнях: стратегічному, що реалізується через різні нормативні акти, і тактичному, який реалізується через навчальні плани і програми навчання. Так, з метою визначення завдань та змісту формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови нами було проаналізовано нормативні документи та навчальні програми, зміст яких передбачає ознайомлення з процесом інформатизації у сфері освіти та роботу з інформацією впродовж періоду навчання у ВНЗ.

Згідно з Концепцією Національної програми інформатизації, інформатизація освіти спрямовуватиметься на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що дасть можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог. Результатами інформатизації освіти мають бути: розвиток інформаційної культури людини; розвиток змісту, методів і засобів навчання до рівня світових стандартів; інтеграція навчальної, дослідницької та виробничої діяльності; кадрове забезпечення усіх напрямів інформатизації України шляхом спеціалізації та інтенсифікації підготовки відповідних фахівців [102]. Також і в законі України про освіту зазначено, що студенти мають право на доступ до інформації в усіх галузях знань [76].

Пріоритетом розвитку освіти в Національній доктрині розвитку освіти України у 21 столітті вважається впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Досягнення цієї мети передбачає: забезпечення поступової інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, а також створення індустрії сучасних засобів навчання, що

відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти [154].

У Державній програмі „Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці” на 2006-2010 роки передбачено виконання комплексу завдань, які повинні забезпечити: підвищення загальної інформаційної грамотності населення; оснащення навчальних закладів сучасним комп'ютерним та телекомунікаційним обладнанням; впровадження інформаційних та комунікаційних технологій у навчальний процес і проведення наукових досліджень, забезпечення доступу до національних і світових інформаційних ресурсів; залучення мережових технічних ресурсів для забезпечення підключення наукових установ та навчальних закладів до Інтернет; розбудову інфраструктури науково-освітньої телекомунікаційної мережі (УРАН), підключення до неї наукових установ, наукових бібліотек, центрів науково-технічної інформації за допомогою каналів передавання даних, інтеграцію її з європейською науково-дослідницькою мережею (GEANT); розширення мережі електронних бібліотек навчальних закладів та наукових установ тощо [63].

Згідно з Концепцією Державної програми розвитку освіти на 2006-2010, серед основних засобів розв'язання проблем у сфері освіти відзначено такі, як інформатизація та комп'ютеризація навчально-виховного процесу; упровадження гнучких освітніх програм та інформаційних технологій навчання відповідно до вимог Болонської декларації; створення ефективної системи підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів та їхнього професійного вдосконалення [103].

Отже, розглянувши чинні документи, ми можемо дійти висновку, що в зазначених нормативних актах приділяється значна увага роботі з інформацією в системі освіти. Аналіз свідчить, що інформатизація освіти розглядається як: 1) процес підготовки людини до повноцінного життя в умовах такого суспільства; 2) як комплекс соціально-педагогічних перетворень, пов'язаних з насиченням освітніх систем інформаційною

продукцією, засобами і технологією. Однак треба зазначити, що питання інформатизації на державному рівні розглядається переважно з технічних аспектів розвитку (застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти, забезпечення навчальних закладів комп'ютерами, створення глобальних інформаційно-освітніх мереж тощо).

Щодо ситуації у сучасному українському суспільстві, в Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки зазначено, що обмежене фінансування освіти і науки з державного та місцевих бюджетів призвело до погіршення стану матеріально-технічної бази навчальних закладів та їх соціальної інфраструктури, що гальмує впровадження сучасних інноваційних технологій і засобів навчання [103]. Слід також відзначити, що кількість фахівців, які працюють в інформаційній сфері, невелика, слабо розвинені комунікації для передачі інформації, у багатьох регіонах ще відсутні комп'ютери, вже не йдеться про підключення їх до світових інформаційних мереж. Як наслідок, інформаційна інфраструктура і система державного управління, що існують зараз в Україні, не повною мірою відповідають завданням інформатизації. Натомість, на наш погляд, ініціатива в плані інформатизації освіти і підвищення інформаційної культури особистості з боку навчальних закладів, особливо ВНЗ, сприятиме вирішенню проблем інформатизації на стратегічному (державному) рівні.

Щодо нашого дослідження, то означена проблема стосується підвищення інформаційної культури вчителя англійської мови мови як складової його професійно-педагогічної культури. Згідно з концепцією підготовки вчителя іноземної (англійської) мови, до професійної підготовки студентів входять: мовна практична підготовка, яка передбачає оволодіння лінгвістичною, лінгвокраїнознавчою, комунікативною, навчально-пізнавальною і лінгвометодичною компетенціями; психолого-педагогічна підготовка, що включає оволодіння базовими психологічними вміннями вчителя як практичного психолога і базовими професійно-педагогічними вміннями вчителя; методична підготовка, яка забезпечує знання основ

методики навчання іноземних мов у середній загальноосвітній школі та оволодіння базовими методичними вміннями вчителя іноземної мови [156]. Як зазначено у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти, процес вивчення іноземної мови повинен забезпечити не тільки лінгвістичними й соціокультурними знаннями і мовленнєвими вміннями, але й вміннями інформаційного спілкування в різних сферах комунікації, а також розвивати здатність адекватно інтерпретувати отриману інформацію [75].

Розглядаючи інформаційну культуру вчителя англійської мови як складову його професійно-педагогічної культури, вважаємо, що інформаційна культура повинна формуватися протягом усього навчання у ВНЗ. На нашу думку, на реалізацію цієї мети спрямовані всі предмети навчального плану, незалежно від приналежності їх до професійного, практичного, гуманітарного, соціально-економічного чи природничо-наукового циклу навчальних предметів, що разом забезпечують певний освітній рівень підготовки вчителя іноземної мови. Однак, оскільки ми розглядаємо інформаційну культуру в контексті професійної підготовки саме вчителя англійської мови, вважаємо, що найбільше значення у процесі формування його інформаційної культури мають предмети професійного та практичного циклів.

Практична мовна підготовка майбутнього вчителя англійської мови реалізується на всіх курсах і дозволяє студентам після закінчення ВНЗ ефективно здійснювати професійні функції (комунікативно-навчальну, виховну, гностичну, конструктивно-планувальну, організаторську). Всебічну підготовку вчителя англійської мови, здатного засобами свого навчального предмета навчати та виховувати підростаюче покоління, а також закладати основу для подальшого професійно-орієнтованого вдосконалення володіння цією мовою, має забезпечити курс практики усного та писемного мовлення в поєднанні з іншими практичними й теоретичними курсами, такими, як практична граматики, практична фонетика, країнознавство, інформатика, що передбачені навчальним планом [210]. У зв'язку з цим, навчання англійської

мови в цьому курсі передбачає комплексну реалізацію практичної, виховної, освітньої, розвивальної і професійно-педагогічної цілей. При цьому виховна, освітня, розвивальна і професійно-педагогічна цілі досягаються в процесі практичного оволодіння англійською мовою.

Слід зазначити, що формування інформаційної культури відбувається поступово у процесі вивчення певних дисциплін. Тому, проаналізувавши навчальний план зі спеціальності „Педагогіка і методика середньої освіти, іноземна мова і література”, вважаємо, що найефективнішим періодом формування інформаційної культури є 3–4 семестри. Обґрунтуємо наш вибір.

По-перше, у зв'язку з обмеженим фінансуванням освіти і погіршенням стану матеріально-технічної бази навчальних закладів 70% випускників шкіл не мають достатнього рівня сформованості комп'ютерної грамотності і починають вивчати основи інформатики вже після навчання в основній школі, тобто після вступу до ВНЗ. На факультеті іноземних мов курс „Інформатика” введено до навчального плану 1-го курсу. Відповідно до змісту поняття інформаційної культури вчителя англійської мови, яке розглянуто нами в параграфі 1.1, вважаємо, що комп'ютерна грамотність є необхідною складовою інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови. По-друге, на думку М. Ляховицького, психічні характеристики студентів змінюються протягом навчання (продовжують розвиватися інтелектуальні складники діяльності, вдосконалюються процеси та операції мислення, формуються професійні інтереси) [134, с. 67], у студентів виникає потреба підвищувати свій культурний потенціал [9, с. 11]. Згідно з програмою [182], у 3-му та 4-му семестрах проходить подальше вдосконалення навичок і вмінь студентів, а це вимагає інтелектуалізації процесів сприйняття, вміння виділити головне, істотне. По-третє, на цьому етапі студенти започатковують дослідну діяльність у процесі написання курсових робіт. Крім того, цей період готує студентів до навчання на 3–4 курсах, де вони серйозно займаються науковою роботою, і тому повинні вже володіти інформаційною культурою. Отже, рекомендуємо починати

формування інформаційної культури як складової професійно-педагогічної культури вчителя англійської мови саме з 2-го курсу.

Відповідно до змісту та мети дослідження нами було розглянуто чинні програми підготовки вчителя англійської мови в аспекті формування його інформаційної культури. Так, у 1993 р. Київським державним педагогічним інститутом іноземних мов було видано „Типові програми підготовки вчителя іноземної мови для педагогічних інститутів та факультетів іноземних мов. Практика усного та писемного мовлення” [210]. Ці програми є типовими і на їх основі кафедрами іноземних мов інших державних ВНЗ України розробляються робочі програми залежно від реального рівня мовної та мовленнєвої підготовки студентів. У програмах визначено мету і зміст професійної мовної та мовленнєвої підготовки студентів, вимоги до рівня сформованості комунікативної, лінгвістичної та комунікативно-методичної компетенцій студентів; а також представлено вимоги щодо контролю всіх видів компетенцій за кожним роком навчання й орієнтований розподіл мовленнєвої тематики за курсами навчання.

Автори програм (І. Анікієнко, Л. Безкровна, А. Калита, Г. Покровська) не виокремлюють спеціальних інформаційних умінь, однак розглядають уміння щодо роботи з інформацією в чотирьох видах мовленнєвої діяльності, підкреслюючи велике значення самостійної та навчально-дослідної роботи у процесі навчання англійської мови [210].

У 2001 р. була опублікована, оновлена і вдосконалена „Програма з англійської мови для університетів та інститутів (п’ятирічний курс навчання)”, розроблена відповідно до політики Міністерства освіти і науки України, пріоритетом якої є підготовка кваліфікованих учителів англійської мови, які вільно володіють цією мовою [182]. Програма призначена для студентів педагогічних інститутів та університетів, які навчаються за спеціальністю „Англійська мова і література”. Вона базується на новітніх теоретичних здобутках і практичному досвіді в галузі укладання програм навчання іноземних мов, а також відповідно до Рекомендацій Ради Європи в

галузі вивчення та викладання сучасних мов та оцінювання рівнів володіння ними. У програмі особливо підкреслено важливість розвитку здатності студентів до автономного навчання і подальшого професійного вдосконалення протягом усього життя. Програма має практичну спрямованість і визначає перелік основних умінь з чотирьох видів мовленнєвої діяльності для окремих курсів, виокремлює низку професійних умінь майбутніх учителів англійської мови, а також навчальних умінь (Study skills), які автори програми С. Ніколаєва, М. Соловей, Н. Тучина та інші розглядають як складники навчальної компетенції. Серед навчальних умінь у програмі визначено такі: дослідницькі вміння (Research skills); вміння мислення (Thinking skills); вміння знаходити інформації (Information-locating skills); вміння широкого використання англійської мови (Skills for dealing with extended use of English); евристичні вміння (Heuristic skills) [182].

Зазначені групи умінь передбачають вміння працювати з різноманітною друкованою (текстами, книгами, газетами, журналами тощо) інформацією та іншими видами інформації, базами даних, гіпертекстами (особливо з використанням англомовних джерел), застосовувати аналітичний підхід до засобів масової інформації, здійснювати наукові дослідження. Програмою також передбачено формування умінь розпізнання, розуміння, аналізу та синтезу інформації у процесі мовленнєвої діяльності. Великого значення надається роботі з соціокультурною інформацією [182].

Значне місце в програмі посідає проектна робота. Вона також залучає студентів до використання НІТ і сприяє розвитку умінь працювати з одержаною інформацією згідно з соціокультурною та професійною проблематикою, що розглядається як один з найважливіших компонентів змісту навчання на 5-му курсі [182]. Отже, можна стверджувати, що досягнення цілей означеної програми потребує вдосконалення організації навчального процесу, який повинен сприяти формуванню інформаційних умінь, а звідси й інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови.

Проаналізуємо навчальні програми курсів професійного циклу (2-й курс) з метою визначення вимог до формування навичок і вмінь роботи з інформацією. Так, навчальні програми курсів „Практика усного та писемного мовлення (англійська мова)” [176], „Практична фонетика” [181], „Практична граматики” [180], „Країнознавство” [111] (ПДПУ імені К. Д. Ушинського) побудовані за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах та узгоджені з критеріями освіти в межах Болонського процесу.

Програму курсу „Практика усного та писемного мовлення (англійська мова)” (ПДПУ імені К. Д. Ушинського) складено з урахуванням сучасних вимог до навчання англійської мови як засобу усної і писемної комунікації у всіх сферах спілкування, а також як засобу педагогічної діяльності. Згідно з програмою, викладання означеного курсу здійснюється у процесі практичних занять з використанням інформаційно-ілюстративного, частково-пошукового (проблемно-ситуативні завдання), творчо-дослідницького методів тощо. Методами навчання обираються запис, креслення схеми, аналіз мовних і мовленнєвих явищ, порівняння, логічне розмірковування, побудова за аналогією, імітація, відтворення за зразком або схемою і т. ін. Серед завдань курсу автори виділяють подальший розвиток здібностей студентів до самооцінки та самонавчання. У програмі зазначено, що робота над кожною темою передбачає читання тематичного тексту з метою виокремлення певної інформації, а позааудиторна письмова робота – укладання тематичних словників, путівників, рекламних буклетів [176].

Зміст програми курсу „Практична фонетика” (ПДПУ ім. К. Д. Ушинського) містить вимоги, згідно з якими майбутній учитель має демонструвати загальнокультурні і професійно-педагогічні вміння, такі як: уміння вчитися, тобто активізувати способи набуття знань з різних джерел інформації та евристичні (дослідно-творчі) вміння. Означені вміння реалізуються у здатності студента сприймати новий досвід у специфічній навчальній діяльності, знаходити й аналізувати нову

інформацію, використовувати нові інформаційні технології, здатності уважно стежити за презентованою інформацією, використовувати адекватні матеріали для самостійного вивчення, організувати й застосовувати засоби навчання для самоосвіти, зокрема самопізнання, самооцінки, самоорганізації, самоконтролю [181].

Навчальна програма курсу „Практична граматики” (ПДПУ імені К. Д. Ушинського) базується на значній кількості аналітичних завдань, а також вправ порівняльного, пояснювального та творчого характеру таких, як складання тематичних таблиць, граматичних словників тощо, що дає можливість виявити значні розбіжності у використанні деяких граматичних явищ в англійській та українській мовах. Особливу увагу у програмі приділено самостійній роботі студентів. У критеріях оцінки виконання самостійних завдань та індивідуальної роботи автори програми зазначають, що високий (творчий) рівень мають студенти, які резюмують інформацію з різних писемних джерел, зв’язно відтворюючи аргументи і факти [180].

Метою навчальної програми курсу „Країнознавство” (ПДПУ ім. К. Д. Ушинського) є орієнтація студентів на вміння самостійно опрацювати загальну, спеціальну та довідкову літературу, телевізійні та відео матеріали, а також сайти в Інтернеті, присвячені вивченню країнознавства, вміння збирати, аналізувати, систематизувати, інтерпретувати культурознавчу інформацію та продемонструвати на спеціальному семінарі знання з означених питань [111].

Отже, проаналізовані програми вимагають від студентів володіння інформаційними вміннями в процесі навчання різних видів мовленнєвої діяльності, творчо-дослідній та самостійній роботі.

Звернемося до аналізу чинних навчальних посібників для студентів другого року навчання, на матеріалі яких здійснюється основна мовна підготовка студентів факультету іноземних мов, з метою визначення кількості вправ та завдань, спрямованих на формування вмінь студентів щодо роботи з різноманітною англомовною інформацією.

Одним із базових підручників, призначених для студентів факультетів та відділень англійської мови педагогічних ВНЗ, є серія комплексних підручників „Практичний курс англійської мови” (1–5 курси) під редакцією В. Аракіна. Означені посібники спрямовано на розвиток навичок усного й писемного мовлення, а також на більш поглиблене вивчення окремих аспектів мови відповідно до навчального плану. Кожен з наступних навчальних посібників є логічним продовженням попереднього і характеризується поступовим ускладненням навчального матеріалу. Підручники, призначені для студентів 1–3 курсів, включають, крім основного курсу, вправи з фонетики і граматики. В основу навчального посібника покладено тематичний принцип. Структура кожного з уроків підручника повторюється і містить оригінальні та інформативні тексти, що спрямовані на поглиблену роботу над мовленнєвими зразками та на розширення лексичного запасу студентів, з метою подальшого розвитку навичок усного і писемного мовлення. Після тексту автори посібників пропонують словник активних лексичних одиниць з дефініціями та прикладами, словник активних словосполучень, який містить розмовні формули і кліше та вправи, спрямовані на опанування й закріплення активного вокабуляра і граматичних явищ. Вправи представлені в порядку зростання мовних труднощів і поступового переходу від вправ репродуктивного типу до вправ продуктивного типу і розраховані як на самостійну роботу студентів, так і на виконання в аудиторії [177].

Проведений нами аналіз змісту означеного підручника для студентів другого року навчання з метою визначення кількості вправ та завдань, спрямованих на формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, свідчить, що в навчальному посібнику спостерігається позитивна тенденція використання вправ, спрямованих на формування інформаційних умінь студентів. Розвитку інформаційних умінь студентів сприяють вправи на згортання і розгортання інформації до текстів інформативно-тематичного характеру, а також вправи пошукового характеру:

„Знайдіть інформацію за темою ...” (“Find some information ...”), „Знайдіть декілька жартів з теми ... та розкажіть їх вашим сокурсникам” (“Find some jokes on ... subject and tell them to your fellow-students”), „Знайдіть додаткову інформацію з теми ... в англійській пресі” (“Support the idea with information from ... press”). Крім того, типовим додатковим завданням після кожного уроку є спеціальна вікторина (Curiosity Quiz for Eagers), що містить групу запитань, відповідь на які вимагає проведення бібліотечного дослідження [177], а відтак, сприяє формуванню інформаційної культури студентів. Водночас позитивним, на нашу думку, є той факт, що автори підручника пропонують значну кількість професійно-орієнтованих вправ, які передбачають подальше закріплення професійно-значущих умінь.

Натомість слід зазначити, що кількість вправ, спрямованих на формування інформаційної культури студентів, досить обмежена. Крім того, ці завдання пропонуються лише як додаткові. Також до недоліків означеного підручника можна віднести несучасні тексти, що є нецікавими для студентів, наявність висловів, які рідко використовуються в сучасній англійській мові, а також незначну кількість вправ для розвитку вмінь аудіювання та вправ творчого і пошуково-дослідного характеру. Відсутність потрібних завдань викладачі компенсують шляхом використання додаткових матеріалів, самостійної розробки окремих завдань чи методичних вказівок, заохочують студентів до укладання компенсаторних вправ. Зауважимо, що оскільки означений посібник видано в Росії, і всі вправи на переклад подано російською мовою, це може викликати певні труднощі в подальшій професійній діяльності майбутніх учителів англійської мови в україномовному середовищі.

На увагу заслуговує підручник „Практичний курс англійської мови” (частина 1, 2, 3) за редакцією Л. Черноватого та В. Карабана, призначений для студентів вищих закладів освіти (філологічні спеціальності та спеціальність „переклад”) [226]. Підручник розроблений відповідно до сучасних вимог Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [75] та

програми з англійської мови для університетів [182]. Слід зазначити, що авторами підручників враховані новітні досягнення у лінгвістиці та методиці викладання іноземних мов. Зокрема, до переваг означених підручників слід віднести автентичні тексти з британських та американських ЗМІ, елементи проблемного навчання, урахування вікових особливостей студентів, порівняльні таблиці українських та англомовних реалій, принцип опори на рідну мову. Запропонована система вправ передбачає паралельний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності. До особливостей підручників слід також додати використання значної кількості вправ, спрямованих на оволодіння усіма видами читання та легкого переходу від одного його виду до іншого залежно від зміни мети отримання інформації [226].

Водночас аналіз навчального посібника для студентів другого року навчання свідчить, що автори пропонують досить обмежену кількість вправ дослідно-пошукового характеру та вправ, спрямованих на розвиток здатності до самостійного пошуку і засвоєння нового й допоміжного матеріалу. Зауважимо, що підручник пропонує значну кількість матеріалу, але не вимагає від студентів пошуку додаткової інформації, а відтак, аналізований підручник не може забезпечити ефективне формування інформаційної культури студентів. Також слід зазначити, що означені підручники переважно зорієнтовані на підготовку перекладачів, тому не враховують специфіку підготовки майбутніх учителів [226]. При тому навіть зважаючи на безперечну низку наявних переваг, на жаль, залишаються неопублікованими навчальні посібники для студентів четвертого та п'ятого років навчання.

Навчальний посібник з практичної граматики „Вправи з граматики сучасної англійської мови” розроблений А. Саакяном. У підручнику відбито новітні явища і тенденції, що виникли в системі англійської мови на рубежі тисячоліть. Цей навчальний посібник може бути використаний студентами 2–3 курсів факультетів англійської мови. Його зміст не пов'язаний з жодним підручником, водночас він може гнучко поєднуватися з будь-яким базисним

курсом англійської мови, що використовується в навчальному процесі. До змісту навчального посібника вміщено вправи аналітичного, тренувального і творчого характеру. Значна кількість комунікативно-орієнтованих завдань дає студентам можливість вивести в розмовне мовлення набуті знання і навички. Особлива увага приділяється вправам порівняльного характеру, які дозволяють розкрити істотні відмінності у вживанні низки граматичних явищ в англійській і російській мовах. Кожен розділ завершується тестовими завданнями, що дають можливість перевірити рівень знань та здійснювати самоконтроль і самокорекцію [187].

Усе означене становить перевагу цього посібника, оскільки виконання вправ потребує використання додаткової довідкової літератури, а отже, сприяє формуванню інформаційних знань і навичок студентів. Водночас зазначимо, оскільки аналізований посібник орієнтовано російськомовній аудиторії, це може викликати певні труднощі у процесі навчання україномовних студентів.

Підручник „Практична граматики англійської мови з вправами” (у 2 томах) групи авторів під керівництвом Л. Черноватого ґрунтується на теоретичних здобутках вітчизняної методичної науки і новітніх практичних досягненнях у методиці викладання. Посібник призначений для розвитку граматичних навичок студентів 1–3 курсів перекладацьких відділень факультетів іноземної філології вищих закладів освіти. Авторами враховані психологічні закономірності формування іншомовних граматичних навичок та адекватного орієнтування студентів. Посібник складається з двох частин, кожна з яких поділяється на дві секції. Теоретична секція, що призначена здебільшого для самостійного опрацювання, містить систематичний виклад з визначенням умов виконання певних граматичних дій та способів утворення граматичної структури і схеми-моделі деяких граматичних структур. У другій секції автори пропонують комплекс одномовних та двомовних вправ для формування відповідних навичок у некомунікативних та умовно-комунікативних завданнях [178; 179]. Оскільки означений підручник

розрахований на підготовку перекладачів, особлива увага приділяється саме перекладним вправам, які складають більшість матеріалу. На жаль, до змісту підручника включено досить обмежену кількість вправ порівняльного, пошуково-дослідного та творчого характеру. Як бачимо, означений підручник не містить ефективної системи вправ для розвитку інформаційних умінь студентів.

Отже, аналіз нормативних актів показав, що роботі з інформацією в системі освіти приділяється значна увага, а чинні програми вимагають від студентів володіння інформаційними вміннями як у процесі навчання різних видів мовленнєвої діяльності, так і у творчо-дослідній та самостійній роботі. Проте, як засвідчив проведений аналіз підручників, призначених для підготовки студентів 2-го курсу, з практики усного та писемного мовлення, практичної граматики і практичної фонетики, загальним недоліком розглянутих навчальних посібників є повна або часткова відсутність системи вправ, спрямованих на оволодіння студентами навичками і вміннями щодо роботи з інформацією, і отже, формування інформаційної культури як складової їхньої професійно-педагогічної культури.

Вважаємо, що відсутність роботи, спрямованої на формування інформаційної культури, а також відсутність відповідних вправ, завдань, проектів, спрямованих на розвиток інформаційних умінь, обумовлює низький рівень її сформованості у майбутніх учителів англійської мови. Відтак, виникає необхідність розробки методичної системи, яка передбачала б формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови.

Висновки до розділу 1

Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури дозволив стверджувати, що розвиток інформатизації освіти як соціокультурного феномена, підвищення вимог до рівня іншомовної й професійної підготовленості майбутнього вчителя іноземної мови,

збільшення обсягу знань, якими він має оволодіти за роки навчання у вищому педагогічному навчальному закладі, спричинили необхідність формування інформаційної культури у процесі підготовки майбутніх учителів англійської мови у ВНЗ на сучасному етапі розвитку освіти в Україні. На основі проведеного аналізу можна дійти таких висновків:

1. Поняття „інформаційна культура” сформувалось у процесі активізації уваги дослідників до механізмів інформаційного обміну у зв'язку з посиленням ролі інформації у соціокультурних процесах і формуванням нового, інформаційного типу суспільства, в якому головну роль відіграє інформація та інформаційні технології, а також глобалізація процесів і явищ, що формує єдиний інформаційний простір і сприяє взаємодії культур. Під інформаційною культурою розуміють єдність інформаційних здібностей і творчої інформаційної діяльності суб'єктів у процесі створення, зберігання, перетворення, трансляції, сприйняття і використання інформації у суспільстві, що реалізуються в інформаційній взаємодії.

У наявних характеристиках представлено три рівні розуміння системи інформаційної культури: базовий (складовий) рівень розуміння, пов'язаний зі складовими компонентами інформаційної культури як сукупності засобів для збирання, зберігання, переробки, передавання інформації; інструментальний рівень розкриває зміст сукупності знань, навичок, умінь, що безпосередньо відповідають діяльності людини в інформаційному середовищі (інструментальні складові); універсальний рівень розуміння, пов'язаний з характеристикою видів культур, що входять до складу інформаційної культури особистості, які можна означити як універсальні складові культури особистості: комунікативна культура, культура мислення, культура світобачення, культура слова, культура читання, культура використання сучасних інформаційних технологій, інформаційно-правова культура.

2. На підставі проведеного аналізу наукового фонду було запропоновано таке визначення інформаційної культури вчителя англійської мови: інформаційна культура вчителя англійської мови – це складник його

професійно-педагогічної культури, що дозволяє йому ефективно брати участь у всіх видах роботи з англomовною інформацією: у процесі отримання, кодування і переробки інформації будь-якого виду, створення на цій основі якісно нової інформації, її передавання та практичного використання в навчанні англійської мови (а саме: у навчанні вимови, лексичних одиниць, граматичних явищ, структур мовленнєвих актів, країнознавчого матеріалу), у роботі з англomовними текстами, їх перекладі та редагуванні, і включає знання інформаційних ресурсів власної професійної сфери, гуманістично орієнтовану інформаційну ціннісно-смыслову сферу, розвинену інформаційну рефлексію, творчість в інформаційній поведінці й соціально-інформаційній активності, а також національно-культурну специфіку мовленнєвого спілкування.

Інформаційна культура вчителя англійської мови є інтегративним явищем і охоплює такі компоненти, як-от: лінгвістичний, інструментально-діяльнісний, ціннісно-смысловий, творчий та рефлексійний, які у своїй купі сприяють підготовці вчителя до професійної діяльності в процесі розвитку мовної особистості майбутнього фахівця у полікультурному інформаційному суспільстві.

3. Аналіз нормативних актів показав, що роботі з інформацією в системі освіти приділяється значна увага, а чинні програми вимагають від студентів володіння інформаційними вміннями. Проте проведений огляд навчальних посібників, призначених для підготовки студентів 2-го курсу факультету іноземних мов свідчить, що їх загальним недоліком є повна або часткова відсутність системи вправ, спрямованих на оволодіння студентами навичками і вміннями щодо роботи з інформацією, а відтак, формування інформаційної культури.

На завершення підсумуємо, що висновки, яких ми дійшли в ході дослідження, будуть покладені в основу методичної системи поетапного формування в майбутніх учителів англійської мови інформаційної культури, що й складає зміст наступного розділу дисертації.

Результати проведених наукових досліджень апробовані на конференціях і опубліковані в статтях та тезах автора: [120; 122; 123; 127; 128; 131].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Педагогічні умови формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови

Як уже було відзначено в попередньому розділі, процес формування інформаційної культури студента є невід'ємною частиною загального навчально-виховного процесу ВНЗ. Враховуючи те, що, на думку вчених, „ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, в яких він протікає” [8, с. 221], можна стверджувати, що ефективність формування інформаційної культури студента залежить від певних педагогічних умов.

У науковій літературі під педагогічними умовами розуміють істотний компонент педагогічного процесу, що інтегрує в собі певну сукупність вимірів педагогічного процесу, спрямованих на досягнення поставленої мети [152, с. 12]. Під сукупністю вимірів учені (В. Беліков, Г. Вергелес, М. Дуранов, Т. Клімова, А. Наїн) розуміють зовнішні характеристики педагогічного процесу – зміст, форми, методи, педагогічні прийоми і засоби матеріально-просторового середовища, орієнтовані на певні взаємини з внутрішнім світом студента – потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями і т. ін. [11; 33; 167; 90; 153].

Формування інформаційної культури – це складний і багатогранний процес, в якому важливу роль відіграють педагогічні умови. У дослідженні під педагогічними умовами розуміємо необхідну й достатню сукупність взаємозв'язаних вимірів педагогічного процесу, дотримання яких забезпечує досягнення студентами високого рівня сформованості інформаційної культури.

При виявленні комплексу педагогічних умов будемо керуватися тим розумінням інформаційної культури вчителя англійської мови, яке

розглянуте в параграфі 1.2, і враховувати структуру навчально-виховного процесу, зокрема структуру процесу формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови.

Отже, спираючись на теоретичні положення формування інформаційної культури майбутніх учителів іноземних мов та враховуючи власний досвід, у роботі визначено педагогічні умови, спрямовані на вдосконалення й ефективно формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, а саме:

- комплексність, систематичність та наступність на всіх рівнях і етапах взаємодії студентів з англійськими засобами інформації;
- наявність системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англійською інформацією;
- соціокультурна спрямованість вибору професійно-орієнтованих англійських джерел інформації.

У руслі досліджуваної проблеми розглянемо визначені умови формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови.

Принагідно відзначимо, що сучасній науці притаманна тенденція надавати першочергову увагу інформаційно-комунікаційним технологіям як основному джерелу інформації у процесі набуття фахівцями інформаційної культури. На думку Н. Гендиної та Л. Лазаревої, „саме НІТ дають людині можливість управляти інформацією, отримувати до неї доступ і використовувати її, а також поширювати знання у всіх галузях людської діяльності, забезпечуючи тим самим появу суспільства, заснованого на інформації і знаннях” [54, с. 1]. Автори зазначають, що оволодіння педагогом НІТ є важливою складовою його професіоналізму, показником готовності вести професійну діяльність в умовах становлення і розвитку інформаційного суспільства [54]. Крім того, проникнення комп'ютерних технологій у повсякденну практичну діяльність людей стимулює появу НІТ у навчальному процесі практично всіх навчальних дисциплін, що сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, забезпеченню розвитку

особистісних якостей людини та розкриттю творчого потенціалу її характеру. Отже, освоєння НІТ є природною соціальною вимогою до людини, яка займається інформаційною діяльністю.

Зважаючи на структуру інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови відзначимо, що її інструментально-діяльнісний компонент, до складу якого входять інформаційна компетенція та комп'ютерна грамотність, безпосередньо пов'язаний з використанням НІТ, що припускає знання цих технологій і вміння їх використовувати в конкретній предметній галузі спочатку в навчальній, а потім у професійній діяльності [54; 62; 65; 109; 138; 151; 194; 211].

Однак, виходячи зі структури інформаційної культури, зазначимо, що вміння працювати тільки з НІТ недостатньо для оволодіння інформаційною культурою. Майбутньому вчителю англійської мови необхідно вміти працювати з будь-яким джерелом іншомовної інформації (традиційним або інноваційним), які входять до складового рівня інформаційної культури, як-от: засоби масової інформації, друкарські засоби та нові інформаційні технології, а також вміти використовувати їх у навчальній і професійній діяльності. Так, велика частина англомовної інформації, одержуваної з Інтернету (Web-сторінки, листи електронною поштою, конференції, враховуючи проведені в реальному часі), є текстовою. Але при цьому робота з англомовними текстами в Інтернеті за характером сильно відрізняється від роботи з текстами друкованої літератури, що пов'язано з необхідністю переробки великих масивів інформації за мінімальний час з метою пошуку в погано структурованому наборі потрібних текстів. Це означає, що освоєння традиційних або інноваційних іншомовних джерел повинно бути комплексним і базуватися на принципах систематичності і наступності.

Проблема наступності в дидактиці виступає як педагогічна умова (А. Агафонов, М. Дуранов, В. Жернов, О. Лешер), як закономірність навчального процесу (С. Архангельський, С. Годник), як дидактичний принцип (В. Сластьонін, І. Ісаєв, Є. Шиянов).

Наступність стосується змісту навчання, його форм і способів, стратегій і тактик взаємодії суб'єктів у навчальному процесі, особистісних новоутворень студентів [168]. Вона дозволяє об'єднати окремі навчальні ситуації в єдиний цілісний навчальний процес поступового засвоєння закономірних зв'язків і відношень, що створює умови для переходу від простих до складніших форм пізнання, поведінки і діяльності, забезпечуючи їх послідовне вирішення. Як зазначає Ш. Ганелін, наступність – це таке опираючись на пройдене, таке використання й подальший розвиток наявних у студентів знань, умінь і навичок, за яких у свідомості створюються різноманітні зв'язки, що розкривають основні ідеї курсу, відбувається взаємодія старого й нового, внаслідок чого в студентів формується система міцних і глибоких знань [51].

Наступність припускає побудову певної системи процесу навчання, оскільки складні задачі не можуть бути вирішені до вивчення простіших. К. Ушинський уважав, що „тільки система, що звичайно розумна, така, що виходить із самої суті предметів, дає нам повну владу над нашими знаннями” [214, с. 355]. Системна структуризація вимагає вичленення у матеріалі, що вивчається, провідних понять і категорій, встановлення їх зв'язків з іншими поняттями і категоріями (причинних, функціональних і т. ін.), розкриття їх генези, що сприяє найкращому засвоєнню матеріалу завдяки закріпленню раніше засвоєних навичок, умінь, знань у роботі з інформацією, їх послідовному розвитку і вдосконаленню [168]. Доцільність такого підходу обумовлюється об'єктивною необхідністю формування у свідомості студентів цілісних уявлень про інформацію й можливості оперування нею, системною природою знань тощо.

Принцип комплексності відображає науковий підхід до планування й використання оптимального комплексу дидактичних засобів, необхідних для забезпечення формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови [168]. У межах нашої роботи принцип комплексності

стосується формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови як багатокомпонентного явища.

Розглянуті принципи в процесі формування інформаційної культури майбутнього вчителя іноземних мов виступають у взаємодії один з одним, доповнюють і підсилюють один одного. Тому будь-який з принципів набуває свого справжнього значення лише у зв'язку з іншими. Вони виявляються одночасно на кожному етапі навчального процесу.

Відтак, вважаємо, що вже в навчально-виховному процесі необхідно системно закладати знання можливостей комплексного використання традиційних та інноваційних інформаційних джерел, засобів масової інформації та нових інформаційних технологій спочатку в навчальній, а потім і в професійній діяльності, формувати вміння і навички роботи з різними видами і джерелами інформації. Це означає, що їх освоєння повинне відбуватися комплексно і базуватися на принципах системності і наступності.

Отже, педагогічною умовою формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови ми вважаємо комплексність, систематичність та наступність на всіх рівнях і етапах взаємодії студентів з англійськими засобами інформації.

Сучасна освітня ситуація характеризується становленням гуманістичної парадигми, що припускає інші, відмінні від традиційних підходи до організації освітнього процесу, засновані на концепції особистісно орієнтованого навчання, мета якого – забезпечення розвитку і саморозвитку особистості студента на основі виявлення його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання і предметної діяльності. У парадигмі особистісно орієнтованої освіти її традиційне розуміння як процесу оволодіння знаннями, вміннями, навичками і підготовки студентів до життя переосмислюється і витісняється більш широким поглядом на освіту як становлення людини, її неповторної індивідуальності, духовності, творчого потенціалу. Важливою особливістю особистісно орієнтованої освіти є

зміщення акцентів на саморегулювання, самоконтроль та самостійну активність студентів.

Навчальний процес вищого навчального закладу передбачає вивчення дисциплін фахової спеціальності в аудиторіях під керівництвом викладача та самостійне опрацювання матеріалу в інформаційних центрах-бібліотеках, комп'ютерних залах, лабораторіях тощо. Основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, вважається самостійна робота студента. Згідно з „Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, організація навчального процесу у вищих навчальних закладах передбачає, що не менше 1/3 (та не більше 2/3) загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни, відводиться саме на самостійну роботу [175]. У формуванні професійного світогляду у висококваліфікованого спеціаліста саме самостійна робота відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки лише самостійний пошук розширює фахові знання, допомагає набути стабільних кваліфікаційних умінь, закріплює професійні навички, привчає працювати постійно і творчо. Ще А. Линда зазначав: „Важливо прищепити уміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуючись у стрімкому потоці різної інформації” [133, с. 77]. Розвиток у студентів умінь і навичок самостійно здобувати знання, підвищуючи рівень володіння іноземною мовою, – важлива складова навчально-виховного процесу. Тому в процесі навчання необхідно не тільки озброїти студентів науковими знаннями, вміннями і навичками, дати професійну підготовку, але й навчити методів і прийомів самостійної роботи, тобто навчити вчитися самостійно. Найбільш продуктивною, на наш погляд, тут є продумана організація використання системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англomовною інформацією.

Різні аспекти проблеми самостійної роботи студентів розглянуто в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених (А. Алексюк, Б. Єсіпов, І. Зимня, К. Корнілов, В. Козаков, Р. Микельсон, П. Підкасистий, Н. Скаткін,

І. Унт та ін.). Самостійній роботі студентів у процесі оволодіння іноземною мовою присвячено низку наукових досліджень, що вирішують окремі питання цієї проблеми (М. Аріян, Н. Гальськова, С. Заскалети, А. Конишева, В. Краснопольський, А. Лур'є, М. Ляховицький, С. Ніколаєва, І. Павлова, Г. Рогова, П. Сердюков та ін.).

Аналіз наукової літератури з проблеми самостійної роботи свідчить, що ще немає чіткого визначення цього дидактичного поняття. Так, одні автори (Б. Єсипов, К. Корнілов, І. Лернер, М. Махмутов) вважають головним критерієм активності і самостійності поєднання у діяльності власної думки з особистим виконанням розумових і фізичних дій; інші (Т. Алмазова, О. Нильсон і ін.) до рушійних сил і основних ознак самостійних дій відносять власні спонуки студентів і усвідомлення ними сенсу, мети роботи; треті (Р. Мікельсон, Н. Кухарьов, Н. Унт) – відсутність керівництва з боку викладача; четверті (С. Єгоров, Л. Степашко та ін.) – внесення тими, хто навчається, чогось нового, власного по відношенню до зразка, що відтворюється; п'яті (М. Скаткін, Т. Шамова) – готовність і подолання труднощів, цілеспрямованість; а шості (М. Данілов, Н. Дайрі, К. Єсипович, П. Підкасистий та ін.) – прояв максимуму активності, творчості, самостійності в думках і прояв власної ініціативи; інші (М. Ковалевські, А. Конишева) – навчання творчого застосування знань і вмінь здобувати нові знання.

П. Підкасистий [171], досліджуючи означену проблему, відзначає, що у визначенні самостійної роботи повинні бути відбиті такі ознаки, як творчість і єдність процесуального і логіко-змістового боків самостійної діяльності. Не можна не погодитись з ученим, що саме самостійна робота виробляє в студентів психологічну настанову на самостійне систематичне поповнення своїх знань і вироблення умінь орієнтуватися в потоці різної інформації при рішенні нових пізнавальних задач. П. Підкасистий вважає, що „тільки такий підхід до розгляду суті і ролі самостійної роботи в навчанні дозволяє зняти антитезу між зовнішньою обумовленістю самостійної роботи в навчальному

процесі і її внутрішньою суттю, яка визначає розвиток і оптимальний прояв у діяльності учня справжньої пізнавальної активності і самостійності, розвиток його пізнавальних здібностей” [171, с. 149].

Аналізуючи різні підходи (Д. Ельконін, І. Зимня, П. Гальперін, Н. Дайрі, А. Конишева, М. Ляховицький, П. Підкасистий, С. Ніколаєва та ін.), можна за основу прийняти таке визначення: самостійна робота з іноземної мови – це вид навчальної діяльності іноземною мовою, під час якої студенти з певною часткою самостійності, а за необхідності, під частковим керівництвом викладача виконують різного роду іншомовні завдання, що передбачають наявність мети, завдання, самостійного плану їх досягнення, здійснення дій, отримання результату (набуття знань, навичок, умінь, розвиток умінь самостійного розв’язання задач), контролю результату, докладаючи необхідні для цього розумові зусилля, проявляючи навички володіння іноземною мовою, а також самоконтролю і самокорекції.

Отже, самостійна робота спрямовується викладачем, але є самокерованою діяльністю студента, яка передбачає наявність пізнавальних інтересів, мотивів, потреби набуття нових знань, умінь, навичок, розвиває вміння пошуку необхідної інформації, її самоаналізу і вимагає від студентів напруги розумових здібностей, прояву активності, ініціативи і творчого вирішення поставлених завдань.

Своєрідність іноземної мови як навчальної дисципліни полягає в тому, що в ході її вивчення формуються вміння й навички користування іноземною мовою як засобом спілкування. Відтак, самостійна робота з іноземної мови, включає елементи, що спрямовані на оволодіння іншомовною інформацією і елементи, що пов’язані із здобуванням конкретних фахових знань і формуванням спеціальних умінь з іноземної мови. Зважаючи на вищезазначене, вміння і навички, які мають бути сформовані в студентів у процесі самостійної роботи з іноземної мови, можуть бути поділені на дві групи: навички та вміння роботи з інформацією в процесі іншомовної мовленнєвої діяльності (наприклад, комунікативні вміння, тобто вміння

вступати в контакт, сприймати інформацію на рівні її пред'явлення, передавати і використовувати інформацію), та навички й вміння, необхідні для оволодіння різними галузями наукового пізнання, а саме: вміння відшукати іншомовну навчальну інформацію за порадою викладача; самостійно підібрати додатковий матеріал до певної теми; опрацювати теоретичний матеріал (складати конспект, класифікувати й згрупувати матеріал); уміння самостійно використовувати додаткові інформаційні джерела під час підготовки до занять; уміння аналізувати й переробляти інформацію у формі нотаток, тез і рефератів тощо.

Така форма самостійної роботи передбачає оволодіння як спеціальними професійними знаннями, навичками та вміннями, так і знаннями, навичками й вміннями щодо роботи з традиційними та інноваційними інформаційними джерелами (робота із довідково-бібліографічним апаратом бібліотек; робота з літературою і мережею Інтернет, що потребує володіння технологією рішення інформаційно-пошукових завдань і комп'ютерною технікою), і, отже, сприяє процесу оволодіння студентами мовою, що вивчається, як засобом спілкування і формування у них інформаційної культури.

Для самостійного виконання завдань студенти повинні володіти вміннями планувати роботу, вибирати найбільш доцільні способи виконання кожного з її етапів, систематично проводити самоконтроль за ходом і результатами роботи. Відтак, викладачі в процесі організації і керівництва самостійною роботою, повинні якомога частіше акцентувати увагу студентів на корисності й необхідності систематично працювати з різноманітними засобами англomовної інформації, у яких викладаються найновіші досягнення, висвітлюються сучасні мовні та педагогічні тенденції і напрями науково-технічного прогресу, розвивати в студентів прагнення отримати більше інформації із фахової дисципліни і прагнення перевірити свої знання в процесі комунікації англійською мовою, активізувати інтерес до одержання нової додаткової інформації. Зазначимо, що задоволення потреби в інформації сприяє пізнанню світу, освоєнню видів діяльності, орієнтації у

складному соціальному оточенні, а також усвідомленню себе як особистості у процесі освоєння соціальних функцій. Усвідомлення своїх потреб спонукає особистість до пошуку інформації, формує її інформаційні інтереси, обумовлює мотивацію пошуку і використання інформації у будь-якій діяльності, в тому числі й професійній.

Проведений аналіз засвідчив важливість використання завдань, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англomовною інформацією для процесу формування їх інформаційної культури.

За логікою викладу матеріалу розглянемо особливості самостійних завдань з англійської мови у контексті формування інформаційної культури.

Із класифікацій, запропонованих у літературі, предмету наших досліджень відповідає класифікація І. Унт [212], доповнена А. Конишевою [104], згідно з якою самостійні навчальні завдання з іноземної мови поділяються на:

1) репродуктивні – а) навчальні завдання, що опосередковують навчальну інформацію (завдання, що містять навчальний матеріал іноземною мовою або вказують на джерело знань, частково замінюють пояснення учителя і призначені для первинного сприйняття матеріалу); б) навчальні завдання, що керують роботою студентів з навчальним матеріалом (завдання, які керують осмисленням і систематизацією, узагальненням і висновками; формуванням знань, умінь і навичок, наприклад, робота з оригінальним іншомовним текстом, виконання різноманітних вправ, робота з автентичними аудіо- і відеоматеріалами, комп'ютерними програмами з іноземної мови);

2) продуктивні – навчальні завдання, що вимагають від студентів творчої діяльності (завдання, які спрямовують студентів на самостійне збирання іншомовного матеріалу, підготовку доповідей, презентацій, проектів іноземною мовою тощо, вирішення певної проблеми іноземною мовою з попередньою підготовкою до дискусії).

На нашу думку, своєрідність організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів англійської мови, яка сприяє

формуванню в них інформаційної культури, полягає насамперед у тому, що система самостійних завдань з іноземної мови повинна містити не стільки відтворюючі, скільки творчі самостійні вправи і сприяти розвитку інтелектуально-творчого потенціалу студентів.

Репродуктивна діяльність полягає у тому, що людина відтворює або повторює уже раніше створені і вироблені прийоми поведінки або відновлює сліди від колишніх вражень [44, с. 3]. Творча діяльність відрізняється тим, що вона спрямована на створення чогось нового, „байдуже, чи буде це створене творчою діяльністю, якою-небудь річчю зовнішнього світу або відомою побудовою розуму або відчуття, що живе і виявляється тільки в самій людині” [44, с. 3]. Окремі вчені (Н. Левітов, Є. Перовський) припускають, що відтворюючу діяльність слід винести за рамки самостійної роботи. Однак, як зазначає Л. Виготський, відтворююча діяльність служить підставою кількісного накопичення знань про предмети і явища об'єктивного світу, допомагає засвоїти способи дії, які часто застосовувались учнями в навчальній роботі [44, с. 19]. Отже, така діяльність є необхідною для залучення студентів до творчої роботи. Як бачимо, репродуктивна робота є сходами до творчої роботи, є її основою, оскільки для виконання творчих самостійних робіт студенти повинні мати необхідний запас знань і вмінь, що здобуваються в результаті виконання репродуктивних завдань. Але й досвід творчої діяльності дозволяє студентам ефективніше справлятися з репродуктивними самостійними роботами. Отже, для цих двох видів самостійної роботи характерна відсутність чіткої межі, оскільки у відтворюючих роботах містяться творчі елементи, а творчі роботи включають відтворення знань.

Однак треба зазначити, що розумова активність значної частини студентів ВНЗ формується переважно у вузьких рамках процесу вирішення уже складених, до кінця сформульованих, абсолютно готових навчальних завдань. Ми вважаємо, що з цієї причини, зокрема згодом, страждає творча активність майбутнього вчителя. На думку П. Підкасистого,

саме творчі роботи є головним двигуном прогресу щодо розумового розвитку тих, хто навчається [171, с. 149], оскільки творчість є найвищим рівнем розумової діяльності.

Ефективність формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови значною мірою обумовлена розвитком його творчого потенціалу, готовності до інноваційно-креативної діяльності. Як зазначає Т. Єрмоєнко, „лише тоді, коли ідея цінності феномена, що формується, буде усвідомлена майбутніми професіоналами як методологічна основа, діяльність студентів щодо пізнання іншомовного інформаційного середовища стане не лише вивченням фактуальної інформації, а творчим процесом реалізації принципу суттєвого, що підлягає пошуку й дослідженню у процесі оволодіння іншомовною інформацією” [69, с. 115-116]. Крім того, студенти повинні усвідомити суспільно-практичне значення інформаційної культури та її суттєве місце в структурі цілісної професійної підготовки викладача іноземної мови, гуманітарія. При дотриманні зазначених умов, майбутній учитель матиме досвід успішного застосування творчої діяльності у своїй життєвій практиці й готовність до сприйняття й навчання засобів і способів її здійснення.

На думку А. Лука, „творчі здібності закладені в кожному, але розвиваються вони в одиниць” [119, с. 32]. Відтак, правильно організоване навчання іноземної мови передбачає розвиток індивідуальних навчальних здібностей студентів завдяки застосуванню творчих прийомів роботи англійською мовою (дискусії, вікторини, круглі столи, брейн-рінг, олімпіади, Інтернет-дебати зі своїми іноземними однолітками, святкування певних подій і свят, робота в гуртках іноземних мов), які цілеспрямовано формують навички творчої мовленнево-мисленневої діяльності. На думку дослідників (В. Біблер, Л. Виготський, В. Жилкін, А. Лук, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе), навчання творчості повинне здійснюватися через навчання творчих процедур – структур, які є складовими творчої діяльності. Насамперед це здібність до самостійного перенесення раніше засвоєних знань і вмінь у нову ситуацію;

бачення проблеми в незнайомій ситуації, нової функції об'єкту; визначення структури об'єкта і т. ін. Для забезпечення творчих умов пізнавальної діяльності необхідно: а) привчити студентів до роботи з першоджерелами, з книгою, монографією, науковою статтею, електронними джерелами інформації тощо; б) проводити презентації, творчі дискусії або круглі столи тощо. При цьому перед студентом необхідно розкрити можливості набуття іншого досвіду, розвитку себе в інших, альтернативних видах діяльності, а також розвитку і вдосконалення різних здібностей та інтелекту. Це сприятиме творчому переосмисленню студентами навчального матеріалу замість його традиційного запам'ятовування з наступним використанням у продуктах власної творчості як у навчальній, так і в майбутній професійній діяльності, а, отже, і формуванню як творчого і ціннісно-сміслового компонентів, так й інших складових інформаційної культури майбутнього вчителя іноземної мови.

Як відомо, людина краще засвоює не ту інформацію, яку їй повідомили в готовому вигляді, а власні відповіді на запитання, що виникають при потребі в нових знаннях. Сучасні дослідження моделей механізмів розумової діяльності дозволяють дійти висновку про те, що навчально-пізнавальна діяльність студентів повинна бути організована так, щоб крім конкретної (навчальної) інформації були присутні механізми включення мислення і сприйняття [34]. Як зазначає Г. Барабанова, представлення тексту у вигляді набору проблем, які той, хто навчається, повинен вирішити на основі наявного в нього лінгвістичного і життєвого досвіду, то володіння тим, що міститься в текстовій інформації, має постійний мотив і вирішує проблему смислової переробки і запам'ятовування [10]. Отже, самостійні завдання з англійської мови повинні стимулювати появу у студентів інформаційних потреб, які б вони могли самостійно задовольняти на базі своїх знань і вмінь, що призведе до вдосконалення їхніх інформаційних умінь і сприятиме інтелектуальному розвитку. Звідси, для того, щоб стимулювати самостійну діяльність студентів і їхнє прагнення до здобуття нових знань та розвивати в

них навички й вміння самостійного задоволення навчальних інформаційних потреб, необхідно створювати при постановці завдання інформаційний дефіцит, який, услід за Г. Барабановою [10], К. Овчинніковою [159], ми розглядаємо як ще один прояв своєрідності самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів англійської мови в контексті формування в них інформаційної культури. Отже, ми вважаємо за необхідне пропонувати студентам завдання з частковим дефіцитом інформації, які б вимагали від нього самостійної інформаційної активності.

У реальних умовах педагогічного процесу йде спостерігаємо неузгодженість навчально-пізнавальної і професійної діяльності студентів, що призводить до відсутності активності і самостійності в їхній навчальній діяльності, до зниження потреби у професійній творчості і, як наслідок, до небажання займатися професійним самовдосконаленням. Відтак, зазначимо, що особливістю самостійних завдань ми вважаємо також їх професійну спрямованість з урахуванням комунікативних сфер майбутньої професійної діяльності вчителя англійської мови, а саме соціально-культурної (спілкування з носіями мови) і професійно-трудова (спілкування на уроці, позакласна робота з іноземної мови і робота в системі самоосвіти та підвищення кваліфікації) [210], що, у свою чергу, дозволить на більш якісному рівні створити передумови для формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови у єдності всіх її компонентів.

Ще однією особливістю системи самостійних завдань, на нашу думку, є їх спрямованість на навчально-дослідну роботу. Так, програма з англійської мови для університетів та інститутів (п'ятирічний курс навчання) виокремлює низку навчальних умінь майбутніх учителів англійської мови, серед яких автори розглядають дослідницькі та евристичні вміння, що передбачають здатність студента проводити навчально-дослідну роботу з англійської мови, сприймати новий досвід у специфічній навчальній

діяльності, знаходити й аналізувати нову інформацію, використовувати нові інформаційні технології [182, с. 204-205].

Як зазначають М. Князян [92; 93], І. Лернер [118], О. Матюшкін [139], М. Махмутов [140], навчально-дослідна діяльність на перший план висуває вимоги навчання творчості, засвоєння методів дослідження, активізації пізнавальної сфери особистості. Специфічність навчально-дослідної діяльності зумовлюється її функціями: організація творчого процесу засвоєння знань, забезпечення високого рівня опанування методів наукового пізнання, формування потреб у пошуковій діяльності. Ця діяльність сприяє розвитку вмінь самостійного пошуку знань, що дає можливості для формування інформаційної компетенції студентів. Крім того, вона також впливає на світогляд студентів, примушує узагальнювати досягнення передового досвіду практики, виховує логіку і культуру мислення, формує цілеспрямованість, системне бачення й розуміння проблеми, сприяє збудженню інтелектуально-пізнавальних мотивів у зв'язку з пошуковим характером дослідження, радістю відкриття нового (навіть суб'єктивно нового), задоволення від індивідуально-самостійного характеру роботи, що перетинається з ціннісно-смісловим і рефлексійним компонентами інформаційної культури студента. А здобування знань про різні фізичні й соціальні об'єкти та суб'єкти в процесі дослідницької діяльності, а також про саму дослідницьку діяльність ведуть до якісних змін у структурі діяльності й особистості в цілому, тобто до ефекту її розвитку.

Дослідження як форма роботи на аудиторних заняттях, як вид звітності у вигляді презентації та як вид письмової наукової роботи (реферату, рецензії, курсової роботи, публікації тощо) є творчою діяльністю в освітньо-педагогічному процесі. Навчально-дослідна діяльність тісно пов'язана з аналізом спеціальної літератури, моделюванням і прогнозуванням, оформленням результатів експерименту у формі звіту, тез, доповіді, наукової статті, кваліфікаційної роботи тощо. Але викладачу слід вимагати від студента не тільки кінцевого результату, а й регулярного звіту щодо його

пошукової діяльності: 1) надати перелік літературних джерел вітчизняних і зарубіжних авторів з обраної студентом проблеми; 2) описати іноземною мовою власне бачення проблеми; 3) з'ясувати незрозумілі питання; 4) провести аналіз і синтез зібраних даних і стисло представити цю інформацію викладачеві; 5) побудувати висновки й узагальнення, оформити їх згідно з вимогами до наукових матеріалів іноземною мовою і провести презентацію результатів проведеного дослідження. При такому комбінованому підході в студентів розвиваються навички оволодіння знаннями і їх застосування на практиці, удосконалюються іншомовні комунікативні навички і вміння, відбувається формування нестереотипних уявлень про пізнавальну діяльність у процесі навчання, застосовуються теоретичні методи (вивчення літературних та електронних джерел, дедуктивні і індуктивні методи, моделювання), інтеграція основ прикладних методів, насамперед опитування (інтерв'ю, бесіда), формуються навички і вміння узагальнювати отриману інформацію. Як підкреслює С. Рубінштейн, якість відтворення матеріалу залежить від насиченості останнього особисто значущим смислом для студентів [186]. Це положення означає орієнтацію змісту навчально-дослідної діяльності на особистий життєвий досвід студентів, їхні плани, проблеми, що сприяє активізації їх навчально-пізнавальної діяльності. Відтак, використання самостійних завдань, що залучають студентів до навчально-дослідної роботи дозволяє перейти від інформативного навчання до активного дослідження, до наукової діяльності, що сприяє формуванню в майбутніх учителів англійської мови всіх компонентів інформаційної культури.

Як свідчить досвід, тільки незначна частина студентів приходить зі школи з навичками самостійної дослідної роботи. Слід зазначити, що основна увага навчально-дослідній роботі з англійської мови зі студентами приділяється на старших курсах ВНЗ, коли майбутні вчителі іноземних мов повинні вже достатньою мірою володіти необхідними навичками та вміннями. Однак, як засвідчив досвід, студенти старших курсів не володіють

інформаційними пошуково-дослідними вміннями на необхідному рівні і не бачать можливості їх застосування в майбутній професійній діяльності. Отже, ми вважаємо за необхідне залучати майбутніх учителів іноземних мов до самостійної навчально-дослідної роботи з англійської мови вже з молодших курсів.

З вищесказаного можна дійти висновку, що навчальний процес з іноземних мов потребує активної та інтенсивної самостійної роботи студентів, яка виробляє психологічну настанову на самостійне систематичне поповнення своїх знань і формує вміння орієнтуватися в потоці різної англійської інформації під час вирішення пізнавальних та професійно-спрямованих завдань, що, у свою чергу, сприяє формуванню інформаційної культури студентів.

У зв'язку з цим виокремлюється наступна педагогічна умова формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови, а саме: наявність системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англійською інформацією.

Слід зазначити, що нове соціальне замовлення суспільства щодо підвищення ролі і статусу іноземної мови як джерела знань про країну та світ, головною метою якого є здатність студентів до міжкультурного спілкування, знайшли своє відображення у концепціях міжкультурного та соціокультурного навчання іноземних мов. Тому одним із пріоритетних завдань навчання іноземних мов у вищій школі визнається формування у студентів важливої складової іншомовної комунікативної компетенції – соціокультурної компетенції, що передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм [26; 28; 39].

Разом з необхідністю отримання зазначених знань, виникає вимога до особистості вміти самостійно збагачувати власні знання. Для досягнення подібної мети і подолання невідповідності між традиційними методами і

формами навчання і новими соціальними потребами, необхідно залучати студентів до самого процесу пошуку і обробки інформації, протягом якого відбувається накопичення, організація і структуризація знань про світ (як фактологічних, так і фонових), тобто здійснюється конструювання тезауруса мовної особистості.

У контексті формування соціокультурної компетенції, за О. Бігич [18; 19], Н. Бориско [28], С. Боднар [26], С. Плотницькою [173], В. Сафоновою [189], Л. Смеляковою [200], М. Вуган [250], С. Kramsch [263] та іншими [32; 50; 173; 188; 194], студенти повинні вміти працювати з інформаційно-довідковими (словники, атласи, енциклопедичні довідники, інформаційні буклети, навчально-довідкові видання і т. ін.), рекламно-довідковими, газетно-журнальними матеріалами, художньою літературою, Інтернет-файлами й електронною довідковою літературою, автентичними аудіо- та відеоматеріалами і використовувати їх при виконанні культурознавчих/лінгвокраїнознавчих завдань і для особистісно пізнавальних цілей; готувати культурознавчі файли, „досьє” при зборі і систематизації фактів і продуктів культури; збирати, систематизувати й обробляти різні види культурознавчої інформації, інтерпретувати і використовувати її під час вирішення комунікативних, комунікативно-пізнавальних і пізнавально-пошукових завдань тощо.

Безумовно, найефективнішим засобом розвитку соціокультурної компетенції є перебування у країні мови, що вивчається, занурення в саму атмосферу культури, традицій, звичаїв і соціальних норм цієї країни. Однак, зважаючи на те, що далеко не всі студенти і викладачі мають таку можливість, стає необхідним пошук ефективних шляхів розвитку соціокультурної компетенції поза мовним середовищем. Занурення у віртуальний простір можна вважати ефективним засобом розвитку соціокультурної компетенції студентів. На думку вчених (П. Асоянц, Л. Васильєва, Г. Воробйов, Е. Носенко, О. Палій, І. Смол'янікова, Г. Чекаль, Р. Gray, D. Teeler, M. Warschauer та ін.), цим віртуальним простором є

автентичне віртуальне інтерактивне мовне середовище і могутній інструмент здобуття знань – мережа Інтернет, разом з іншими сучасними комп'ютерними технологіями. Інтернет-матеріали, взяті з оригінальних джерел, характеризуються природністю лексичного наповнення і граматичних форм, ситуативною адекватністю мовних засобів, які використовуються, ілюструють випадки автентичного слововживання тощо. Застосування сучасних автентичних матеріалів сприяє формуванню у студентів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, широкому використанню зіставлення і порівняння національно-культурних традицій України та інших країн, у нашому випадку англомовних. Звідси, найбільш перспективним напрямом інформаційного забезпечення сучасними автентичними матеріалами є використання НІТ і, зокрема, можливостей мережі Інтернет.

Отже, реалізація міжкультурної комунікації, долучення до сучасних інформаційних ресурсів, які є особливо важливими для майбутніх учителів англійської мови, потребують від них знання інформаційних технологій і володіння інформаційними вміннями, прагнення до професійного самовдосконалення, розвивають у студентів здібності до самореалізації у сучасному інформаційному суспільстві, що сприяє формуванню інформаційної культури.

Відтак, враховуючи орієнтацію сучасної мовної освіти на формування соціокультурної компетенції студентів, наступною педагогічною умовою формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови ми виокремили реалізацію соціокультурної спрямованості вибору професійно-орієнтованих англомовних джерел інформації.

Слід зазначити, що основної мети роботи – формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, можна досягти, якщо досліджувані педагогічні умови будуть інтегруватись у навчальному процесі.

Резюмуючи, зазначимо, що в цьому підрозділі було розглянуто комплекс педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх

учителів англійської мови у вищих педагогічних навчальних закладах й аргументовано вплив цих умов на ефективність процесу формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. За логікою викладу матеріалу в наступному параграфі розглянемо систему вправ, за допомогою яких ці умови реалізуються на заняттях з іноземної мови.

2.2. Система вправ з формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови

Визначені в попередньому розділі структура й компоненти інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови й розглянуті філософські, соціально-психологічні та дидактичні передумови її становлення виступають теоретичним підґрунтям для розробки системи вправ з формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови. Насамперед, визначимо поняття „вправа” та „система вправ”.

У дослідженні під вправою, слідом за Н. Скляренко, розуміємо спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними або їх удосконалення [144, с. 64].

Систему вправ розуміємо як сукупність необхідних типів і видів вправ, що виконуються у такій послідовності та в такому обсязі, які враховують закономірності становлення мовленнєвих навичок і вмінь [230, с. 59] під час формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови та забезпечують максимально високий рівень оволодіння англійською мовою як засобом опосередкованого міжкультурного спілкування у конкретних умовах.

Слід зазначити, що інформаційна культура майбутнього вчителя іноземних мов є складним і багатокомпонентним явищем, що передбачає формування навичок впізнання, розуміння, аналізу, синтезу та

передавання/продукування інформації у контексті різних видів мовленнєвої діяльності. Відтак, враховуючи розглянуті особливості інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови, яка включає лінгвістичний, інструментально-діяльнісний, ціннісно-смысловий, рефлексійний та творчий компоненти, у межах систем вправ для навчання іноземної мови, запропонованих в роботах Г. Барабанової [10], О. Долгіної та І. Колесникової [98], Р. Мартинової [137], Є. Пассова [164], В. Скалкіна [195; 196], Н. Скляренко [197], Є. Солововой [202], Г. Харлова [221], Р. Nation [267], було розроблено систему вправ з формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. До розробленої системи вправ увійшли три групи вправ, спрямованих на формування вищезазначених компонентів інформаційної культури, а саме: 1) інструментально-діялісного, 2) творчого, 3) рефлексійного. Оскільки лінгвістичний компонент передбачає володіння вчителем англійської мови сукупністю знань, умінь і навичок оперування текстовою інформацією як одиницею інформаційного обміну, що здійснюється шляхом сприйняття, декодування, осмислення, інтерпретації та продукування іншомовної інформації, а ціннісно-смысловий визначає наявність позиції студентів у пізнанні, самостійному здобуванні та осмисленні нових знань, вважаємо, що вони реалізуються у кожній з зазначених груп вправ.

Типи вправ визначалися за такими основними критеріями, як-от: а) за ступенем комунікативності (некомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативні вправи); б) за спрямованістю вправи (діяльності навчання студента) на прийом або видавання інформації (рецептивні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні та продуктивні вправи); в) за режимом виконання (індивідуальні, парні, групові, фронтальні вправи); г) за наявністю/відсутністю опори (вправи без опори, з природною опорою, зі штучно створеною опорою) [197]. Розроблена система вправ з формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови подана в таблиці 2.1.

**Система вправ з формування інформаційної культури майбутніх
учителів англійської мови**

Група вправ	Типи вправ	Види вправ	Типи завдань
Вправи, спрямовані на формування інструментально-діяльнісного компоненту	некомунікативні/ умовно-комунікативні/ комунікативні рецептивні/ рецептивно-аналітичні/ рецептивно-репродуктивні/ рецептивно-продуктивні/ продуктивні з опорою/ без опори індивідуальні/парні/ групові	лінгвістично-пошукові вправи комунікативно-пошукові вправи пізнавально-пошукові культурознавчі вправи комунікативно-орієнтовані вправи пізнавально-дослідні вправи пошуково-ігрові	- пошук/збір інформації - отримання інформації - аналіз інформації - декодування інформації - комбінування інформації - відтворення інформації - обмін інформацією - продукування інформації - перекодування інформації із однієї форми в іншу
Вправи, спрямовані на формування творчого компоненту	умовно-комунікативні/ комунікативні рецептивно-аналітичні/ рецептивно-продуктивні/ продуктивні з опорою/ без опори індивідуальні/парні/ групові	пошуково-творчі вправи творчі вправи креативно-дослідні вправи	- пошук/збір інформації - аналіз інформації - створення нової інформації

Продовження таблиці 2.1

Вправи, спрямовані на формування рефлексійного компоненту	умовно-комунікативні/ комунікативні рецептивно-аналітичні/ рецептивно-продуктивні/ з опорою індивідуальні/парні/ групові	пошуково-творчі вправи творчі вправи креативно-дослідні вправи	- пошук/збір інформації - аналіз інформації - створення нової інформації
---	--	--	--

Так, до групи вправ, спрямованих на формування інструментально-діяльнісного компонента, було віднесено некомунікативні, умовно-комунікативні та комунікативні, рецептивні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні і продуктивні, а саме:

- лінгвістично-пошукові вправи, спрямовані на формування профільних лінгвістичних і філологічних умінь майбутніх учителів англійської мови;
- комунікативно-пошукові вправи, спрямовані на розвиток продуктивних інформаційних комунікативних умінь, умінь знаходження як потрібної стратегії, так і оптимального мовного матеріала в ситуаціях прямого і опосередкованого спілкування;
- пізнавально-пошукові культурознавчі вправи, спрямовані на інтеграцію міждисциплінарних знань, формування комплексних соціокультурних знань і умінь, а також на формування умінь смислової інтерпретації первинних і вторинних авторських текстів;
- комунікативно-орієнтовані вправи, спрямовані на формування готовності вирішення як власне комунікативних, так і навчальних, соціальних, пошуково-інформаційних завдань в умовах спілкування та співробітництва;

- пізнавально-дослідні вправи, спрямовані на самостійне дослідження студентами проблеми, переробку й використання отриманої інформації;
- пошуково-ігрові вправи, спрямовані на розвиток різних видів мислення, творчої уяви, вмінь пошуку та оперування інформацією, гостроти спостереження [202].

Слід зауважити, що виконання розглянутих вправ, вимагає пошуку або одержання попередньої інформації і досягається через читання або слухання текстів з проблеми, через пошук інформації в Інтернеті та вивчення, оцінювання, систематизування, узагальнення, або відтворення/продукування цієї інформації, що сприяє інтегративному формуванню інформаційних навичок і вмінь, пов'язаних з оперуванням текстовою інформацією як одиницею інформаційного обміну.

Щодо вправ, які належать до зазначеної групи завдань, відзначимо, що оскільки за їх допомогою формуються уміння сприймати та розуміти інформацію цілісних текстів, вони є умовно-комунікативними чи комунікативними. Оскільки вправи цієї групи пов'язані із прийомом інформації, вони є рецептивними. Однак робота з текстом на передтекстовому та післятекстовому етапах передбачає також передавання інформації, а отже, і використання рецептивно-репродуктивних, рецептивно-продуктивних та продуктивних, а також суто репродуктивних або продуктивних вправ. Головним чином, тому що на цих етапах навчальна діяльність базується на говорінні (наприклад, обговорення інформації тексту), аудіюванні (наприклад, слухання, аналіз і виправлення помилок іншого студента) та письмі, яке ґрунтується на інформації тексту.

Усі означені вправи вимагають використання природної опори, однак спеціально створені опори також є доцільними. За способами організації використовуються індивідуальні, парні або групові вправи.

До основних видів завдань зазначеної групи вправ входять такі види, як: складання семантичної картки, контекстуалізація термінології

(вибірковий переклад, вибір правильного/неправильного твердження, текстові вправи на основі множинного вибору), компресія текстової інформації (складання плану тексту, пошуки топікових фраз, створення precis, paragraph, тезування), самостійне заповнення текстової матриці, створення вторинних текстів з метою „вбудовування” нової текстової інформації в інформативну основу читача (перекази, анотування, реферування, резюме, рецензія, звіт, тези, інструкції, статті, доповіді, порівняльний аналіз авторів, текстів, ідей), ранжування інформації, логічне перегруповування тощо.

Більшість вправ, спрямованих на формування інструментально-діяльнісного компонента, носять проблемний характер, а відтак, потребують обговорення всією групою. Звідси випливають такі види завдань цієї групи, як-от: доповіді, репортажі, усні виступи і повідомлення, повідомлення-звіти, інтерв'ю, обговорення, керована дискусія, вільна дискусія, обговорення за типом мозаїки, круглий стіл, презентації, евристичні олімпіади, міні-конференції, проектна робота тощо.

Для характеристики таких типів завдань як компресія текстової інформації та створення вторинних текстів, важливим є фактор підходу до організації та проведення цих завдань. У сучасній методиці існують три підходи: текстовий (традиційний), жанровий (genre approach) та процесуальний (process approach) [209].

Текстовий підхід базується на тому, що спочатку ті, хто навчаються, ретельно опрацьовують зразки письмових текстів, а після цього пишуть за цими зразками аналогічні тексти. Такий підхід вважається цілком зорієнтованим на продукт, тобто на результат написання студентом тексту, який перевіряється та оцінюється тільки викладачем.

Жанровий підхід орієнтується на мету писемної комунікації. Він базується на навчанні досягнення різних видів комунікативних цілей у власних письмових текстах через усвідомлення того, як такі цілі повинні досягатись у текстах різних жанрів, тобто того, як можна „інтегрувати”

адресанта (того, хто пише) та текст з адресатом (читачем) для здійснення успішної комунікації. Цей підхід значно більше ніж текстовий переслідує комунікативні цілі, наміри та потреби писемного спілкування, але теж залишається орієнтованим тільки на продукт, тобто на кінцевий текст, написаний студентом.

Процесуальний підхід має суттєву відмінність від перших двох. У ньому основний акцент робиться на процесі створення писемного тексту, на його численних переробках для досягнення бажаного комунікативного ефекту, а кінцевому продукту приділяється менше уваги. При цьому оцінювання, коментування, виправлення, надання порад щодо перероблення проміжних варіантів писемного тексту здебільшого проводиться самими студентами, які рецензують та коментують роботи один одного (peer-reviewing). В усіх випадках увага концентрується на змісті текстів, а не на їх мовній формі. Цей підхід забезпечує високий рівень творчої автономії студентів, високу комунікативну орієнтацію навчання, заохочує до творчого ставлення до роботи, розвиває процесуальну мотивацію. Згідно з підходом, що обговорюється, процес написання того чи іншого писемного тексту розподіляється на кілька етапів: передписьмо (підготовка, збір інформації), складання варіантів або чернеток тексту, рецензування та перероблення тексту, його редагування (prewriting, composing/drafting, revising, editing) [209].

У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне таке поєднання процесуального та жанрового підходів, яке вимагає від студентів умінь всебічного аналізу та застосування інформації, що буде надалі відображено у прикладах вправ.

На нашу думку, формуванню інформаційної культури сприяє так званий „інтегрований підхід” до формування іншомовних умінь (integrated-skills approach), який вимагає взаємопов’язаного та інтегрованого навчання усіх видів мовленнєвої діяльності [268]. Звідси, застосування запропонованих видів вправ передбачає інтегроване використання всіх видів мовленнєвої

діяльності, а відтак, сприяє формуванню інтегрованих іншомовних інформаційних вмінь та розвитку знань студентів щодо роботи з інформацією.

Розглянемо вправи, спрямовані на формування творчого компоненту інформаційної культури, до яких входять комунікативні і умовно-комунікативні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-продуктивні та продуктивні вправи, що виконуються з опорою або без неї, а саме:

- пошуково-творчі вправи, спрямовані на пошук інформації у різних англomовних джерелах та створення на її основі власної інформації;
- творчі вправи, спрямовані на створення студентами якісно нової інформації англійською мовою;
- креативно-дослідні вправи, спрямовані на самостійне дослідження студентами проблеми й використання отриманої інформації у ході виконання творчих вправ.

За принципом організації усі вправи означеної групи є індивідуальними, парними або груповими.

Основними видами завдань для формування творчого компоненту вважаємо вправи, що вчать написання статей, тез, звітів, доповідей, а також творів (есе), які мали, безсумнівно, творчий характер. На думку О. Гарнопольського [209], їм властива комплексність. Отже, зазначені вправи є продуктивними та комунікативними. Щодо умовно-комунікативних вправ, то вони також мали місце, коли студентам надавали підказки, спеціально створену опору (наприклад, викладач дає план статті або доповіді, списки ключових слів або виразів, різні підказки щодо побудови тексту, заданий початок або кінець твору тощо). Рецептивно-продуктивні вправи використовуються тоді, коли написанню передуює робота з інформаційними джерелами за певною проблемою. Треба зазначити, що вправи, які вчать написання статей органічно вміщують завдання на розвиток умінь цитувати та посилатися на джерела інформації у тексті.

Вправи цього виду особливо зручні для надання їм професійної орієнтації, наприклад: написання статті-огляду про відмінності між звуками української та англійської мов на основі опрацьованої літератури, статті до студентської газети, тексту доповіді на студентську наукову конференцію, звіту про проведене студентами дослідження або самостійну роботу. Така професійна спрямованість вправ сприяє розвитку професійних інформаційних умінь студентів і може бути вдало реалізована у виконанні студентами різних навчальних проектів. Написання у межах розробки проектів статей, звітів, доповідей, текстів презентацій є, здебільшого, кінцевою або проміжною метою, результатом проектної роботи і передбачає самостійну творчу роботу студентів. Професійна спрямованість у творах (есе) також цілком прийнятна, коли від письмової роботи студента вимагається висловлювання власних вражень та ставлення (наприклад, щодо певного прийому в навчанні іноземних мов). Подібні письмові висловлювання нерідко доцільні і в ході виконання проектних завдань.

До основних видів завдань зазначеної групи вправ входять такі види, як: твір (есе), статті, доповіді, звіт, тези, інструкції, кваліфікаційні роботи, презентації, проекти тощо.

До вправ, спрямованих на формування рефлексійного компоненту, належать умовно-комунікативні і комунікативні; рецептивно-аналітичні та рецептивно-продуктивні вправи, а саме:

- аналітично-оцінювальні вправи, що сприяють систематизації, узагальненню, класифікації, осмисленню, контрастивно-зіставному порівнянню певних феноменів у рідній та англійській мовах;
- рефлексійно-оцінювальні вправи, які вчать аналізувати та осмислювати результати інформаційної діяльності.

Виконання вправ, спрямованих на формування рефлексійного компоненту, передбачало наявність матеріалу для аналізу й здійснювалося з опорою. Водночас, робота передбачала не тільки аналіз, а й синтез інформації, формулювання певних висновків та вибір необхідної форми

фіксації. Тому вправи були рецептивно-аналітичними та рецептивно-продуктивними. Проведення аналізу потребувало обговорення, а відтак, використання умовно-комунікативних і комунікативних вправ. За принципом організації усі вправи означеної групи є індивідуальними, парними або груповими.

Зазначена група вправ містила такі завдання, як: бесіди, дискусії, складання схем, реферування, доповіді, звіти, інтерв'ю, обговорення, аналіз помилок, самотестування, самоаналіз.

Інформаційна культура є складним багатокомпонентним поняттям. Відтак, формування всіх її компонентів вимагає інтегративного використання зазначених груп вправ.

Так, робота з англомовним текстовим матеріалом проводилася на передтекстовому, текстовому та післятекстовому етапах. Передтекстовий етап було спрямовано на створення передумов успішного розпізнавання, правильної семантизації й адекватного розуміння текстової інформації, формування лексичних, граматичних й орфографічних навичок і вмінь її розпізнавання та диференціації, а також розпізнавання і співвіднесення інформації тексту з контекстуальним значенням у реченні та абзаці для її миттєвого розпізнавання у будь-якому контексті. На цьому етапі виконувалися лінгвістично-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі вправи. Робота на текстовому етапі передбачала власне роботу з інформацією тексту. Основним завданням текстового етапу було допомогти студентам зрозуміти структуру, зміст і глибинний концептуальний смисл тексту, авторський задум і основну ідею, через сприйняття та розуміння інформації, яка в ньому міститься. На зазначеному етапі виконувалися вправи, спрямовані на розуміння та осмислення сюжетно-композиційного та ідейно-сміслового рівнів тексту, розвиток й удосконалення вмінь виділяти, узагальнювати і співвідносити текстову інформацію, а також оцінювати її та інтерпретувати. Для досягнення цієї мети ми використовували лінгвістично-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі та

комунікативно-орієнтовані вправи. Післятекстовий етап було спрямовано на перевірку, розвиток і вдосконалення умінь виділяти, узагальнювати інформацію тексту, а також уміння виводити судження, оцінювати та інтерпретувати вилучену з тексту інформацію. Отже, на післятекстовому етапі виконувалися лінгвістично-пошукові, комунікативно-орієнтовані, комунікативно-пошукові, пошуково-творчі та творчі вправи. Для аналізу результатів власної інформаційної діяльності, студентам пропонувалися аналітично-оцінювальні та рефлексійно-оцінювальні вправи. Також на даному етапі студентам пропонувалися пошуково-ігрові вправи. Особливу увагу під час роботи з текстовою інформацією було приділено роботі з кількома текстами.

Зазначимо, що використання таких видів вправ, як пізнавально-дослідницькі та креативно-дослідні, передбачало роботу з текстами різних функціональних стилів.

У контексті досліджуваної проблеми розглянемо можливості використання складових базового рівня інформаційної культури, зокрема засобів масової інформації, друкарських засобів і НІТ, у процесі виконання вищезазначених видів вправ.

Що стосується друкованих засобів та відео- і аудіоматеріалів, то вони виступають насамперед як джерела інформації. Так, англійські відеофільми, документальні та художні фільми, аудіо-матеріали, аудіокнижки, радіо- та телепрограми (передусім радіо- та теленовини) є важливими джерелами набуття інформації для розвитку інформаційних умінь студентів. На базі цих матеріалів можна проводити дискусії з приводу того, що було переглянуто/прослухано, обговорення вчинків, поведінки та особистісних характеристик персонажів, інсценування окремих фрагментів, епізодів, ситуацій, рольові ігри, обговорення та інсценування змін у сюжеті, підготовку доповіді-критичного аналізу проглянутого/прослуханого, написання відгуків, анотацій, рецензій, написання конспекту прослуханої аудіолекції, викладення у вигляді реферату змісту прослуханого інтерв'ю

тощо. Перевагою зазначених відео ресурсів є те, що вони дають змогу зануритись у реальне мовне середовище, наочно продемонструвати всі соціокультурні, соціальні, паралінгвістичні особливості комунікації у цьому середовищі, створити реальні ситуації іншомовного мовленнєвого спілкування [27].

Як зазначають учені (П. Асоянц, Н. Бориско, О. Заболотська, В. Краснопольський, П. Сердюков, О. Тарнопольський), НІТ у навчанні іноземних мов можуть застосовуватися для вирішення таких навчальних і наукових завдань, як-от: інформаційно-довідкового забезпечення навчального процесу; рішення різних навчальних і пізнавальних задач; організації тренувальної діяльності з формування інформаційних умінь в усіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності; підготовки і обробки різноманітної текстової інформації; зберігання інформації; виконання досліджень; моделювання активного комунікативного іншомовного середовища; комунікації з видаленими комунікантами і базами знань через телекомунікаційні мережі; пред'явлення нової навчальної інформації; повторення навчального матеріалу; управління самостійною навчальною діяльністю студента; контролю навчальної діяльності студента і тестування знань, умінь і навичок.

Слід зазначити, що використання мультимедіа та гіпертексту дозволяє створити активне, кероване, динамічне середовище, в якому взаємодія студента з комп'ютером перетворюється з простого обміну інформацією на багатопланову і різноманітну діяльність у цьому середовищі, що сприяє формуванню компонентів інформаційної культури студентів. Крім того, електронна форма пред'явлення інформації має величезну перевагу перед традиційною: тоді як інформація в підручниках та інших друкарських матеріалах жорстко фіксована у вигляді тексту, схем, малюнків тощо, у фонограмі – у вигляді послідовності звуків, а відеофонограмі – у вигляді зображення і звуку і має послідовний/лінійний характер, звідси, все, що студент може зробити з цією інформацією – прочитати її, прослухати,

продивитися та проаналізувати для подальшого запам'ятовування і обробки. В електронних матеріалах і комп'ютерних навчальних посібниках студент має дві надзвичайно важливі можливості, а саме: паралельного доступу до інформації та взаємодії з цією інформацією і з самим комп'ютером. Зазначені переваги знаходять своє відображення у мультимедійних комп'ютерних програмах та у структурі мережі Інтернет [28; 39; 74; 193; 244; 248; 254; 257; 261]. Так, використання комп'ютерних програм для навчання іноземних мов, що містять вправи для навчання різних видів мовленнєвої діяльності, значно полегшує формування іншомовних інформаційних умінь. Наприклад, робота з інтерактивним відео. Зазначена програма – це фільм англійською мовою. У процесі перегляду цього фільму глядач реагує на ситуації, запропоновані комп'ютером (відповідає на запитання героїв фільму, керує їхніми діями), і таким чином, сам стає учасником розвитку подій. Використання такого варіанту „караоке” суттєво актуалізує знання студентів, надає можливості формування інструментально-діяльнісного та лінгвістичного компонентів інформаційної культури.

Практично безмежним джерелом інформації та стимулом для формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови в єдності всіх її компонентів є всесвітня мережа Інтернет [209]. На цей момент існує чимала кількість матеріалів, створених професіоналами світу у сфері викладання іноземних мов, культури і літератури в мережі Інтернет. Web-ресурси, які можуть зацікавити майбутніх викладачів іноземних мов, можна класифікувати таким чином: власне навчальна інформація (граматичні, лексичні, фонетичні вправи), плани і конспекти уроків та навчальні програми, лекційні курси; науково-методична інформація (наукові статті, рецензії, монографії, електронні підручники), електронні журнали для викладачів та матеріали конференцій; тексти художньої літератури; історико-культурологічна інформація (електронні засоби масової інформації – газети і журнали, енциклопедії), сайти, присвячені культурі, історії, політичній системі країни, віртуальні музеї, туристичні сайти тощо; технічна інформація

для Web-публікацій (посібники для створення власного сайту, інформація про структуру сайту і ін.).

Використання Інтернет-ресурсів має чимало переваг. Так, інформація, яка надходить з глобальної комп'ютерної мережі, завжди актуальна, автентична за змістом, формою і функцією, підготована професіоналами, високої якості, кольорова, з фотографіями, графіками та діаграмами (або навіть мультимедійна), відповідає індивідуальним інтересам і потребам, розвантажує підручник від великих інформаційних текстів на користь актуальних мотивуючих текстів і на користь вправ. Інтернет надає студентам можливість прослуховувати сучасні автентичні тексти, брати участь у різних дискусійних форумах або чатах (chats), яких багато в Інтернеті, професійних телеконференціях, що сприяє розвитку комунікаційних інформаційних умінь, а також одержувати будь-яку іншомовну інформацію з мережі. Ця інформація потім усно обговорюється на заняттях з практики усного та писемного мовлення з підведенням висновків щодо актуальності здобутих/прослуханих відомостей або результатів проведеної в Інтернеті дискусії [5; 28; 32; 74; 112; 194; 208; 209; 254; 264; 273; 277].

Іншою перевагою мережі Інтернет є мультимедійний гіпертекст з великою кількістю зв'язків і посилань на інші джерела інформації. Порівнюючи друкований текст і гіпертекст, треба відзначити, що студентам цікаво працювати в мережі Інтернет, оскільки всі Web-матеріали є реальними, автентичними, найновішими й актуальними, що і є причиною підвищення мотивації під час виконання різноманітних завдань. Це є особливо важливим, оскільки, безумовно, Інтернет є необхідним для розвитку інформаційної культури як постачальник безмежної кількості оригінальних автентичних матеріалів для читання іноземною мовою (за будь-якою тематикою, з будь-яким змістом та будь-якого рівня мовної складності). Саме він є невичерпним джерелом для практики в аудиторному і позааудиторному читанні. Значущим є й те, що в цьому випадку інформація подається найсучаснішою англійською мовою, а не тими її застарілими

варіантами, з якими найчастіше мають справу студенти, коли їхня практика в читанні обмежується друкованою літературою (наприклад, класичною художньою літературою). Крім того, в мережі Інтернет можна знайти різноманітні Інтернет-програми для навчання іноземних мов, які є корисними, оскільки вони мають не тільки ті самі переваги для розвитку інформаційних умінь оперування текстовою інформацією, що й комп'ютерні програми на дисках, а й постійно оновлюються.

Завдяки введенню в навчальний процес електронної пошти, спілкування у чатах, електронних клубах та форумах, участі в електронних конференціях зростає роль листування [276]. Означені Інтернет-служби пропонують можливості регулярного „живого” писемного спілкування з носіями мови та з людьми, які володіють іноземною мовою або вивчають її, справжній міжкультурний діалог у новій формі, яка не є типовою ані для навчальних, ані для реальних ситуацій, ані для традиційного листування. У навчанні листування форма перестає домінувати над змістом, здійснюється синхронна та асинхронна писемна комунікація, а також існує можливість використати її результати для розвитку інших видів комунікативної діяльності. Також при цьому виникає можливість працювати з власними або чужими текстами (тобто відстрочені аналіз, самоперевірка і самоконтроль), що призводить до значного покращення грамотності студентів. Все це сприяє формуванню лінгвістичного, інструментально-діяльнісного, ціннісно-сміслового та творчого компонентів інформаційної культури. Відтак, писемне спілкування студентів з носіями (та неносіями) мови через електронну пошту та подібні електронні канали повинно стати невід'ємною частиною навчального процесу (здебільшого позааудиторного) формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови.

Отже, використання ресурсів Інтернет обумовлює: доступ до світових систем знань і культури країн, мова яких вивчається; трансляцію знань, напрацьованих людством, до кожного користувача єдиного інформаційного простору (тобто забезпечує взаємообмін професійним досвідом);

необмеженість свободи творчості, що є запорукою високої професійної кваліфікації майбутнього вчителя англійської мови; вільне формування студентом свого світогляду; розвиток гуманітарної спрямованості навчання; розповсюдження форм самостійної роботи; адаптацію особистості майбутнього вчителя до динамічно мінливих умов економічного функціонування життя у цілому.

У зв'язку з цим можна констатувати, що завдяки використанню складових базового рівня інформаційної культури стають можливими нові форми індивідуальної, групової і парної роботи, групове листування, збір матеріалів у мережі Інтернет для проектів, що надає можливості для виконання вищезгаданих груп вправ, спрямованих на формування розглянутих компонентів ІКМУАМ.

Подаємо приклади розроблених нами вправ.

Вправи, спрямовані на формування інструментально-діяльнісного компоненту інформаційної культури.

Приклад 1.

Тип вправи: лінгвістично-пошукова, умовно-комунікативна, рецептивно-продуктивна вправа з природною опорою. Виконувалась індивідуально, парами і групами.

Мета: сформувати в студентів навички роботи з текстовою інформацією та обговорення отриманої інформації.

Інструкція: перегляньте подані нижче короткі статті. Зробіть компресію текстової інформації. Уважно прочитайте статті ще раз, оберіть статтю, яка Вам сподобалась найбільше та виконайте завдання після неї. (Тексти з завданнями представлено в додатку А.1).

Приклад 2.

Тип вправи: комунікативно-пошукова, комунікативна, рецептивно-аналітично-продуктивна з природною опорою. Виконувалась індивідуально.

Мета: сформувати вміння пошуку інформації у всій сукупності англомовних інформаційних ресурсів, вилучати інформацію з різноманітних

джерел, оцінювати й занотовувати інформацію з урахуванням поставлених цілей.

Інструкція: проаналізуйте матеріали англomовної преси щодо найбільш поширених проблем, пов'язаних зі здоров'ям людини. У процесі роботи Ви можете використовувати ресурси бібліотек або мережу Інтернет (www.thetimes.co.uk, www.nytimes.com/learning, <http://www.sunday-times.co.uk>, <http://news.bbc.co.uk>, www.nytimes.com, <http://news.google.com/nwshp?tab=wn>, www.thetimes.co.uk). Підготуйте нотатки для наступного обговорення означеної проблеми для роботи над змістовим модулем "Illnesses and their Treatment".

Приклад 3.

Тип вправи: пізнавально-пошукова культурознавча, комунікативна, рецептивно-продуктивна вправа з природною опорою. Виконувалась індивідуально.

Мета: розвивати в студентів навички й вміння синтезувати та передавати інформацію з різних джерел, ясно та чітко обґрунтовуючи та розширюючи висловлені погляди, надаючи потрібні пояснення та аргументи.

Інструкція: зберіть якомога більше інформації у всесвітній мережі Інтернет на англomовних сайтах, користуючись ключовими словами для її пошуку через „механізми пошуку” (search engines). Ознайомившись з дібраною інформацією, проаналізуйте системи освіти Великобританії, США та України, визначте, що Ви вважаєте плюсом, а що мінусом кожної з них. Доведіть Вашу думку, оперуючи фактами, надаючи потрібні пояснення та аргументи.

Приклад 4.

Тип вправи: комунікативно-орієнтована, комунікативна, продуктивна вправа без опори. Виконувалась індивідуально і групами.

Мета: сформувати в студентів уміння писемної комунікації, уміння обговорювати підготовлені інформаційні повідомлення.

Інструкція: зайдіть на веб-сайт та оберіть собі іноземного

партнера/партнерів з листування в Інтернеті (адреса веб-сайту: <http://english-language.chat.ru/penpal.htm>). Ви можете обрати людей, які також вивчають англійську мову як іноземну та/або для яких вона є рідною. Організуйте регулярне спілкування з реальними адресатами. Наприкінці семестру підготуйте розповідь про Вашого партнера/партнерів з листування, розкажіть, які теми Ви обирали для обговорення, чи не було у Вас непорозумінь, пов'язаних з різними культурами тощо. Проаналізуйте, чи було для Вас це спілкування корисним. Поясніть чому.

Крім індивідуальних партнерів з листування (one-to-one) студентам-користувачам пропонувалися колективні скриньки для спілкування у межах навчальної групи за певною тематикою, яка входила до загальної програми навчання мови. Під час роботи партнери з електронного листування висловлювали свої думки стосовно тієї чи іншої проблеми, тобто реально вступали в комунікацію, яка відбувалась у групах по 8-10 студентів.

Приклад 5.

Тип вправи: пізнавально-пошукова культурознавча, комунікативна, рецептивно-продуктивна вправа з природною опорою. Виконувалась групами.

Мета: розвивати вміння знаходити іншомовну інформацію в електронних джерелах, синтезувати її та передавати отриману інформацію у власній інтерпретації, обговорювати її.

Інструкція: Ви з друзями дуже любите мандрувати по воді і мрієте здійснити мандрівку Темзою, подивитися визначні пам'ятки, музеї та міста, які зустрічаються на берегах Темзи. Ви пообіцяли знайти всю необхідну інформацію для організації цієї мандрівки. Використовуючи матеріали веб-сайту <http://www.riverthames.co.uk/>, підготуйте потрібну інформацію (види круїзів, екскурсій, розклад, найцікавіші та визначні пам'ятки тощо) та обговоріть з друзями Ваші плани. Ви повинні узгодити час поїздки, маршрут, обрати вид транспорту тощо.

Приклад 6.

Тип вправи: пізнавально-дослідницька, умовно-комунікативна, рецептивно-продуктивна вправа з природною опорою. Виконувалась групами.

Мета: сформувати у студентів навички пошуку та компресії іншомовної інформації, розвивати вміння навчально-дослідної і самостійної роботи.

Інструкція: ознайомтеся з літературою з проблеми написання приватних та ділових листів. При роботі Ви можете використовувати ресурси бібліотек або мережі Інтернет. Підготуйте конспект щодо вимог до написання приватних та ділових листів. Будьте готові до обговорення розглянутих Вами вимог на практичному занятті.

Вправи, спрямовані на формування творчого компоненту інформаційної культури.

Приклад 7.

Тип вправи: пошуково-творча, комунікативна, рецептивно-продуктивна вправа з природною опорою. Виконується парами, групами або всією групою.

Мета: розвивати вміння студентів сприймати на слух іншомовну інформацію й обговорювати її.

Інструкція: перегляньте та прослухайте теленовини BBC та CNN. Чим вони відрізняються від теленовин вітчизняних компаній? Які події висвітлюються у програмах ЗМІ різних країн? Які події не висвітлюються у наших новинах, але висвітлюються у британських та американських ЗМІ? Що є спільного та яка різниця у висвітленні тих подій і фактів, що обговорюються в усіх теленовинах? Підготуйте нотатки для обговорення зазначених питань.

Зазначена вправа виконувалася вдома й обговорювалася на занятті, а також проводилася в Інтернет-класі.

Приклад 8.

Тип вправи: творча, умовно-комунікативна, продуктивна вправа з

опорою. Виконувалась індивідуально.

Мета: розвивати у студентів навички писемного мовлення в написанні творчих робіт.

Інструкція: редакція англomовного спортивного журналу звернулася до своїх читачів з проханням надіслати коротке есе з викладом припущень щодо того, які види спорту можуть з'явитись у майбутньому. Ознайомтеся з порадами з написання есе за адресами www.essaypunch.com, www.ebaack.com. Підготуйте своє есе для журналу.

Приклад 9.

Тип вправи: креативно-дослідна, умовно-комунікативна, продуктивна вправа з опорою. Виконувалась індивідуально.

Мета: розвивати у студентів навички навчально-дослідної роботи.

Інструкція: зберіть якомога більше інформації у всесвітній мережі Інтернет на англomовних сайтах, користуючись ключовими словами для її пошуку через „механізми пошуку” (search engines). Ознайомившись з дібраною інформацією підготуйте статтю про використання неологізмів у мові сучасних англomовних публіцистичних текстів.

Вправи, спрямовані на формування рефлексійного компоненту інформаційної культури.

Приклад 10.

Тип вправи: аналітично-оцінювальна, умовно-комунікативна, рецептивно-аналітична з природною опорою. Виконувалась індивідуально.

Мета: сформувати у студентів аналітичні навички та вміння роботи з навчальною літературою.

Інструкція: на основі аналізу навчальної літератури з практичної граматики англійської мови зі змістовного модулю „Модальні дієслова” підібрати уривок художнього автентичного тексту (сторінка формату А-4) та проаналізувати всі випадки вживання матеріалу за цим змістовим модулем.

Приклад 11.

Тип вправи: рефлексійно-оцінювальна, умовно-комунікативна,

рецептивно-аналітична з природною опорою. Виконувалась індивідуально.

Мета: вдосконалювати у студентів навички і вміння самостійної роботи над граматичним матеріалом та вміння самоконтролю і самокорекції.

Інструкція: зробіть перевірку ваших правописних умінь. Вийдіть на сайт http://grammar.ccc.commnet.edu/grammar/quiz_list.htm, оберіть розділ “Spelling”, виконайте запропонований тест. Зробіть аналіз помилок. Виконайте завдання ще раз. Проаналізуйте результати (чи є зміни в порівнянні з попереднім виконанням тесту).

Слід зауважити, що під час формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови більшість інформаційних навичок та умінь формується комплексно й інтегративно, тому межі між групами вправ, спрямованих на формування компонентів інформаційної культури, були досить умовними.

Отже, на завершення підсумуємо, що в параграфі 2.2 було теоретично обґрунтовано та представлено систему вправ для формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Запропонована нами система вправ реалізувалася та функціонувала в межах певної моделі навчального процесу. Тому в наступному параграфі дисертаційного дослідження ми розглянемо та опишемо модель формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови з використанням розробленої системи вправ.

2.3. Експериментальна модель формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови

З урахуванням теоретичних позицій дослідження була розроблена експериментальна модель формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Під моделлю, вслід за В. Штофом, ми розуміємо таку „уявну або матеріально реалізовану систему, яка відображаючи об’єкт

дослідження, здатна заміщати його таким чином, що її вивчення дає нам нову інформації про цей об'єкт" [239, с. 19].

Розроблена експериментальна модель дає змогу наочно представити навчально-виховний процес, спрямований на досягнення запланованого результату – формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Реалізацію цієї моделі передбачено на 2-х курсах факультетів іноземних мов у процесі вивчення таких англійських дисциплін, як-от: „Практика усного та писемного мовлення”, „Практична граматики”, „Практична фонетика”. Мобільності знань сприяє реалізація міжпредметних зв'язків із курсами „Країнознавство” й „Основи наукових досліджень”. В процесі розробки науково обґрунтованої експериментальної моделі ФІКМУАМ було визначено основні принципи її побудови, етапи процесу навчання та їх закономірності.

Під принципами ми розуміємо вихідні положення, що визначають стратегію та тактику навчального процесу, оскільки вони пов'язані з цілями, змістом, методами, прийомами, організацією навчання та проявляються у взаємозв'язку та взаємозалежності [184, с. 40].

При розробці експериментальної моделі враховувалися закономірності і принципи організації процесу навчання у вищій школі (В. Жилкін, І. Зимня, І. Лернер, С. Ніколаєва, Ю. Пассов та ін.). Виходячи з проблеми дослідження, виділяємо дидактичні, психологічні та методичні принципи, які відображають специфіку процесу формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови, а саме: принципи науковості, доступності, диференціації навчального процесу, індивідуалізації, діалогічності, комунікативності, активності, виховуючого навчання та інтегративності. Зупинимось докладніше на кожному з цих принципів.

Принцип науковості, який у дидактиці виступає як вимога до змісту навчання, його системного характеру, обумовлює відповідність навчального компонента методики формування інформаційної культури вчителя рівню розвитку науки і техніки. У процесі формування ІКМУАМ означений

принцип реалізується з опертям на розширені можливості проникнення в різні галузі наукового знання та багаті сучасні інформаційні ресурси (наприклад, про особливості спілкування за допомогою мови, про закономірності розпізнавання та породження мовлення, мовних контактів), особливо ті, доступ до яких відкривають сучасні інформаційні технології (ІКТ і ТКТ).

Наступним принципом створення експериментальної моделі формування ІКМУАМ виступив **принцип доступності**, реалізація якого мала на меті полегшення сприйняття, запам'ятовування, осмислення і відтворення навчального матеріалу, здійснювалася за рахунок вибору студентами посильних варіантів завдань та індивідуальної швидкості їх виконання, вигляду і способу презентації набутих знань, типу й інтенсивності контролю навичок і вмінь, використання різноманітних англомовних довідкових матеріалів, а також індивідуальних освітніх програм. Отже, ми можемо зазначити, що цей принцип обумовлює побудову методики формування ІКМУАМ на основі урахування реальних можливостей, вікових особливостей та інтелектуального складу особистості студента.

Принцип диференціації навчального процесу припускав використання різних методів і прийомів навчання залежно від цілей навчання, виду навчального матеріалу, що пред'являвся, етапу в послідовності вивчення матеріалу, мотивації та інтересів студентів, а також видів мовленнєвої діяльності. У рамках дослідження процес формування інформаційної культури був поетапним і розрахованим на різний ступінь готовності студентів до оволодіння інформаційною культурою.

Одним з провідних принципів побудови експериментального навчання за розробленою нами моделлю був **принцип індивідуалізації**, який обумовлював побудову процесу формування ІКМУАМ з урахуванням особистісних пріоритетів студентів та її корекцію залежно від індивідуальних особливостей студентів, і дозволяв оптимально організувати активну, творчу самостійну навчальну діяльність, що надавало можливості для професійного

вдосконалення майбутніх учителів англійської мови та формування їхньої інформаційної культури. Реалізації зазначеного принципу сприяла кредитно-модульна система навчання, у якій значну кількість годин відведено на самостійну й індивідуальну роботу студентів.

Під **принципом діалогічності** розуміємо багатопланову „інтерактивність” процесу формування ІКМУАМ, як у процесі роботи студентів з інформаційними технологіями, так і в процесі спілкування з викладачем і/або своєю групою [72]. Так, інтерактивність навчання сприяла формуванню у студентів навичок і зразків ефективної комунікації, замість переказування абстрактної інформації, відірваної від їхнього життя і досвіду; пробуджували в них інтерес і мотивацію; навчали самостійного мислення і дій; актуалізували продуктивну, творчу пошукову діяльність студента. Студенти мали можливість самостійно визначити способи вирішення проблеми, уточнити інтерактивну стратегію інформаційної взаємодії, представити результат для оцінки або експертизи, проаналізувати отриманий результат.

Принцип діалогічності тісно пов'язаний з наступним принципом побудови експериментального навчання – **принципом комунікативності**. Принцип комунікативності передбачав побудову моделі процесу реальної комунікації [144] у формі комунікативних ситуацій, які моделювали типові ситуації реального життя у відповідній сфері спілкування. У процесі формування ІКМУАМ реалізація означеного принципу полягала в характері вправ, методів і прийомів навчання, які спонукали студентів до розвитку навчально-комунікативних навичок та вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності, необхідних для організації їх комунікативної діяльності іноземною мовою у процесі навчальної і майбутньої професійної діяльності.

Наступним принципом створення експериментальної моделі ФІКМУАМ виступив **принцип активності**. У рамках дослідження принцип активності передбачав цілеспрямоване, осмислене, вмотивоване засвоєння студентами знань, оволодіння навичками і вміннями у процесі отримання,

переробки та передавання інформації іноземною мовою, що вивчається, виникнення потреби пошуку і творчого застосування англомовної інформації. Робота з інформацією передбачала постійну активність студентів на всіх рівнях сприймання і переробки мовної та екстралінгвістичної інформації тексту при читанні й аудіюванні та її продукування при говорінні та письмі. Принцип активності значною мірою реалізувався за рахунок можливостей, що відкривалися перед студентами НІТ – інтерактивним характером взаємодії, можливістю творчого підходу до навчання, моделювання й анімації, швидким доступом до широкого спектру баз даних, програмних ресурсів.

Принцип виховуючого навчання знайшов віддзеркалення у досягненні органічного зв'язку між тими знаннями, навичками і вміннями, які студенти набували в англомовному прямому чи опосередкованому спілкуванні та при роботі з іншомовною інформацією, і якостями особистості, що формувалися в процесі цієї діяльності і можуть бути сформульовані як виховання інформаційної культури студентів, – творчий підхід до вирішення проблем, колективне освоєння і створення нових ресурсів, навички прямого чи опосередкованого (у мережі Інтернет, електронною поштою тощо) спілкування, підвищення ефективності процесів самореалізації особистості (самопізнання, самовизначення, самоствердження і саморозвитку), розширення культурного світогляду за рахунок освоєння нових інформаційних галузей, пов'язаних з вивченням англійської мови.

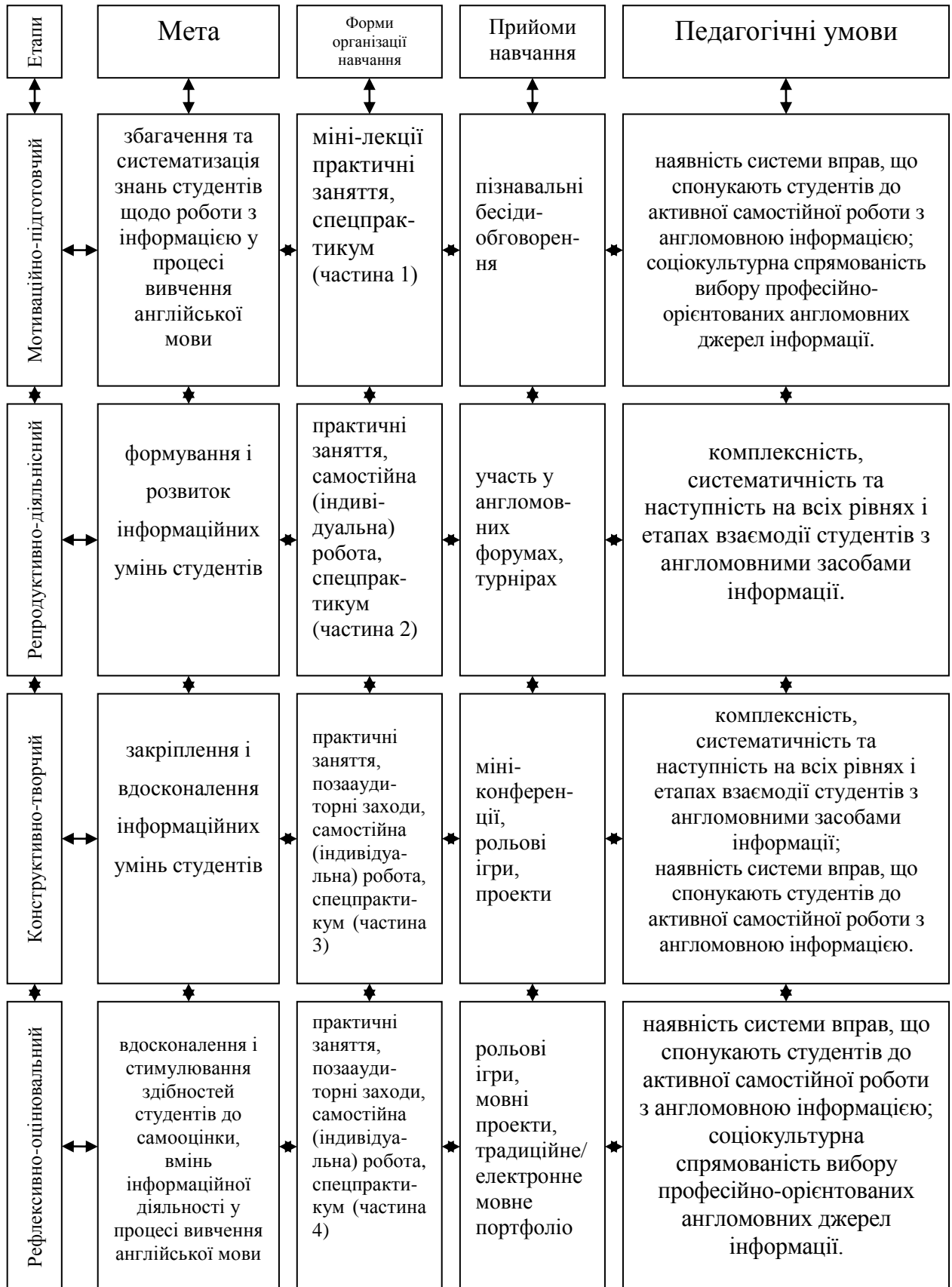
Наступний принцип, що враховувався під час побудови моделі ФІКМУАМ – це **принцип інтегративності**. Застосування означеного принципу забезпечило взаємозв'язок дисциплін англомовного циклу з дисциплінами професійного циклу та дисциплінами, що пов'язані з новими інформаційними технологіями, оскільки складна і багатокomпонентна структура інформаційної культури майбутнього вчителя вимагає забезпечення взаємодії у процесі формування знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, пов'язаних з інформаційною діяльністю та створенням

інформаційних ресурсів. Так, робота з НІТ вимагає використання теоретичних та практичних знань з курсу „Інформатика”, підготовка завдань лінгвокраїнознавчого характеру потребує знайомство з курсом „Країнознавство”, підготовка завдань творчого або пошуково-дослідного характеру вимагає знайомства з курсом „Основи наукових досліджень” і т. ін. Відтак, реалізація принципу інтегративності сприяла формуванню стрункої, логічно пов’язаної системи знань про роботу з інформацією і НІТ, виробленню умінь і навичок її використання як у навчальній, так і професійній діяльності та підвищенню рівня мобільності знань, а, отже, вдосконалювала практичну підготовку і посилювала професійну спрямованість навчання.

Розглянуті принципи в реальному процесі навчання виступають у взаємодії один з одним, як і закономірності навчання, на базі яких вони сформульовані і функціонують як цілісна система. Виступаючи в органічній взаємодії, означені принципи утворюють певну концептуальну основу для розробки і застосування експериментальної моделі формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, яка представлена в поданій нижче схемі (див. схему 2.1).

Експериментальна модель процесу ФІКМУАМ обіймає чотири етапи: мотиваційно-підготовчий, репродуктивно-діяльнісний, конструктивно-творчий та рефлексивно-оцінювальний, має гіпотетичний характер і є основою для проектування системи навчального процесу в реалізації стандарту вищої педагогічної освіти, з одного боку, й особистісного становлення студента – з іншого.

Метою першого етапу формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, мотиваційно-підготовчого, було ознайомлення студентів з можливостями використання традиційних і інноваційних інформаційних ресурсів у процесі вивчення англійської мови, збагачення та систематизація знань студентів щодо роботи з фаховою інформацією, як-от: знання особливостей інформаційних потоків у своїй професійній сфері;

Схема 2.1. Експериментальна модель формування інформаційної культури майбутнього вчителя іноземної мови

розуміння структури даних; знання основ аналітико-синтетичної переробки інформації; знання структури навчально-дослідної діяльності і методів навчально-дослідної роботи; знання загальних уявлень про комп'ютер, як засіб користувача (знання про використання програми графічного та текстового редакторів, електронних таблиць, баз даних тощо); знання навчально-методичних програмних засобів з англійської мови.

Важливою складовою цього етапу виступили формування у студентів стійкого інтересу до інформаційної діяльності англійською мовою та розвиток розуміння її важливості для професійного самовдосконалення, заохочення до роботи з англійською мовною текстовою інформацією, формування потреби в інформаційно-пошуковій та пошуково-дослідній діяльності.

Процес навчання на мотиваційно-підготовчому етапі відрізнявся накопичувальним характером та передбачав реалізацію таких педагогічних умов: наявність системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англійською мовною інформацією; соціокультурна спрямованість вибору професійно-орієнтованих англійських джерел інформації.

Форми організації навчання: міні-лекції, практичні заняття, спецпрактикум (частина 1), методичні рекомендації з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англійськими текстами різних функціональних стилів.

Зазначений етап передбачав використання такого прийому навчання, як пізнавальні бесіди-обговорення. З-поміж вправ, спрямованих на формування інформаційної культури студентів, застосування яких було передбачено мотиваційно-підготовчим етапом були виокремлені лінгвістично-пошукові, комунікативно-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі комунікативно-орієнтовані, пошуково-творчі та аналітично-оцінювальні. Зокрема, некомунікативні та умовно-комунікативні; рецептивні, рецептивно-аналітичні або рецептивно-репродуктивні вправи, які

виконувалися з використанням природної чи спеціально створеної опори, індивідуально, фронтально, в парах або групах.

Вважаємо за доцільне використовувати саме такі вправи на цьому етапі, оскільки їх виконання сприяє не тільки збагаченню та систематизації знань студентів щодо роботи з інформацією, розвитку загального уявлення про можливості використання традиційних і інноваційних інформаційних ресурсів у процесі вивчення англійської мови, але й формуванню у студентів інтересу до фахової інформації, розумінню її ролі у сучасному суспільстві, зокрема в процесі підготовки та самовдосконалення майбутніх учителів англійської мови. Актуалізації знань, отриманих студентами при вивченні курсу „Інформатики” на 1-му курсі, сприяли види вправ, які передбачали використання НІТ.

Проілюструємо прикладами вправи для розвитку інформаційної культури, які пропонувалися студентам на практичних заняттях.

Вправа 1.

Мета: навчити студентів вилучати необхідну інформацію з електронних джерел та занотовувати основні думки.

Інструкція: за допомогою мережі Інтернет зберіть інформацію з теми “Employment agencies and their work”, користуючись ключовими словами через так звані „механізми пошуку” (search engines). Підготуйте нотатки для обговорення проблеми працевлаштування в Україні та країнах Європи.

Вправа 2.

Мета: сформувати вміння розуміти, аналізувати та інтерпретувати текстову інформацію.

Інструкція: прочитайте запропоновану статтю “Cheating and Plagiarism”, проведіть компресію текстової інформації і напишіть анотацію до статті. (Текст подано в додатку Б.1).

Вправа 3.

Мета: сформувати у студентів уміння сприймати на слух іншомовну інформацію та відтворювати її зміст мовними засобами автора.

Інструкція: прослухайте запропонований текст, визначте його тип (тривала розмова, розповідь, інтерв'ю, репортаж, ток-шоу, оголошення). Запропонуйте назву, що передає основну думку тексту. Коротко перекажіть основний зміст прослуханого тексту. (Текст наведено в додатку Б.2).

Вправа 4.

Мета: сформувати вміння добирати, аналізувати, оцінювати, переробляти та класифікувати інформацію з урахуванням поставлених цілей навчання.

Інструкція: на основі довідкової літератури скласти таблиці: а) утворення часових форм інфінітива в активному та пасивному станах; б) дієслів та сталих зворотів, після яких інфінітив уживається без частки *to*; в) дієслів у минулому часі, після яких вживається інфінітив завершеної часової форми для вираження нездійсненої дії (надати приклади); г) дієслів та їх певних значень, після яких вживається не інфінітив, а підрядне речення додатку (надати приклади); д) прикладів перекладу англійського інфінітива та зворотів з інфінітивом українською мовою.

Реалізації поставленої мети мотиваційно-підготовчого етапу сприяло використання першої частини розробленого нами спецпрактикуму для формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Метою першої частини спецпрактикуму, розрахованої на 4 навчальні години, було ознайомити студентів з можливостями використання НІТ у процесі вивчення іноземних мов і заохотити їх до роботи з англійською інформацією. Відтак, означена частина містить опис можливостей ІКТ і ТКТ для вивчення англійської мови, а саме: опис основних служб мережі Інтернет, список веб-сайтів провідних англійських інформаційних телекомпаній та інтерактивних електронних періодичних видань (газети і журнали on-line), перелік і детальний опис Інтернет-сайтів з англійської мови, аналіз програмних продуктів для вивчення англійської мови, рекомендації з їх використання, ознайомлення з поняттями „нетикет” і „емотикон”, а також вправи, відповідно до мети етапу.

Для розвитку інформаційних вмінь студентів на означеному етапі використовувалась підпрограма Web-reader програми WordChamp, яка передбачала як роботу в Інтернет-класі, так і самостійну роботу студентів. Означена програма дала змогу працювати з матеріалами аудіо, відео та текстовими матеріалами будь-якого веб-сайту, наприклад, веб-сайтів відомих англomовних інформаційних компаній або автентичним текстом, що запропоновано вчителем, складати списки слів, які вивчаються, надає вчителю можливості проводити аналіз діяльності кожного студента індивідуально або всієї групи та готувати завдання для самостійної індивідуальної роботи студентів. Однією з переваг використання цієї програми є можливість працювати з сучасними автентичними текстовими матеріалами без необхідності звертатися до словника. Студентам достатньо підвести курсор до слова й отримати його переклад (прослухати вимову) та в разі необхідності додати це слово до власного переліку слів, що дає студентам можливість упевнитись у правильному/неправильному розумінні ними фрагментів текстів (вид екрану при роботі з програмою представлено в додатку В).

З метою формування інформаційних навичок роботи з інформацією англomовних текстів на заняттях з практики усного та писемного мовлення студентам було запропоновано перший модуль “Choosing a Career” методичних рекомендацій з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англomовними текстами різних функціональних стилів, розроблених на основі модульного підходу (див. додаток Г). Означені методичні рекомендації містять спеціально дібрані тексти художнього та публіцистичного характеру до кожного навчального модулю із завданнями до них і призначені для самостійної роботи студентів.

Робота на мотиваційно-підготовчому етапі передбачала проведення пізнавальної бесіди-обговорення. Наприклад, бесіда „Словники: якими вони бувають. Робота зі словниками” (“Dictionaries and Vocabulary”), до якої студенти заздалегідь готували невеликі повідомлення з історії англійської

лексикографії з таких тем, як-от: „Перші словники: коли вони з’явилися?“, „Якими були перші словники англійської мови“, „Творці найбільш відомих словників англійської мови (Samuel Johnson, Noah Webster, James Augustus, Henry Murray)“, „Сучасні електронні словники on-line“. Кожен студент готував презентацію одного певного словника (двомовного/одномовного словника, лінгвокраїнознавчого словника (по Великобританії, США, Канаді, Австралії і Новій Зеландії), словника антонімів і синонімів, ілюстрованого словника, словника-тезауруса, активатора, словника сленгу й ідіом, фразеологічного словника, електронних словників on-line), у ході якої не тільки розповідав про побудову словника, об’єм, принцип організації інформації, лексикографічні джерела використані під час укладання словника, але ще й аналізував його переваги і недоліки, а також прогнозував конкретні ситуації, в яких саме цей словник може бути корисним. Усі презентації ілюструвалися прикладами. Головним підсумком презентацій було окреслення загальних рекомендацій щодо словників, які необхідно мати кожному студентові, як ними користуватися, яку довідкову літературу необхідно мати для використання в подальшій трудовій діяльності.

Отже, ми можемо зазначити, що мотиваційно-підготовчий етап моделі ФІКМУАМ виступив етапом підготовки студентів до активної інформаційної діяльності англійською мовою.

Мета другого етапу – **репродуктивно-діяльносного** – полягала в розвитку інформаційних умінь студентів.

На цьому етапі навчання студентам було необхідно оволодіти такими інформаційними вміннями, як-от: уміння орієнтуватися в інформаційному середовищі (особливо в іншомовному); уміння ефективно здійснювати пошук потрібної інформації у всій сукупності англійськомовних інформаційних ресурсів та вміння вилучати інформацію з різноманітних джерел – від періодичної преси й книг до електронних комунікацій; уміння відбирати, оцінювати та переробляти англійськомовну інформацію з урахуванням поставлених цілей навчання; уміння входити в контакт з комунікантом

(безпосередньо або опосередковано), слухати і сприймати інформацію на рівні її пред'явлення; уміння подавати/продукувати інформацію зрозуміло й дохідливо та ефективно її використовувати; уміння використовувати НІТ (інформаційно-комп'ютерну технологію, телекомунікаційну технологію) у навчальній та професійній діяльності; уміння застосовувати інформаційні засоби у професійній і самоосвітній діяльності вчителя англійської мови.

Навчання на репродуктивно-діяльносному етапі було організовано з урахуванням педагогічної умови, що вимагала комплексності, систематичності та наступності на всіх рівнях і етапах взаємодії студентів з англійськими засобами інформації.

Формування зазначених умінь відбувалося у процесі практичних занять, спецпрактикуму (частина 2), самостійної (індивідуальної) роботи, роботи з методичними рекомендаціями з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англійськими текстами різних функціональних стилів

До прийомів навчання було включено участь в англійських форумах, турніри. На цьому етапі застосовувались: лінгвістично-пошукові, комунікативно-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі комунікативно-орієнтовані, пошуково-ігрові, пошуково-творчі, творчі та аналітично-оцінювальні вправи. З-поміж них: некомунікативні, умовно-комунікативні та комунікативні; рецептивні, рецептивно-аналітичні або рецептивно-репродуктивні вправи. За формою організації вони були індивідуальні, фронтальні, парні або групові з використанням природної опори або спеціально створеної.

Наводимо приклади вправ, які використовувалися на цьому етапі.

Вправа 1.

Мета: розвивати в студентів навички й вміння синтезувати інформацію з різних джерел та передавати її у власній інтерпретації.

Інструкція: уявіть, що Ви репортер однієї з британських телекомпаній. Ви ведете репортаж з однієї з найкращих лікарень Лондону. Ознайомтеся з

літературою, присвяченою системі охорони здоров'я у Великобританії і підготуйте зазначений репортаж.

Вправа 2.

Мета: розвивати навички ознайомлювального читання.

Інструкція: перед Вами три тексти. Перегляньте їх (прочитайте заголовки, початок кожного розділу) і скажіть, який з цих текстів доцільно прочитати з початку до кінця, щоб знайти інформацію щодо предмета нашого обговорення. (Тексти наведені в додатку Б.3).

Вправа 3.

Мета: сформувати в студентів вміння сприймати на слух іншомовну інформацію, розвивати вміння розуміти структуру тексту.

Інструкція: прослухайте пісню. Перед Вами роздрукований варіант пісні групи “Abba”, але з переплутаними частинами. Розставте частини на потрібні місця. Прослухайте пісню ще раз і визначте її головну ідею. (Текст пісні поданий у додатку Б, див. Б.4).

Вправа 4.

Мета: сформувати вміння письмово продукувати власні тексти з використанням отриманої інформації.

Інструкція: зайдіть на веб-сайт британської газети “Guardian Unlimited” (<http://www.guardian.co.uk/>), оберіть статтю за темою модуля, що вивчається, й обговоріть її на форумі газети. Результати обговорення представте в аудиторії у вигляді тез.

Метою другої частини спецпрактикуму „Формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови”, яка розрахована також на 4 години аудиторної роботи, було формування та розвиток іншомовних інформаційних умінь студентів та стимулювання їх інтересу до роботи з інформацією в процесі вивчення англійської мови. Друга частина спецпрактикуму містить комплекс практичних завдань, спрямованих на розвиток інформаційних умінь студентів по роботі з англомовною інформацією. Зважаючи на те, що спецпрактикуму відведена невелика

кількість годин, студентам було запропоновано значну кількість вправ для самостійного вивчення англійської мови, збагачення і вдосконалення отриманих знань та вмінь, а також для проведення самоконтролю засобом тестування у режимі on-line за допомогою НІТ, що сприяло також розвитку навичок та вмінь самостійної (індивідуальної) роботи (див. додаток Д).

Для розвитку інформаційних навичок і вмінь студентів продовжувалась робота з програмою Web-Reader та було опрацьовано другий “Illnesses and their Treatment” та третій “Education” модулі методичних рекомендацій з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англійськими текстами різних функціональних стилів.

Репродуктивно-діяльносний етап також передбачав стимулювання потреби студентів у самостійній інформаційній роботі з англійськими джерелами та роботи, спрямованої на вдосконалення знань студентів. Отже, значна кількість завдань (наприклад, пошук матеріалів, налагоджування контактів та листування через Інтернет з англійськими партнерами, участь в англійських форумах, виконанні граматичних/лексичних завдань у режимі on-line) була призначена для самостійної (індивідуальної) позааудиторної роботи.

Робота на означеному етапі включала проведення турніру ораторів. Завдання студентів передбачало аналіз стилю публічних виступів та, відповідно, аудіо (відео) записів виступів відомих англійських політичних та громадських діячів, а також підготовку виступів з двома промовами – уривком промови відомого оратора та власною промовою на якусь актуальну тему. Проведення такого турніру суттєво актуалізувало знання студентів, надавало можливості формування їх інформаційних умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності і сприяло формуванню у них комунікативної компетенції.

Отже, репродуктивно-діяльносний етап сприяв формуванню та розвитку інформаційних умінь студентів і привчав їх до самостійної роботи з іноземною мовою з метою постійного професійного самовдосконалення.

Метою третього, **конструктивно-творчого етапу**, було закріплення і вдосконалення інформаційних умінь студентів.

Досягнення зазначеної мети передбачало вдосконалення інформаційних умінь студентів, розвитку яких було присвячено другий етап експериментальної моделі ФІКМУАМ. До них входили вміння орієнтуватися в англомовному інформаційному середовищі; вміння ефективно здійснювати пошук потрібної інформації у всій сукупності англомовних інформаційних ресурсів; вміння відбирати, оцінювати та переробляти інформацію з урахуванням поставлених цілей навчання; вміння входити в контакт з комунікантом (безпосередньо або опосередковано), слухати і сприймати інформацію на рівні її пред'явлення; вміння подавати/продукувати інформацію зрозуміло і дохідливо та ефективно її використовувати; вміння використовувати НІТ (ІКТ і ТКТ) у навчальній та професійній діяльності; вміння здійснювати наукові дослідження; вміння застосовувати інформаційні засоби у професійній і самоосвітній діяльності вчителя англійської мови; вміння регулювати свою інформаційну поведінку у світлі вироблених суспільством етичних і правових норм.

На цьому етапі реалізовувались такі педагогічні умови: комплексність, систематичність та наступність на всіх рівнях і етапах взаємодії студентів з англомовними засобами інформації; наявність системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англомовною інформацією.

Провідною формою організації навчання на конструктивно-творчому етапі виступили практичні заняття, самостійна (індивідуальна) робота студентів, спецпрактикум (частина 3), методичні рекомендації з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англомовними текстами різних функціональних стилів.

Згідно з метою конструктивно-творчого етапу прийоми навчання передбачали використання міні-конференцій, рольових ігор, проєктів.

З-поміж вправ, спрямованих на формування інформаційної культури, використовувались такі типи, як-от: лінгвістично-пошукові, комунікативно-

пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі, комунікативно-орієнтовані, пошуково-творчі, творчі, а також аналітично-оцінювальні вправи. Зокрема, умовно-комунікативні або комунікативні; рецептивні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-репродуктивні або продуктивні вправи, які виконувалися індивідуально, фронтально, в парах або групах з опорами або без них. До системи вправ для формування інформаційної культури в студентів факультетів іноземних мов увійшли вправи пізнавально-досліді та креативно-дослідні вправи, які передбачали самостійне дослідження студентами проблеми і використання отриманої інформації у ході виконання творчих вправ. Важливу роль також відігравали вправи, спрямовані на інтегроване використання вищезазначених умінь і розвиток комунікативної компетенції студентів.

Наводимо приклади вправ, які використовувалися на зазначеному етапі.

Вправа 1.

Мета: розвивати в студентів уміння передавати інформацію, структурно вибудовувати аргументи, докази та думки.

Інструкція: Уявіть, що Ви театральний критик. Вчора ви подивилася прем'єру нової театральної вистави "...". Напишіть відгук (Review) на переглянуту виставу. Перед написанням ознайомтеся з прикладами відгуків англomовних театральних критиків за такою електронною адресою: <http://www.musicals101.com/shows.htm>.

Вправа 2.

Мета: розвивати в студентів уміння отримувати інформацію з іншомовних джерел, викладати отриману інформацію у власній інтерпретації й обговорювати її.

Інструкція: оберіть тему для своєї презентації на наступному занятті. Обравши тему, зберіть якомога більше інформації за цією темою у всесвітній мережі Інтернет на англomовних сайтах, користуючись ключовими словами

для її пошуку через „механізми пошуку” (search engines). Ознайомившись з дібраною інформацією, візьміть її за основу Вашої презентації.

Вправа 3.

Мета: розвивати вміння взаємодіяти в групі, надаючи інформацію та звертаючись із запитом щодо надання інформації.

Інструкція: розділіться на дві групи. Група А проглядає епізод фільму (без звуку), група Б у цей час слухає діалог (без відео). Обговоріть переглянуту та почуту інформацію з тим, щоб реконструювати ситуацію. Після цього разом перегляньте цей епізод в остаточному варіанті (звук + відео).

Зазначене завдання націлює студентів на обмін інформацією за типом „мозаїки” і може також базуватися на обговоренні інформації частин аудіо тексту або тексту для читання.

Вправа 4.

Мета: вдосконалювати вміння студентів синтезувати інформацію з різних джерел і письмово продукувати власні тексти з використанням отриманої інформації.

Інструкція: на основі ознайомлення з навчальною літературою з практичної граматики англійської мови зі змістовного модулю 2 „The Non-finite forms of the Verb” скласти: а) розповідь-опис чи есе з вживанням модальних дієслів у різних контекстах; б) план-конспект комунікативної прес-конференції з будь-якої теми між студентами групи з метою практичного вживання матеріалу, що вивчався.

Ефективність процесу формування ІКМУАМ на зазначеному етапі було обумовлено застосуванням методу проектів, який сприяв розвитку навичок самостійної роботи з іноземної мови, інтегрованому використанню інформаційних, дослідницьких і комунікативних знань і вмінь на практиці, а також допомагав розвитку творчого потенціалу студентів.

У Програмі з англійської мови для університетів та інститутів наголошується на використанні проектної роботи в процесі вивчення

іноземних мов [182]. Однак, автори програми пропонують використовувати проекти в роботі зі студентами старших курсів. На нашу думку, потрібно привчати студентів до проектної роботи вже з молодших курсів, що сприятиме розвитку інформаційних, дослідницьких і комунікативних знань і вмінь майбутніх учителів англійської мови, а, отже, і вдосконаленню їхньої професійної підготовки.

За О. Полат, основними вимогами до використання методу проектів є такі, як-от: 1) наявність значущої у дослідницькому, творчому плані проблеми/завдання, що вимагає інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її вирішення; 2) практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів; 3) самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів; 4) структуризація змістової частини проекту (з вказівкою поетапних результатів); 5) використання дослідницьких методів: визначення проблеми, пов'язаних з нею завдань дослідження, висунення гіпотези її вирішення, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз одержаних даних, підбиття підсумків, коректування, висновки (використання в ході дослідження методу „круглого столу”, статистичних методів, творчих звітів і презентацій, переглядів і т. ін.) [157].

Отже, метод проектів припускає використання широкого спектру проблемних, дослідницьких, пошукових методів, орієнтованих на чіткий та реальний практичний результат, який має значення для кожного студента, що брав участь у розробці проекту, а також розробку проблеми цілісно з урахуванням різних чинників та умов її вирішення й реалізації результатів [166; 256; 273].

Так, у третій частині розробленого нами спецпрактикуму, яка розрахована на 4 навчальні години, розглянуто сутність методу проектів, види проектів, вимоги до підготовки проектів, описано етапи роботи над проектом та представлено теми проектів для студентів 2-го курсу й методичні рекомендації з підготовки проектів (див. додаток Е). Наводимо

приклад проекту, який проводився на 2-му курсі на заняттях з усного та писемного мовлення під час вивчення тематичного модуля “Travelling”.

Мета: розвивати інформаційні, дослідницькі, комунікативні вміння студентів.

Інструкція: підготуйте проект за наступним завданням.

Ви представник туристичної фірми у Великобританії. Ви повинні переконати Ваших клієнтів обрати подорож до однієї з країн, що пропонує Ваша фірма. Для того, щоб Ваша промова була переконливою, використайте рекламні буклети, фотографії, слайд-шоу.

Матеріали: друквані матеріали, електронні матеріали (<http://www.britannica.com>, <http://www.encarta.com>, <http://www.globalearn.org>, <http://www.islandsinfo.com/>, <http://www.fount.com/>, <http://www.lonelylane.com/>, <http://www.yahoo.com/Recreation/Travel/>, <http://www.worldvacations.com/>, <http://www.onlinevacational.com/>, <http://www.supersurf.com/>, <http://www.skinet.com/>, <http://www.4destination.com/>, <http://www.vacations-ww.com/>, <http://www.specialitytravel.com/>, <http://www.easyridertours.com/>, <http://www.newadventures.com/>, <http://www.vacation-Land.com/>).

Термін виконання: 1 місяць.

Форма роботи: індивідуальна.

Форма оформлення результатів: презентація у формі слайд-шоу (для підготовки презентації Ви можете обрати одну з програм Microsoft PowerPoint, Corel Presentation, Lotus Freelance Graphics, StarOffice Impress).

Форма презентації: аудиторна.

Означений проект відносився до інформаційно-творчих мовних проектів середньої тривалості. Крім чіткої тимчасової протяжності для проекту була характерна суворя структурованість. Він сприяв розвитку комунікативних і дослідницьких умінь майбутніх учителів англійської мови, формуванню у них умінь і навичок роботи з англійською інформацією та стимулював до творчої діяльності.

Слід зазначити, що використання проектів було одним із засобів реалізації практичної мети навчання іноземної мови – можливість її застосування для реалізації конкретного завдання. Одночасно це було одним із факторів особистісної мотивації у навчанні іноземних мов. Студентам факультетів іноземних мов часто бракує мотивації для вивчення мов, тому що заняття проходять нецікаво, одноманітно, і вони почуваються невпевнено в реальній комунікації. У навчанні з використанням проектів мотивацією навчання для студентів ставала необхідність швидко орієнтуватись у чималому інформаційному просторі, знаходити цікаву сучасну інформацію з теми проекту, обробляти її і використовувати в практичній діяльності. У свою чергу, необхідність підтримувати постійну позитивну мотивацію студентів змушувало викладача під час підбору завдань проектів надавати пріоритет темам, що викликали безпосередню зацікавленість студентів. Усе це сприяло реалізації одного з провідних принципів експериментальної моделі ФІКМУАМ – принципу активності.

На зазначеному етапі було продовжено роботу над четвертим модулем зазначених методичних рекомендацій “Sport and Games”.

Експериментальна модель навчання включала також обов’язкову позааудиторну роботу зі студентами, спрямовану на актуалізацію отриманих знань і вдосконалення інформаційних та дослідницьких умінь студентів, та охоплювала таку роботу, як проведення бесід, дискусій, вікторин, мозкових штурмів, конкурсів, міні-конференцій, проектів.

Позааудиторна робота на конструктивно-творчому етапі передбачала проведення міні-конференцій, як підсумку з кожної теми. Завданням студентів було віднайти потрібну англomовну текстову інформацію в традиційних або електронних джерелах, опрацювати її та представити результат свого пошуку у вигляді рефератів, доповідей та тез. Така екстенсивна робота з текстовими матеріалами сприяла формуванню всіх компонентів інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови.

Метою четвертого, **рефлексійно-оцінювального** етапу формування ІКМУАМ, було вдосконалення й розвиток здібностей студентів до самооцінки вмінь інформаційної діяльності в процесі вивчення іноземної мови.

Для цього студентам було необхідно оволодіти вміннями аналізу (визначення основних ідей і понять, причинно-наслідкових зв'язків, встановлення ієрархії, ідентифікація помилок), аналізом власної стратегії, самоаналізом власної навчальної діяльності, розвивати здібності не тільки інтелектуальної, але і особистісної, емоційної рефлексії.

На рефлексійно-оцінювальному етапі реалізовувались такі педагогічні умови, як-от: наявність системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англійською інформацією; соціокультурна спрямованість вибору професійно-орієнтованих англійських джерел інформації.

Методика формування ІКМУАМ передбачала розвиток вищезгаданих умінь на практичних заняттях, у процесі індивідуальної (самостійної) роботи студентів, під час позааудиторних заходів та на основі четвертої частини розроблених нами спецпрактикуму та методичних рекомендацій.

Досягнення мети етапу враховувало реалізацію прийомів навчання, як-от: рольові ігри, мовні проекти, традиційне та електронне мовне портфоліо.

Урахування культурологічного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до процесу формування в майбутнього вчителя англійської мови інформаційної культури вимагало перенесення акценту в процесі навчання іноземних мов з викладацької діяльності на діяльність студента, висунення студента як суб'єкта в ранг центрального елемента процесу навчання. Для цього в студентів повинна бути сформована здібність до об'єктивної самооцінки, рефлексії. Практика рефлексії є важливою складовою інформаційної та когнітивно-пізнавальної діяльності студентів і веде до самостійного управління процесом оволодіння мовою. Необхідно відзначити, що вона актуалізує позицію „я – учитель”, оскільки дозволяє

студенту вибудувувати власний освітній маршрут. Володіючи сформованим умінням до рефлексійної оцінки, студент здатний здійснювати моніторинг власної діяльності (оцінювати свої сильні й дізнаватися про свої слабкі боки), оцінювати досягнення, визначати труднощі, коректувати свою навчальну діяльність, ставити цілі для подальшого розвитку. В. Давидов вважає рефлексію універсальним способом побудови відносин людини до власної діяльності [61]. Важлива властивість рефлексії полягала в підвищенні мотивації студента і його свідомого ставлення до вивчення мови. Крім того, враховуючи думку вчених-методистів (Н. Бориско, Н. Бражник, В. Демчик, В. Кудіна, Н. Скляренко, М. Соловей, Є. Спіцин), з метою формування комунікативної компетенції на заняттях з іноземної мови передбачалася „випереджуюча професіоналізація” занять на молодших курсах, питома вага якої постійно зростала на старших курсах і стає домінантною на п'ятому курсі навчання [162]. На молодших курсах студенти, майбутні вчителі, оволодівали професійними вміннями, що базуються на рефлексії власного досвіду вивчення англійської мови та стимулюються спеціальними завданнями.

Для розвитку рефлексії ми використовували завдання, які б сприяли систематизації, узагальненню, класифікації, осмисленню, порівнянню вивченого матеріалу й аналізу результатів інформаційної діяльності студентів (наприклад, реєстрація власних і чужих помилок, їх виправлення тощо). У позиції рефлексії студенти відновлювали крок за кроком виконану роботу, аналізували її одночасно як критики своєї діяльності, формулювали правила, розуміючи, що піднімаються над практичною діяльністю до отримання свого інтелектуального продукту. Для осмислення вивченого матеріалу й аналізу результатів інформаційної діяльності використовувалися такі види роботи: проведення дискусії з її наступним аналізом, аналіз усних монологічних і діалогічних висловлювань студентів, написання й аналіз твору, есе, тез, фіксація розглянутого матеріалу у вигляді власних

умовиводів, складання схем, аналіз проектів і т. ін. Значною мірою розвитку вмінь рефлексії сприяли завдання проблемного характеру.

З-поміж вправ, спрямованих на формування інформаційної культури студентів, використовувалися лінгвістично-пошукові, комунікативно-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі, пізнавально-дослідні, комунікативно-орієнтовані, пошуково-ігрові, пошуково-творчі, творчі та креативно-дослідні, а також аналітично-оцінювальні та рефлексійно-оцінювальні вправи. А саме: умовно-комунікативні або комунікативні; рецептивні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-репродуктивні або продуктивні вправи з опорами або без них. Вони виконувалися індивідуально, в парах, групах, всією групою.

Наводимо приклади вправ, що пропонувалися для виконання на рефлексійно-оцінювальному етапі навчання.

Вправа 1.

Мета: розвивати в студентів уміння синтезувати та передавати інформацію з різних джерел, уміння провести дискусію з певної теми, яку запропонував викладач, з її подальшим аналізом.

Інструкція: підготуйтеся до проведення теледебатів з теми “Stage acting is a lost art, it has been ruined by films and TV”. Зберіть якомога більше сучасної інформації з цієї теми на англійських Інтернет-сайтах, користуючись ключовими словами для її пошуку через „механізми пошуку” (search engines). Підготуйте свій виступ.

Інструкція для групи А: Ви вважаєте, що сьогодні театральне мистецтво зникає як вид мистецтва, його витісняють телебачення та відео.

Інструкція для групи В: на Вашу думку, театр залишається важливим видом мистецтва й не може просто зникнути у зв'язку з появою нових видів розваг.

Спробуйте переконати у правильності цього підходу Ваших опонентів та телеглядачів, використовуючи здобуті факти, цифри, думки спеціалістів.

Для виконання завдання вся група поділялася на три підгрупи. Перша та друга – це учасники обговорення. Третя складалася з експертів, завдання яких полягало в тому, щоб визначити, як інші студенти справляються із завданням. Роль ведучого виконув один із студентів (або викладач).

Вправа 2.

Мета: вдосконалювати в студентів навички й вміння самостійної роботи над граматичним матеріалом та вміння самоконтролю й самокорекції.

Інструкція: зробіть перевірку вашого правопису. Вийдіть на сайт http://grammar.ccc.commnet.edu/grammar/quiz_list.htm, оберіть розділ “Spelling”, виконайте запропоновані тези. Зробіть аналіз помилок. Виконайте завдання ще раз. Проаналізуйте результати (чи є зміни в порівнянні з попереднім виконанням тесту). (Приклади тестів наведено в додатку Б. 5).

Вправа 3.

Мета: розвивати навички розуміти аудіо інформацію, що подається з різними акцентами, розвивати дослідницькі та аналітичні вміння студентів.

Інструкція: використовуючи ресурси Інтернет-сайтів http://alt-usage-english.org/audio_archive.shtml, <http://www.gazzaro.it/accents/files/accents2.html> прослухайте приклади вимови англійської мови у форматі mp3. Люди з різних регіонів Великобританії, Північної Америки, Ірландії, Канади, Австралії і інших англомовних країн зачитують одні і ті самі уривки тексту. Порівняйте різні акценти. Назвіть відмінності. Визначте, які акценти були незрозумілі для Вас. Поясніть чому.

Вправа 4.

Мета: розвивати в студентів уміння аналізу та узагальнення інформації, уміння самоаналізу.

Інструкція: складіть міні-словник типових помилок з певної граматичної теми, використовуючи результати тесту, проведеного у вашій групі.

Одним з ефективних засобів формування навичок і вмінь рефлексії виступила технологія Європейського мовного портфоліо/портфелю (European

Language Portfolio) ЄМП. Стосовно вивчення іноземних мов, за визначенням Ради Європи, мовний портфоліо є навчальним засобом і визначається як „пакет документів, у яких його володар протягом тривалого часу фіксує свої досягнення й досвід в оволодінні мовою, отримані кваліфікації, а також окремі види виконаних ним робіт” [68, с. 31]. Використання цієї технології дозволяє в навчанні іноземної мови, з одного боку, розвивати здібність до постановки цілей, уміння аналізувати й оцінювати процес власного розвитку, з іншого – є інструментом автономного вивчення мови, засобом накопичення досвіду через індивідуальний добір досягнень. Розглядаючи умови та перспективи користування ЄМП для накопичення позитивних результатів вивчення іноземної мови, С. Ніколаєва та Н. Ягельська підкреслюють дві основні функції, що реалізуються за умов його використання, – звітну та педагогічну. Вони зазначають, що звітна функція „покликана надати вичерпну інформацію усім зацікавленим сторонам про власника портфоліо, рівень досягнутих комунікативних умінь, досвід міжкультурного спілкування, які засвідчуються сертифікатами, одержаними по закінченні певного етапу навчання, та зразками робіт, що обираються з цією метою власником портфоліо” [155, с. 10]. Педагогічна функція, на їх погляд, полягає в стимулюванні безперервного навчання протягом життя. Не викликає сумніву той факт, що для успішної реалізації цієї функції, а отже, й для успішної самореалізації власник ЄМП повинен мати високу мотивацію для безперервної самоосвітницької діяльності. Отже, приймаючи до уваги мету рефлексійно-оцінювального етапу формування ІКМУАМ, вважається за необхідне складання студентами мовного портфоліо (Language Learning Portfolio).

Структурно мовний портфоліо студента включає такі розділи:

- 1) мовний паспорт (особисті відомості про власника, кількість мов, яким він володіє, рівень володіння і т. ін.);
- 2) мовну біографію, рівень володіння кожним з видів мовної діяльності, оцінка, намічені цілі, шляхи досягнення, фіксація динаміки;

3) досьє (результати іспитів, сертифікати, дипломи, роботи іноземною мовою, наприклад, переклади іноземною мовою власних статей і тез, анотації статей, резюме, твори, рецензії, тексти виступів на конференціях, характеристики від викладачів, документи, що відображають досягнення у вивченні мови і т. ін.) [155, с. 10].

Отже, велике значення при роботі з мовним портфелем надається не тільки об'єктивній зовнішній оцінці іншомовних компетенцій з боку викладача, але й самооцінці. Так, вже в розділі „Мовний паспорт” студенту пропонувалося визначити, якими мовами і в якій мірі він володіє, за допомогою спеціальної таблиці самооцінки й таблиці мовленнєвих навичок [68]. Як інструмент самооцінки для визначення свого рівня володіння іноземною мовою відповідно до міжнародних стандартів студентові пропонувалося використовувати одну з таблиць, що відображають загальноєвропейську систему рівнів, розроблену Радою Європи. Регулярно реєстровані показники самооцінки дозволяли студентові самому порівнювати отримувані результати, відстежувати динаміку якісних змін, що відбуваються (або що не відбуваються), вносити відповідну корекцію до процесу оволодіння англійською мовою.

У „Мовній біографії” відстежувався досвід комунікативної взаємодії і міжкультурної комунікації за позиціями, загальноприйнятими для європейського освітнього простору [68]. Саме самооцінка за допомогою розроблених дескрипторів слугувала основою для подальших кроків, реальних планів у вивченні й практичному використанні англійської мови. Користуючись таблицями самооцінки й дескрипторами, представленими в контрольних листах, студенти могли самостійно визначати власні досягнення в оволодінні різними видами мовленнєвої діяльності (читанні, говорінні, аудіюванні, писемному мовленні) від А1 (нижчий рівень) до С2 (вищий рівень). Згідно з цілями дослідження студентам пропонувалося також картка самооцінки інформаційних вмінь. Крім того, студенти мали можливість вказати, які види роботи з англомовною інформацією є для них

найцікавішими. У свою чергу, викладач, аналізуючи ці записи, дізнавався про суб'єктивне уявлення кожного студента щодо своїх успіхів. Разом із самооцінкою мовний портфоліо передбачав також оцінку рівня розвитку іншомовних комунікативних та інформаційних умінь з боку викладача, тобто в студентів була можливість порівняти й обговорити з викладачем особисті уявлення про свої успіхи й думку про них викладача. Така структурована інформація допомагала студентові краще зрозуміти свої особисті та індивідуальні особливості в оволодінні англійською мовою, планувати процес її подальшого вивчення, у майбутньому врахувати рівень знання англійської мови під час вступу на роботу. У свою чергу, викладачеві ця інформація допомагала відповідним чином скоректувати умови і зміст навчання іноземної мови з урахуванням виявлених індивідуальних особливостей і потреб студента [68].

„Досє” мовного портфоліо дозволяло власнику найбільш повно розкрити свій творчий потенціал, оскільки тільки від нього самого залежало, які матеріали обиралися для ілюстрації прогресу та власних досягнень у вивченні англійської мови, що було одним із факторів мотивації, адже, безсумнівно, мова найкраще засвоюється тоді, коли навчання ґрунтується на аналізі особистісних навчальних потреб і відповідальності. У зв'язку з цим зростає й необхідність самостійно організувати власну навчально-пізнавальну діяльність. Обраним роботам передували коментарі студента про те, чому він вважає за необхідне відібрати саме ці роботи. До видів такої самостійної роботи відносилися написання коротких доповідей та повідомлень, реферування наукових джерел, участь у наукових конференціях із доповідями, підготовка доповідей за проблемами, результати проектної роботи, аналітична робота з ресурсами мережі Інтернет та іншомовними публікаціями за фахом, що передбачало роботу з різними джерелами англійської інформації і сприяло вдосконаленню інформаційних умінь студентів. Кожна робота супроводжувалася коротким коментарем студента: що в нього в цій роботі було зроблено, а що ні, чи згоден він з оцінкою

учителя й яких висновків можна дійти з результатів цієї роботи. Відтак, така робота передбачає аргументоване коректування помилок. При аналізі матеріалів досьє особлива увага приділялася таким аспектам: чи всі завдання виконані студентом самостійно, або ж колективно, чи запозичені в інших осіб; наскільки різноманітні види й форми мовленнєвої діяльності і, відповідно, який відсоток продуктивних видів відносно до репродуктивних форм контролю; чи є в навчальному портфоліо студента „продукція”, виконана ним повністю самостійно (реферати, анотації, огляди літератури, тези доповідей, наукові статті, тексти презентацій, написані англійською мовою, професійно-значущі проекти і т. ін.); чи є свідчення позааудиторної активності студентів щодо застосування іноземної мови у своїй діяльності (участь у роботі драматичних, літературних та інших гуртків і асоціацій, студентських і професійних об'єднань, що здійснюють свою діяльність з використанням іноземної мови; програми міжнародних конференцій, у яких студент брав участь; копії листів англійською мовою друзям за кордоном і т. ін.) [68].

Періодично після закінчення запланованого відрізка часу, що відводився на досьє, студенти повинні були виставити свій мовний портфоліо на презентацію на підсумковому занятті (наприклад, наприкінці семестру) й провести публічний захист (продемонструвати свої досягнення, довести, що його самооцінка збігається або не збігається з оцінкою учителя чи групи експертів (з числа студентів)). Публічний захист демонстраційного мовного портфоліо та підсумкове оцінювання надавали студентам можливості: 1) продемонструвати рівень розвитку іншомовних комунікативних та інформаційних умінь; 2) перевірити, чи відрізняється рівень володіння означеними вміннями за самооцінкою від оцінки, що була винесена викладачем; 3) виявити розбіжності між судженнями самооцінки, результатами оцінки мовного портфоліо одногрупниками та викладачем.

За бажанням студентам пропонувалося підготувати нетрадиційний паперовий мовний портфоліо, а його електронну версію. Електронний

портфоліо є подібним до традиційного, але виконаний в електронному форматі. Він може включати текстові документи, відео, аудіоматеріали, електронні щоденники або вебсайти [254, с. 119-121].

Особливо цікавим виявився саме портфоліо у вигляді вебсайту, так званий Web-портфоліо (web-portfolio/web based portfolio/webfolio). Розглянуті вище документи мовного портфоліо зберігались і представлялись у вигляді веб-сайту з посиланнями, які показували, як студент розуміє місце своїх досягнень серед результатів інших. Перевагами Web-портфоліо були гіпертекстова технологія побудови веб-сервера-ресурсу, що дозволяє реалізувати зв'язки між компонентами моделі портфоліо найнаочніше у вигляді перехресних посилань; структурованість, відвертість, переносимість і гнучкість веб-ресурсів, що дозволяли модифікувати веб-ресурси і будувати різну візуалізацію контенту (звідні таблиці, дерева, діаграми, слайдограми і т. ін.); комунікативна спрямованість веб-ресурсів, що дозволяла студентам здійснювати інформаційну взаємодію на базі своїх портфоліо і демонструвало їх рівень досягнень не тільки у формальному навчальному середовищі, але й у позааудиторній роботі [57; 155; 245; 253; 266]. Для підготовки власного Web-портфоліо студентом пропонувалось ознайомитися зі зразками електронних портфоліо студентів за адресою <http://www.stolaf.edu/depts/cis/webcommunity.htm>. Опис мовного портфоліо та детальні інструкції з створення традиційного та електронного портфоліо було наведено в четвертій частині розробленого нами спецпрактикуму, розрахованого на 4 навчальні години аудиторної роботи.

Використання зазначених завдань та технологій сприяло реалізації комунікаційної (обмін думками про нову інформацію), інформаційної (здобуття нових знань), мотиваційної (спонука до подальшого розширення інформаційного поля) й оцінної (співвідношення нової інформації і наявних знань, вироблення власної позиції, оцінка процесу, моніторинг власної діяльності) функцій рефлексії.

Отже, на рефлексійно-оцінювальному етапі формування інформаційної культури у студентів вироблялись об'єктивні критерії для самоаналізу й самооцінки себе як суб'єкта інформаційної діяльності, формувалася настанова на професійний саморозвиток і самовдосконалення.

На даному етапі на студенти повинні були опрацювати останні два змістові модулі означених методичних рекомендацій: “Travelling” та “Theatre”.

У контексті позааудиторної роботи на рефлексійно-оцінювальному етапі було приділено увагу міжпредметному проекту – створенню журналу англійською мовою студентами факультету іноземних мов.

Означений проект – це один з тривалих мовних проектів і носить дослідницько-креативний характер. Наводимо структуру проекту – студентського журналу “Exchange” англійською мовою, створеного студентами 2-го курсу.

1. Підготовчий етап.

1. Огляд викладачем сучасних зарубіжних журналів англійською мовою. Аналіз структури й змісту одного з них.

2. Самостійний аналіз студентами структури й змісту журналу (за вибором).

3. Ініціація ідеї проекту викладачем.

4. Обговорення ідеї проекту в студентському колективі.

2. Основний етап.

1. Обговорення послідовності та термінів виконання проекту.

2. Планування самостійної роботи й роботи в мікрогрупах.

3. Практична діяльність студентів щодо створення проекту: написання статей, коректування, внесення виправлень і т. ін.

4. Консультація й координація роботи студентів викладачем.

3. Завершальний етап.

1. Вироблення й обговорення критеріїв оцінки представлених проектів.

2. Презентація журналу: автори статей, заміток, колонок новин

презентують слухачам свої роботи.

3. Оцінка представлених робіт і визначення кращих матеріалів.
4. Організація виставки кращих сторінок журналу.

Слід зазначити, що для підвищення мотивації і полегшення виконання завдань з написання матеріалів для журналу половина об'єму статей могла бути адаптацією, перекладом, оглядом і т. ін. Але решта частини (1/2) повинна бути написана самим студентом у формі есе, розповідей тощо. Зміст матеріалів журналу включав не тільки статті професійної спрямованості, а й опис їхнього власного досвіду, життєві ситуації, їхнє ставлення до навчання на факультеті, види мистецтва, міжкультурні зв'язки, подорожі.

Пошук текстової інформації для написання журнальних статей, її аналіз, обробка та можливість отримання готового продукту позитивно вплинуло на розвиток творчих здібностей і підвищення рівня володіння англійською мовою, сприяло розвитку активних самостійних проявів. Студенти були безпосередніми учасниками, слухачами, письменниками, редакторами. Як активний метод навчання, метод проектів містить елементи змагання, що підвищувало мотивацію до навчання, формувало в студентів відчуття відповідальності перед групою.

Для реалізації системи міжпредметних зв'язків з курсом „Країнознавство” було розроблено додаткові комплекси завдань для підвищення ефективності процесу формування інформаційної культури студентів, які включали пошуково-ігрові, пізнавально-пошукові культурознавчі та пізнавально-дослідні види вправ. Для роботи студенти отримували від викладача список уже дібраних ним вебсторінок для пошуку інформації у мережі Інтернет, які відповідали б запропонованим завданням і задовольняли потреби студентів та певні поради щодо того, як систематизувати отриману інформацію. Використання зазначених завдань, сприяло розвитку інформаційних навичок студентів, надавало їм можливість виявляти свою креативність у розв'язанні проблемних завдань, не втрачаючи час. Проілюструємо прикладами.

Вправа 1.

Мета: сформувати вміння взаємодіяти в групі, обмінюватися культурознавчою інформацією.

Інструкція: Вам запропоновано кросворди та головоломку, присвячені свята Хеллоуїн. Розділіться на дві команди й спробуйте розгадати означені завдання. Виграє та команда, яка матиме найбільшу кількість правильних відповідей за найкоротший час. (Кросворди й головоломку наведено в додатку Б.6).

Зазначене завдання пошуково-ігрового характеру передбачало попередню підготовку студентів до вікторини.

Вправа 2.

Мета: розвивати вміння студентів сприймати на слух іншомовну культурологічну інформацію, інтерпретувати та обговорювати її.

Інструкція: використовуючи матеріали культурологічного веб-сайту http://www.camelotintl.com/tower_site/index.html, здійсніть віртуальну екскурсію (Virtual Tour) з гідом по Лондонському Тауеру. Включіть звук і прослухайте інформацію екскурсовода про історію, традиції, королівські скарби, привидів, воронів, ув'язнених, історичні байки англійською мовою. Використовуйте інтерактивну мапу-схему. Уявіть, що Ви репортер англійськомовних ЗМІ. Ваше завдання взяти інтерв'ю в декількох груп туристів (американці, японці, італійці), які щойно здійснили екскурсію до Лондонського Тауеру й визначіть, що нового й цікавого вони дізналися, чи сподобалася їм екскурсія. У ролі туристів виступали інші студенти групи.

Вправа 3.

Мета: розвивати вміння студентів збирати, систематизувати й обробляти різні види культурознавчої інформації, інтерпретувати й використовувати її.

Інструкція: ознайомитись з системою освіти Нової Зеландії. За допомогою матеріалів веб-сайту дізнайтеся, як виглядає типовий робочий день сучасного вчителя Нової Зеландії (адреса веб-сайту:

www.teachnz.govt.nz/environment/edusystem.html). Підготуйте порівняльну таблицю типового робочого дня учителів Нової Зеландії, Великобританії, США та України.

Вправа 4.

Мета: розвивати дослідницькі та творчі вміння студентів.

Інструкція: уявіть, що Ви – гід і підготуйте цікаву екскурсію Лондоном, спираючись на матеріали запропоновані культурологічними веб-сайтами www.explore-london.co.uk, www.nationalgallery.org.uk, www.britannia.com/history/londonhistory, www.dickensmuseum.com/page6.html, <http://www.westminster-abbey.org>, <http://www.londonbyclick.com/vt/index.cfm>, www.royal.gov.uk/, <http://www.sherlock-holmes.co.uk/home.htm>. При підготовці екскурсії використайте зорову наочність (мапи, схеми, фотографії тощо).

Зауважимо, що в процесі експериментальної роботи на всіх етапах ми намагалися реалізувати всі поставлені завдання, педагогічні умови й гіпотезу.

Зазначимо, що ефективність запропонованої експериментальної моделі формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови вимагає експериментальної перевірки, тому наступний розділ дисертації буде присвячено опису проведення, констатації та інтерпретації результатів експериментального дослідження.

Висновки до розділу 2

На основі результатів, отриманих у першому розділі (визначення сутності поняття „інформаційна культура майбутнього вчителя англійської мови” та аналізу її структури і динаміки), а також на основі вивчення наукових джерел, у другому розділі було визначено педагогічні умови формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови, запропоновано систему вправ з формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови та розроблено експериментальну модель формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської

мови. Наукові та практичні результати дослідження дали підстави дійти таких висновків:

1. Ефективність формування інформаційної культури студента залежала від певних педагогічних умов, а саме: реалізації принципів комплексності, систематичності та наступності на всіх рівнях і етапах взаємодії студента з англомовними засобами інформації; наявності системи завдань, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англомовною інформацією; соціокультурної спрямованості вибору професійно-орієнтованих англомовних джерел інформації.

2. Розроблена система вправ охоплювала три групи вправ, спрямованих на формування компонентів інформаційної культури, а саме: 1) інструментально-діяльнісного, 2) творчого, 3) рефлексійного. Оскільки лінгвістичний компонент передбачає володіння вчителем англійської мови сукупністю знань, умінь і навичок оперування текстовою інформацією як одиницею інформаційного обміну, що здійснюється шляхом сприйняття, декодування, осмислення та інтерпретації іншомовної інформації, а також її продукування, а ціннісно-смісловий компонент є сукупністю особистісно-значущих й особистісно-цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, діяльності в освоєнні, створенні й використанні іншомовної інформації, вважаємо, що вони реалізується у кожній із зазначених груп вправ. Кожна з виокремлених груп включає вправи певних типів та видів. Так, до групи вправ, спрямованих на формування інструментально-діяльнісного компоненту ми віднесли умовно-комунікативні та комунікативні, рецептивні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні й продуктивні. Зокрема, такі види вправ, як-от: лінгвістично-пошукові, комунікативно-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі, комунікативно-орієнтовані, пізнавально-дослідні та пошуково-ігрові. Група вправ, спрямованих на формування творчого компоненту інформаційної культури, включає комунікативні й умовно-комунікативні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-продуктивні та продуктивні вправи. 3-поміж них:

пошуково-творчі, творчі та креативно-дослідні вправи. До вправ, спрямованих на формування рефлексійного компонента, належать умовно-комунікативні й комунікативні; рецептивно-аналітичні та рецептивно-продуктивні. Зокрема, аналітично-оцінювальні та рефлексійно-оцінювальні вправи.

3. Розроблена експериментальна модель базується на дидактичних, психологічних та власне методичних принципах, які відображали специфіку процесу формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови, а саме на принципах: науковості, доступності, диференціації навчального процесу, індивідуалізації, діалогічності, комунікативності, активності, виховуючого навчання та інтегративності, й обіймає чотири етапи: мотиваційно-підготовчий, репродуктивно-діяльнісний, конструктивно-творчий і рефлексійно-оцінювальний.

Система вправ і модель формування інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови пройшли апробацію в ході природного експерименту, який детально описано в Розділі 3.

Основні результати другого розділу опубліковано в працях автора [121; 124; 126; 129; 130; 132].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

3.1. Стан формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови в теорії і практиці вищої школи

Метою пошуково-розвідувального етапу експерименту був аналіз стану формування інформаційної культури студентів у теорії і практиці вищої школи. З цією метою було проведено анкетування студентів факультету іноземних мов щодо виявлення ставлення студентів до необхідності формування інформаційної культури. В анкетуванні взяли участь студенти випускних курсів факультетів іноземних мов Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, Мелітопольського державного університету, Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського, Рівненського державного гуманітарного університету. Було зібрано 250 анкет (зміст анкети див. у додатку Ж). Проаналізуємо одержані результати.

Так, на перше запитання анкети: „Дайте визначення поняття «інформаційна культура»”, 14% студентів відповіли правильно, як-от: „інформаційна культура – це культура роботи з інформацією”. Відповіді 15% респондентів виявилися частково правильними: „інформаційна культура – це вміння знаходити нову інформацію в друкарських засобах і ЗМІ та вміння використовувати НІТ”, „інформаційна культура – це вміння добувати й передавати інформацію”. 71% опитуваних дали неправильні відповіді, визначивши інформаційну культуру як навички й вміння роботи з НІТ: „інформаційна культура – це навички та вміння використання НІТ”, „інформаційна культура – це вміння працювати з комп’ютером, отримувати з його допомогою нову інформацію”.

Наступне запитання анкети: „Як Ви вважаєте, які з поданих компонентів входять до складу інформаційної культури?” вимагало підкреслити один з поданих варіантів: „а) засоби масової інформації (телебачення, радіо, кіно, телефон), б) друкарські засоби (газети, журнали, книги), в) нові інформаційні технології, засоби масової інформації, друкарські засоби, д) важко відповісти” або запропонувати свій варіант відповіді. За даними анкетування, 52% респондентів відзначили правильні компоненти; 48% студентів обрали помилкові відповіді.

На третє запитання „Які з поданих елементів інших культур (комунікативна культура, культура слова, культура читання, інтелектуальна культура, культура використання сучасних інформаційних технологій, інформаційно-правова культура, світоглядна культура) входять до складу інформаційної культури особистості?” було одержано такі відповіді: „всі елементи” – 49%; „комунікативна культура, культура читання, інтелектуальна культура, культура використання сучасних інформаційних технологій” – 23,4%; „комунікативна культура, культура читання, інтелектуальна культура, культура використання сучасних інформаційних технологій, інформаційно-правова культура, світоглядна культура” – 18,6%; „комунікативна культура, культура читання, культура слова, інтелектуальна культура, культура використання сучасних інформаційних технологій, інформаційно-правова культура” – 9%.

Четверте запитання вимагало пояснити, чи є тотожними поняття „комп'ютерна грамотність” та „інформаційна компетенція”. Так, 78% студентів дали помилкову відповідь: „це тотожні поняття, а саме, вміння працювати з комп'ютером”. Частково правильними були такі відповіді: „інформаційна компетенція – вміння набувати нові знання, отримувати нову інформацію” – 7%; „інформаційна компетенція – це володіння інформацією” – 10%. Правильно відповіло лише 5%: „інформаційна компетенція – це більш широке поняття, складовою якої є комп'ютерна грамотність”.

На наступне запитання „Як, на Вашу думку, співвідносяться поняття

„комп'ютерна грамотність”, „інформаційна компетенція”, „інформаційна культура” було одержано такі відповіді: „комп'ютерна грамотність є складовою інформаційної компетенції, що є складовою інформаційної культури” – 24%; „інформаційна культура включає комп'ютерну грамотність та інформаційну компетенцію” – 21%. Неповні та неточні були відповіді: „означені поняття відрізняються колом питань, які вивчаються, однак спільним є вміння здобувати інформацію” – 19%; „означені поняття пов'язані з отриманням інформації за допомогою НІТ” – 13%. 23% опитуваних відповіли неправильно: „інформаційна компетенція включає комп'ютерну грамотність та інформаційну культуру”.

Відповіді на запитання „Що Ви розумієте під інформаційними вміннями вчителя” виявилися, на жаль, однобічними і поверховими: „вміння використовувати НІТ” – 49%; „вміння отримувати інформацію” – 17%; „вміння використовувати інформацію” – 23%; „вміння передавати інформацію учням” – 11%. Ніхто з респондентів не зміг дати правильне визначення.

На запитання анкети „Як Ви вважаєте, чи є інформаційна культура вчителя іноземної мови складовою його професійно-педагогічної культури?” респонденти відповіли: „так, оскільки сьогодні професія учителя вимагає використання НІТ” – 52%; „так, оскільки сьогодні професія вчителя вимагає володіння значним обсягом інформації, яку він використовує в процесі викладання іноземних мов” – 25%; „так, оскільки вчитель повинен бути людиною з широким світоглядом” – 7%; „ні, оскільки інформаційна культура є складовою культури особистості” – 6%; 10% респондентів відповіли „так”, але не змогли пояснити свою думку. Однак, на жаль, значна частина опитуваних розглядає інформаційну культуру лише в контексті використання НІТ.

У наступному запитанні студентам було запропоновано визначити, у курсі яких дисциплін формується інформаційна культура майбутнього вчителя іноземної мови. Так, 38% опитуваних відповіли: „у курсі таких

дисциплін, як інформатика, нові інформаційні технології, технічні засоби навчання, інноваційні технології навчання”; 26% з них – „у курсі загальних дисциплін”; 23% – „у курсі спеціальних дисциплін”; 8% – „у курсах педагогічних та спеціальних дисциплін”; 5% – „у курсі всіх дисциплін”.

На запитання „У чому, на Ваш погляд, полягають специфічні інформаційні вміння саме вчителя іноземної мови?” ніхто із студентів не зміг дати досить вичерпної відповіді. Так, 26% студентів назвали „вміння знаходити інформацію й використовувати її процесі вкладання іноземних мов”; 29% опитуваних визначили „вміння використовувати в процесі вкладання іноземних мов НІТ”; 19% респондентів відповіли „вміння зацікавити учнів та донести до них інформацію”; 16% назвали „вміння спонукати учнів до самостійного здобування нових знань та нової інформації іноземною мовою”. Решта респондентів (10%) написали: „вміння працювати з друкованими засобами та електронними носіями інформації”.

Останнє запитання вимагало визначити необхідність формування інформаційної культури у вчителя англійської мови. Ставлення студентів до формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Ставлення студентів до формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови

Характер ставлення		Судження студентів	
		Кількість студентів	%
„надзвичайно важливе”	ПОЗИТИВНЕ	105	42
		89	35.6

Продовження таблиці 3.1

„не обов'язкове”	негативне	12	4.8
„не маю чіткої позиції”	індиферентне	44	17.6
Разом		250	100

Як свідчить таблиця, значна частина опитуваних (77,6%) висловили позитивне ставлення щодо необхідності формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови. Індиферентно до означеної проблеми відносяться 17,6%, а 4,8% респондентів відповіли негативно.

Отже, зіставлення анкетних даних у формі відповідей засвідчило, що майже всі студенти усвідомлюють необхідність формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Однак не всі студенти усвідомлюють сутність понять „інформаційна культура” та „інформаційна культура майбутнього вчителя англійської мови”, не знають складових інформаційної культури та не достатньо розуміють, якими інформаційними вміннями повинен володіти майбутній учитель англійської мови.

На наступному етапі пропедевтичного дослідження було запропоновано студентам заповнити самооцінну картку (див. додаток 3), в якій треба було визначити стан сформованості основних інформаційних умінь, що входять до складу інформаційної культури на інструментальному рівні, а саме: вміння орієнтуватися в навколишньому інформаційному середовищі; вміння ефективно здійснювати пошук потрібної інформації у всій сукупності інформаційних ресурсів та вміння вилучати інформацію з різноманітних джерел – від періодичної преси й книг до електронних комунікацій; вміння добирати, оцінювати та переробляти інформацію; вміння

подавати інформацію зрозуміло й дохідливо та ефективно її використовувати; вміння користуватися комп'ютером (на рівні користувача): вміти використовувати програми графічного, текстового, музичного редакторів, електронні таблиці, бази даних; уміння використовувати нові інформаційні технології (ІКТ і ТКТ); вміння застосовувати інформаційні засоби в професійній та самоосвітній діяльності вчителя англійської мови; вміння регулювати свою інформаційну поведінку у світлі вироблених суспільством етичних і правових норм.

Стан сформованості основних інформаційних умінь студентів випускних курсів (за їхньою самооцінкою) подано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Стан сформованості основних інформаційних умінь
студентів 4-х курсів за їхньою самооцінкою**

Уміння	Самооцінки студентів (кількість студентів)			
	Володію на високому рівні	Володію на достатньому рівні	Володію частково	Не володію
Орієнтуватися в навколишньому інформаційному середовищі.	30	110	106	4
Ефективно здійснювати пошук потрібної інформації у всій сукупності інформаційних ресурсів та вміння вилучати інформацію з різноманітних джерел – від періодичної преси й книг до електронних комунікацій.	52	93	91	14
Відбирати, оцінювати та переробляти інформацію.	61	93	94	2

Продовження таблиці 3.2

Представляти інформацію в зрозумілому виді й ефективно її використовувати	45	73	83	49
Користуватися комп'ютером (на рівні користувача): вміти використовувати програми графічного, текстового, музичного редакторів, електронні таблиці, бази даних.	31	99	100	20
Використовувати нові інформаційні технології (ІКТ і ТКТ).	18	54	121	57
Застосовувати інформаційні засоби у професійній і самоосвітній діяльності вчителя англійської мови.	12	43	99	96
Регулювати свою інформаційну поведінку у світлі вироблених суспільством етичних і правових норм.	16	76	104	54
Разом	265	641	798	296
В %	13%	32%	40%	15%

Із таблиці 3.2 ми бачимо, що лише 13% студентів випускних курсів за самооцінкою вважають, що вони володіють на високому рівні основними інформаційними вміннями, дещо більша кількість респондентів (32%) висловили впевненість, що вони володіють комплексом умінь на достатньому рівні. За словами 40% студентів, вони частково володіють означеними вміннями й значна кількість опитуваних (15%) відповіли, що не

володіють основними інформаційними вміннями.

Вважаємо, що причиною недостатньої сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови є відсутність цілеспрямованої і систематичної роботи з формування цієї культури, а також відсутність відповідних вправ, завдань, проектів, спрямованих на розвиток необхідних знань і вмінь. Відтак, наступний параграф дисертаційного дослідження присвячено опису проведення експериментального навчання та перевірці дієвості експериментальної моделі формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови з використанням розробленої системи вправ, яку було представлено в другому розділі.

3.2. Підготовка та реалізація експерименту

Експериментальна перевірка розробленої експериментальної моделі формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови проходила на других курсах факультету іноземних мов Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського та факультету іноземної філології Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. В експерименті брали участь 180 студентів другого курсу означених факультетів.

Експериментальна робота зі студентами проводилась у три етапи, а саме: констатувальний етап, формувальний етап, прикінцевий етап. Метою першого етапу було виявлення вихідного рівня сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Наступний етап передбачав апробування експериментальної моделі ФІКМУАМ. На останньому етапі проводилась порівняльна характеристика рівнів сформованості інформаційної культури до й після навчання за розробленою експериментальною методикою.

З метою встановлення рівня сформованості інформаційної культури студентів під час аналізу наукового фонду [2; 192; 225] та дослідницької

роботи були виділені критерії та їх показники, за якими можна судити про рівень сформованості того чи іншого компонента інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови. Під критерієм ми розуміємо ознаку, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація тих змін, що відбуваються в результаті експериментального навчання [56]. Показник розуміємо як ознаку, що дає можливість виокремити найбільш суттєві аспекти інформаційної культури й дати їм адекватну оцінку. Так, відповідно до компонентів інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови (лінгвістичний, інструментально-діяльнісний, ціннісно-смысловий, рефлексійний, творчий компоненти) було визначено такі критерії її сформованості та їх показники:

1. Ціннісно-змістовий з показниками:

- інформаційна обізнаність (обізнаність студентів з основними поняттями інформаційної культури та особливостями інформаційних джерел і потоків у власній професійній сфері, а також з методами, формами й прийомами застосування НІТ у навчальному процесі);

- інформаційна активність (процес, у якому реалізуються різні за ступенем розвиненості інформаційні потреби, інтереси й дослідницькі здібності особистості на основі набутих інформаційних знань. У структурі інформаційної культури інформаційна активність виконує функцію регулятора, що впускає й класифікує інформацію; ступінь її прояву впливає на глибину, повноту, системність інформаційних полікультурних знань.);

- інформаційна готовність (реалізується в процесі комунікації, характеризується довільністю й усвідомленістю поведінки в інформаційному середовищі та відповідальністю за розповсюдження інформації).

2. Професійно-діяльнісний критерій з показниками:

- вміння, спрямовані на отримання інформації з різноманітних англомовних джерел;

- уміння, спрямовані на адаптацію та інтерпретацію англомовної інформації;

- уміння, спрямовані на адекватне й повне повідомлення інформації англійською мовою.

3. Творчо-рефлексійний критерій з показниками:

- здатність до креативного мислення (передбачає таке виконання завдання, яке відрізняється своєрідністю загального підходу або окремих елементів та створенням частково нового інформаційного продукту);

- здатність до самостійного мислення (здатність виконувати завдання з або без допомоги ззовні в ході виконання студентом завдання, а також інтелектуальна активність студента, що розглядається як аналог його самодіяльності, проявленої у процесі рішення інтелектуальних задач);

- здатність до рефлексії (відстежування цілей, процесів і результатів своєї діяльності, усвідомлення внутрішніх змін, що відбуваються, а також себе як особистості, яка змінюється, суб'єкта інформаційної діяльності й відносин, здатність до самооцінки, самоконтролю та самокорекції).

На першому етапі для здійснення діагностики рівнів сформованості інформаційної культури студентів було розроблено низку тестових завдань на перевірку знань, навичок і вмінь за кожним з означених критеріїв і проведено констатувальний зріз. Студентам було запропоновано такі завдання:

1. Ціннісно-змістовий критерій.

Показники: інформаційна обізнаність, інформаційна активність, інформаційна готовність.

Завдання 1.

Мета: виявити обізнаність студентів з основними поняттями інформаційної культури.

Процедура виконання: дайте відповіді на запитання.

1. Чи вмієте Ви користуватися бібліотечним каталогом? Якщо так, наведіть алгоритм пошуку потрібної Вам інформації.

2. Чи знаєте Ви як самостійно знайти необхідну англійську інформацію в мережі Інтернет, навіть якщо Ви не маєте точної адреси сайту?

3. Наведіть алгоритм пошуку необхідної англомовної інформації та можливі джерела для підготовки доповіді про системи освіти англомовних країн.

4. Наведіть критерії, за допомогою яких Ви обираєте програмні продукти для вивчення англійської мови. Надайте приклади.

Завдання 2.

Мета: виявити обізнаність з можливостями застосування НІТ у навчальному процесі з англійської мови та інформаційну активність студентів.

Процедура виконання: проаналізуйте наукові друковані та електронні джерела, присвячені написанню резюме та автобіографії англійською мовою. Підготуйте конспект щодо правил їх написання. Порівняйте з правилами написання зазначених документів в українському діловодстві. Напишіть резюме та автобіографію англійською мовою.

Завдання 3.

Мета: виявити інформаційну готовність студентів до оволодіння певними видами мовленнєвої діяльності англійською мовою.

Процедура виконання: оберіть тему для своєї презентації на наступному занятті за темою модуля, що вивчається. Обравши тему, зберіть якомога більше інформації цієї теми у всесвітній мережі Інтернет на англомовних сайтах, користуючись ключовими словами для її пошуку через „механізми пошуку” (search engines), і візьміть її за основу Вашої презентації.

Завдання 4.

Мета: виявити інформаційну активність студентів.

Процедура виконання: ознайомитися з навчальною літературою з практичної граматики англійської мови зі змістового модуля 1 „Непрямі способи. Категорія способу особових форм дієслова” та підготуйте короткі конспекти з тем модуля.

2. Професійно-діяльнісний критерій.

Показники: вміння отримувати інформацію з різноманітних

англомовних джерел, адаптувати та інтерпретувати англомовну інформацію, повідомляти інформацію англійською мовою.

Завдання 1.

Мета: виявити вміння отримувати інформацію з різноманітних джерел і повідомляти її.

Процедура виконання: уявіть, що Ви й Ваш партнер по спілкуванню щойно закінчили а) педагогічний, б) економічний, в) юридичний ВНЗ і шукаєте роботу. Ознайомтеся з останніми тенденціями на ринку праці використовуючи матеріали ЗМІ й підготуйте діалог (у письмовій формі), у якому Ви з партнером обговорюєте можливості працевлаштування. При обговоренні проблеми Ви повинні підтвердити Ваші слова фактами та цифрами.

Завдання 2.

Мета: виявити вміння сприймати інформацію на слух, інтерпретувати її і письмово продукувати власні тексти з використанням отриманої інформації.

Процедура виконання: прослухайте кінець розповіді. Уявіть, що ця історія сталася з Вами. Вигадайте, як ця історія почалася та викладіть її у письмовій формі від початку до кінця від власного імені. Після цього прослухайте її початок. (Текст подано в додатку И.1).

Завдання 3.

Мета: виявити вміння отримувати інформацію й обговорювати її.

Процедура виконання: наданий Вам текст поділено на частини, які переплутано. Розставте їх у належній логічній, змістовій та смисловій послідовності. Прочитайте текст і скажіть, яка інформація в ньому є головною, а яка другорядною. Поясніть. (Текст наведено в додатку И.2).

Завдання 4.

Мета: виявити вміння адаптувати й повідомляти інформацію.

Процедура виконання: прочитайте текст “Imagine How the World Would Change By Knowing What Type of Learner You Are” та складіть його

письмовий реферат. Реферат повинен включати всю головну інформацію тексту: головна тема, підтеми, головні ідеї, висновки. Підпорядкована інформація, що підкреслює головну (аргументи, приклади тощо), повинна бути видаленою (див. додаток И.3).

3. Творчо-рефлексійний критерій.

Показники: наявність креативного самостійного мислення, вміння до самооцінки, самоаналізу й самокорекції.

Завдання 1.

Мета: виявити вміння до самоаналізу й самокорекції.

Процедура виконання: вийдіть на Інтернет-сайт <http://www.native-english.ru/practice/exercises/> і виконайте запропоновані тести з теми “The Sequence of Tenses”. Підготуйте аналіз помилок (якщо є). Виконайте тест декілька разів до зникнення помилок. Визначте, які труднощі виникли у Вас під час виконання завдання.

Завдання 2.

Мета: виявити в студентів здатність до самооцінки й самоаналізу.

Процедура виконання: уявіть, що Ви шукаєте роботу. Напишіть оголошення. Ознайомтеся з рубрикою оголошень в англomовних та українських ЗМІ й порівняйте стиль написання оголошень. Проаналізуйте, чи близький стиль Вашого оголошення до оголошень англomовних ЗМІ. Визначте, які помилки Ви зробили при написанні Вашого оголошення.

Завдання 3.

Мета: виявити здатність до самостійного мислення й вміння знаходити й повідомляти інформацію.

Процедура виконання: у Вашому університеті планується провести студентську конференцію. Підготуйте тези про можливості використання інформаційних технологій для вивчення англійської мови. Ознайомтеся з літературою щодо нових технологій і можливостей їх використання.

Завдання 4.

Мета: виявити в студентів здатність до креативного мислення та вміння повідомляти інформацію.

Процедура виконання: підготуйте есе за однією із запропонованих тем: “The pros and cons of being a teacher today”, “Teaching foreign languages. What should it be like?”, “What makes a good language teacher?”, “Can you suggest the lines of improvement in the system of Ukrainian education?”. Прочитайте Ваше есе в групі й обговоріть, наскільки Вам удалося розкрити обрану тему.

Завдання за всіма означеними показниками оцінювалися викладачами іноземних мов. Після виконання завдань було зроблено відповідні обчислення, які дали змогу визначити загальний рівень сформованості інформаційної культури студентів експериментальної групи (далі – ЕГ) і контрольної групи (далі – КГ) за кожним критерієм. Відповідно до результатів, які були отримані під час виконання студентами серії експериментальних завдань, у рамках кожного з критеріїв були визначені загальні рівні сформованості інформаційної культури: високий (професійний), середній (пошуково-пізнавальний), базовий (загальний). Кількісна й якісна характеристика кожного із зазначених рівнів наведена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Характеристика рівнів сформованості інформаційної культури
майбутнього вчителя англійської мови**

№	Рівень сформованості	Кількісна характеристика	Якісна характеристика рівня
1	Високий рівень	60-49	Усі показники сформованості інформаційної культури проявляються повною мірою, постійно й усвідомлено, у тісному взаємозв'язку всіх ознак за кожним з критеріїв.

Продовження таблиці 3.3

2	Середній рівень	48-37	Показники інформаційної культури проявляються достатньо переконливо, у взаємодії усіх ознак за всіма критеріями, однак деякі з необхідних умінь відсутні.
3	Базовий рівень	36-25	Показники сформованості інформаційної культури проявляються слабо або не завжди переконливо, прояви деяких з них в межах різних критеріїв носять нестабільний характер.

Схарактеризуємо сутність рівневої характеристики сформованості інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови.

Високий (професійний) рівень розвитку інформаційної культури відрізняється осмисленням інформаційних цінностей на основі єдності емоційного й інтелектуального сприйняття світу, виділення інформаційних домінант. Студенти високого рівня сформованості інформаційної культури відрізняються здатністю аналізувати засвоєну та нову інформацію, а також індивідуально-творчим стилем інформаційної діяльності, усвідомленою потребою в повній реалізації своїх здібностей та інтересів в інформаційній сфері. Цей рівень пов'язаний з умінням студентів усвідомлено відтворювати наявні знання у вивченні англійської мови, творчо застосовувати їх в інформаційній взаємодії, навчальній і професійній діяльності, а також самостійно здобувати нові фахові знання на базі вже сформованих та проявляти активність в інформаційній діяльності англійською мовою. Уміння й знання цього рівня відрізняються від базових ступенем складності й обумовлені креативністю та гнучкістю мислення, можливістю здійснювати аналіз і синтез інформації, комбінувати раніше освоєні знання, уміння й

навички. Знання цього рівня дозволяють ухвалювати рішення в нестандартних ситуаціях, вести альтернативний пошук засобів і способів вирішення професійних завдань. Високому рівню сформованості інформаційної культури відповідає кількісна характеристика від 60 до 49 балів.

Середній рівень (пошуковий-пізнавальний) – заснований на розвитку інформаційної активності особистості за умови розвитку накопиченого обсягу знань, читацької активності. Студенти середнього рівня інформаційної культури характеризуються усвідомленим засвоєнням фахової інформації, самостійністю в продукуванні думок, рішенні поставлених завдань різними способами, зацікавленістю в отриманні мовних знань та інформаційних умінь у професійній підготовці. Середній рівень пов'язаний з умінням бачити інформаційні прояви в різних видах діяльності, розвитком інформаційної мотивації й усвідомленням власних інформаційних потреб. Для середнього рівня сформованості інформаційної культури студента знання, вміння й навички характеризуються специфічністю, більшою складністю, але разом з тим обмеженістю сфери застосування. Кількісна характеристика середнього рівня – 48-37 балів.

Базовий (загальний) – це репродуктивний рівень, заснований на діяльності пам'яті й наявності соціального досвіду роботи з інформацією. Елементи інформаційної культури виявляються у відтворенні вже створеної і введеної у соціальний обіг інформації на основі простих процесів роботи з нею. Для цього рівня головною особливістю набору знань, умінь і навичок є можливість їх застосування практично без змін у майбутній професійній діяльності. Студентам базового рівня сформованості інформаційної культури властивий репродуктивний характер засвоєння фахової інформації, стереотипність мислення, виконання навчальних дій за зразком, низький пізнавальний інтерес, пасивність у ситуаціях інформаційної взаємодії у вивченні англійської мови. Базовому рівню сформованості інформаційної культури відповідає кількісна характеристика від 36 до 25 балів. Критерії

рівнів сформованості інформаційної культури майбутнього вчителя англійської мови та ознаки їх прояву подано в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Критерії рівнів сформованості інформаційної культури
майбутнього вчителя англійської мови та ознаки їх прояву**

Критерії	Показники	Оцінка в балах
Ціннісно-змістовий	інформаційна обізнаність	5,4,3,2,1,0
	інформаційна активність	5,4,3,2,1,0
	інформаційна готовність	5,4,3,2,1,0
Професійно-діяльнісний	уміння, спрямовані на отримання інформації з різноманітних англомовних джерел	5,4,3,2,1,0
	уміння, спрямовані на адаптацію й інтерпретацію англомовної інформації	5,4,3,2,1,0
	уміння, спрямовані на адекватне й повне повідомлення інформації англійською мовою	5,4,3,2,1,0
Творчо-рефлексійний	здатність до креативного мислення	5,4,3,2,1,0
	здатність до самостійного мислення	5,4,3,2,1,0
	здатність до рефлексії.	5,4,3,2,1,0

Кожний студент отримував 12 оцінок, середнє арифметичне яких вираховувалося за формулою:

$$X = \frac{S_x}{N}, \text{де}$$

X – середнє арифметичне;

S_x – сума балів за всіма показниками;

N – число оцінок

Проілюструємо на прикладі експериментального протоколу процедуру

обчислення вихідного рівня сформованості інформаційної культури (див. таблицю 3.5).

Таблиця 3.5

Кількісні показники оцінювання рівня сформованості інформаційної культури (студентка 2-го курсу, факультету іноземних мов Гр-ва І., ЕГ)

Критерії	Показники	Оцінка в балах	Середнє арифметичне, X
Ціннісно-змістовий	інформаційна обізнаність	1	1,3
	інформаційна активність	2	
	інформаційна готовність	1	
Професійно-діяльнісний	уміння, спрямовані на отримання інформації з різноманітних англомовних джерел	3	1,7
	уміння, спрямовані на адаптацію й інтерпретацію англомовної інформації	1	
	уміння, спрямовані на адекватне й повне повідомлення інформації іноземною мовою	1	
Творчо-рефлексійний	здатність до креативного мислення	1	0,6
	здатність до самостійного мислення	1	
	здатність до рефлексії.	0	

Згідно з таблицею, рівень сформованості інформаційної культури студентки Гр-ої І. виявився досить низьким. Так, середнє арифметичне за ціннісно-смісловим критерієм дорівнює 1,3; за професійно-діялісним 1,7.

Особливо низькі показники були отримані за третім, творчо-рефлексійним, критерієм, де середнє арифметичне склало 0,6 бала. Як засвідчує таблиця 3.5, у респондента цілком відсутні рефлексійні вміння. Практично не вираженими є уміння, спрямовані на адаптацію й інтерпретацію англомовної інформації та її повідомлення. За даними таблиці, практично відсутні здатність до креативного й самостійного мислення. Отже, найвищий показник сформованості інформаційної культури студентки виявився за професійно-діяльнісним критерієм, а нижчий – за творчо-рефлексійним.

У результаті аналізу отриманих експериментальних даних були виявлені вихідні рівні сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Кількісні дані рівнів сформованості інформаційної культури студентів подано в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

**Динаміка рівня сформованості інформаційної культури студентів
2-го курсу (констатувальний зріз, %)**

Рівні сформованості	Сума балів	Група	
		ЕГ	КГ
Високий	60-49	6	7
Середній	48-37	13	11
Базовий	36-25	81	82

Як засвідчує таблиця, високий рівень було виявлено тільки у 6% студентів ЕГ і 7% КГ. На середньому рівні перебувало лише 13% студентів експериментальної і 11% контрольної груп. Переважна більшість студентів знаходилася на базовому рівні: 81% – в ЕГ і 82% у КГ.

За результатами констатувального зрізу було визначено коефіцієнт рівнів сформованості інформаційної культури. Коефіцієнт обчислювався за формулою:

$$K_{\Gamma} = \frac{\sum_{i=1}^4 \alpha_i}{\sum_{i=1}^4 b_i}, \text{ де}$$

КГ - коефіцієнт рівня сформованості інформаційної культури,

a_i - кількість балів, отриманих за одним із критеріїв,

b_i - максимальна кількість балів за означеним критерієм.

Кількісні дані щодо коефіцієнта рівня сформованості інформаційної культури студентів за всіма критеріями подано в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

**Коефіцієнт рівня сформованості інформаційної культури студентів
(констатувальний зріз, %)**

Коефіцієнт сформованості	Група	
	ЕГ	КГ
1,0 – 0,82	6	7
0,80 – 0,62	13	11
0,60 – 0,42	70	63
0,40 і нижче	11	12

Згідно з даними, наведеними в таблиці, найвищий коефіцієнт рівня сформованості інформаційної культури – 1,0 – 0,82 спостерігався тільки у 6% студентів ЕГ і 7% респондентів КГ. У частини студентів (13% і 11% в експериментальній і контрольній групах відповідно) коефіцієнт сформованості інформаційної культури коливався у межах від 0,80 до 0,62. У більшості студентів (70% в ЕГ і 63% у КГ) коефіцієнт склав 0,60 – 0,42. У деякої частини випробуваних (11% в експериментальній і 12% у контрольній групах) було виявлено рівень коефіцієнта нижче 0,40.

Отже, як засвідчують результати експериментальної роботи з виявлення початкового рівня сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, у більшості студентів контрольної і експериментальної груп спостерігався приблизно однаковий досить низький рівень її розвитку.

Експериментальне навчання, яке відбувалося на формувальному етапі експерименту, проводилося протягом другого курсу на факультетах

іноземних мов згідно етапів, принципів та педагогічних умов, які були розглянуті в другому розділі. Проведення й результати експериментального навчання й прикінцевого етапу експерименту представлено в параграфі 3.3.

3.3. Констатація та інтерпретація одержаних результатів

Після першої серії експериментального навчання, яке проводилася на факультетах іноземних мов протягом 1-го семестру другого курсу згідно етапів, принципів та педагогічних умов, які були розглянуті вище, студентам було запропоновано виконати завдання проміжного зрізу з метою визначення рівнів сформованості інформаційної культури студентів ЕГ і КГ. Тестові завдання були аналогічні завданням констатувального зрізу, однак базувалися на матеріалі, що було вивчено в 1-му семестрі. Результати експертних оцінок виконаних тестових завдань було оброблено за шкалою оцінки рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови (див. таблицю 3.3). Порівняльні рівні сформованості інформаційної культури студентів за результатами констатувального та проміжного зрізів подано в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

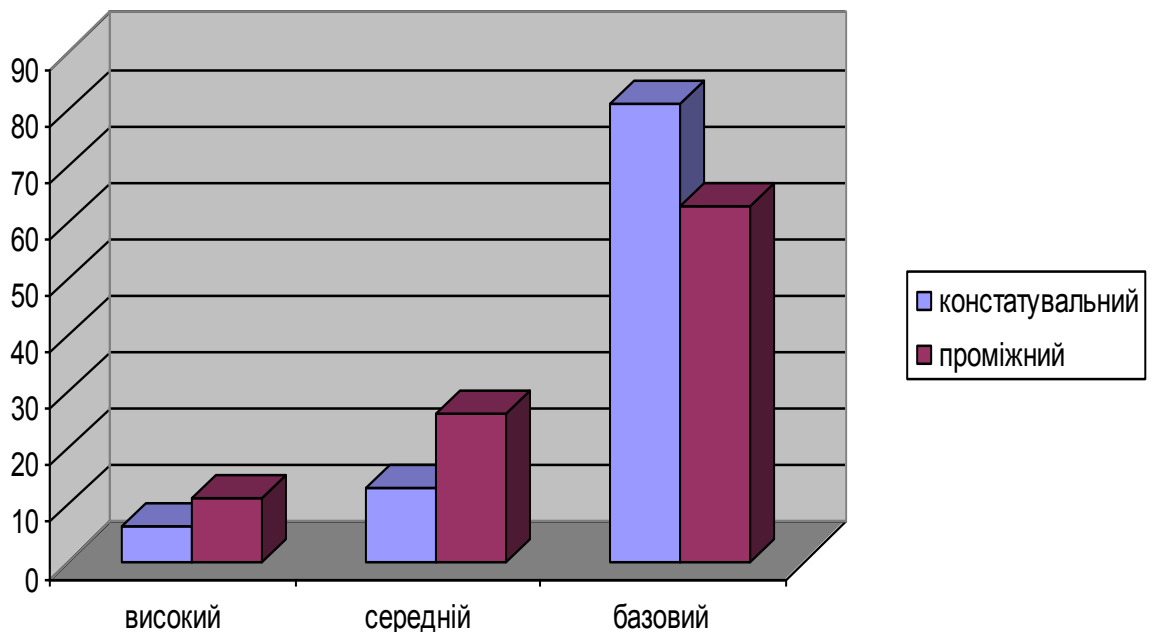
Порівняльні кількісні дані рівнів сформованості інформаційної культури студентів експериментальної і контрольної груп (у %) (констатувальний і проміжний зрізи)

Рівні сформованості інформаційної культури	Група			
	ЕГ		КГ	
	Констатувальний	Проміжний	Констатувальний	Проміжний
Високий	6	11	7	7
Середній	13	26	11	13
Базовий	81	63	82	80

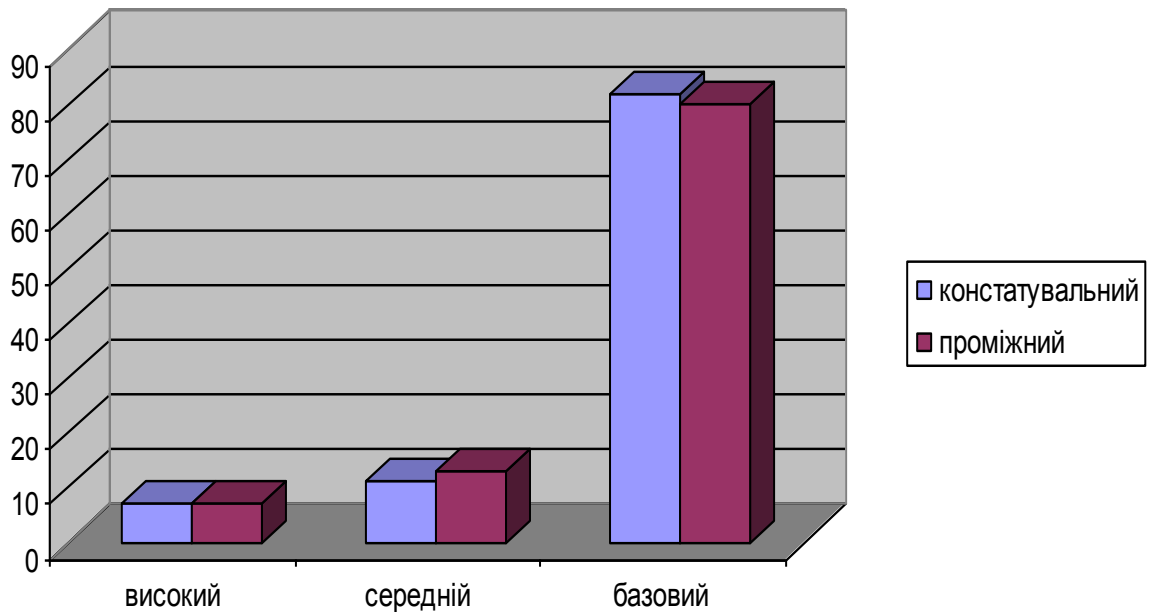
За даними таблиці, в експериментальній групі відбулися значні позитивні зміни. Так, кількість студентів з високим рівнем сформованості інформаційної культури підвищилася на 5% (з 6% до 11%), із середнім – на 13% (з 13% до 26%). На базовому рівні навпаки кількість студентів зменшилась із 81% до 63%.

Результати проміжного рівня у КГ засвідчили, що суттєвих змін не відбулося. Кількість студентів із високим рівнем сформованості інформаційної культури не змінилася (було 7%). На середньому рівні кількість студентів збільшилася на 2% (з 11% до 13%). Базовий рівень сформованості інформаційної культури було зафіксовано у 80% майбутніх учителів англійської мови (було 82%).

Порівняльні рівні сформованості інформаційної культури студентів експериментальної та контрольної груп за результатами констатувального та проміжного зрізів представлено в діаграмах 3.1 і 3.2.

Діаграма 3.1. Порівняльні дані рівнів сформованості інформаційної культури студентів ЕГ (констатувальний та проміжний зрізи)

Діаграма 3.2. Порівняльні дані рівнів сформованості інформаційної культури студентів КГ (констатувальний та проміжний зрізи)

Отже, можемо зазначити, що одержані дані свідчать про позитивний вплив розробленої експериментальної моделі ФІКМУАМ на рівень сформованості інформаційної культури в студентів експериментальної групи.

Друга серія експериментального навчання за розробленою моделлю ФІКМУАМ тривала протягом наступного семестру. По закінченні експериментального навчання було проведено прикінцевий зріз із метою визначення рівня сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Так, студентам експериментальної і контрольної груп було запропоновано виконати завдання, які були аналогічні тим, що пропонувалися під час констатувального та проміжного зрізів (див. додаток К). Розглянемо порівняльні кількісні дані рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови за результатами констатувального та прикінцевого зрізів (див. таблицю 3.9.).

Згідно отриманим кількісним даним, при визначенні рівнів сформованості інформаційної культури у студентів ЕГ були відзначені істотні позитивні зміни. Так, високий рівень інформаційної культури за

результатами прикінцевого зрізу було відзначено у 44% респондентів, тоді як констатувальний зріз виявив високий рівень лише в 6% студентів.

Таблиця 3.9

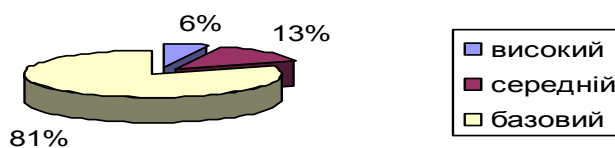
**Порівняльні кількісні дані рівнів сформованості інформаційної культури студентів експериментальної і контрольної груп (у %)
(констатувальний і прикінцевий зрізи)**

Рівні сформованості інформаційної культури	Група			
	ЕГ		КГ	
	Констатувальний	Прикінцевий	Констатувальний	Прикінцевий
Високий	6	44	7	7
Середній	13	46	11	17
Базовий	81	10	82	76

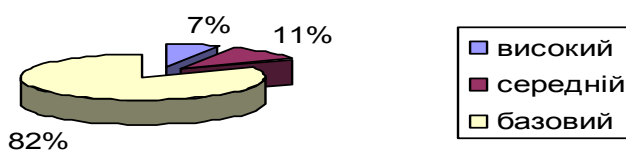
Як видно з таблиці, після проведеної експериментальної роботи кількість студентів середнього рівня зросла з 13% до 46%. Значно знизилася кількість студентів на базовому рівні сформованості інформаційної культури – з 81% до 10%.

Щодо результатів прикінцевого діагностування студентів КГ, то там не спостерігалось суттєвих змін у рівні сформованості інформаційної культури. Так, тут не був відзначений ріст кількості студентів з високим рівнем сформованості інформаційної культури – 7%. Середній рівень був зафіксований у 17% майбутніх учителів англійської мови порівнянно з 11% на початку експерименту. Більшість студентів (76%), як і раніше, залишилися на базовому рівні (було 82%). Отже, можна зазначити, що в контрольній групі не виявлено істотних позитивних змін.

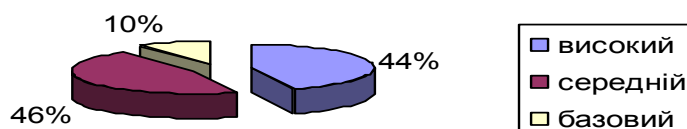
Динаміка зміни результатів у експериментальній групі порівняно з контрольною групою наочно представлена в діаграмах 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, побудованих за даними таблиці 3.9.

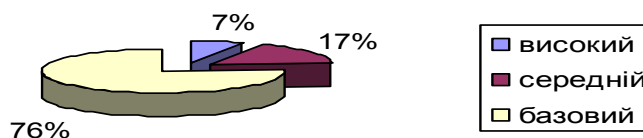
Діаграма 3.3. Рівні сформованості інформаційної культури студентів ЕГ (констатувальний зріз)

Діаграма 3.4. Рівні сформованості інформаційної культури студентів КГ (констатувальний зріз)

Діаграма 3.5. Рівні сформованості інформаційної культури студентів ЕГ (прикінцевий зріз)

Діаграма 3.6. Рівні сформованості інформаційної культури студентів КГ (прикінцевий зріз)

Кількісні дані коефіцієнта сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови за результатами прикінцевого зрізу подано в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

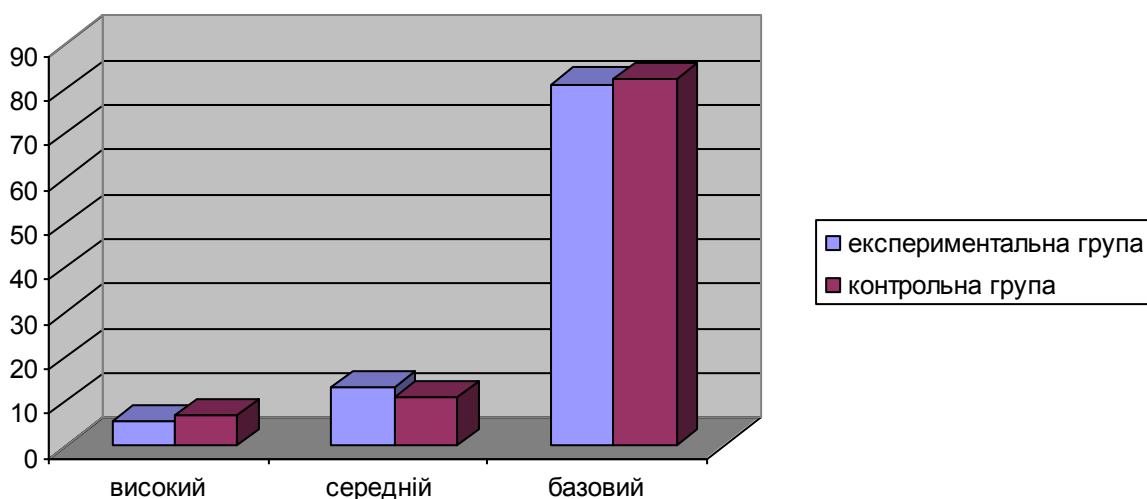
**Коефіцієнт рівнів сформованості
інформаційної культури студентів (у %)
(прикінцевий зріз)**

Коефіцієнт сформованості	Група			
	ЕГ		КГ	
	Констатувальний	Прикінцевий	Констатувальний	Прикінцевий
1,0 – 0,82	6	44	7	7
0,80 – 0,62	13	46	11	17
0,60 – 0,42	81	10	82	76

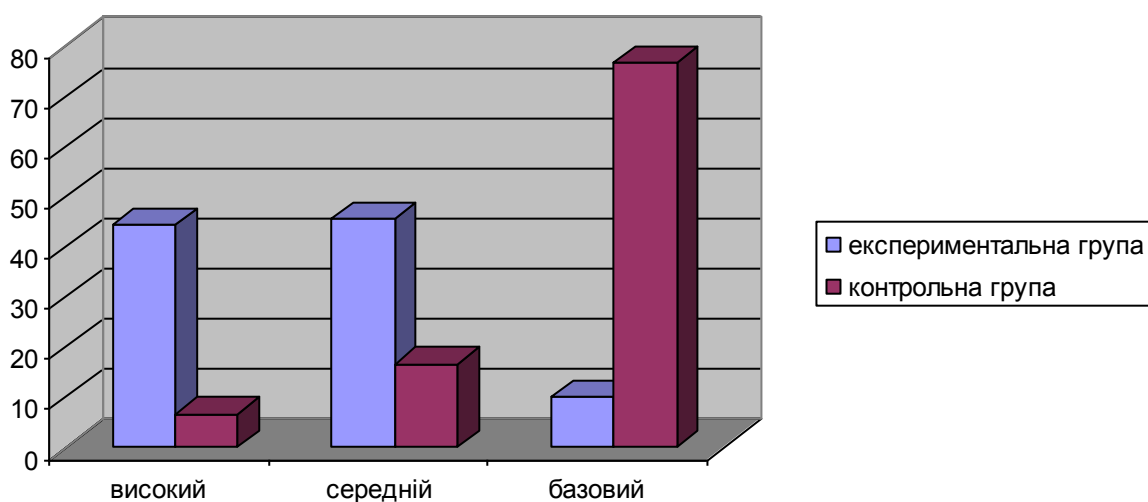
Таблиця засвідчує позитивні зміни, що відбулися в експериментальній групі на прикінцевому етапі навчання. Так, зросла кількість студентів з коефіцієнтом сформованості 1,0 – 0,82 на 38% (з 6% до 44%). Коефіцієнт 0,80 – 0,62 підвищився на 33% (з 46% до 13%). Кількість студентів з коефіцієнтом 0,60 – 0,42 зменшилась на 71% (з 81% до 10%). Щодо студентів контрольної групи, тут також відбулися певні, несуттєві зміни. На прикінцевому етапі

експерименту коефіцієнт 1,0 – 0,82 так само було зафіксовано у 7% респондентів. Кількість студентів з коефіцієнтом 0,80 – 0,62 зросла на 6% (з 11% до 17%). Коефіцієнт, що дорівнює 0,60 – 0,42 мали 76% студентів (було 82%).

Порівняльні рівні сформованості інформаційної культури студентів за результатами констатувального й прикінцевого зрізів подано в діаграмах 3.7 і 3.8.

Діаграма 3.7. Порівняльні дані рівнів сформованості інформаційної культури студентів ЕГ і КГ (констатувальний зріз)

Діаграма 3.8. Порівняльні дані рівнів сформованості інформаційної культури студентів ЕГ і КГ (прикінцевий зріз)

Отже, як бачимо, різниця між констатувальним та прикінцевим рівнями розвитку сформованості інформаційної культури студентів, які навчалися за експериментальною моделлю навчання, та загально задовільним рівнем тих, хто проходив курс традиційної мовної підготовки, більш значна в експериментальній групі, що можна вважати результатом проведеної роботи.

Для об'єктивної оцінки результатів експерименту й підтвердження ефективності запропонованої експериментальної моделі формування ІКМУАМ скористаємося статистичними методами обробки експериментальних даних за критеріями Стьюдента та Фішера.

Звичайно задля перевірки статистичних гіпотез прийнято вважати, що одержання будь-яких нових даних про явища, що вивчаються, унаслідок експерименту, які не відповідають даним, які були до експерименту – явище мало ймовірне. Але, якщо розглядати результати однієї й тієї самої ознаки учасників будь-яких двох вибірок, то вони будуть обумовлені випадковістю.

Нуль-гіпотезу H_0 нами було сформульовано таким чином: між двома генеральними сукупностями відсутня очікувана розбіжність. Альтернативна гіпотеза H_1 , тобто зворотне твердження, полягає в тому, що насправді між сукупностями є відмінності.

Процедура перевірки гіпотез призводить до обчислення значення t – критерію за вибірковими даними, які наприкінці порівнюються з критичними значеннями цього ж критерію й внаслідок порівняння доходять до висновку про прийняття гіпотези: якщо обчислене значення t не перевищує критичного значення, то гіпотеза H_0 приймається й розбіжність у експериментальних даних пояснюється випадковістю. В іншому випадку приймається альтернативна гіпотеза H_1 і вважається, що розбіжність є статистично значущою. Справедливість гіпотези H_0 перевіряється на рівні значущості цього критерію, який завжди повинен бути здатний для отримання експериментальних даних, за якими гіпотеза буде перевірятися. При виборі рівня значущості α виходять з того, яка вірогідність помилки

вважається допустимою для конкретного завдання. Звичайно вважають, що в наукових дослідження з педагогіки достатній рівень $\alpha = 0,05$.

Зазначимо, що також треба ще до проведення експерименту вибрати критерій значущості для перевірки гіпотез. У зв'язку з тим, що ми вважаємо, що запропонована нами методика підвищить рівень сформованості інформаційної культури студентів, то нами був використаний одnobічний критерій значущості для перевірки гіпотез.

Перш ніж використовувати t – критерій Стьюдента для порівняння двох вибіркового середніх значень для незалежних вибірок дослідження, ми діяли в такій послідовності:

1. Висловили ідею про нормальний розподіл генеральних сукупностей, сформулювали гіпотези:

H_0 : значущих результатів наприкінці формувального експерименту досягнути не вдалося, тобто результати студентів контрольної та експериментальної груп мало відрізняються й пояснюються тільки випадковістю.

H_1 : відмінності в студентів контрольної та експериментальної груп статистично значущі на користь першої, тобто запропонована нами методика, апробована в експериментальній групі, ефективна.

Тобто середній результат в експериментальній групі вищий, ніж у контрольній при рівні значущості $\alpha = 0,05$.

2. Розглянули дві вибірки, незалежність яких забезпечувалась плануванням експерименту.

3. Для перевірки розрахунків ми ввели такі позначення:

n_x – кількість студентів контрольної групи (обсяг першої вибірки);

n_y – кількість студентів експериментальної групи (обсяг другої вибірки);

x_i – результат рівня сформованості x -того студента контрольної групи;

y_i – результат рівня сформованості y -того студента експериментальної групи;

$\bar{x}$ – середнє арифметичне результатів рівнів сформованості студентів контрольної групи;

$\bar{y}$ – середнє арифметичне результатів рівнів сформованості студентів експериментальної групи.

Для пошуку середнього арифметичного для згрупованих даних (або середнього вибіркового) ми використали формули:

$$\bar{x} = \frac{1}{n_x} \sum_{i=1}^k n_i x_i; \quad \bar{y} = \frac{1}{n_y} \sum_{i=1}^k n_i y_i \quad (3.1)$$

де k – число інтервалів групування; n_i – частота інтервалів; x_i, y_i – середні значення інтервалів.

Потім ми перейшли до знаходження вибіркової дисперсії S_x^2 та S_y^2 (дисперсії, що обчислюється за вибірковими даними). У зв'язку з тим, що дані згруповано, ми для розрахунку дисперсій використали такі формули:

$$S_x^2 = \frac{1}{n_x - 1} \cdot \left(\sum_{i=1}^k n_i x_i^2 - n_x \bar{x}^2 \right) \quad (3.2)$$

$$S_y^2 = \frac{1}{n_y - 1} \cdot \left(\sum_{i=1}^k n_i y_i^2 - n_y \bar{y}^2 \right) \quad (3.3)$$

У зв'язку з тим, що на практиці генеральні дисперсії зазвичай невідомі, то спочатку тими вибірковими даними, які є, необхідно перевірити гіпотезу про рівність дисперсій, використовуючи F–критерій, а потім вибрати той чи інший варіант t–критерію. Тому ми вважали, що дисперсії рівні і перевіряли цю нульову гіпотезу за допомогою F–критерію, значення якого розраховували за формулою:

$$F = \frac{S_1^2}{S_2^2}, \quad (3.4)$$

де S_1^2 – більша з дисперсій, обчислених раніше (S_x^2 або S_y^2);

S_2^2 – менша з дисперсій, обчислених раніше (S_x^2 або S_y^2).

Одержане значення F треба порівняти з табличним значенням F –критерію при заданому рівні значущості α та числі ступенів свободи v . Рівень

значущості ми вибрали $\alpha = 0,05$, а число ступенів свободи ми розрахували за формулами:

$v_1 = n_1 - 1$ – число ступенів свободи для більшої з одержаних дисперсій;

$v_2 = n_2 - 1$ – число ступенів свободи для меншої з одержаних дисперсій.

У результаті, якщо обчислення значення F – критерію більше, або дорівнює критичному, то дисперсії значно відрізняються на заданому рівні значущості. В іншому випадку немає підстав для відхилення нульової гіпотези про рівність двох дисперсій.

Розрахунок t – критерію відбувався таким чином:

$$t = \frac{|\bar{x} - \bar{y}|}{S_{\bar{x}-\bar{y}}} \quad (3.5),$$

де $S_{\bar{x}-\bar{y}}$ – стандартна помилка різності.

Її знаходження залежить від обсягів вибірок і різності дисперсій. В нашому експерименті обсяги вибірок різні, тобто $n_x \neq n_y$ і дисперсії рівні, тому стандартну помилку різності ми знаходили за формулою:

$$S_{\bar{x}-\bar{y}} = \sqrt{\frac{n_x + n_y}{n_x \cdot n_y} \cdot \frac{(n_x - 1) \cdot S_x^2 + (n_y - 1) \cdot S_y^2}{n_x + n_y - 2}} \quad (3.6)$$

Одержані таким чином значення t – критерію порівнювались з критичними табличними значеннями критерію при $\alpha = 0,05$ та $v = n_x + n_y - 2$.

Унаслідок цього можна дійти висновку: у разі, коли обчислене $t > t_{0,05}$, то нуль-гіпотеза відкидається й вибіркові середні значно відрізняються на рівні значущості α (вірогідність помилки менше α). В іншому разі відмінність статистично незначуща.

При виконанні розрахунків ми використовували пакет прикладних програм з математичної статистики та таблиці, створені у редакторі Microsoft Excel.

До початку експерименту з метою встановлення початкового рівня сформованості інформаційної культури в експериментальній і контрольній групах був зроблений зріз знань, який дозволив визначити рівень

інформаційної культури. Розрахунки за результатами зазначеного зрізу надали наступних результатів.

Середні арифметичні: $\bar{x} = 36,72$ $\bar{y} = 30,07$

Дисперсії: $s_x = 30,5$ $s_y = 23,93$.

Значення $F = 1,62$, табличне значення F–критерію при $\alpha = 0,05$ та $v_1 = 90$, $v_2 = 90$ дорівнюватиме 1,29.

$1,62 > 1,29$, отже ми прийняли рівність генеральних дисперсій.

Далі $s_{x-y} = 3,9$, число ступенів свободи $v = 178$.

У результаті $t = 1,63$.

Знайдене в таблиці критичне значення t – критерію при $\alpha = 0,05$ та $v = 178$

$t_{0,05} = 1,97$.

Отже, порівнюючи $t_{0,05}$ та t ми отримали $1,63 < 1,97$.

Обчислене значення t не перевищує критичного значення, тому гіпотеза приймається й розбіжність в експериментальних даних пояснюється випадковістю.

З огляду на наведені розрахунки ми доходимо висновку про те, що статистично значущих відмінностей рівнів сформованості інформаційної культури студентів експериментальної і контрольної груп немає.

Після першої серії експериментального навчання, яке проводилася на факультетах іноземних мов протягом 1-го семестру 2-го курсу було проведено проміжний зріз з метою визначення рівнів сформованості інформаційної культури студентів експериментальної і контрольної груп. Розрахунки за результатами проміжного зрізу надали наступних результатів.

Середні арифметичні: $\bar{x} = 42,34$ $\bar{y} = 32,27$

Дисперсії: $s_x = 39,4$ $s_y = 27,89$

Значення $F = 1,99$, табличне значення F–критерію при $\alpha = 0,05$ та $v_1 = 90$, $v_2 = 90$ дорівнюватиме 1,29.

$1,99 > 1,29$, отже ми прийняли рівність генеральних дисперсій.

Далі $s_{x-y} = 5,08$, число ступенів свободи $v = 178$.

У результаті $t = 1,98$.

Знайдене в таблиці критичне значення t – критерію при $\alpha = 0,05$ та $v = 178$

$$t_{0,05} = 1,97.$$

Отже, порівнюючи $t_{0,05}$ та t ми отримали $1,98 > 1,97$.

Відтак, протягом 1-го семестру було впроваджено методику формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Ефективність цієї роботи підтверджують розрахункові значення t та F .

По закінченню експерименту було проведено прикінцевий зріз рівнів сформованості інформаційної культури студентів в експериментальній і контрольній групах. Розрахунки за результатами вимірювань, які було проведено після закінчення експерименту надали наступних результатів.

$$\text{Середні арифметичні: } \bar{x} = 48,81 \quad \bar{y} = 35,36$$

$$\text{Дисперсії: } s_x = 44,85 \quad s_y = 31,13$$

Значення $F = 2,08$, табличне значення F –критерію при $\alpha = 0,05$ та $v_1 = 90$, $v_2 = 90$ дорівнюватиме 1,29.

$2,08 > 1,29$, отже ми прийняли рівність генеральних дисперсій.

Далі $s_{x-y} = 5,75$, число ступенів свободи $v = 178$.

У результаті $t = 2,34$.

Знайдене в таблиці критичне значення t – критерію при $\alpha = 0,05$ та $v = 178$

$$t_{0,05} = 1,97.$$

Отже, порівнюючи $t_{0,05}$ та t ми отримали $2,34 > 1,97$.

З огляду на наведені розрахунки ми доходимо висновку про статистично значущі відмінності рівнів сформованості інформаційної культури студентів експериментальної й контрольної груп до та після проведення експерименту.

Отже, аналіз отриманих результатів доводить ефективність застосування розробленої нами експериментальної моделі формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, що підтверджує правомірність висунутої гіпотези дослідження. Теоретичні положення, що представлено в попередніх розділах, і результати експериментального дослідження дозволяють сформулювати методичні рекомендації щодо формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови, які представлено в наступному параграфі дослідження.

3.4. Методичні рекомендації щодо формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови

Теоретичне та експериментальне дослідження проблеми формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови дають можливість розробити методичні рекомендації щодо її формування.

Практичною метою формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови є:

- обізнаність студентів з основними поняттями інформаційної культури, особливостями інформаційних потоків у своїй професійній сфері, а також з методами формами і прийомами застосування НІТ у навчальному процесі з англійської мови;
- формування тезауруса й світогляду особистості на основі отриманих інформаційних знань;
- формування й розвиток інформаційних умінь, спрямованих на отримання англійської інформації з різноманітних джерел, її адаптацію й інтерпретацію, а також адекватне й повне повідомлення інформації англійською мовою.

Інформаційна культура є складним багатокomпонентним явищем, яке інтегрує в собі значний комплекс знань, умінь і навичок. Відтак, зміст

формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови передбачає отримання студентами знань про особливості інформаційних потоків у своїй галузі, формування в студентів інформаційних навичок і розвиток їхніх інформаційних умінь, а також самостійну роботу майбутніх учителів з англійською інформацією в процесі формування у них інформаційної культури.

Формування ІКМУАМ здійснюється на основі спеціально розробленої системи вправ. Зазначена система містить три групи вправ, спрямованих на формування компонентів інформаційної культури, а саме: 1) інструментально-діяльнісного, 2) творчого, 3) рефлексійного. Оскільки лінгвістичний компонент передбачає володіння вчителем англійської мови сукупністю знань, умінь і навичок оперування текстовою інформацією як одиницею інформаційного обміну, що здійснюється шляхом сприйняття, декодування, осмислення та інтерпретації англійської інформації, а також її продукування, а ціннісно-смысловий компонент є сукупністю особистісно-значущих й особистісно-цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій, діяльності в освоєнні, створенні й використанні іншомовної інформації, вважаємо, що вони реалізується у кожній з зазначених груп вправ. Зазначена система вправ реалізується в процесі формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, який обіймає чотири взаємопов'язаних етапи, реалізація яких передбачається протягом другого року навчання.

Перший, когнітивно-збагачувальний, етап передбачає ознайомлення студентів з можливостями використання традиційних й інноваційних інформаційних ресурсів у процесі вивчення англійської мови, збагачення та систематизацію знань студентів щодо роботи з фаховою інформацією, а також формування в студентів стійкого інтересу до інформаційної діяльності англійською мовою та розвиток розуміння її важливості для професійного самовдосконалення, заохочення до роботи з іншомовною інформацією й формування потреби в пошуково-дослідній діяльності. З цією метою

рекомендуємо використання першої частини спецпрактикуму „Формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови”, яка розрахована на 4 навчальні години, програми WordChamp та першого модулю методичних рекомендацій з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англійськими текстами різних функціональних стилів. Ці методичні рекомендації призначені для роботи на заняттях з практики усного та писемного мовлення. Вони розроблені на основі модульного підходу й містять спеціально дібрані тексти художнього та публіцистичного характеру до кожного навчального модулю та завдання до них і передбачають самостійну роботу студентів.

На вищезгаданому етапі з-поміж вправ, спрямованих на формування інформаційної культури студентів, були виокремлені такі види вправ, як-от: лінгвістично-пошукові, комунікативно-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі комунікативно-орієнтовані, пошуково-творчі та аналітично-оцінювальні. Зокрема, некомунікативні та умовно-комунікативні; рецептивні, рецептивно-аналітичні або рецептивно-репродуктивні вправи, які виконувалися з використанням природної чи спеціально створеної опори, індивідуально, фронтально, у парах або групах.

На другому, репродуктивно-діяльному, етапі відбувається розвиток інформаційних умінь студентів, а також розвиток навичок і вмінь самостійної роботи. На означеному етапі рекомендуємо використовувати другу частину спецпрактикуму „Формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови”, що розрахований на 4 навчальні години, і передбачає аудиторну та самостійну роботу студентів, а також другого та третього модулів зазначених методичних рекомендацій.

На цьому етапі рекомендується застосовувати лінгвістично-пошукові, комунікативно-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі комунікативно-орієнтовані, пошуково-ігрові, пошуково-творчі, творчі, аналітично-оцінювальні. З-поміж них виокремлюємо такі типи вправ:

некомунікативні, умовно-комунікативні та комунікативні; рецептивні, рецептивно-аналітичні або рецептивно-репродуктивні. За формою організації вправи є індивідуальні, фронтальні, парні або групові з використанням природної опори або спеціально створеної.

Подальше закріплення й вдосконалення інформаційних умінь і навичок студентів відбувається на конструктивно-творчому етапі. Ефективність процесу формування ІКМУАМ на зазначеному етапі обумовлено застосуванням методу проектів, який сприяє розвитку навичок самостійної роботи з іноземної мови й творчого потенціалу студентів, інтегрованому використанню інформаційних і дослідницьких знань і вмінь на практиці.

На цьому етапі ми рекомендуємо пізнавально-дослідні та креативно-дослідні вправи. Також використовувалися такі види вправ, як-от: лінгвістично-пошукові, комунікативно-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі, комунікативно-орієнтовані, пошуково-творчі, творчі, а також аналітично-оцінювальні вправи. Зокрема, умовно-комунікативні або комунікативні; рецептивні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-репродуктивні або продуктивні вправи, які виконувалися індивідуально, фронтально, в парах або групах з опорами або без них. Також, зазначений етап включав використання третьої частини розробленого спецпрактикуму, який розраховано на 4 навчальні години, і четвертий модуль методичних рекомендацій з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англійськими текстами різних функціональних стилів.

Четвертий, рефлексійно-оцінювальний етап формування ІКМУАМ передбачав удосконалення і розвиток здібностей студентів до самооцінки вмінь інформаційної діяльності в процесі вивчення іноземної мови. Цей етап вимагав зсув акценту в процесі навчання з викладацької діяльності на самостійну діяльність студента, який залучався до лінгвістичного аналізу власних і чужих помилок, їх виправлення, оцінювання мовленнєвих навичок одногрупників та самооцінки в процесі інформаційної діяльності

англійською мовою. Для розвитку інформаційної рефлексії рекомендуємо завдання, які б сприяли систематизації, узагальненню, класифікації, осмисленню, порівнянню вивченого матеріалу й аналізу результатів інформаційної діяльності студентів та четверту частину спецпрактикуму „Формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови”, розраховану на 4 навчальні години. Вважаємо за необхідне використання технології мовного портфоліо. Також для роботи на четвертому етапі рекомендуємо опрацювати п'ятий та шостий модулі методичних рекомендацій з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англійськими текстами різних функціональних стилів.

З-поміж вправ, спрямованих на формування інформаційної культури студентів, використовувалися лінгвістично-пошукові, комунікативно-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі, комунікативно-орієнтовані, пошуково-ігрові, пошуково-творчі, творчі та креативно-дослідні, а також аналітично-оцінювальні та рефлексивно-оцінювальні вправи. А саме: умовно-комунікативні або комунікативні; рецептивні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-репродуктивні або продуктивні вправи з опорами або без них. Вони виконувались індивідуально, фронтально, в парах, групах, всією групою.

Процес формування ІКМУАМ передбачає обов'язкову позааудиторну роботу зі студентами, спрямовану на актуалізацію отриманих знань і вдосконалення інформаційних та дослідницьких умінь майбутніх учителів. До виконання позааудиторно рекомендуємо таку роботу, як проведення бесід, дискусій, культурознавчих вікторин, мозкових штурмів, конкурсів, міні-конференцій, проектів, які базуються на попередньому пошуку та обробці певної англійської інформації.

Формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови вимагає також урахування певних педагогічних умов. Так, на всіх рівнях і етапах взаємодії студента з англійськими засобами інформації

необхідно системно закладати знання можливостей комплексного використання традиційних та інноваційних інформаційних джерел, засобів масової інформації та нових інформаційних технологій у навчальній і в професійній діяльності, формувати вміння й навички роботи з різними видами й джерелами інформації. Це означає, що їх освоєння повинне відбуватися комплексно й базуватися на принципах системності й наступності.

При організації навчального процесу студентів рекомендуємо наявність системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англійською інформацією. Так, самостійна робота виробляє в студентів психологічну настанову на самостійне систематичне поповнення своїх знань і вироблення вмінь орієнтуватися в потоці різної інформації при вирішенні пізнавальних та професійно-спрямованих завдань. Значну роль серед самостійних завдань відіграють вправи навчально-дослідного характеру, що сприяють залученню студентів молодших курсів до навчально-дослідної роботи з англійської мови. З цією метою рекомендується стимулювати у студентів дослідницький інтерес, включати їх у навчально-дослідну діяльність, яка тісно пов'язана з аналізом спеціальної літератури, моделюванням і прогнозуванням, оформленням результатів експерименту у формі звіту, тез, доповіді, наукової статті, кваліфікаційної роботи й т. ін.

Для реалізації соціокультурної спрямованості завдань, вважаємо за необхідне привчати студентів до роботи саме з сучасними професійно-орієнтованими англійськими джерелами інформації, що сприяє формуванню в студентів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, широкому використанню зіставлення й порівняння національно-культурних традицій України та англійських країн.

Навчальні досягнення студентів при формуванні ІКМУАМ рекомендується оцінювати на аудиторних та позааудиторних заняттях навчального модуля в ході виконання відповідних усних та письмових завдань. Для оцінювання навчальних досягнень студентів викладачам рекомендується розробити систему рейтингових балів та критеріїв оцінки з

урахуванням пріоритетів навчального процесу в певному ВНЗ. За результатами роботи протягом навчального модуля студенту виставляється поточний рейтинг: середнє арифметичне від суми балів отриманих на заняттях, які входять до навчального модуля.

При оцінюванні рівня сформованості інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови, яке необхідно проводити після першої серії експериментального навчання та після завершення навчання за експериментальною моделлю ФІКМУАМ, рекомендується використовувати такі критерії: 1) ціннісно-змістовий з показниками: інформаційна обізнаність, інформаційна активність, інформаційна готовність; 2) професійно-діяльнісний з показниками: уміння, спрямовані на отримання інформації з різноманітних англомовних джерел; уміння, спрямовані на адаптацію та інтерпретацію англомовної інформації; уміння, спрямовані на адекватне й повне повідомлення інформації англійською мовою; 3) творчо-рефлексійний з показниками: здатність до креативного мислення, здатність до самостійного мислення, здатність до рефлексії.

Отже, можна зазначити, що теоретичне дослідження й практичні результати експериментального навчання підтвердили необхідність формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови в процесі їхньої підготовки у відповідному ВНЗ.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі подано результати анкетування студентів факультетів іноземних мов, описано сутність і результати констатувального, формувального та прикінцевого етапів експерименту, подано статистичну обробку отриманих даних. Так, можна підсумувати:

1. Анкетування студентів випускних курсів факультетів іноземних мов щодо виявлення їхнього ставлення до необхідності формування інформаційної культури засвідчило, що майже всі студенти усвідомлюють

необхідність формування інформаційної культури в майбутніх учителів англійської мови. Водночас студенти не розуміють сутність поняття „інформаційна культура” й „інформаційна культура вчителя англійської мови”, не можуть визначити складові інформаційної культури та не достатньо розуміють, якими інформаційними вміннями повинен володіти майбутній учитель англійської мови.

2. Для визначення рівнів сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови було виділено такі критерії, як-от: 1) ціннісно-змістовий з показниками: інформаційна обізнаність, інформаційна активність, інформаційна готовність; 2) професійно-діяльнісний з показниками: уміння, спрямовані на отримання інформації з різноманітних англійськомовних джерел; уміння, спрямовані на адаптацію та інтерпретацію англійськомовної інформації; уміння, спрямовані на адекватне й повне повідомлення інформації англійською мовою; 3) творчо-рефлексійний з показниками: здатність до креативного мислення, здатність до самостійного мислення, здатність до рефлексії.

Згідно результатів, отриманих унаслідок виконання студентами серії експериментальних завдань, у рамках кожного з критеріїв були визначені загальні рівні сформованості інформаційної культури: високий (професійний), середній (пошуково-пізнавальний), базовий (загальний).

3. Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що високий рівень сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови був характерний лише для 6% студентів ЕГ і 7% – КГ, середній рівень було виявлено у 13% студентів ЕГ і 11% – КГ, відповідно, тоді як базовий рівень було зафіксовано у 81% майбутніх учителів англійської мови в ЕГ та 82% – у КГ.

Проведення проміжного зрізу в кінці першого семестру другого курсу виявило певні зміни. Так, в ЕГ високий рівень сформованості інформаційної культури було зафіксовано в 11% студентів (було 6%), середній – в 26% (було 13%), базовий – у 63% (було 81%). Результати проміжного зрізу в КГ

засвідчили, що суттєвих змін не відбулося: кількість студентів з високим рівнем сформованості інформаційної культури не змінилася (було 7%), середній рівень було виявлено у 13% майбутніх учителів англійської мови (було 11%), базовий – у 80% студентів (було 82%).

По закінченні формувального етапу експерименту було проведено прикінцевий зріз з метою визначення рівня сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови в зіставленні з констатувальним етапом. Одержані дані засвідчують, що експериментальне навчання спричинило значні позитивні зміни сформованості рівнів інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. Так, в ЕГ кількість студентів високого рівня зросла на 38%, з 6% до 44%, середнього – на 33%, з 13% до 46%, кількість студентів базового рівня знизилася на 71%, з 81% до 10%. Результати прикінцевого діагностування КГ також засвідчили певні зрушення позитивного характеру, проте, різниця між результатами, отриманими на констатувальному та прикінцевому етапах, виявилася незначною. Так, кількість студентів високого рівня залишилася незмінною – 7%, середнього зросла лише на 6%, кількість студентів базового рівня зменшилася на 6%, з 82% до 76%.

4. Вірогідність отриманих результатів підтверджена методами математичної статистики. Для статистичної обробки використовувалися результати вивчення коефіцієнтів рівнів сформованості інформаційної культури, отримані до і після проведення експерименту.

Таким чином, отримані в ході експериментальної роботи результати майже повністю збігаються з очікуваними, що в повній мірі підтверджує вихідну гіпотезу нашого дослідження.

Основні результати третього розділу опубліковано в працях [125].

ВИСНОВКИ

Дослідження було спрямоване на формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови. У дисертації визначено педагогічні умови, розроблено й науково обґрунтовано модель і методику формування інформаційної культури у майбутніх учителів англійської мови.

1. Інформаційна культура вчителя англійської мови – це складник його професійно-педагогічної культури, що дозволяє йому ефективно брати участь у всіх видах роботи з англійською інформацією: у процесі отримання, кодування і переробки інформації будь-якого виду, створення на цій основі якісно нової інформації, її передавання та практичного використання в навчанні англійської мови (а саме: у навчанні вимови, лексичних одиниць, граматичних явищ, структур мовленнєвих актів, країнознавчого матеріалу), у роботі з англійськими текстами, їх перекладі та редагуванні, і включає знання інформаційних ресурсів власної професійної сфери, гуманістично орієнтовану інформаційну ціннісно-сміслову сферу, розвинену інформаційну рефлексію, творчість в інформаційній поведінці й соціально-інформаційній активності, а також національно-культурну специфіку мовленнєвого спілкування.

Інформаційна культура вчителя англійської мови є інтегративним явищем і включає такі компоненти, як-от: лінгвістичний, інструментально-діяльнісний, ціннісно-смісловий, творчий та рефлексійний, які сприяють підготовці майбутнього фахівця до професійної діяльності.

2. Сформованість рівнів інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови визначають такі критерії: ціннісно-змістовий з показниками: інформаційна обізнаність, інформаційна активність, інформаційна готовність; професійно-діяльнісний з показниками: уміння отримувати інформацію з різноманітних англійських джерел; уміння адаптувати й інтерпретувати англійську інформацію; уміння адекватно і повно повідомляти інформацію англійською мовою; творчо-рефлексійним з

показниками: здатність до креативного мислення, здатність до самостійного мислення, здатність до рефлексії. На основі визначених критеріїв і показників було схарактеризовано рівні сформованості інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови: високий, середній та базовий.

3. Педагогічними умовами, що забезпечили ефективність формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, стали: комплексність, систематичність та наступність на всіх рівнях і етапах взаємодії студентів з англійськими засобами інформації; наявність системи вправ, що спонукають студентів до активної самостійної роботи з англійською інформацією; соціокультурна спрямованість вибору професійно-орієнтованих англійських джерел інформації.

4. Реалізацію педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови було забезпечено системою трьох груп вправ. Кожна з цих груп була спрямована на формування певного компонента інформаційної культури: інструментально-діяльнісного, творчого, рефлексійного. Реалізація лінгвістичного та ціннісно-сміслового компонентів була забезпечена всіма групами вправ.

До групи вправ, спрямованих на формування інструментально-діяльнісного компонента, увійшли такі види, як-от: лінгвістично-пошукові, комунікативно-пошукові, пізнавально-пошукові культурознавчі, комунікативно-орієнтовані, пізнавально-дослідні та пошуково-ігрові. До вправ, спрямованих на формування творчого компонента інформаційної культури, було віднесено пошуково-творчі, творчі та креативно-дослідні. Група вправ, спрямованих на формування рефлексійного компонента, охопила аналітично-оцінювальні й рефлексійно-оцінювальні вправи. Відповідно до типів вправ, до першої групи увійшли умовно-комунікативні, комунікативні, рецептивні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні і продуктивні; до другої групи – комунікативні й умовно-комунікативні, рецептивно-аналітичні, рецептивно-продуктивні та продуктивні. Третя група охопила умовно-комунікативні і

комунікативні, рецептивно-аналітичні та рецептивно-продуктивні вправи.

5. У процесі дослідження було розроблено експериментальну модель реалізації педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, що обіймала чотири етапи: мотиваційно-підготовчий, репродуктивно-діяльнісний, конструктивно-творчий і рефлексійно-оцінювальний. Перший, мотиваційно-підготовчий, етап було спрямовано на ознайомлення студентів з можливостями використання традиційних та інноваційних інформаційних ресурсів у вивченні англійської мови, під час збагачення та систематизації їхніх знань щодо роботи з фаховою інформацією. Він вирішував завдання формування в майбутніх учителів стійкого інтересу до інформаційної діяльності англійською мовою та усвідомлення її важливості для професійного самовдосконалення, заохочення до роботи з іншомовною інформацією, формування потреби в пошуково-дослідній діяльності. Другий, репродуктивно-діяльнісний, етап формування інформаційної культури забезпечував розвиток інформаційних умінь студентів у процесі роботи з англійською інформацією. Третій, конструктивно-творчий, етап передбачав закріплення й удосконалення інформаційних умінь майбутніх учителів англійської мови. Четвертий, рефлексійно-оцінювальний, етап було спрямовано на вдосконалення і розвиток здібностей студентів до самооцінки вмінь інформаційної діяльності у вивченні англійської мови. Методичне забезпечення етапів здійснювалося за допомогою впровадження спецпрактикуму „Формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови” та методичних рекомендацій з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англійськими текстами різних функціональних стилів.

6. Експериментальна апробація розробленої методики засвідчила істотні позитивні зміни щодо рівнів сформованості інформаційної культури студентів ЕГ. Так, за результатами прикінцевого зрізу високого рівня досягли 44% студентів (під час констатувального зрізу було 6%), середнього – 46%

(було 13%), на базовому рівні залишилося лише 10% студентів (було 81%). У КГ також було засвідчено певні зрушення позитивного характеру, проте різниця між результатами констатувального та прикінцевого зрізів виявилася незначною, загалом вона не перевищувала 6% як на середньому, так і на базовому рівнях, на високому рівні залишилося 7% студентів.

7. За результатами проведеного дослідження було розроблено методичні рекомендації з формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови, спрямовані на отримання студентами знань про особливості інформаційних потоків, які обумовлені специфікою предмета „Іноземна мова: англійська”, формування і розвиток у студентів інформаційних умінь щодо роботи з професійно-орієнтованими англійськими джерелами інформації, а також самостійну роботу майбутніх учителів англійської мови із соціокультурною англійською інформацією, одержаною з інформаційних ресурсів власної професійної сфери.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективним напрямом може стати модифікація розробленої моделі формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови для студентів старших курсів і магістрантів факультетів іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адольф В. А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя / В. А. Адольф // Педагогика. – № 1. – 1998. – С. 72–75.
2. Андреева В. Ю. Формирование информационной культуры учащихся педагогических училищ : автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теория и методика обучения и воспитания (информатика, уровень профессионального образования)” / В. Ю. Андреева. – СПб, 2003. – 20 с.
3. Антонова С. Г. Информационная культура личности. Вопросы формирования / С. Г. Антонова // Высш. образование в России. – 1994. – № 1. – С. 82–89.
4. Апатова Н. В. Информационные технологии в школьном образовании / Н. В. Апатова. – М. : РАО, 1994. – 228 с.
5. Асоянц П. Г. Підготовка майбутніх викладачів іноземних мов до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності / П. Г. Асоянц, Г. С. Чекаль // Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2006. – № 1. – С. 14–16.
6. Атаян А. М. Дидактические основы формирования информационной культуры личности в условиях информатизации общества : автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика” / А. М. Атаян. – Владикавказ, 2001. – 18 с.
7. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : КомКнига, 2005. – 576 с.
8. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / сост. М. Ю. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
9. Базовая культура личности : теоретические и методологические проблемы : [сб. науч. тр. / ред. О. А. Газман]. – М. : АПН СССР, 1989. – 150 с.

10. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ : [моногр.] / Г. В. Барабанова. – К. : ІНКОС, 2005. – 315 с.
11. Беликов В. А. Философия образования личности : деятельностный аспект : [моногр.] / В. А. Беликов. – М. : Владос, 2004. – 357 с.
12. Бенин В. Л. Педагогическая культура : философско-социологический анализ / В. Л. Бенин. – Уфа, 1997. – 131 с.
13. Бенин В. Л. Теоретико-методологические основы формирования и развития педагогической культуры : автореф. дис. на получение степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика” / В. Л. Бенин. – Екатеринбург, 1996. – 31 с.
14. Бердяев Н. А. Философия неравенства / Н. А. Бердяев. – М. : ИМА-пресс, 1990. – 288 с.
15. Беспалов П. В. Компьютерная компетентность в контексте личностно ориентированного обучения / П. В. Беспалов // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 41–45.
16. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
17. Бешенков С. А. Два пути в школьном курсе информатики / С. А. Бешенков, Н. В. Матвеева, Ю. Ю. Власов // Информатика и образование. – 1998. – № 2. – С. 17–18.
18. Бігич О. Б. Основні структурні елементи професійно-методичної діяльності вчителя іноземної мови / О. Б. Бігич // Вісн. КДЛУ. – К., 2000. – № 2. – С. 193–202. – (Серія : педагогіка і психологія).
19. Бігич О. Б. Формування методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови / О. Б. Бігич // Рідна шк. – 2002. – № 4. – С. 60–62.
20. Бігич О. Б. Теоретичні основи формування методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання : германські мови” / О. Б. Бігич. – К., 2005. – 41 с.

21. Бим Л. И. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия обновления школы / Л. И. Бим // Иностр. яз. в шк. – 2002. – № 2. – С. 11–15.
22. Близнюк М. М. Формування основ інформаційної культури у студентів вищих навчальних закладів прикладного та декоративного мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія і методика навчання інформатики” / М. М. Близнюк. – К., 2001. – 20 с.
23. Богданова І. М. Технології в освіті : теоретико-методологічний аспект : [моногр.] / І. М. Богданова. – Одеса : ТЕС, 1999. – 146 с.
24. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика : теорія і практика / А. М. Богуш. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 216 с.
25. Богуш А. М. Содержательный аспект речевого развития ребенка в базисном компоненте дошкольного образования в Украине / А. М. Богуш // Славянская педагогическая культура / Приднестр. науч.-образов. центр Юж. отд. РАО. – 2002. – № 1. – С. 133–137.
26. Боднар С. В. Деякі аспекти формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземної мови / С. В. Боднар // Наук. зап. міжнар. гуманіт. ун-ту : зб. наук. праць. – Одеса : Міжнар. гуманіт. ун-т, 2007. – Вип. 6. – С. 89–93.
27. Боднар С. В. Использование аудиовизуальных средств в развитии речевых умений в процессе обучения студентов английскому языку / С. В. Боднар // Наука і освіта. – Одеса, 2001. – Вип. 1. – С. 102–104.
28. Бориско Н. Ф. Тенденции развития учебно-методических комплексов с учетом новых информационных и коммуникационных технологий : (интернет) / Н. Ф. Бориско // Інозем. мови. – 2001. – № 3. – С. 20–25.
29. Брановский Ю. С. Введение в педагогическую информатику : учеб. пособие для студ. нефизико-математических спец. педвузов / Ю. С. Брановский. – Ставрополь : СГПУ, 1995. – 205 с.

30. Брановский Ю. Работа в информационной среде / Ю. Барановский, А. Беляева // Высш. образование в России. – 2002. – № 1. – С. 61–64.
31. Васильева И. Е. Информационная компетенция как культурный и социальный компонент устойчивого развития [Электронный ресурс] / И. Е. Васильева, М. Л. Завьялова, М. В. Копрусова // Материалы докл. 11 всерос. науч.-метод. конф. [„Телематика 2004”], (7-10 июня 2004 г.) / М-во образования и науки РФ. – СПб. : 2004. – Режим доступа : <http://tm.ifmo.ru/tm2004/program.php>.
32. Васильева Л. Г. Использование ресурсов Интернета в преподавании тем по страноведению / Л. Г. Васильева, Л. Г. Сура // Сучасні тенденції комп'ютеризації процесу навчання іноземних мов : зб. наук. праць. – Луганськ, 2005. – № 3. – С. 37–41.
33. Вергелес Г. И. Дидактика : учеб. пособие для студ. фак. начального образования / Г. И. Вергелес. – М. : Высш. шк., 2006. – 272 с.
34. Вилькеев Д. В. Активизация усвоения знаний школьниками на основе применения методов науки в обучении / Д. В. Вилькеев. – Казань : КГПИ, 1981. – 182 с.
35. Винарик Л. С. Информационная культура : эволюция, проблемы / Л. С. Винарик, А. Н. Щедрин. – Донецк : НАН Украины, 1999. – 143 с.
36. Витухновская А. А. Информационная культура выпускника школы : итоги одного исследования / А. А. Витухновская // Науч. и технич. б-ки. – 1996. – № 7. – С. 33–42.
37. Вишинська Г. В. Формування інформаційної культури особистості майбутнього офіцера : дис. ... канд. пед. наук : спец 20.02.02 / Галина Василівна Вишинська. – Хмельницький, 2002. – 214 с.
38. Владимирова Л. Книга как источник информации в современном образовательном процессе (размышления библиотекаря-практика о медиаобразовании и роли книги в развитии личности) / Л. Владимирова // Школьная библиотека. – 2002. – № 4. – С. 17–19.

39. Воробьев Г. А. Развитие социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка / Г. А. Воробьев // Иностр. яз. в шк. – 2003. – № 2. – С. 30–35.
40. Воробьев Г. Г. Информационная культура в управленческом труде / Г. Г. Воробьев. – М. : Экономика, 1971. – 108 с.
41. Воробьев Г. Г. Твоя информационная культура / Г. Г. Воробьев. – М. : Молодая гвардия, 1988. – 303, [1] с. – (Молодежь : проблемы и перспективы).
42. Воробьев Н. Е. О педагогической культуре будущего учителя / Н. Е. Воробьев, Т. В. Суханцева, В. К. Иванова // Педагогика. – 1992. – № 1–2. – С. 66–69.
43. Вохрышева М. Г. Формирование науки об информационной культуре // Проблемы информационной культуры : сб. ст. Вып. 6 : Методология и организация информационно-культурологических исследований / науч. ред. : Ю. С. Зубов, В. А. Фокеев. – М. ; Магнитогорск, 1997. – С. 57–64.
44. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте : кн. для учителя / Л. С. Выготский. – [3-е изд]. – М. : Просвещение, 1991. – 90 с.
45. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
46. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М. Н. Вятютнев // Рус. яз. за рубежом. – 1977. – № 6. – С. 38–45.
47. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Едиториал УРСС. – 2005. – 144 с.
48. Гальперин П. Я. Развитие исследований по формированию умственного действия : сб. науч. тр. „Психологическая наука в СССР” / П. Я. Гальперин. – М., 1959. – Т. 1. – С. 13–39.
49. Гальскова Н. Д. К проблеме целей и содержания обучения иностранным языкам на современном этапе развития школы / Н. Д. Гальскова, Э. И. Соловцов // Иностр. яз. в шк. – 1991. – № 3. – С. 31–35.

50. Гальскова Н. Д. Межкультурное обучение : проблема целей и содержания обучения иностранным языкам / Н. Д. Гальскова // Иностр. яз. в шк. – 2004. – № 1. – С. 5–8.
51. Ганелин Ш. И. Дидактический принцип сознательности / Ш. И. Ганелин. – М. : Педагогика, 1961. – 127 с.
52. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностр. яз. в шк. – 1985. – № 2. – С. 17–24.
53. Гендина Н. И. Деятельностно-ориентированные методы обучения как средство формирования информационной культуры специалиста / Н. И. Гендина // Информационная культура специалиста : гуманитарные проблемы : междунар. науч. конф. Краснодар-Новороссийск, 23-25 сент. 1993 г. – Краснодар, 1993. – С. 167–170.
54. Гендина Н. И. Информационная культура учителей инновационных образовательных учреждений как основа продвижения информационно-коммуникационных технологий в сферу образования [Электронный ресурс] / Н. И. Гендина, Л. И. Лазарева // 12-я Междунар. конф. „Крым 2005” : Тр. конф. – М., 2005. – Режим доступа : <http://www.nbu.gov.ua/articles/crimea/2005/153.pdf>.
55. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию : учеб. пособие для вузов / С. И. Гессен ; отв. ред. и сост. П. В. Алексеев. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
56. Гончаренко С. Ю. Український педагогічний словник / С. Ю. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
57. Государев И. Б. Подходы к разработке модели веб-портфолио школьника / И. Б. Государев // Информационные и коммуникационные технологии в образовании. – Вып. 3 – СПб., 2005. – С. 97–102.
58. Гречихин А. А. Информационная культура. Опыт типологического определения / А. А. Гречихин // Проблемы информационной культуры : сб. ст. под. ред. Ю. С. Зубова, И. М. Андреевой. – М., 1994. – С. 15–19.

59. Громов Г. Р. Национальные информационные ресурсы : проблемы промышленной эксплуатации / Г. Р. Громов. – М. : Наука, 1984. – 240 с.
60. Гурвич П. Б. Теория и практика эксперимента в методике преподавания иностранных языков / П. Б. Гурвич. – Владимир : Владимирск. гос. пед. ин-т, 1980. – 103 с.
61. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М. : Интор, 1996. – 542 с.
62. Данильчук Е. В. Методологические предпосылки и сущностные характеристики информационной культуры педагога / Е. В. Данильчук // Педагогика. – 2003. – № 1. – С. 65–73.
63. Державна програма „Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці” на 2006-2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/law/05_ikton.html.
64. Джонассен Д. Х. Компьютеры как инструменты познания: изучения с помощью технологии, а не из технологии / Д. Х. Джонассен // Информатика и образование. – 1996. – № 4. – С. 117–131.
65. Дмитриева В. В. Интерактивные технологии как средство формирования информационно-коммуникативной культуры студента-журналиста [Электронный ресурс] / В. В. Дмитриева // Культура народов Причерноморья. – 2004. – № 49, Т. 2. – С. 48–50 – Режим доступа к журн. : http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp49_2/knp49_2_48-50.pdf.
66. Долинер Л. И. Подготовка учителей к разработке и использованию педагогических программных средств в общеобразовательной школе : автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика” / Л. И. Долинер. – М., 1990. – 18 с.
67. Дридзе Т. М. Язык и социальная психология / Т. М. Дридзе. – М., 1980. – 244 с.
68. Европейский языковой портфель для старших классов общеобразовательных учреждений : учеб. пособие в 3-х ч. / Моск. гос.

лингвистический у-нт ; сост. Н. Д. Гальскова [и др.] ; под ред. М. М. Абовьяна, Р. Шерере. – М. ; СПб. : Златоуст, 2001. – 64 с.

69. Єрмоєнко Т. Є. Засади концепції формування інформаційної культури майбутнього викладача іноземної мови / Т. Є. Єрмоєнко // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. праць. – Вип. 15. – К. : КДЛУ, 2001. – С. 115–118.
70. Ершов А. П. Школьная информатика в СССР : от грамотности к культуре / А. П. Ершов // Информатика и компьютерная грамотность / под ред. Б. Н. Наумова. – М. : Наука. – С. 6–23.
71. Ефимов Ю. И. Человеческий фактор и культура / Ю. И. Ефимов, И. А. Громов. – Л. : Наука, 1989. – 192 с.
72. Жилкин В. В. Модель педагогического процесса формирования информационной субкультуры педагога [Электронный ресурс] / В. В. Жилкин // Пед. Интернет-вестн. Моск. гос. гуманит. ун-та им. М. А. Шолохова. – № 2. – 2005. – Режим доступа к журн. : http://www.mgoru.ru/JOURNAL/02_zhilkin.htm.
73. Жилкин В. В. Понятие информационной субкультуры / В. В. Жилкин // Информатика и образование. – 2005. – № 2. – С. 106–108.
74. Заболотська О. О. Застосування інформаційних технологій у формуванні професійної компетенції майбутніх учителів іноземних мов / О. О. Заболотська // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту. – № 21 (116). – Луганськ : Альма-матер, 2006. – Ч. 1. – С. 128–140.
75. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва ; [пер. з англ. О. М. Шерстюк]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
76. Закон України „Про освіту”. – К. : Генеза, 1996. – 36 с.
77. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / И. А. Зимняя. – [2-е изд., доп., испр. и перераб.]. – М. : Логос, 1999. – 384 с.

78. Зиновьева Н. Б. Формирование личности нового типа / Н. Б. Зиновьева // Библиография. – 2000. – № 1. – С. 33–39.
79. Изучение языков программирования в школе : пособие для учителя / [М. И. Шкиль, М. И. Жалдак, Н. В. Морзе, Ю. С. Рамский]. – К. : Радян. шк., 1988. – 272 с.
80. Ильин В. А. Педагогическая культура будущего юриста и ее становление в процессе профессионального образования : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика” / В. А. Ильин. – Владимир, 2000 – 18 с.
81. Информатика 10-11 класс / под ред. Н. В. Макаровой. – СПб. : Питер, 2000. – 304 с.
82. Исаев И. Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И. Ф. Исаев. – М. ; Белгород, 1993. – 219 с.
83. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган ; Академия гуманитарных. наук [и др.]. – СПб. : Петрополис, 1996. – 414 с.
84. Каймин В. От компьютерной грамотности к новой информационной культуре / В. Каймин // Совет. педагогика. – 1990. – № 4. – С. 70–71.
85. Камалов Р. Р. От информационной компетентности к формированию информационной культуры специалиста / Р. Р. Камалов, И. Ю. Хлобыстова, А. А. Тутолмин // Информатика и образование. – 2005. – № 2. – С. 109–111.
86. Караваева Е. А. Из опыта ведения курса „Информационная культура личности” / Е. А. Караваева // Школьная библиотека. – 2005. – № 8. – С. 40–46.
87. Каракозов С. Д. Информационная культура в контексте общей культуры личности / С. Д. Каракозов // Педагогическая информатика. – 2000. – № 2. – С. 41–55.
88. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М. : МГУ, 1986. – 176 с.

89. Кичук Н. В. Формирование творческой личности учителя / Н. В. Кичук. – К., 1994. – 156 с.
90. Климова Т. Е. Профессионально-творческое самообразование как фактор развития исследовательской культуры будущего учителя : моногр. / Т. Е. Климова. – Магнитогорск : МГПИ, 1999. – 185 с.
91. Клычникова З. И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке : пособие для учителя / З. И. Клычникова. – [2-е изд., испр.]. – М. : Просвещение, 1983. – 207 с.
92. Князян М. О. Теоретичні засади організації дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов / М. О. Князян // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманіт. ун-ту. – 2003. – № 14. – С. 44–50.
93. Князян М. О. Науково-методологічні засади підготовки вчителя-дослідника у контексті Болонського процесу / М. О. Князян // Наук. часопис нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – 2005. – Вип. 3 (13). – С. 29–33. – (Серія 16 : творча особистість учителя : проблеми теорія і практики).
94. Коган В. З. Человек : информация, потребность, деятельность / В. З. Коган, В. А. Уханов. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 1991. – 191 с.
95. Коган Л. Н. Всестороннее развитие личности и культура / Л. Н. Коган. – М. : Знание, 1981. – 64 с.
96. Коган Л. Н. Культура в условиях НТР / Л. Н. Коган, О. В. Ханова. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – 153 с.
97. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2000. – 176 с.
98. Колесникова И. Л. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / И. Л. Колесникова, О. А. Долгина. – М. : Блиц, Cambridge University Press, 2001. – 224 с.
99. Колмогорова Л. С. Повышение психологической культуры учащихся как проблема современного среднего образования [Электронный ресурс] /

- Л. С. Колмогорова // „Формирование психологической культуры личности в системе дополнительного образования детей” : сб. науч. тр. по материалам науч.-практ. конф., 16-18 апр. 2001 г. / под ред. А. В. Егоровой, И. М. Каманова, М. В. Поповой / М-во образования РФ. – М. : Просвещение, 2003. – Режим доступа : <http://old.prosv.ru/metod/egorova/index.html>.
100. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский ; под ред. Т. В. Булыгиной. – М. : КомКнига, 2005. – 175 с. – (Лингвистическое наследие 20 века).
101. Кон И. С. В поисках себя : Личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М., 1984. – 335 с.
102. Концепція Національної програми інформатизації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/law/98_inf_c.html.
103. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gdo.kiev.ua/files/db.php?god=2006&st=2035>.
104. Коньшева А. В. Организация самостоятельной работы учащихся по иностранному языку / А. В. Коньшева. – СПб. : КАРО ; Мн. : Четыре четверти, 2005. – 208 с.
105. Коньшева А. В. Современные методы обучения английскому языку / А. В. Коньшева. – Мн. : ТетраСистемс, 2003. – 176 с.
106. Корж Т. Н. Методические принципы обучения аннотированию на основе когнитивно-коммуникативного подхода / Т. Н. Корж // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету : зб. наук. праць. – Чернігів, 2007. – Вип. 48. – С. 140–144. – (Серія : педагогічні науки).
107. Корниенко Е. Р. Смысловое восприятие текста и понимание иноязычного текста (при чтении) / Е. Р. Корниенко. – М. : Искона, 1990. – 115 с.

108. Котова И. Б. Педагог : профессия и личность / И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов. – Ростов-н/Д., 1997. – 143 с.
109. Кочурова О. И. Система обучения взрослых использованию компьютерных технологий в профессиональной деятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Кочурова Ольга Ивановна. – СПб., 1996. – 242 с.
110. Кравец В. Н. Формирование информационной культуры / В. Н. Кравец, В. Н. Кухаренко // Дистанционное образование. – 2000. – № 4. – С. 35–37.
111. „Країнознавство” : прог. навч. курсу / [уклад. І. А. Жаборюк]. – Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2005. – 20 с.
112. Краснопольський В. Е. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів засобами комп'ютерної техніки (на матеріалі викладання англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / В. Е. Краснопольський. – Луганськ, 2000. – 20 с.
113. Кривчикова Г. Ф. Інтерактивне навчання іншомовного писемного мовлення студентів мовних спеціальностей / Г. Ф. Кривчикова // Інозем. мови. – 2002. – № 3. – С. 17–20.
114. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста : метод. пособие / Н. Б. Крылова. – М. : Высш. шк., 1990. – 142 с.
115. Культурология. 20 век : енцикл. Т. 1. – СПб. : Университет. кн. ; ООО „Алтейя”, 1998. – 447 с.
116. Лебедева М. Б. Что такое ИКТ-компетентность студентов педагогического вуза и как ее формировать / М. Б. Лебедева, О. Н. Шилова // Информатика и образование. – 2004. – № 3. – С. 95–100.
117. Леонтьев А. А. Национальные особенности коммуникации как междисциплинарная проблема. Объем, задачи и методы этнопсихолингвистики / А. А. Леонтьев // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М. : Наука, 1977. – С. 8–9.
118. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. –

- М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
119. Лук А. Н. Психология творчества / А. Н. Лук. – М. : Наука, 1978. – 127 с. – (Наука и технический прогресс) (АН СССР).
120. Лук'янченко І. О. Використання ідей К. Д. Ушинського у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови / І. О. Лук'янченко // Всеукр. наук.-практ. читання студ. і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К. Д. Ушинського, (Одеса, 17-18 трав. 2005 р.) / М-во освіти і науки України, Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2005. – С. 53–56.
121. Лук'янченко І. О. Використання ресурсів глобальної мережі Інтернет у самостійній роботі студентів мовних закладів освіти / І. О. Лук'янченко // Сучасні тенденції комп'ютеризації процесу навчання іноземних мов : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, АПН України [та ін.]. – Луганськ, 2006. – № 4. – С. 146–149.
122. Лук'янченко І. О. До проблеми формування інформаційної культури майбутніх учителів / І. О. Лук'янченко // Materials of international scientifically-practical conference [“The Science: theory and practice”], (Prague, Czechia – Dnepropetrovsk, Ukraine – Belgorod, Russia, July, 20th – August, 5th, 2005). Vol. 16 : Pedagogical sciences. – Prague : Publishing House “Education and Science” s.r.o. ; Prague, Czechia – Dnepropetrovsk, Ukraine – Belgorod, Russia, 2005. – P. 5–7.
123. Лук'янченко І. О. Інформаційна культура як складова професійно-педагогічної культури вчителя іноземної мови / І. О. Лук'янченко // Наука і освіта. – 2007. – № 1–2. – С. 159–161.
124. Лук'янченко І. О. Педагогічні умови формування інформаційної культури майбутніх учителів іноземних мов / І. О. Лук'янченко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету : зб. наук. праць. – Чернігів, 2007. – Вип. 48. – С. 157–160. – (Серія : педагогічні науки).
125. Лук'янченко І. О. Перевірка ефективності експериментальної моделі формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської

- мови / І. О. Лук'янченко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 2007. – № 9–10. – С. 244–249.
126. Лук'янченко І. О. Система вправ з формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови / І. О. Лук'янченко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 2008. – № 10–11. – С. 264–270.
127. Лук'янченко І. О. Структура інформаційної культури майбутнього вчителя іноземної мови / І. О. Лук'янченко // „Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития” : сб. науч. тр. по материалам науч.-практ. конф., 1-15 октяб. 2005 г., Одесса. Т. 6 : Педагогика, психология и социология / Науч.-исслед. проектно-констр. ин-т мор. флота Украины. – Одесса : Черноморье, 2005. – С. 38–42.
128. Лук'янченко І. О. Структура моделі інформаційної культури майбутнього вчителя іноземної мови / І. О. Лук'янченко // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя : зб. наук. праць. – Ніжин, 2006. – № 1. – С. 107–110. – (Серія : психолого-педагогічні науки).
129. Лук'янченко І. О. Формування інформаційної культури майбутнього вчителя іноземної мови в контексті особистісно орієнтованого підходу / І. О. Лук'янченко // „Современные направления теоретических и прикладных исследований 2007” : сб. науч. тр. по материалам Междунар. науч.-практ. конф., 15-25 марта 2007 г., Одесса. Том 7 : Педагогика, психология и социология / Науч.-исслед. проектно-констр. ин-т мор. флота Украины, Одес. нац. мор. ун-т. – Одесса : Черноморье, 2007. – С. 16–19.
130. Лук'янченко І. О. Формування професійної компетенції майбутніх викладачів іноземних мов засобами комп'ютерної мережі Internet /

- І. О. Лук'янченко // Сучасні тенденції комп'ютеризації процесу навчання іноземних мов : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Луган. обл. держ. адмін. [та ін.]. – Луганськ, 2005. – № 3. – С. 151–154.
131. Лук'янченко І. О. Інформаційна культура як система / І. О. Лук'янченко // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [„Актуальні проблеми сучасних наук : теорія та практика”], (Дніпропетровськ, 1-8 черв. 2005 р.). Т. 7 : Педагогіка / Дніпропетров. нац. ун-т, Ін-т економіки. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – С. 3–5.
132. Лук'янченко І. О. Формирование информационной культуры будущего учителя английского языка / І. О. Лук'янченко // Лингводидактика и методика обучения иностранным языкам : к новой парадигме : материалы докл. Междунар. науч.-практ. конф., 19-20 дек. 2006 г., Минск : в 2 ч. Ч. 2 / М-во образования респ. Беларусь, Минск. гос. лингвист. ун-т. – Минск : МГЛУ, 2007. – С. 195–199.
133. Лында А. С. Дидактические основы формирования самоконтроля в процессе самостоятельной работы учащихся / А. С. Лында. – М. : Высш. шк., 1979. – 156 с.
134. Ляховицкий М. В. Методика преподавания иностранных языков : учеб. пособие для филол. фак. вузов / М. В. Ляховицкий. – М. : Высш. шк., 1981. – 159 с.
135. Мамонтов С. П. Основы культурологи : [учеб. пособие] / С. П. Мамонтов. – [2-е изд., доп.] – М : РОУ, 1996. – 272 с.
136. Маркарян Э. С. Теория культуры и современная наука. (Логико-методологический анализ) / Э. С. Маркарян. – М. : Мысль, 1983. – 284 с.
137. Мартинова Р. Ю. Цілісна загально дидактична модель змісту навчання іноземних мов : [моногр.] / Р. Ю. Мартинова. – К. : Вища шк., 2004. – 454 с.
138. Матросов В. Л. Информатизация просвещения и подготовка учительских кадров / В. Л. Матросов, М. М. Буняев // Совет. педагогика. – 1991. – № 8. – С. 87–92.

139. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А. М. Матюшкин. – М. : Педагогика, 1972. – 208 с.
140. Махмутов М. И. Современный урок / М. И. Махмутов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Педагогика, 1985. – 184 с.
141. Махнина Ф. М. Информатизация в контексте модернизации Российского общества : дис. ... канд. соц. наук : спец. 22.00.04 / Фарида Мунировна Махнина. – Казань, 1999. – 231 с.
142. Медведева Е. А. Основы информационной культуры / Е. А. Медведева // Социс. – 1994. – № 11. – С. 57–62.
143. Межуев В. М. Культура и история. (Проблемы культуры в философско-исторической теории марксизма) / В. М. Межуев. – М. : Политиздат, 1977. – 199 с. – (Актуальные проблемы исторического материализма).
144. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підруч. для студ. вищ. закл. освіти / [С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігіч, Р. О. Бражник та ін.]. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
145. Мещеряков Б. Г. Психологические проблемы антропологизации образования / Б. Г. Мещеряков // Вопросы психологии. – 1997. – № 12. – С. 21–30.
146. Мижериков В. А. Введение в педагогическую профессию : учеб. пособие для студ. / В. А. Мижериков, М. Н. Ермоленко / Моск. пед. ун-т. – М. : Пед. общество России, 1999. – 288 с.
147. Милитарев В. Ю. Информатика и информационная культура / В. Ю. Милитарев, Е. П. Смирнов, И. М. Яглома // Совет. педагогика. - 1988. – № 6. – С. 61–64.
148. Миролубов А. А. Коммуникативная компетенция как основа формирования общеобразовательного стандарта по иностранным языкам / А. А. Миролубов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 2. – С. 17–18.
149. Модель И. М. Профессиональная культура учителя. Социологический очерк / И. М. Модель, Б. С. Модель. – Екатеринбург, 1992. – 80 с.

150. Моргенштерн И. Г. Технологический подход к формированию информационной культуры / И. Г. Моргенштерн // Научные и технические библиотеки. – 2001. – № 5. – С. 67–73.
151. Морська Л. І. Методична система підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у навчанні учнів : моногр. / Л. І. Морська. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 243 с.
152. Моторина С. В. Формирование иноязычной готовности к профессиональной деятельности у студентов гуманитарных специальностей : автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / С. В. Моторина. – Чита, 2006. – 25 с.
153. Найн А. Я. Инновации в образовании / А. Я. Найн. – Челябинск : ЧИРПО МО РФ, 1995. – 228 с.
154. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.mavkovychi.org.ua/?p=22>.
155. Ніколаєва С. Ю. Європейський мовний портфель для економістів / С. Ю. Ніколаєва, Н. В. Ягельська // Інозем. мови. – 2004. – № 2. – С. 9–12.
156. Ніколаєва С. Ю. Концепція підготовки вчителя іноземної мови / С. Ю. Ніколаєва // Иностр. яз. в шк. – 1995. – № 3–4. – С. 5–10.
157. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : [учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров] / [Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров] ; под ред. Е. С. Полат. – М. : Академия, 2001. – 272 с.
158. Носенко З. Л. ЭВМ в обучении иностранным языкам в вузе : учеб.-методич. пособие / З. Л. Носенко. – М. : Высш.шк., 1988. – 104 с.
159. Овчинникова К. Р. Педагогические условия формирования информационной культуры студента в процессе освоения компьютерных

- технологий : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 ; 13.00.08 / Ксения Романовна Овчинникова. – Челябинск, 1999. – 176 с.
160. Одарюк С. Н. Педагогическая культура как объект дидактики / С. Н. Одарюк // Постметодика. – 2001. – № 5. – С. 136–141.
161. Ожегов С. И. Словарь русского языка : около 53 000 слов / Сергей Иванович Ожегов. – [изд. 5-е.]. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1963. – 900 с.
162. Організація педагогічної та науково-асистентської практики (освітньо-кваліфікаційний рівень „магістр”) / [М. І. Соловей, Є. С. Спіцин, Н. Ф. Бориско та ін.] – К. : Ленвіт, 2007. – 112 с.
163. Паршиков Н. А. Влияние информатизации на развитие информационной культуры и систему подготовки библиотечных кадров / Н. А. Паршиков, О. О. Борисова // Информатизация и проблемы гуманитарного образования : междунар. науч. конф. Краснодар-Новороссийск, 14-15 сент. 1994 г. : тез. докл. – Краснодар, 1995. – С. 316–318.
164. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование / Е. И. Пассов. – Липецк : Липецк. гос. пед. ин-т., 1998. – 159 с.
165. Пассов Е. И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя : философия, содержание, реализация / Е. И. Пассов // Инозем. мови. – 2002. – № 4. – С. 3–18.
166. Пашук В. С. Використання проектних пошукових завдань WebQuest у навчанні іноземних мов засобами інтернет [Электронный ресурс] / В. С. Пашук // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 22. – С. 20–22. – Режим доступу до журн. : <http://www.nbu.gov.ua/articles/2005/05pvsmzi.zip>.
167. Педагогика воспитания и развития личности учащегося : учеб. пособие для студ. пед. учеб. заведений / И. М. Дуранов, М. Е. Дуранов, В. И. Жернов, О. В. Лешер. – Магнитогорск : Изд-во МаГУ, 2001. – 355 с.

168. Педагогика : учеб. пособие / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М., 1997. – 512 с.
169. Первин Ю. А. Роботландия : (книга для школьника) / [Ю. А. Первин, А. А. Дуванов, Я. Н. Зайдельман, М. А. Гольцман]. – М. : Науч. центр прогр. средств обучения при МГК по народному образованию, 1991. – 160 с.
170. Первин Ю. А. Первые уроки курса «Информационная культура» / Ю. А. Первин // Информатика. – 1996. – № 7. – С. 1–2.
171. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 265 с.
172. Плахотник В. М. Обучение монологической речи // Основы методики преподавания иностранных языков / под ред. В. А. Бухбиндера, В. Штрауса. – К. : Вища шк., 1986. – С. 224–245.
173. Плотницкая С. В. Формирование языковой личности студента в условиях межкультурной коммуникации / С. В. Плотницкая // Мова і культура. – К. : Видав. дім Дмитра Бураго, 2007. – Вип. 9 – Т. 11 (99). – С. 68–72.
174. Полев Д. М. Компьютерный психолого-педагогический мониторинг и качество образовательного процесса / Д. М. Полев, А. А. Рузаков // ИНФО. – 2000. – № 8. – С. 22–26.
175. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах : наказ МОУ № 161 від 2 червня 1993 р. // Вища освіта України : Нормативно-правове регулювання. – 2003. – С. 413–431.
176. „Практика усного та писемного мовлення (англійська мова)” : прогр. навч. курсу / [уклад. О. М. Юргелевич]. – Одеса : Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2006. – 22 с.
177. Практический курс английского языка : 2 курс : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / под ред. В. Д. Аракина. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 520 с.

178. Практична грамати́ка англійської мови з вправами : посіб. для студ. вищ. закл. освіти / [Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. Ю. Набокова та ін.]. – Т. 1. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 288 с.
179. Практична грамати́ка англійської мови з вправами : посіб. для студ. вищ. закл. освіти / [Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. Ю. Набокова та ін.]. – Т. 2. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 288 с.
180. „Практична грамати́ка” : прогр. навч. курсу / [уклад. К. І. Красіля]. – Одеса : Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2005. – 47 с.
181. „Практична фонетика” : прогр. навч. курсу / [уклад. О. М. Юргелевич]. – Одеса : Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2005. – 36 с.
182. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п’ятирічний курс навчання) : проект / кол. авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач [та ін.] – К. : Київ. держ. лінгв. ун-т, 2001. – 245 с.
183. Профессиональная педагогика : учеб. для студ, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям / под ред. С. Я. Батышев. – [2-е изд., перераб. и доп]. – М. : Проф. образование, 1999. – 904 с.
184. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.
185. Розенберг Н. М. Информационная культура в содержании общего образования / Н. М. Розенберг // Совет. педагогика. – 1991. – № 3. – С. 33–38.
186. Рубинштейн С. Л. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн.– М. : Наука, 1997. – 191 с.
187. Саакян А. С. Упражнения по грамматике современного английского языка / А. С. Саакян. – 2-е изд. – М. : Абрис-пресс, 2004. – 448 с. – (Высшее образование).
188. Самойлюкевич І. В. Інформаційна домінанта діяльності учителя іноземних мов : методологічний аспект [Електронний ресурс] /

І. В. Самойлюкевич // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – № 34. – С. 72–75. – Режим доступу до журн. :

<http://www.nbuv.gov.ua/articles/2007/07sivmma.zip>.

189. Сафонова В. В. Английский язык. Школа с углубленным изучением иностранного языка. 2-11 кл. / В. В. Сафонова. – М. : АСТ ; Астрель ; Хранитель, 2007. – 236 с.
190. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енцикл. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля ; К., 2006. – 716 с.
191. Семеновкер Б. А. Информационная культура от папируса до компактных оптических дисков / Б. А. Семеновкер // Библиография. – 1994. – № 1. – С. 12–16.
192. Семенюк Э. Л. Информационная культура общества и прогресс информатики / Э. Л. Семенюк // НТИ : Серия 1. – 1994. – № 7. – С. 3–6.
193. Сердюков П. И. Теоретические основы обучения иностранным языкам в языковом вузе с применением информационных технологий : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 / Сердюков Петр Игоревич. – К., 1997. – 360 с.
194. Скалій Л. І. Використання інформаційних технологій у формуванні професійної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов / Л. І. Скалій // Інозем. мови. – 2003. – № 4. – С. 5–9.
195. Скалкин В. Л. Системность и типология упражнений для обучения говорению / В. Л. Скалкин // Иностр. яз. в шк. – 1979. – № 2. – С. 19–25.
196. Скалкин В. Л. Коммуникативные упражнения на английском языке : пособие для учителя / В. Л. Скалкин. – М. : Просвещение, 1983. – 125 [3] с.
197. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок та вмінь / Н. К. Склярєнко // Інозем. мови. – 1999. – № 3. – С. 3–7.
198. Сластенин В. А. Проблемы формирования личности учителя – воспитателя / В. А. Сластенин // Проблемы профессионально-

- педагогической подготовки учителей методистов по воспитательной работе : сб. науч. тр. – Курск, 1973. – С. 25–49.
199. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Мижериков ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М. : Сфера, 2004. – 448 с.
200. Смелякова Л. П. Художня література в країнознавчій підготовці студентів мовного вузу / Л. П. Смелякова // Методика викладання іноземних мов : наук.-метод. зб. – К. : Освіта, 1992. – Вип. 20. – С. 3–8.
201. Смольяникова И. А. Информационные и коммуникационные технологии как средство моделирования социокультурного пространства для формирования иноязычной компетенции [Электронный ресурс] / И. А. Смольяникова // Информационные технологии в образовании : материалы докл. 11 междунар. конф.-выставки, 5-9 ноябр. 2001 г. / М-во образования и науки РФ. – Режим доступа : <http://ito.edu.ru/2001/ito/ala-2.html>.
202. Соловова Е. Н. Методическая подготовка и переподготовка учителя иностранного языка : интегративно-рефлексивный подход : моногр. / Е. Н. Соловова. – М. : ГЛОССА-ПРЕСС, 2004. – 336 с.
203. Соціологія : посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Городяненка. – К. : Академія, 1999. – 384 с.
204. Столин В. Д. Самосознание личности / В. Д. Столин. – М. : МГУ, 1983. – 284 с.
205. Суханов А. П. Информация и прогресс / А. П. Суханов ; под ред. А. Л. Симанова. – Новосибирск : Наука, 1988. – 192 с. – (Серия : наука и технический прогресс).
206. Сухина В. Ф. Человек в мире информатики / В. Ф. Сухина. – М. : Радио и связь, 1992. – 112 с.
207. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1982. – 206 с.

208. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения : учеб. пособие / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвит, 2004. – 192 с.
209. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : [навч. посіб.] / О. Б. Тарнопольський. – К. : ІНК ОС, 2006. – 248 с.
210. Типові програми підготовки вчителя іноземної мови (бакалавра та спеціаліста). Практика усного та писемного мовлення (основна іноземна мова) : для пед. ін-тів / фак. інозем. мов / відп. наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. – К. : КДПШМ, 1993. – 187 с.
211. Толоконникова А. Г. Методика реализации обучения информационным технологиям в системе повышения квалификации руководителей и специалистов : автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / А. Г. Толоконникова. – Тольяти, 2000. – 21 с.
212. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Э. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.
213. Урсул А. Д. Модель устойчивого развития цивилизации : информационные аспекты / А. Д. Урсул // НТИ : Серия 2. – М., 1994. – № 12. – С. 1–8.
214. Ушинский К. Д. Собрание сочинений : в 11 т. – Т. 5. – М., 1950. – 631 с.
215. Ушинский К. Д. Собрание сочинений : в 6 т. – Т. 1.– М., 1948. – 657 с.
216. Философский энциклопедический словарь [ред. : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов]. – М. : БСЭ, 1983. – 840 с.
217. Фролов И. Т. Культура – человек – философия : к проблеме интеграции и развития / И. Т. Фролов, Э. А. Баллер, Ю. А. Давыдов [и др.] // Вопр. философии. – 1982. – № 1. – С. 33–51.
218. Хангельдиева И. Г. О понятии «информационная культура» / И. Г. Хангельдиева // Информационная культура личности : прошлое,

настоящее, будущее : междунар. науч. конф., Краснодар – Новороссийск, 23-25 сент. 1993 г. : тез. докл. – Краснодар, 1993. – С. 2–4.

219. Хан Г. Н. Социокультурные и индивидуально-психологические особенности читательской деятельности студентов : автореф. дис. на получение науч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогическая психология” / Г. Н. Хан. – СПб., 1999. – 18 с.
220. Хантер Б. Мои ученики работают на компьютерах : кн. для учителя : [пер с англ.] / Б. Хантер. – М. : Просвещение, 1989. – 224 с.
221. Харлов Г. А. Основы системного обучения иноязычному лексическому материалу при чтении тестов в неязыковом вузе : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 / Георгий Александрович Харлов. – Одесса, 1991. – 339 с.
222. Харчевникова Е. Л. Педагогические условия использования книги как средства формирования информационной культуры ребенка : автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика” / Е. Л. Харчевникова. – Владимир, 1999. – 23 с.
223. Хозяинов Г. И. Педагогическое мастерство преподавателя : метод. пособие для учителя / Г. И. Хозяинов. – М. : Высш. шк., 1988. – 168 с.
224. Хомский Н. Язык и мышление / Н. Хомский ; [пер. с англ. Б. Ю. Городецкого]. – М. : МГУ, 1972. – 122 с.
225. Цесарская Т. А. Проблемы формирования информационной культуры преподавателя в системе непрерывного обучения иностранным языкам / Т. А. Цесарская // Теория и практика подготовки к межкультурной коммуникации в системе непрерывного обучения иностранным языкам : материалы докл. Междунар. науч.-практ. конф., 20-21 дек. 2005 г., Минск : в 3 ч. Ч. 3 / М-во образования респ. Беларусь, Минск. гос. лингвист. ун-т. – Минск : МГЛУ, 2006. – С. 169–173.
226. Черноватий Л. М. Практичний курс англійської мови : підруч. для студ. другого курсу вищ. закл. освіти (філолог. спец. та спец. „Переклад”) / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. Ю. Набокова. – Вінниця : Нова кн., 2005. – 356 с.

227. Чусавитина Г. Н. Педагогические условия подготовки будущих учителей к использованию электронно-коммуникативных средств в учебно-воспитательном процессе : автореф. дис. на получение науч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика” / Г. Н. Чусавитина. – Челябинск, 1995. – 23 с.
228. Шаврина О. Ю. Педагогическая рефлексия учителя : моногр. / О. Ю. Шаврина. – Уфа : Ин-т истории, языка и литературы УНЦ РАН; Стерлитамак : СГПИ, 2000. – 148 с.
229. Шаповалов В. А. Социокультурные аспекты информатизации образования / В. А. Шаповалов. – Ставрополь : СГУ, 1996. – 117 с.
230. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по спец. №2103 „Иностранный язык” / С. Ф. Шатилов. – [2-е изд. дораб.] – М. : Просвещение, 1986. – 223 с.
231. Шаховалов Н. Н. Формирование информационной культуры личности через процесс творческого проектирования студентов вуза / Н. Н. Шаховалов // „Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития” : сб. науч. тр. по материалам науч.-практ. конф., 1-15 октяб. 2005 г., Одесса. Том 6 : Педагогика, психология и социология / Науч.-исслед. проектно-констр. ин-т мор. флота Украины. – Одесса : Черноморье, 2005. – С. 6–8.
232. Шеннон К. Работы по теории информации в кибернетике / К. Шеннон ; пер. с англ. ; под ред. Р. Л. Добрушина, О. Б. Лупанова, с предисловием А. Н. Колмогорова. – М. : Изд-во иностр. л-ры, 1963. – 830 с.
233. Шеремет М. Критичне мислення : діяльнісний підхід / М. Шеремет // Шлях освіти. – 2004. – № 4. – С. 28–31.
234. Шеховская Н. Л. Формирование профессионально-педагогической культуры преподавателей колледжа : автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика” / Н. Л. Шеховская. – Белгород, 1997. – 24 с.

235. Ширшов Е. В. Информационно-педагогические технологии : ключевые понятия : словарь / Е. В. Ширшов ; под. ред. Т. С. Буториной. – Ростов-н/Д : Феникс, 2006. – 256 с. – (Высшее образование).
236. Ширяев Е. Н. Что такое культура речи / Е. Н. Ширяев // Рус. речь. – 1991. – № 4. – С. 52–57.
237. Шкиль Н. И. Формирование основ информационной культуры учителя / Н. И. Шкиль, М. И. Жалдак // Использование компьютера в учебном процессе педвуза : сб. научн. тр. – К. : КГПИД, 1989. – С. 3–21.
238. Шолохович В. Ф. Информационные технологии обучения / В. Ф. Шолохович // Информатика и образование. – 1998. – № 2. – С. 5–13.
239. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М. ; Л. : Наука, 1966. – 301 с.
240. Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму : моногр. / Н. П. Шумарова. – К. : КДЛУ, 2000. – 283 с.
241. Яшанов С. М. Формування у майбутніх учителів умінь і навичок самостійної навчальної роботи у процесі використання нових інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09 „Теорія навчання” / С. М. Яшанов. – К., 2003. – 20 с.
242. Askov E. N. Using computers in adult literacy instruction / E. N. Askov // Journal of Reading. – № 34 (6). – 1991. – P. 434–448.
243. Bachman F. The construct validation of some components of communicative proficiency / F. Bachman, A. S. Palmer // TESOL Quarterly. – 1982. – Vol. 16. – № 3. – P. 449–464.
244. Bailin A. Artificial Intelligence and Computer Assisted Language Instruction: A Perspective / A. Bailin // CALICO Journal. – 1988. – Vol. 5. – № 3. – P. 25–51.
245. Barton J. Portfolio Assesment : A Handbook for Educators / J. Barton, A. Collins. – CA : Addison – Wesley Publishing Co, 1997. – 276 p.

246. Bawden D. Information and Digital Literacies : A Review of Concepts / D. Bawden // *Journal of Documentation*. – 2001. – № 57. – P. 2182–59.
247. Behrens S. J. A Conceptual Analysis and Historical Overview of Information Literacy / S. J. Behrens // *College and Research Libraries*. – 1994. – Vol. 55. – № 4. – P. 309–322.
248. Blankenhorn J. How Cost-Eflective is Computer-Based Training? / J. Blankenhorn // *Wood Technology*. – 1999. – Vol. 126. – P. 29–30.
249. Boswood T. New Ways of Using Computers in Language Teaching / T. Boswood. – Bloomington, Illinois, USA : Pantagraph Printing, 1995. – 120 p.
250. Byram M. Foreign language education and cultural studies / M. Byram // *Language, Culture and Curriculum*. – 1998. – № 1. – P. 15–31.
251. Campbell R. The Study of Language Acquisition / R. Campbell, R. Wales // *New Horizons in Linguistics* / J. Lyons (ed.). – Harmondsworth : Penguin Book, 1970. – P. 242–260.
252. Canale M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing / M. Canale, M. Swaine // *Applied Linguistics*. – 1980. – Vol. 1(1). – 47 p.
253. Collins A. Portfolios for Science Education : Issues in Purpose, Structure and Authenticity / A. Collins // *Science Education*. – 1992. – 76 (4). – P. 451–463.
254. Dudeney G. How to teach English with technology / G. Dudeney, N. Hockly / Series editor : Jeremy Harmer. – Harlow : Pearson Education Limited, 2007. – 192 p.
255. Foley T. A Psycholinguistic Framework for Task-Based Approaches to Language Teaching / T. Foley // *Applied Linguistics* 12. – 1991. – Vol. 1. – P. 62–75.
256. Fried-Booth D. L. Project work / D. L. Fried-Booth. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 89 p.
257. Higgins J. Computers in Language and Language Leaning / J. Higgins, T. Johns. – Wesley : Collins, 1985. – 420 p.

258. Hiscock J. A Happy Partnership Using an Information Portal to Integrate Information Literacy Skills into an Undergraduate Foundation Course / J. Hiscock, P. Marriott // *Australian Academic and Research Libraries*. – 2003. – Vol. 34. – P. 32–41.
259. Hymes D. Competence and performance in linguistic theory / D. Hymes // *Language Acquisition: Models and Methods* / ed. by B. Huxley and E. Ingram. – London : Academic Press, 1971. – P. 3–24.
260. Hymes D. On Communicative Competence / *Sociolinguistics* / D. Hymes ; J. B. Pride, J. Holmes. – Harmondsworth Penguin, 1972. – P. 269–293.
261. Integrating informational technology into the teacher education curriculum: process and products of change / ed. by N. Wendworth, R. Earle, M. Connel. – New York : The Haworth Press, Inc., 2004 – 188 p.
262. Kapitzke C. Information Literacy : A Positivist Epistemology and a Politics of Outformation / C. Kapitzke // *Educational Theory*. – 2003. – Vol. 53. – № 1. – P. 37–53.
263. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching / C. Kramsch. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 295 p.
264. Laurillard D. Computer-based approaches to second language learning / D. Laurillard, G. Marullo // *Language, classroom and computers* / ed. by P. Scrimshaw. – London and New York : Routledge, 1993. – P. 145–165.
265. Levy M. Two conceptions of learning and their implications for CALL at the tertiary level / M. Levy. – *ReCall*. – 1998. – Vol. 10 (1). – P. 86–94.
266. Milone M. Electronic Portfolios : Who's doing Them and How? / M. Milone // *Technology and learning*. – 1995. – Vol. 16. – № 3. – P. 44–52.
267. Nation P. Group Work and Language Learning / P. Nation // *Teacher Development : Making The Right Moves*. – Washington : United States Information Agency, 1997. – P. 160–169.
268. Nuttal C. Teaching Reading skills in a foreign language / C. Nuttal. – London : Heinemann Educational Books, 1983. – 282 p.

269. Piaget J. *The Development of Thought : Evolution of Cognitive Structures* / J. Piaget. – New Yourk : Viking, 1977. – 380 c.
270. Peterson P. L. Teachers' reports of their cognitive processes during Teaching / P. L. Peterson, C. M. Clark, // *American Educational Research Journal*. – 1978. – Vol. 15. – № 4. – P. 555–565.
271. Savignon S. *Communicative Competence : Theory and Classroom Practice* / S. Savignon. – Mass : Mass. University, 1983. – P. 65–78.
272. Searle J. R. What is a speech act / J. R. Searle // *Language and social context. Selected readings* / ed. by P. P. Giglioli. – Harmondsworth : Penguin Books, 1972. – P. 136–154.
273. Sheppard K. Quidelines for the Interrogation of Student Projects into ESP Classrooms / K. Sheppard, F. L. Stoller // *English Teaching Forum*. – Vol. 33. – № 2. – P. 10–15.
274. Skehan P. *A cognitive approach to language learning* / P. Skehan. – Oxford : Oxford University Press. – 1998. – P. 12–61.
275. Teeler D. *How to Use the Internet in ELT* / D. Teeler, P. Gray. – Harkw : Longman : Pearson Education Limited, 2000. – 120 p.
276. Warschauer M. *E-Mail for English teaching* / M. Warschauer. – Bloomington, Illinois, USA : Pantagraph Printing, 1995. – 120 p.
277. Warschauer M. *The Internet for English teaching : Guidelines for teachers* / M. Warschauer, P. F. Whittaker // *TESL Reporter*. – 1997. – Vol. 30 (1). – P. 27–33.
278. Wunderlich D. *Foundations of Linguistics* / D. Wunderlich. – Cambridge : Cambridge University Press, 1979. – 360 p.

Додаток А

Тексти до вправ наведених у параграфі 2.2

A.1

Text 1: “Amok” cow shot

A cow that escaped from a cattle market on Thursday enjoyed only a brief taste of freedom before it was shot dead by police who said they had no choice but to target the runaway animal as it bolted through Chippenham in southern England. “The animal was running amok and a decision was made to dispatch an armed response unit to try to contain it,” a police spokesman said. “It was obvious the animal could not be captured and posed a significant danger to human life.” Police tried to drive the cow into a field but it turned and charged officers.

Task: pretend that you are the police spokesperson holding a press conference to explain what happened and why the cow had to be shot. Be prepared to answer questions from members of the press and public.

Text 2: Mouse halts plane

Zurich – A missing mouse grounded a Swiss airliner for more than a day as airline officials pumped carbon dioxide into the plane's cargo hold to kill the rodent Houdini. The mouse, being transported to a laboratory from Mexico, escaped from its container on a flight from Boston to Zurich on Wednesday, a spokesman for Swiss International Air Lines said on Friday. To prevent the rodent from gnawing on cables or cargo on future flights, the airline pumped carbon dioxide into the Airbus hold and let it stand for 24 hours. The spokesman said using cheese or a cat to retrieve the mouse – nicknamed Speedy Gonzalez – “would have taken much more time” and that it would not have suffered. The mouse was never found. The airline had to cancel a flight from Zurich to New York and back as a result, and diverted a flight from Geneva to pick up stranded passengers.

Task: pretend that you are the spokesperson for the airline holding a press conference to explain what happened and why it was necessary to use carbon

dioxide to get rid of the mouse. Be prepared to answer questions from members of the press and the public.

Text 3: “Spider Granny”

Hong Kong – An 80-year-old widow scaled the outside of a Hong Kong high-rise block to retrieve a pair of jeans which fell from her ninth floor apartment, police said yesterday. “Spider Granny” shimmied down a drainpipe after her son's jeans fell from a washing line outside her apartment block onto a balcony two floors down. She got stuck as she tried to climb back up, however, and had to be rescued by firemen who pulled her to safety on the seventh floor, police said. The woman's 42-year-old son, whose jeans cost him about 1,000 baht, was sleeping at the time of his mother’s exploits in Hong Kong's Kwai Chung district on Monday. The widow told police afterwards she shimmied down the drainpipe because she didn't wanted to disturb her neighbours downstairs by knocking on their door.

Task: pretend you are the son in this story. Explain to your neighbours why your mother went down the drainpipe to retrieve your jeans. Be prepared to explain why you were asleep and didn’t wake to help her.

Text 4: Alligator in car

Tampa – Leslie Strickland said she had nothing but good intentions when she loaded a badly hurt two-metre-long alligator into the back seat of her car and took it home. The 49-year-old American woman had hit the animal with her car on Friday night and went back to rescue it on Saturday – but wound up spending a night in jail, charged with possession of an alligator, a felony in Florida. Police also charged her with driving with a suspended licence and leaving the scene of an accident, leaving the injured alligator in the back seat. “I knew I was in trouble, and I panicked and I left,” Ms Strickland said. When the alligator started to thrash its tail she veered off the road and hit a mailbox. The game commission later removed the alligator from the car but it died later.

Task: pretend you are the woman in this story and you have been asked to appear on a television talk show to tell your story. Be prepared to answer questions from the audience about how the accident happened and why you left the scene.

Додаток Б

Тексти та матеріали до вправ наведених у параграфі 2.3

Б.1

Текст: “Superfoods: Protect Your Body by Eating Right”

In North Beach in San Francisco, where some pretty super food gets served every night.

“Absolutely very super food! “ “I really like the taste” are comments by two diners.

But we're not just talking about taste. Research now shows some foods, including tomatoes, onions, garlic, and olive oil – are among the superfoods. Superfoods are packed with powerful chemicals that may offer your body great protection against chronic disease –

“Including cancer, obesity, and heart disease. Vibrantly colored red yellow orange and green all giving you different types of phytochemicals!”

Natalie Ledesma is a registered dietician at U.C.S.F. She says compounds found in superfoods – called phytochemicals – can reduce the risk of cancer, boost the immune system, and even protect the heart. She showed us what everyone should try to eat each week for optimal health.

On her shoppinglist? Herbs!

“Dark green ones (herbs), like rosemary and thyme. And any intensely colored spice, like tumeric or red pepper.

“Both of those have anti-inflammatory properties.”

Tumeric may reduce the risk of leukemia, skin, and liver cancers. Hot peppers may reduce the risk of colon, stomach, and rectal cancers. Also on the list: green veggies, but not just any green veggies.

“Brussel sprouts are part of the cruciferous vegetable family that has significant anti-cancer properties,” said Ledesma. “That family also has a very favorable effect on hormone metabolism.”

Other cruciferous veggies include cabbage, broccoli, and cauliflower. And

don't forget the tomato.

“It is probably the best source of lycopene, which is one of the phytochemicals that has shown significant anticancer properties, especially with prostate and potentially lung and breast cancer as well,” said Ledesma.

As for fruit, citrus contains Vitamin C, limonoids, and phenols, which inactivate cancer cells and strengthen the immune system. Cantaloupes, mangos, and carrots contain cancer-fighting carotenoids. And berries are bursting with flavonoids and ellagic acid – antioxidants that protect against cancer, ulcers, and viruses. Natalie recommends organic.

“Organic fruits and veggies have shown not only to have lower pesticide toxicities and lower pesticide levels, but also now have been shown to have higher phytochemical content,” she said.

Don't forget the fatty fish or flaxseed – both are excellent sources of Omega Three fatty acids that inhibit the growth of cancer cells and boost the immune system, olive oil, which may reduce breast, prostate, or colon cancer, and soy.

“Soy has protective effects for heart disease as well as osteoporosis, potentially,” Ledesma said.

And finally onions, garlic, and shallots. They may protect the heart, fight cancer, and help with asthma.

From a news story by
San Francisco CBS 5 Dr. Kim Mulvihill (October 2005)

B.2

Текст: “Unusual jobs – the Pet Sitter”

Andrea: Welcome to “People and Places” – where we meet interesting people and find out about more about them – right here on bbclearningenglish.com. Hello, I'm Andrea Rose.

Catherine Brown: My name is Catherine Brown and I run a business called Happy Hounds and Cooler Cats which is a dog walking and pet care business.

Andrea: Catherine Brown has a very different job. She spends most of her day working with animals, because she is a pet sitter. Yes, just like parents get someone to look after their children when they go out in the evenings, a baby sitter, Catherine does something similar but for dogs and cats. She walks them and looks after or cares for them. But it's often the owners who are harder work than the animals.

Catherine Brown: Quite often you are reassuring the owners much more than you are the animals. So if you've got particularly needy owners that need a lot of reassurance then that's what you have to give. The animals to be honest are often easier than the owners.

Andrea: Catherine says that the owners are often harder to deal with than the animals. They sometimes need reassurance. They need to be told again and again that everything will be ok with their pet. Another word for someone who needs a lot of reassurance is "needy". Catherine says that "to be honest" the pets are easier to deal with.

Catherine Brown: Quite often you are reassuring the owners much more than you are the animals. So if you've got particularly needy owners that need a lot of reassurance then that's what you have to give. The animals to be honest are often easier than the owners.

Andrea: So what kind of experience or qualification does one need to be a pet sitter?

Catherine Brown: We do a lot of training with anyone who comes and works with us. Generally they are complete animal lovers anyway otherwise they wouldn't be interested in it. They come out with us for about 2 or 3 weeks walking. We show them basic training. We never take out more than 4 – 5 dogs anyway. But no, you don't need a qualification or anything like that.

Andrea: You don't need a qualification to be a pet sitter. You just need to be an animal lover. Catherine and her team give new pet sitters basic training for 2 or 3 weeks and they take out 4 or 5 dogs at a time. So really you just need to love

animals. But how about animals that aren't just cats or dogs. Has Catherine ever looked after some more unusual pets?

Catherine Brown: Ferrets – we've looked after ferrets. We were expecting when we started that we were going to get pythons and tarantulas and all that kind of stuff. But no – it's been pretty much gerbils and guinea pigs and things like that. So it's all been pretty harmless to be honest.

Andrea: Did you catch all the animals that Catherine talked about? Have a listen again and see if you can hear all the animals she mentioned.

Catherine Brown: Ferrets – we've looked after ferrets. We were expecting when we started that we were going to get pythons and tarantulas and all that kind of stuff. But no – it's been pretty much gerbils and guinea pigs and things like that. So it's all been pretty harmless to be honest.

Andrea: Catherine has had to look after animals other than dogs and cats. These include ferrets, gerbils and guinea pigs. But luckily they've all been harmless. They haven't been dangerous. She thought they might get pythons and tarantulas. But so far so good! I think it sounds like fun. Let's quickly recap of some of the language.

B.3

Текст: "Planning Your Pet Vacation"

Nowadays, family vacations have taken on a whole new meaning. Vacation planning no longer includes Mom, Dad, Grandma and the kids. Now "Rover" has also made his way onto the vacation list. As time goes on, family pets seem to have become simply one of the kids. With this in mind, is it any wonder that more families are planning a pet vacation when it becomes time to getaway?

If you were to visit the airport today and simply observe those traveling to various destinations you may be surprised at the growing number of dogs traveling. This also holds true for road trips as well. The bottom line is that more people are choosing to include their animals in their travel plans. Some like to view it as a pet

vacation while others prefer to travel with their beloved pet rather than leave him or her in the care of a kennel or friend/family member.

People who are planning a pet vacation may be surprised at how accommodating airlines and hotels can be when it comes to traveling with your cat or dog. Travel related companies have become aware of the importance of one's four legged family members and are now offering pet vacation options which allow the owners the luxury of bringing their dog or cat with them on their trip.

The best advice for planning your pet vacation is to start doing so well in advance and to do your research. While it is definitely becoming more common for people to vacation with their dog or cat, there are still many hotels that will not allow animals. The ones that do take animals as guests usually limit this to one floor or a certain block of rooms. It is not advisable to rely on getting one of those select few rooms at the last minute. To avoid being stuck in a position when you arrive at the hotel, you are really best to call weeks in advance (possibly even months) to reserve and pay for the room. When you do this, be sure to request and record your confirmation number. This could come in handy when you check in.

The same advice can be given for booking your pet a plane ticket. Most air carriers do offer the service but due to Transport Canada regulations, they are limited in the numbers of animals that can fly on the plane in both the cabin and the cargo pits. This is particularly true during busy seasons such as Christmas time when travelers tend to fly with more checked baggage, which further limits weight and room restrictions on the plane. If you are traveling by plane with your pet be sure to check what their regulations are in regards to weight, crates and other guidelines. These can vary from one airline to another but they are all in place with the safety of your pet inline. Once again, this is something you will want to do well in advance to avoid any confusion on the day of your travel. The cost for air travel for your pet will also vary from airline to airline and may be dependant on the size of the crate that your animal is traveling in.

Finally, another thing to keep in mind regarding your pet vacation is precautions that you can take to ensure that your pet is going to travel safely and

comfortably. Be sure to plane adequate rest stops on the way, pack fresh water in a container that is easy for your pet to drink from, bring more than enough food in case you end up delayed and try to bring something from home that will help to ease an anxious pet. This can be a familiar blanket or toy. If your pet is a particularly nervous travel or if he/she suffers from motion sickness your vet will be able to help medicate your pet so their journey is more comfortable for them.

Текст: “Airport Check-In”

If you are a first time flyer, the whole check-in experience can be rather complicated. Bear in mind that overall, it is usually quite efficient and you will get used to it in time.

The following is an approximate list of items on the check-in list from the time you arrive at the airport through boarding time (assuming you already have a plane ticket):

1. Locate a baggage cart. They can usually be found clustered around the entrances and exits. Sometimes, a small deposit is required. It is usually returned if you bring back the cart.
2. The next step is to pay the airport improvement fee. The actual amount can vary. International travelers, as a rule, pay more.
3. Proceed through first level security and on to the airline check-in counter.
4. Load your luggage onto the conveyor belt and hand your ticket to the airline representative.
5. Select your seat - collect your baggage stubs and your boarding card. You might also be given a departure card, which is a form you fill out if you are leaving the country.
6. Proceed through second level security where you will pass through the metal detectors and your baggage will be x-rayed. Your boarding card will be checked here.
7. From here, it's on to immigration (if your flight is international. If not, go on to step eight.) Here, you will be asked for your passport and the departure card

that you should have filled out somewhere between the check-in counter and the immigration gates.

8. Once you've passed through security and immigration, you're then in the main waiting area. Here you will probably find a plethora of restaurants. The fast-food chains are setting up here now too, so you will have lots of food to choose from. Bear in mind that the prices for food will probably be on the high side. Souvenir stands will be everywhere so there will be lots of opportunities to pick up a few last minute gifts. In recent years, even well established department stores have been opening outlets in the waiting area and sky shops have become a mini-growth industry in their own right.

9. Now, after a brief wait you will hear a boarding call and it will be time to board the aircraft. The loudspeaker will say that all those who have special status (first and business class, certain frequent flyer cardholders), persons with small children or persons otherwise requiring pre-boarding assistance should proceed to the boarding gate.

10. Once at the gate, the attendant will check your boarding card, and direct you down the hallway (or out to the bus) and onto the aircraft

11. At the aircraft door, the cabin crew will greet you and direct you to your seat.

12. Sit down, buckle up and enjoy the flight.

Текст: "Traveling For Exotic Animals"

Trying to travel with small children is sometimes challenging. How about trying to travel with exotic animals? Surely that is more challenging than even the most unruly child. It is harder to reason with animals than with human kids. Why would anyone choose to travel with exotic animals such as spitting snakes or gibbons? This writer gives a reasonable and honorable explanation.

The title of this article may tend to mislead some people. It does not refer to me traveling to illegally acquire some animals to resell. I am aware of people who

fly to Columbia or other tropical country to buy baby parrots or cockatoos and smuggle them into the country to make a nice profit. I am not one of those travelers.

I travel only inside my own country, and the reason for the travel is to rescue exotic animals from owners who do not want them any longer. I place ads in newspapers and on the Internet under the heading "Pet Exotic". My ad usually tells that I will come to anywhere in the country to take over the ownership and care of pets that the owners can't care for any longer.

I can't take every animal that people contact me to take. There are far too many dogs and cats that people decide have become too much to cope with. I really wish that more people would neuter their dogs and cats to prevent the population explosion that is taking place. That is why my ads are usually under the "exotic" heading. Most dogs and cats do not qualify as exotic pets. Thus, I do not travel to take these more common pets.

I have many tales to tell about the animals that I have adopted and moved into my own backyard zoo. Let me share a little information about some of the exotic animals that challenged my ability to travel with. There are other tales that I could tell about how animals challenged me after getting them home. That will be another article for me to write.

If possible, I use my own vehicle to bring rescued exotic animals from their owners' homes to my own home. Using my SUV gives me much more control over the animals during travel. I can stop at any time to care for a problem that an animal may be having during the trip. It is more of a problem to have to take a plane or train or bus. The drivers of those types of transportation really don't care about the problems of the animals I am transporting.

I remember having to take a spitting cobra once. The cage was made of wires so he was able to spit his poison toward anyone outside the cage. I had to create a glass barrier on the outside of the cage but had to allow holes so he could get oxygen during the long trip to my home.

Some exotic animals are beautiful, which explains why some people choose them as pets. Still, their beauty sometimes hides their bad dispositions. One call that I got was to pick up three Amazon parrots. Such beauty and intelligence are trademarks of these birds. They were all in one large cage. I put the cage into my vehicle and began the trip home. I was startled when one of the gorgeous birds began attacking the other two. He caused a gash in the throat of one of them which was bleeding a lot. I was concerned that it may bleed to death so I had to find a veterinarian on the way to patch up the wounded bird.

This project that I chose is rewarding, especially when I see a mistreated animal become pleasant and healthy. The cost of traveling, the cost of food and medicine and the problems are negatives. Still, the positive side of the picture is greater than the negative. I accept the challenge of rescuing these members of God's creation. It's a good life.

B.4

Abba "Happy New Year"

No more champagne
 And the fireworks are through
 Here we are, me and you
 Feeling lost and feeling blue
 It's the end of the party
 And the morning seems so grey
 So unlike yesterday
 Now's the time for us to say...

Happy new year
 Happy new year
 May we all have a vision now and then
 Of a world where every neighbour is a friend
 Happy new year
 Happy new year
 May we all have our hopes, our will to try
 If we don't we might as well lay down and die
 You and I

Sometimes I see
 How the brave new world arrives

And I see how it thrives
 In the ashes of our lives
 Oh yes, man is a fool
 And he thinks he'll be okay
 Dragging on, feet of clay

Never knowing he's astray
 Keeps on going anyway...

Happy new year
 Happy new year
 May we all have a vision now and then
 Of a world where every neighbour is a friend
 Happy new year
 Happy new year
 May we all have our hopes, our will to try
 If we don't we might as well lay down and die
 You and I

Seems to me now
 That the dreams we had before
 Are all dead, nothing more
 Than confetti on the floor
 It's the end of a decade
 In another ten years time
 Who can say what we'll find
 What lies waiting down the line
 In the end of eighty-nine...

Happy new year
 Happy new year
 May we all have a vision now and then
 Of a world where every neighbour is a friend
 Happy new year
 Happy new year
 May we all have our hopes, our will to try
 If we don't we might as well lay down and die
 You and I

B.5

Spelling Quiz Number One

After each word, indicate if the word is spelled correctly or not. When you click on “Submit Application” at the end of the quiz, the computer should score your exam and reveal the correct spellings of any misspelled words.

1. accidentally

Correct

Incorrect

2. independance

Correct

Incorrect

3. foreign

Correct

Incorrect

4. paralel

Correct

Incorrect

5. privilege

Correct

Incorrect

6. maintnance

Correct

Incorrect

7. ommited

Correct

Incorrect

8. grammar

Correct

11. irresistable

Correct

Incorrect

12. arguing

Correct

Incorrect

13. catagory

Correct

Incorrect

14. embarrass

Correct

Incorrect

15. enviroment

Correct

Incorrect

16. shedule

Correct

Incorrect

17. temperamental

Correct

Incorrect

18. unanims

Correct

Incorrect

9. heighth

Correct

Incorrect

10. cemetery

Correct

Incorrect

Incorrect

19. teckneek

Correct

Incorrect

20. ridiculous

Correct

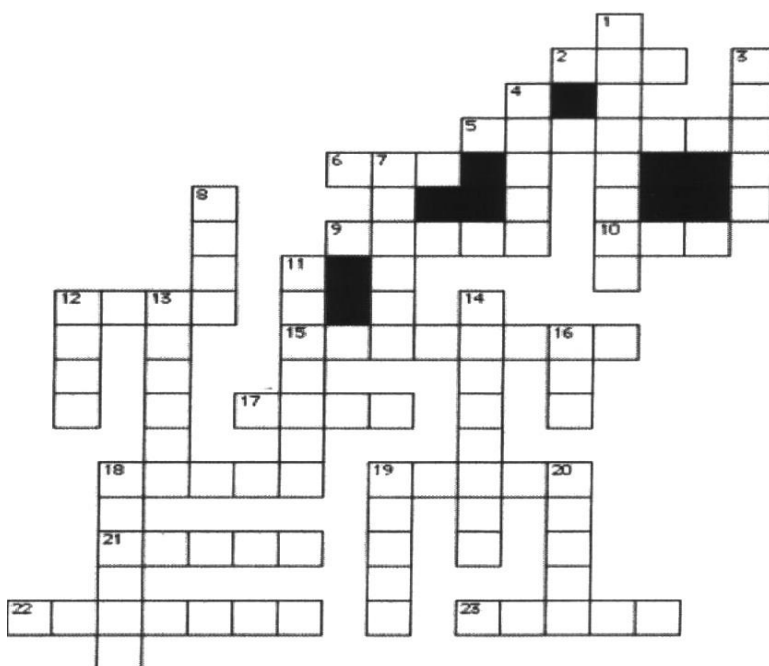
Incorrect

Submit Application

Clear Answers

Б.6. Кросворди та головоломка

Б.6.1

ACROSS

2 Not a winged mouse

5 More than one in a patch

6 ...st, ...n, ...th, ...tleg

9 Hat, line, pooper

10 All Hallows...

12 Face replacement

15 Rack for flesh

17 Things that go .... in the night

DOWN

1 Tom Cruise and Bela Legosi

3 Pillowcase filler

4 Monster wrapped for freshness

7 The other halloween color

8 ....-o-lantern

11 Actor's dress

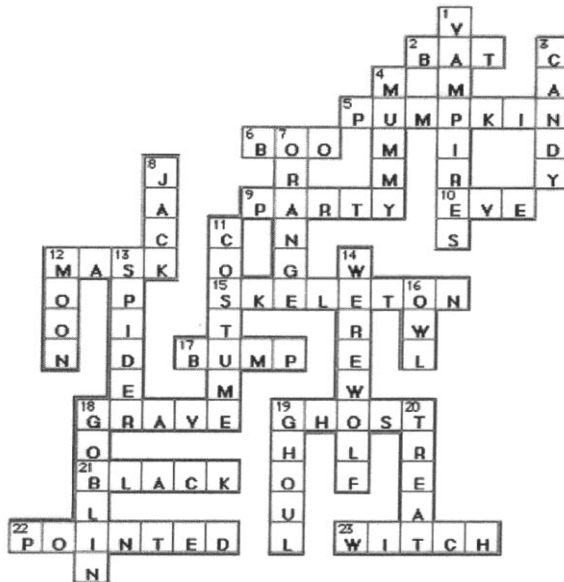
12 Blue, sickle, full

13 Eight legged spinner

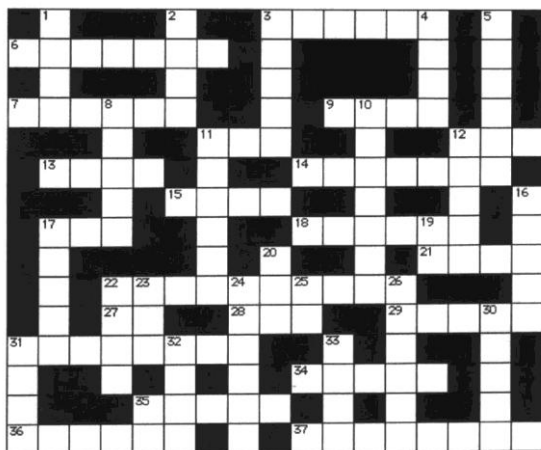
18 Urgent, Sepulcher
 19 Wraith
 21 Feline color
 22 Shape of hat
 23 Which... is which

14 Moon sick human
 16 Pooh's winged friend
 18 Monster; food snarfin'
 19 Grave robbing spirit
 20 Trick or...

ANSWERS:

B.6.2

ACROSS

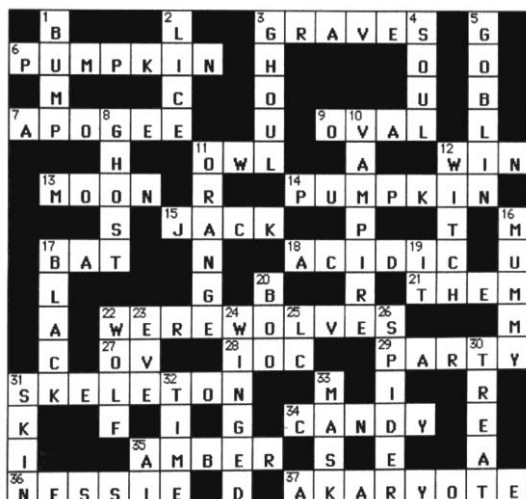
3 Peter of "Biography and "Mission Impossible"
 6 "It's the Great....., Charlie Brown"
 7 Most distant point in an orbit 9 Stretched circle
 11 Grey...
 12 To Defeat 13Soleil... Frye 14 Seed, patch, pie 15.... Lemmon 17"...*21"
 18 Not base
 21 "...!" 1954 ant movie
 22 Stephen King's "Silver Bullet" monsters

- 27 qt, pu,..., nw
 28 Determines Winter and Summer Games 29".....of Five"
 31 Sounds like Red.....but has a second "e"
 34 John.....
 35 Tiffani-.....Thiessen
 36 "The Loch Ness Horror" (1981) monster
 37 E.g. Red blood cell; no nucleus

DOWN

- 1 "Roogie's ...." (1954) aka "The Kid Colossus"
 2 Head vermin
 3 "Scooby Doo and the.....School"
 4 "... Train"
 5 "The Princess and the....."
 8 Patrick Swayze and Demi Moore in "....."
 10 "Buffy the.....Slayer"
 11 "A Clockwork....."
 12 "The Lion, the....., and the Wardrobe"
 16 Brendan Fraser in "The....."
 17 Karen.....; Starred in "Trilogy of Terror"
 19 ".."; 1990 (TV) Stephen King clown movie
 20 "... to You Too! Winnie the Pooh"
 22 Sounds like "Who's Afraid of Virginia ..o..?"
 23 "All About..." with Betty Davis
 24 "Q: The.....Serpent" (1982)
 25 Uppercase alternative (abbr.)
 26 "Kiss of the.....Woman"
 30 .....Williams
 31 Body wrap
 32 "... Bandits"
 33 Ace aka Wesley .... played Dr. Rochelle in "The Return of Swamp Thing"

ANSWERS:

Б.6.3

Find the following words among letters.

1. Bat	7. Ghost	13. Night	19. Treat
2. Black	8. Goblin	14. Orange	20. Vampire
3. Boo	9. Halloween	15. Party	21. Web
4. Candy	10. Mask	16. Pumpkin	22. Witch
5. Cat	11. Moon	17. Skeleton	
6. Costume	12. Mummy	18. Spider	

A	y	h	n	a	w	g	o	b	l	i	n	c	p	j	h	e	n	m	x	i	v	x	w	b
B	d	k	i	v	i	w	b	f	d	s	z	j	t	c	a	u	k	p	p	c	o	r	j	s
Q	g	j	g	y	t	p	f	f	n	o	q	w	m	y	s	g	c	u	l	a	p	m	w	p
D	l	n	h	u	c	u	z	k	q	k	d	e	r	c	k	b	p	g	b	n	a	p	i	i
E	k	t	t	x	h	m	k	q	b	m	w	b	u	g	e	q	d	z	l	d	r	x	d	d
F	l	r	t	d	x	p	c	o	a	l	a	b	r	b	l	e	i	d	a	y	t	s	x	e
G	x	e	w	z	k	k	o	r	t	h	n	n	v	x	e	y	m	u	c	g	y	o	k	r
H	c	a	t	u	f	i	t	v	c	a	s	z	l	l	t	z	u	d	k	k	y	h	x	j
I	s	t	f	s	y	n	v	e	v	h	z	e	h	f	o	l	m	t	b	f	f	k	w	t
J	i	j	z	c	m	q	l	b	y	z	y	a	t	w	n	a	m	i	v	v	d	y	z	h
K	v	i	w	m	l	b	w	g	b	x	e	j	a	a	u	u	y	h	l	s	g	q	f	a
L	r	a	g	a	z	w	f	e	v	a	m	p	i	r	e	p	h	m	p	n	t	c	c	l
M	n	o	s	e	v	j	r	h	l	u	y	t	m	a	s	k	j	g	h	m	o	o	n	l
N	g	i	b	x	b	q	e	w	e	g	i	d	q	e	u	m	k	e	o	j	f	m	r	o
O	i	i	c	v	j	u	a	h	y	h	a	c	p	j	h	e	n	m	x	i	v	x	w	w
P	b	d	k	g	h	o	s	t	v	w	b	f	d	s	z	j	t	c	o	s	t	u	m	e
Q	c	a	u	k	p	p	o	r	j	g	j	y	f	f	n	o	q	m	y	g	c	u	l	e
R	m	w	l	n	u	z	k	q	k	d	r	c	b	p	g	p	i	k	x	k	q	m	w	n
S	u	g	q	d	z	x	d	l	t	d	x	c	o	l	a	o	r	a	n	g	e	b	r	b
T	e	i	d	s	x	x	w	z	k	b	o	o	o	r	h	n	n	v	x	c	a	t	y	u
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24

A	y	h	n	a	w	g	o	b	l	i	n	c	p	j	h	e	n	m	x	i	v	x	w	b
B	d	k	i	v	i	w	b	f	d	s	z	j	t	c	a	u	k	p	p	c	o	r	j	s
Q	g	j	g	y	t	p	f	f	n	o	q	w	m	y	s	g	c	u	l	a	p	m	w	p
D	l	n	h	u	c	u	z	k	q	k	d	e	r	c	k	b	p	g	b	n	a	p	i	i
E	k	t	t	x	h	m	k	q	b	m	w	b	u	g	e	q	d	z	l	d	r	x	d	d
F	l	r	t	d	x	p	c	o	a	l	a	b	r	b	l	e	i	d	a	y	t	s	x	e
G	x	e	w	z	k	k	o	r	t	h	n	n	v	x	e	y	m	u	c	g	y	o	k	r
H	c	a	t	u	f	i	t	v	c	a	s	z	l	l	t	z	u	d	k	k	y	h	x	j
I	s	t	f	s	y	n	v	e	v	h	z	e	h	f	o	l	m	t	b	f	f	k	w	t
J	i	j	z	c	m	q	l	b	y	z	y	a	t	w	n	a	m	i	v	v	d	y	z	h
K	v	i	w	m	l	b	w	g	b	x	e	j	a	a	u	u	y	h	l	s	g	q	f	a
L	r	a	g	a	z	w	f	e	v	a	m	p	i	r	e	p	h	m	p	n	t	c	c	l
M	n	o	s	e	v	j	r	h	l	u	y	t	m	a	s	k	j	g	h	m	o	o	n	l
N	g	i	b	x	b	q	e	w	e	g	i	d	q	e	u	m	k	e	o	j	f	m	r	o
O	i	i	c	v	j	u	a	h	y	h	a	c	p	j	h	e	n	m	x	i	v	x	w	w
P	b	d	k	g	h	o	s	t	v	w	b	f	d	s	z	j	t	c	o	s	t	u	m	e
Q	c	a	u	k	p	p	o	r	j	g	j	y	f	f	n	o	q	m	y	g	c	u	l	e
R	m	w	l	n	u	z	k	q	k	d	r	c	b	p	g	p	i	k	x	k	q	m	w	n
S	u	g	q	d	z	x	d	l	t	d	x	c	o	l	a	o	r	a	n	g	e	b	r	b
T	e	i	d	s	x	x	w	z	k	b	o	o	o	r	h	n	n	v	x	c	a	t	y	u
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24

Вид екрану при роботі з програмою Web-Reader

BBC - Health - Healthy living - Why get fit? - Microsoft Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help | Pragma

Address http://www.bbc.co.uk/health/healthy_living/fitness/motivation_why.shtml

WordChamp
learn language faster

sign up!
forgot your password? login ID password log in

Website address: http://www.bbc.co.uk/health/healthy_living/fitness/motivation_why.shtml read

Translate from: English to: Russian save practice remove clear

Healthy living

- Fitness
- Why get fit?
- What's the right activity for me?
- Children and young people
- How much do I need?
- Injuries and treatment
- Finding the time
- TV and radio
- Talk
- Newsletter
- Contact Us

Like this page?
Send it to a friend!

Why get fit?

There are all kinds of reasons why many of us find it hard to start exercising - our day-to-day lives require a lot less physical activity than in our grandparents' or even parents' day, most of us own cars and rely on them to get around, and more and more people spend hours sitting in front of computers.

In this article

- The excuses
- Don't be a statistic
- Keep mobile

The excuses

The pressures of home and family life can also mean it feels as if there's **little time** left to fit in exercise. It's certainly tough to get started.

So, it's worth thinking about what you gain from regular exercise and making even a partial improvement to your fitness.

- Physical inactivity is an independent risk factor for coronary heart disease - in other words, if you don't exercise you dramatically increase your risk of dying from a heart attack
- Conversely, exercise means a healthier heart because it reduces several cardiovascular risks, including high blood pressure
- Being physically active can bolster good mental health and help you to manage stress, anxiety and even depression
- Regular exercise can help you achieve and maintain an ideal weight, which can be

In Lifestyle

- What's the right activity for me?
- How much exercise do I need?

Elsewhere on bbc.co.uk

- News: Exercise 'reverses' muscle ageing
- News: Doubts over obesity pill claims

Elsewhere on the web

- British Heart Foundation
- Help the Aged
- Weight Concern
- Active Places

The BBC is not responsible for content on external websites

Done

start Material dlya dis Poslin II - Micro... ДОДАТОК - Micro... Документ3 - Micro... BBC - Health - He... EN 12:06 AM

BBC - Health - Healthy living - Why get fit? - Microsoft Internet Explorer

File Edit View Favorites Tools Help | Pragma

Address http://www.bbc.co.uk/health/healthy_living/fitness/motivation_why.shtml

WordChamp
learn language faster

sign up!
forgot your password? login ID password log in

Website address: http://www.bbc.co.uk/health/healthy_living/fitness/motivation_why.shtml read

Translate from: English to: Russian save practice remove clear

Physical inactivity is an independent risk factor for coronary heart disease - in other words, if you don't exercise you dramatically increase your risk of dying from a heart attack

- Conversely, exercise means a healthier heart because it reduces several cardiovascular risks, including high blood pressure
- Being physically active can bolster good mental health and help you to manage stress, anxiety and even depression
- Regular exercise can help you achieve and maintain an ideal weight, which can be important in managing many health conditions, or may just make you feel happier about your appearance
- All exercise helps strengthen bones and muscles to some degree, but weight-bearing exercise, such as running, is especially good in promoting bone density and protecting against osteoporosis, which affects men as well as women
- Different exercises help with all sorts of health niggles, such as digestion, poor posture and sleeplessness, and physical activity can be beneficial for a range of medical conditions, from diabetes to lower back pain

add translations | hide user translations | help

click on a translation to add it to the practice list

posture ← user translations: оцака

edit translations

doing more exercise, consider the following:

- On current trends a third of men will be obese by 2010, according to a 2006 **Department of Health report**
- Between 2003 and 2006, obesity in adults rose by nearly 40 per cent
- The picture is just as worrying for **youngsters** - by 2010, it's predicted 22 per cent of girls and 19 per cent of boys between the ages of two and 15 will be obese, with girls under 11 at particular risk
- Obesity is responsible for 9,000 premature deaths a year in this country, and is a major contributory factor to heart disease
- Coronary heart disease (CHD) is still the leading cause of death in the UK, accounting for about 26% of all deaths, according to the Office for National Statistics

Weight Concern

Active Places

The BBC is not responsible for content on external websites

Done

start Material dlya dis Poslin II - Micro... ДОДАТОК - Micro... Документ3 - Micro... BBC - Health - He... ABBYY Lingvo EN 12:14 AM

Додаток Г

„Методичні рекомендації з формування інформаційних умінь студентів 2-х курсів факультетів іноземних мов під час роботи з англомовними текстами різних функціональних стилів”

Модуль 1: Choosing a Career

Text 1

1. Прочитайте назву тексту і припустіть про що (кого) буде йти мова в цьому тексті.
2. Побіжно перегляньте текст і скажіть про що розповідається в цьому тексті.
3. Прочитайте текст, у кожному абзаці підкресліть ключове речення, розділіть текст на смислові частини, доберіть назву до кожної з них.
4. Випишіть з тексту лексичні одиниці, які складають його тематичну основу.
5. Складіть список запитань до тексту.
6. Складіть план тексту.
7. Сформулюйте тему та ідею тексту. Прочитайте уголос речення з тексту, які пояснюють його тему та ідею.
8. Дайте відповіді на запитання:
  - 1) Is the knowledge of psychology important for a person? Why? Give your grounds.
  - 2) What do you know about human defence mechanisms? In what situations are they displayed?
  - 3) What kind of world conditions do you consider “hateful”? What are the ways to improve them?
  - 4) How do you understand the phrase “escape from the world”? When and why do people have to do it?
9. Перекажіть текст, використовуючи план. Висловіть своє ставлення до прочитаного.
10. Складіть резюме до прочитаного тексту.
11. Оцініть свою роботу за схемою рівня знань, що подана після текстів.

“The Beard”

by C. Clark

I was going by train to London. I didn't have the trouble to take anything to

eat with me and soon was very hungry. I decided to go to the dining-car to have a meal.

As I was about to seat myself, I saw that the gentleman I was to face wore a large beard. He was a young man. His beard was full, loose and very black. I glanced at him uneasily and noted that he was a big pleasant fellow with dark laughing eyes.

Indeed I could feel his eyes on me as I fumbled with the knives and forks. It was hard to pull myself together. It is not easy to face a beard. But when I could escape no longer, I raised my eyes and found the young man's on my face.

“Good evening,” I said cheerily.

“Good evening,” he replied pleasantly, inserting a big buttered roll within the bush of his beard. Not even a crumb fell off. He ordered soup. It was a difficult soup for even the most barefaced of men to eat, but not a drop did he waste on his whiskers. He kept his eyes on me in between bites. But I knew he knew that I was watching his every bite with acute fascination.

“I'm impressed,” I said, “with your beard.”

“I suspected as much,” smiled the young man.

“Is it a wartime device?” I inquired.

“No,” said he; “I'm too young to have been in the war. I grew this beard two years ago.”

“It's magnificent,” I informed him.

“Thank you,” he replied. “As a matter of fact this beard is an experiment in psychology. I suffered horribly from shyness. I was so shy it amounted to a phobia. At university I took up psychology and began reading books on psychology. And one day I came across a chapter on human defence mechanisms, explaining how so many of us resort to all kinds of tricks to escape from the world, or from conditions in the world which we find hateful. Well, I just turned a thing around. I decided to make other people shy of me. So I grew this beard.

The effect was astonishing. I found people, even tough, hard-boiled people, were shy of looking in the face. They were panicked by my whiskers. It made them

uneasy. And my shyness vanished completely.”

He pulled his fine black whiskers affectionately and said: “Psychology is a great thing. Unfortunately people don't know about it. Psychology should help people discover such most helpful tricks. Life is too short to be wasted in desperately striving to be normal.”

“Tell me,” I said finally. “How did you master eating the way you have? You never got a crumb or a drop on your beard, all through dinner.”

“Nothing to it, sir,” said he. “When you have a beard, you keep your eyes on those of your dinner partner. And whenever you note his eyes fixed in horror on your chin, you wipe it off.”

Text 2

1. Перегляньте текст. Визначте його характер (опис, міркування, розповідь).
2. Перегляньте текст і скажіть, чи є в ньому цікава, на ваш погляд, інформація.
3. Порівняйте перше речення тексту з назвою. Поясніть виражають вони одну думку або основний зміст тексту.
4. Виділіть у тексті вступну, основну та заключну частини.
5. Складіть список запитань до тексту. Позначте в тексті місця, які дають відповіді на поставлені запитання. Прочитайте їх уголос.
6. Скажіть, які питання розглядаються в тексті.
7. Висловіть вашу думку про прочитаний текст. Наведіть приклади, факти, подібні до тих, що описані в тексті.
8. Складіть тези до прочитаного тексту.
9. Перекажіть текст.
10. Назвіть основну функцію поданого тексту (інформативна, оцінна, функція впливу або переконування).
11. Оцініть свою роботу за схемою рівня знань, що подана після текстів.

“Starting Work and Choosing a Career in Britain”

Working people, who have it, want less of it, while people who don't have enough, want more of it. However, most people spend a third of their lives at work,

and spend more time with their work colleagues than with their families or friends. So, it is important that people enjoy their work as much as possible; and enjoying work means choosing the right career. People in Britain can start working at the age of sixteen, though many people stay at school after reaching this age. For all people, as they approach the end of their school days, the main question is – what they are going to do. How are they going to find a job? What kind of further training will they need? How will they know if it is the right kind of training for them? Most young people have to make a choice when they leave school. They can leave school at sixteen, and take a low-paid job, often a manual one, such as working in a shop or in a factory. They can leave school at sixteen, take a job, but spend one day a week at a College of Further Education, learning more about the theory and practice of their work. Many people who are learning a practical skill – for example, car mechanics, hairdressing or typing – do this. At the end of their training they get a qualification which gives them a better chance of promotion and higher wages. At the same time they have gained practical experience in their job because they have been working while training. Many people stay at school to take O-level and A-level G.C.E. examinations, which means General Certificate of Education exams. This, of course, means working very hard and earning no money for two or three years. However, with O-levels and A-levels, a student has many choices open to him/her. If he/she goes to a technical college, he/she can get a qualification in a practical skill such as engineering, art, design, secretarial work, business studies, or child care. He/she can also go to a college of education and be a teacher. He/she can also go to a medical school or a hospital and become a doctor. These training courses take from two to seven years. If a student has very good results in his A-levels, he can go to a university and get a degree in a subject like Language, Math, Philosophy, Literature, or Science. This normally takes three years. However, after such an academic course, many students still have no practical skill for performing a job. Some then take another course to learn to use their knowledge in teaching, law, or accountancy.

Схема рівня знань:

Тип завдання	Критерії оцінок	
	Якість відповіді	Кількість балів
Тест	Повністю розкрите запитання	1
	Частково розкрите запитання	0.5
Текстові вправи (10 вправ до кожного тексту)	Кількість помилок	Кількість балів
	0	10
	1	9
	2	8
	3	7
	4	6
	5	5
	6	4
	7	3
	8-10	2

Додаток Д

Спецпрактикум „Формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови” (Частина 2)

Змістовий модуль 2

Task 1. На основі аналізу навчальної довідкової літератури підготуйте міні-словник: а) лексичних одиниць, б) фразеологізмів з теми “Illnesses and their Treatment”.

Task 2. Проаналізуйте системи охорони здоров'я Великобританії, США та України і підготуйте доповідь з теми “English, American and Ukrainian health care systems compared”.

Task 3. Прочитайте текст “Patients and Doctors” та виконайте запропоновані завдання.

Patients and Doctors

This is a sceptical age, but although our faith in many of the things in which our forefathers fervently believed has weakened, our confidence in the curative properties of the bottle of medicine remains the same as theirs. This modern faith in medicines is proved by the fact that the annual drug bill of the Health Services is mounting to astronomical figures and shows no signs at present of ceasing to rise. The majority of the patients attending the medical out-patients departments of our hospitals feel that they have not received adequate treatment unless they are able to carry home with them some tangible remedy in the shape of a bottle of medicine, a box of pills, or a small jar of ointment, and the doctor in charge of the department is only too ready to provide them with these requirements. There is no quicker method of disposing of patients than by giving them what they are asking for, and since most medical men in the Health Services are overworked and have little time for offering time-consuming and little-appreciated advice on such subjects as diet, right living, and the need for abandoning bad habits, etc., the bottle, the box, and the jar are almost always granted them.

Nor is it only the ignorant and ill-educated person who has such faith in the bottle of medicine, especially if it be wrapped in white paper and sealed with a dab of red sealing-wax by a clever chemist. It is recounted of Thomas Carlyle that when he heard of the illness of his friend, Henry Taylor, he went off immediately to visit him, carrying with him in his pocket what remained of a bottle of medicine formerly prescribed for an indisposition of Mrs Carlyle's. Carlyle was entirely ignorant of what the bottle in his pocket contained, of the nature of the illness from which his friend was suffering, and of what had previously been wrong with his wife, but a medicine that had worked so well in one form of illness would surely be of equal benefit in another, and comforted by the thought of the help he was bringing to his friend, he hastened to Henry Taylor's house. History does not relate whether his friend accepted his medical help, but in all probability he did. The great advantage of taking medicine is that it makes no demands on the taker beyond that of putting up for a moment with a disgusting taste, and that is what all patients demand of their doctors – to be cured at no inconvenience to themselves.

1. Answer these questions:

- a) Why do doctors readily provide their patients with medicines ?
- b) How does the anecdote about Thomas Carlyle illustrate the author's argument ?

2. Explain the meaning of the following words and phrases as they are used in the passage: sceptical; fervently; curative properties; astronomical figures; tangible; disposing; granted; indisposition; putting up with; inconvenience.

3. Explain the difference between the following pairs of words: cease, seize; rise, raise; receive, take; ask for, ask; advice, advise; especially, specially; prescribed, proscribed; accept, agree.

4. Write sentences using the following expressions:

believe in; confidence in; in charge of; dispose of; advice on; the need for; sealed with; prescribed for; ignorant of; suffer from; wrong with; benefit in; demand of; inconvenience to.

5. Drawing your information from the first paragraph write a list of points in note form outlining the author's argument that we have great faith in the power of medicine. Using this list of points, reconstruct the author's argument in not more than 80 words. Your answer should be in one paragraph.

6. Write a composition of about 300 words on the following subject: "A public health service is an essential part of social welfare." Argue for or against this idea. You may use some or all of the ideas given below if you wish:

- a) No one should have the right to buy good health.
- b) A public health service is expensive to run and is often abused.
- c) No one objects to a public health service more than the doctors.
- d) Example of a country where a public health service seems to be an impossibility: America.
- e) Examples of countries with successful services: Sweden, Britain, Israel.

Task 4. Уявіть, що Ви репортер однієї з британських телекомпаній. Ви ведете репортаж з однієї з найкращих лікарень Лондону. Ознайомтеся з літературою, присвяченою системі охорони здоров'я у Великобританії і підготуйте зазначений репортаж.

Task 5. Перегляньте запропонований текст, визначте його тип (тривала розмова, розповідь, інтерв'ю, репортаж, ток-шоу, оголошення). Запропонуйте назву, що передає основну думку тексту. Виділіть у тексті вступну, основну та заключну частини. Перекажіть основний зміст тексту, використовуючи план. Висловіть вашу думку про прочитаний текст, повідомте відомі вам додаткові відомості. Зробіть компресію текстової інформації та складіть анотацію до прочитаного тексту.

Canada and the United States had similar health care systems in the early 1960s, but now have different funding mechanisms. Canada's single-payer health care system is universal, while in the United States, with its mixed public-private system, 16% are uninsured at any one time. The U.S. is one of three OECD countries not to have some form of universal health coverage; the other two being Turkey and Mexico.

The governments of both nations are closely involved in the delivery of health care. The central structural difference between the two is in health insurance. In Canada, the federal government is committed to providing funding support to its provincial governments for health care expenditures as long as the province in question abides by accessibility guarantees as set out in the Canada Health Act, which explicitly prohibits billing end users for procedures that are covered by Medicare. While some label Canada's system as "socialized medicine", the term is controversial. Princeton University health economist Uwe E. Reinhardt says that single-payer systems are not "socialized medicine" but "social insurance" systems, because doctors are in the private sector.

In the U.S., direct federal and state government funding of health care needs of its citizens is limited to Medicare, Medicaid, the VA (Veterans Administration) hospital system, and the State Children's Health Insurance Program (SCHIP) insurance programs for eligible senior citizens, very poor, veterans, disabled persons, and children. One study estimates that about 25 percent of the uninsured in the U.S. are eligible for these programs but unenrolled, but extending coverage to all who are eligible remains a fiscal and political challenge. The federal government also runs the Veterans Administration, which provides care to veterans, their families, and survivors through medical centers and clinics. For everyone else, health insurance must be paid for privately. Just under 60% of U.S. residents have access to health care insurance through employers, although this figure is decreasing, and the workers' expected contribution to such plans varies widely. Those whose employer does not offer health insurance, as well as those who are self-employed or unemployed, must purchase it on their own. More than 27 million of the 47 million U.S. uninsured worked at least part-time in 2006, and more than a third are in households that earned more than \$50,000/year. Despite the greater role of private business in the U.S., federal and state agencies are increasingly involved in U.S. health care spending, paying about 45% of the \$2,2 trillion the nation spent on medical care in 2004. Beyond its direct spending, the U.S. government is also highly involved in health care through regulation and

legislation. For example, the Health Maintenance Organization Act of 1973 provided grants and loans to subsidize Health Maintenance Organizations and contained provisions to stimulate their popularity. HMOs had been declining before the law; by 2002 there were 500 such plans enrolling 76 million people.

The Canadian system has been 69-75% publicly funded, though a substantial portion of services are provided by private corporations, namely the privately incorporated medical practices of most physicians (although they may derive their revenue primarily from government billings). Although some doctors work on a purely fee-for-service basis (usually family physicians), some family physicians and most specialists are paid through a combination of fee-for-service and fixed contracts with hospitals or health service management organizations.

Canada's universal health plan does not cover certain services. Non-cosmetic dental care is covered for children up to age 14 in some provinces. Prescription drugs are not covered, but some provinces have drug cost programs that cover most drug costs over a certain portion of a family's income. Drug prices are also regulated, so brand-name prescription drugs are often significantly cheaper than in the U.S. Optometry is only covered in some provinces and is sometimes only covered for children under a certain age. Visits to many specialists may require an additional fee. Also, some procedures are only covered under certain circumstances. For example, circumcision is not covered, and a fee is usually charged when a parent requests the procedure; however, if an infection or medical necessity arises, the procedure would be covered.

According to Dr. Albert Schumacher, former president of the Canadian Medical Association, an estimated 75 percent of Canadian health care services are delivered privately, but funded publicly.

“Frontline practitioners whether they're GPs or specialists by and large are not salaried. They're small hardware stores. Same thing with labs and radiology clinics. The situation we are seeing now are more services around not being funded publicly but people having to pay for them, or their insurance companies. We have sort of a passive privatization.”

Why these two countries' health systems diverged over the last 40 years is subject to historical debate. One explanation is that, during the period when Canada and most other developed nations introduced a publicly funded health system, the American government was investing a large portion of its GDP (roughly 7,5%) into the military due to the Cold War and thus simply couldn't afford to fund public health care. By the time the Cold War had eased, consensus on government involvement in the economy had broken down, so it was all but impossible to introduce new spending programs on the scale of a national health plan. As it is, the U.S. government spends more on health care than on Social Security and national defense combined, according to the Brookings Institute.

Another explanation is that Canada's parliamentary system makes the passage of legislation easier. Bill Clinton did have a plan for universal coverage, but his plan did not come to a vote in either house of Congress, let alone win a majority or survive a filibuster. It is difficult to imagine parliament similarly dismissing the centerpiece of a prime minister's agenda because the government would otherwise fall due to the principle of responsible government; in a majority government, that would mean party members voting against its own Cabinet, in contrast to the rarer minority government where failure to gain support of other parties would fell the government. The appointed Senate very rarely vetoes a bill, serving as a "house of sober second thought" and simply tables amendments if needed. Additionally, most bills come from the government itself, in contrast to the American Presidential system. The Canada Health Act was passed under a majority government in 1984.

Task 6. Проаналізуйте матеріали англомовної преси щодо найбільш поширених проблем, пов'язаних зі здоров'ям людини. У процесі роботи Ви можете використовувати ресурси бібліотек або мережу Інтернет (www.thetimes.co.uk, www.nytimes.com/learning, <http://www.sunday-times.co.uk>, <http://news.bbc.co.uk>, www.nytimes.com, <http://news.google.com/nwshp?tab=wn>, www.thetimes.co.uk). Підготуйте нотатки для наступного обговорення

означеної проблеми для роботи над змістовим модулем “Illnesses and their Treatment”.

Task 7. Прочитайте статтю „Superfoods: Protect Your Body by Eating Right”. Припустимо, що Ви поділяєте позицію автора статті. Спробуйте переконати в правильності цього підходу Ваших опонентів, які вважають, що всі овочі, про які йдеться у статті, корисні для здоров’я.

In North Beach in San Francisco, where some pretty super food gets served every night.

“Absolutely very super food! “ “I really like the taste” are comments by two diners.

But we’re not just talking about taste. Research now shows some foods, including tomatoes, onions, garlic, and olive oil – are among the superfoods. Superfoods are packed with powerful chemicals that may offer your body great protection against chronic disease –

“Including cancer, obesity, and heart disease. Vibrantly colored red yellow orange and green all giving you different types of phytochemicals!”

Natalie Ledesma is a registered dietician at U.C.S.F. She says compounds found in superfoods – called phytochemicals – can reduce the risk of cancer, boost the immune system, and even protect the heart. She showed us what everyone should try to eat each week for optimal health.

On her shoppinglist? Herbs!

“Dark green ones (herbs), like rosemary and thyme,

And any intensely colored spice, like tumeric or red pepper.

“Both of those have anti-inflammatory properties.”

Tumeric may reduce the risk of leukemia, skin, and liver cancers. Hot peppers may reduce the risk of colon, stomach, and rectal cancers. Also on the list: green veggies, but not just any green veggies.

“Brussel sprouts are part of the cruciferous vegetable family that has significant anti-cancer properties,” said Ledesma. “That family also has a very favorable effect on hormone metabolism.”

Other cruciferous veggies include cabbage, broccoli, and cauliflower. And don't forget the tomato.

“It is probably the best source of lycopene, which is one of the phytochemicals that has shown significant anticancer properties, especially with prostate and potentially lung and breast cancer as well,” said Ledesma.

As for fruit, citrus contains Vitamin C, limonoids, and phenols, which inactivate cancer cells and strengthen the immune system. Cantaloupes, mangos, and carrots contain cancer-fighting carotenoids. And berries are bursting with flavonoids and ellagic acid – antioxidants that protect against cancer, ulcers, and viruses. Natalie recommends organic.

“Organic fruits and veggies have shown not only to have lower pesticide toxicities and lower pesticide levels, but also now have been shown to have higher phytochemical content,” she said.

Don't forget the fatty fish or flaxseed – both are excellent sources of Omega Three fatty acids that inhibit the growth of cancer cells and boost the immune system, olive oil, which may reduce breast, prostate, or colon cancer, and soy.

“Soy has protective effects for heart disease as well as osteoporosis, potentially,” Ledesma said.

And finally onions, garlic, and shallots. They may protect the heart, fight cancer, and help with asthma.

Task 8. Оберіть тему для своєї презентації на наступному занятті, присвяченому найстрашнішим хворобам нашого століття та боротьбі з ними. Обравши тему, зберіть якомога більше інформації з цієї теми у всесвітній мережі Інтернет на англомовних сайтах, користуючись ключовими словами для її пошуку через „механізми пошуку” (search engines), і візьміть її за основу Вашої презентації.

Додаток Е

Спецпрактикум „Формування інформаційної культури майбутніх учителів англійської мови” (Частина 3)

Теми проектів для студентів 2-го курсу

1. “Travel broadens the mind”
2. “A changing language”
3. “English everywhere”
4. “You are what you eat”
5. “Travel Agency”
6. “Art for heart’s sake”
7. “Health care systems in the English speaking countries”
8. Студентський журнал “Exchange”

Пам’ятка-інструкція з виконання проекту

Будь-який проект проводиться у декілька етапів, які ретельно плануються і продумуються.

Таблиця Е

Пам’ятка-інструкція для роботи над проектом

Етап/стадія	Діяльність викладача	Діяльність студента
1. Організаційно-підготовчий а) стадія підготовки	1. Вибір теми, виявлення проблеми. 2. Вибір способу презентації проблеми. 3. Визначення типу проекту, найбільш адекватного означеній проблемі.	Надання допомоги викладачеві у виготовленні (ксерокопіюванні) проектних матеріалів (документації); пошук джерел інформації:

	<p>4. Визначення навичок, які необхідні для успішного здійснення проектної діяльності й відображають специфіку того або іншого типу проекту, та відбір вправ для їх формування.</p> <p>5. Введення в проектну діяльність певних мовних засобів (лексичного, граматичного, фонетичного матеріалу).</p> <p>6. Пошук джерел інформації.</p> <p>7. Визначення кінцевого продукту проектної діяльності й способу його презентації.</p> <p>8. Вибір способу формування малих груп.</p> <p>9. Забезпечення дидактичного оснащення проекту.</p>	<p>робота на сайтах Інтернету, робота в бібліотеці; консультації на спеціалізованих кафедрах з питань визначення змісту майбутнього проекту і т. ін.</p>
<p>1. Організаційно-підготовчий б) інформаційно-цільова стадія</p>	<p>1. Пред'явлення теми/проблеми проекту й мотивування студентів до її розробки.</p>	<p>1. Спостереження за діяльністю викладача, аналіз почутого, виявлення проблеми та її обговорення, висунення гіпотез, засвоєння цілей</p>

	<p>2. Визначення цілей і завдань (навіщо організований цей проект, що студенти дізнаються і чому навчаються після завершення роботи над цим проектом), обговорення стратегії досягнення поставленої мети.</p> <p>3. Обговорення джерел інформації, виду кінцевого продукту й способу його презентації, вимог до кінцевого продукту, складу груп, визначення тимчасових рамок проекту.</p> <p>4. Забезпечення необхідними матеріалами (пам'ятками, проектною документацією) й пояснення правил роботи з ними.</p>	<p>проекту.</p> <p>2. Виділення підзавдань (виділяються етапи, їх завдання (підзавдання) і розподіляються між студентами (групами студентів) з урахуванням їх інтересів, визначаються заплановані результати й способи їх вирішення, оформлення).</p> <p>3. Участь у поділі на мікрогрупи, обговорення проектного завдання, джерел інформації; знайомство з вимогами, планування своєї діяльності; розподіл обов'язків у мікрогрупі.</p> <p>4. Знайомство з пам'ятками, заповнення проектної документації.</p>
2. Основний	Спостереження за діяльністю студентів, поради, консультації, допомога:	1. Взаємодія з приводу вирішення проблеми проекту; пошук, збір і переробка інформації.

Продовження таблиці Е

	<p>а) з приводу взаємодії учасників проекту;</p> <p>б) у дотриманні термінів виконання проектного завдання;</p> <p>в) у правильному заповненні проектної документації;</p> <p>г) у разі виникнення мовних утруднень і помилок.</p>	<p>2. Проміжне обговорення зібраної інформації; порівняння результатів з гіпотетичними припущеннями; оформлення результатів дослідження (написання чернеток);</p> <p>3. Редагування, оформлення чистового варіанту кінцевого продукту у вигляді книги, журналу, відеофільму, інших продуктів творчої дослідницької праці, підготовка до презентації.</p>
<p>3. Заклучний</p> <p>а) стадія презентації</p>	<p>1. Нагадування правил презентації проектів.</p> <p>2. Спостереження, надання допомоги; участь в обговоренні.</p> <p>3. Участь в обговоренні й підсумковій оцінці.</p>	<p>1. Презентація кінцевого продукту в аудиторії, телеконференції в Інтернет, на університетській конференції (згідно з вимогами до проекту) і захист проекту.</p> <p>2. Участь у презентації проектів інших</p>

Продовження таблиці Е

		<p>мікрогруп, виставка-перегляд проектних робіт, зовнішня оцінка, операція, участь в обговоренні.</p> <p>3. Підсумкова оцінка, оголошення результатів, вибір кращого проекту групи.</p>
<p>3. Заключний б) стадія рефлексії</p>	<p>1. Організація дискусії для обговорення результатів проектної діяльності.</p> <p>2. Підведення підсумків проекту, констатація отриманих результатів.</p> <p>3. Виявлення найбільш типових помилок студентів.</p> <p>4. Формулювання рекомендацій до наступного проекту.</p>	<p>1. Само- і взаємооцінка діяльності.</p> <p>2. Відповіді на запитання до рефлексії проектів (заповнення анкети), обмін думками, відчуттями.</p> <p>3. виправлення помилок, допущених у ході проектної діяльності.</p> <p>4. Формулювання положень наступного проекту.</p>

Додаток Ж

Анкета

для виявлення стану формування інформаційної культури студентів

Анкета має анонімний характер. Будь ласка, уважно прочитайте запитання і дайте найбільш доцільну, на Ваш погляд, відповідь. Якщо жодна із запропонованих відповідей Вас не задовольняє, напишіть свою відповідь у відведеному місці. Відповідаючи на запитання анкети, дотримуйтесь, будь ласка, порядку розташування запитань (спочатку виконайте перше запитання, потім – друге).

1. Дайте визначення поняття «інформаційна культура».

---

2. Як Ви вважаєте, які з поданих компонентів входять до складу інформаційної культури? (Потрібне підкреслити)

а) засоби масової інформації (телебачення, радіо, кіно, телефон)

б) друкарські засоби (газети, журнали, книги)

в) нові інформаційні технології (інформаційно-комп'ютерна технологія, телекомунікаційна технологія)

г) засоби масової інформації, друкарські засоби, нові інформаційні технології

д) важко відповісти

е) ваш варіант відповіді

3. Які з поданих елементів інших культур (комунікативна культура, культура слова, культура читання, інтелектуальна культура, культура використання сучасних інформаційних технологій, інформаційно-правова культура, світоглядна культура) входять до складу інформаційної культури особистості? (Потрібне підкреслити)

а) всі

б) жодного

в) важко відповісти

г) ваш варіант відповіді

4. Чи є, на Ваш погляд, тотожними поняття «комп'ютерна грамотність» та «інформаційна компетенція»? Так Ні (підкресліть потрібне). Поясніть Ваш вибір.

---

5. Як, на Вашу думку, співвідносяться поняття «комп'ютерна грамотність», «інформаційна компетенція», «інформаційна культура»?

---

6. Що Ви розумієте під інформаційними вміннями вчителя?

---

7. Як Ви вважаєте, чи є інформаційна культура вчителя іноземної мови складовою його професійної культури? Так Ні (підкресліть потрібне). Якщо так/ні, то чому?

---

8. Під час вивчення яких дисциплін, на Вашу думку, формується інформаційна культура майбутнього вчителя іноземної мови?

---

9. У чому, на Ваш погляд, полягають специфічні інформаційні вміння саме вчителя іноземної мови?

---

10. Чи необхідне формування інформаційної культури у вчителя англійської мови? (Потрібне підкреслити)

- а) надзвичайно важливе
- б) необхідне
- в) не обов'язкове
- г) не маю чіткої позиції

Дякуємо за співпрацю!

Додаток 3

Самооцінна карта

На самооцінній картці здійснить оцінку означених практичних умінь відповідно до рівня їх сформованості за чотирьохбальною шкалою: „3” – володію на високому рівні, „2” – володію на достатньому рівні, „1” – володію частково, „0” – не володію (позначте кружечком відповідну цифру).

№ п/п	Основні вміння	Бал
1	Орієнтуватися в навколишньому інформаційному середовищі.	0 1 2 3
2	Ефективно здійснювати пошук потрібної інформації у всій сукупності інформаційних ресурсів та вміння вилучати інформацію з різноманітних джерел – від періодичної преси й книг до електронних комунікацій.	0 1 2 3
3	Відбирати, оцінювати та переробляти інформацію.	0 1 2 3
4	Представляти інформацію в зрозумілому виді й ефективно її використовувати.	0 1 2 3
5	Користуватися комп'ютером (на рівні користувача): вміти використовувати програми графічного, текстового, музичного редакторів, електронні таблиці, бази даних.	0 1 2 3
6	Використовувати нові інформаційні технології (ІКТ і ТКТ).	0 1 2 3
7	Застосовувати інформаційні засоби в професійній і самоосвітній діяльності вчителя англійської мови.	0 1 2 3
8	Регулювати свою інформаційну поведінку у світлі вироблених суспільством етичних і правових норм.	0 1 2 3

Додаток И

Завдання для перевірки рівня сформованості інформаційної культури студентів (констатувальний зріз)

И.1

Початок історії:

I'd like to tell you now about my holiday I spent in Bracken last year, with the school. First of all we started off from a Sunday afternoon, sunny and bright. Unfortunately, when we got there we couldn't find the right place. We drove round and round until we did. When we actually found the place which the farmer guided us to, it was near a nice stream and there was a farm house.

There was a nice river... er... up the stream, and there was an indoor swimming pool in the village. The next day, when we got up early, accidentally I had a fight with the headmaster which he got in a temper and threw me in the stream.

Кінець історії:

The other days were just... playing around and going swimming... and the last day we all had a big party. It was quite good, exceptionally when the headmaster let us drink wine with the staff.

– Did you go up any mountains?

– Oh, yeah, we climbed a mount, I'm not sure of the name, but we climbed that mountain, and it's well known.

– What else did you do? You had to do your schoolwork?

– No, there was no schoolwork, it was just a leisure holiday.

И.2

“The Stone-Cutter”

by Andrew Lang

Once upon a time there lived a stone-cutter, who went every day to a great rock in the side of a big mountain and cut out slabs for gravestones or for houses.

He understood very well the kinds of stones wanted for the different purposes, and as he was a careful workman he had plenty of customers. For a long time he was quite happy and contented, and asked for nothing better than what he had.

Now in the mountain dwelt a spirit which now and then appeared to men, and helped them in many ways to become rich and prosperous. The stone-cutter, however, had never seen this spirit, and only shook his head, with an unbelieving air, when anyone spoke of it. But a time was coming when he learned to change his opinion.

One day the stone-cutter carried a gravestone to the house of a rich man, and saw there all sorts of beautiful things, of which he had never even dreamed. Suddenly his daily work seemed to grow harder and heavier, and he said to himself: "Oh, if only I were a rich man, and could sleep in a bed with silken curtains and golden tassels, how happy I should be!"

And a voice answered him: "Your wish is heard; a rich man you shall be!"

At the sound of the voice the stone-cutter looked round, but could see nobody. He thought it was all his fancy, and picked up his tools and went home, for he did not feel inclined to do any more work that day. But when he reached the little house where he lived, he stood still with amazement, for instead of his wooden hut was a stately palace filled with splendid furniture, and most splendid of all was the bed, in every respect like the one he had envied. He was nearly beside himself with joy, and in his new life the old one was soon forgotten.

It was now the beginning of summer, and each day the sun blazed more fiercely. One morning the heat was so great that the stone-cutter could scarcely breathe, and he determined he would stay at home till the evening. He was rather dull, for he had never learned how to amuse himself, and was peeping through the closed blinds to see what was going on in the street, when a little carriage passed by, drawn by servants dressed in blue and silver. In the carriage sat a prince, and over his head a golden umbrella was held, to protect him from the sun's rays. "Oh, if I were only a prince!" said the stone-cutter to himself, as the carriage

vanished round the corner. "Oh, if I were only a prince, and could go in such a carriage and have a golden umbrella held over me, how happy I should be!"

And the voice of the mountain spirit answered: "Your wish is heard; a prince you shall be."

And a prince he was. Before his carriage rode one company of men and another behind it; servants dressed in scarlet and gold bore him along, the coveted umbrella was held over his head, everything heart could desire was his. But yet it was not enough. He looked round still for something to wish for, and when he saw that in spite of the water he poured on his grass the rays of the sun scorched it, and that in spite of the umbrella held over his head each day his face grew browner and browner, he cried in his anger: "The sun is mightier than I; oh, if I were only the sun!"

And the mountain spirit answered: "Your wish is heard; the sun you shall be." And the sun he was, and felt himself proud in his power. He shot his beams above and below, on earth and in heaven; he burnt up the grass in the fields and scorched the faces of princes as well as of poorer folk. But in a short time he began to grow tired of his might, for there seemed nothing left for him to do. Discontent once more filled his soul, and when a cloud covered his face, and hid the earth from him, he cried in his anger: "Does the cloud hold captive my rays, and is it mightier than I? Oh, that I were a cloud, and mightier than any!"

And the mountain spirit answered: "Your wish is heard; a cloud you shall be!"

And a cloud he was, and lay between the sun and the earth. He caught the sun's beams and held them, and to his joy the earth grew green again and flowers blossomed. But that was not enough for him, and for days and weeks he poured forth rain till the rivers overflowed their banks, and the crops of rice stood in water. Towns and villages were destroyed by the power of the rain, only the great rock on the mountain side remained unmoved. The cloud was amazed at the sight, and cried in wonder: "Is the rock, then, mightier than I? Oh, if I were only the rock!" And the mountain spirit answered: "Your wish is heard; the rock you shall be!"

And the rock he was, and gloried in his power. Proudly he stood, and neither the heat of the sun nor the force of the rain could move him. “This is better than all!” he said to himself. But one day he heard a strange noise at his feet, and when he looked down to see what it could be, he saw a stone-cutter driving tools into his surface. Even while he looked a trembling feeling ran all through him, and a great block broke off and fell upon the ground. Then he cried in his wrath: “Is a mere child of earth mightier than a rock? Oh, if I were only a man!”

And the mountain spirit answered: “Your wish is heard. A man once more you shall be!”

And a man he was, and in the sweat of his brow he toiled again at his trade of stone-cutting. His bed was hard and his food scanty, but he had learned to be satisfied with it, and did not long to be something or somebody else. And as he never asked for things he had not got, or desired to be greater and mightier than other people, he was happy at last, and heard the voice of the mountain spirit no longer.

II.3

“Imagine How the World Would Change By Knowing What Type of Learner You Are”

by Catherine Franz

President John Kennedy was a reader and writer. President Lyndon Johnson was a listener. President Johnson didn't do well as he could in the White House because he thought he had to follow Kennedy's way of learning and absorb everything through writing. As well written as those reports were, he couldn't comprehend them as well as Kennedy. It wasn't until many years after the White House that Johnson learned what type of learner he was. Now, all we can do is think of the possibilities of how different the United States would be right now if he learned sooner.

Eisenhower was a reader and writer. During the war, Eisenhower insisted that all questions be presented in writing prior to each press event. His press

events, outstanding and memorable because of his ability to process in writing, opened his path to Washington. In Washington, Eisenhower, now required to be a listener and respond on the spot, found it very difficult to learn and think. This limitation did affect his decision making, thus the world's progress, and especially America's success. His country no longer had the full benefit of his evolutionary learning – his brilliance.

Our school system teaches by listening and reading and not writing. This is why many writers' in high school and college do poorly in lecture-type classes. When required to test based on lecture they usually receive an inadequate grade for their level. When allowed to read and submit a report, they flourish. When allowed to process the information in writing they add to classroom conversations in outstanding ways. Many times moving the information in evolutionary new ways or depths. Writers need to design their study through the writing process. Writer's learn and perform by writing not listening.

What type of learner are you? Your child? Significant other? Customers you attract? How does this affect how they learn from you, how they process, and how they succeed?

The way they learn affects them in everything they do in their life and yours. For instance, are you an entrepreneur? Today, it is popular for entrepreneurs to deliver their information through teleclasses and teleseminars. I know, I'm a certified teleclass leader, and offer these regularly.

Most individuals who attend these events learn best through listening. The majority of the attendees are listeners. Does this mean that readers/writers aren't able to learn through this manner? Not, necessarily. Their success does depend on the leader and the event's structure.

If you are a reader/writer and you are registering for a teleseminar – 98% listening design – then you will need pre-session prep notes, a recording of the session, and to set aside additional time to process the information in writing afterwards in order to maximize your learning. The leader needs to all writing time, exercises, during the session. The event needs to provide preparation and follow up

materials, such as notes. And encourage continued processing through writing afterwards. An important skill required for leaders of both learners is learning the delicate balance between giving space for writing and not letting listeners fall zone out.

Are the type of customers you attract listeners or reader/writers? Because of the law of attraction, like attracts like, and quantum physics, it is natural for listeners to attract listeners. And readers/writers attract the same. This does not necessarily mean listener learners can't attract readers/writers. It does mean that to attract the opposite you will need to learn and practice the opposite's way of learning. If you are listener, learn to process through writing. If you are a writer, learn and practice listening and language skills. An acting class is an excellent place to start.

Attracting the opposite is a choice. It will require both extended patience and practice. The payoff can be enormous in making revenue. There isn't a right or wrong in this, just awareness, observation, and choice. If you are a company that wants to attract the opposite for a wider set of prospects, hire the right learner, and have the patience to work with them knowing their benefit for the company. If someone is standing before you, you can easily tell if they are a listener just by watching their brain process as you verbalize. If they need to write it down, let them, you also have the answer on how they learn.

Listeners who want to write something, love to talk their way through what they want to write first verbally before writing. Or they want someone to listen as they process a spot they make be stuck on in their writing. Ask them to tape record their part of the conversation. They will probably not need to hear it again but the safety net will provide calm in their writing process.

This is why writers prefer to tape record interviews. They aren't natural listeners and need that additional support to process. After years of conducting interviews, the writer's listening skills have increased to higher levels and they rely less on the tape recorder as support.

Knowing your learning style does determine life, career and relationship performance. It can affect your job evaluations, who you attract in life, success and results. If your boss is a listener and you a writer, it can be a big difference in how you get along, frequency of pay increases, and even whether you are let go. If you have every let someone go, think back to whether they were just a different type of learner than yourself, and this tried your patience. I know I can find a few when I was an early employer. I bet you can too.

If you are in a high position, it could affect America or even the world. Who knows, someone reading this today may be President years from now and a single decision like going to war may be made outside the scope of their learning style that can cost America much.

Be brilliant at who you are by knowing how you learn. And then doing it your way!

Додаток К

Завдання для перевірки рівня сформованості інформаційної культури студентів (прикінцевий зріз)

1. Ціннісно-змістовий критерій.

Показники: інформаційна обізнаність, інформаційна активність, інформаційна готовність.

Завдання 1.

Мета: виявити обізнаність студентів з основними поняттями інформаційної культури.

Процедура виконання: дайте відповіді на запитання.

1. Який зміст Ви вкладаєте у поняття „інформаційна культура вчителя англійської мови”?
2. Які вміння можна назвати інформаційними вміннями вчителя? Наведіть приклади.
3. У яких видах мовленнєвої діяльності можуть проявлятися інформаційні вміння?
4. Назвіть джерела інформації, які вчитель англійської мови може використовувати у професійній та самоосвітній діяльності.

Завдання 2.

Мета: виявити обізнаність з можливостями застосування НІТ у навчальному процесі з англійської мови та інформаційну активність студентів.

Процедура виконання: використовуючи можливості мережі Інтернет, вийдіть на веб-сайт <http://www.native-english.ru/practice/exercises/seelook/> і виконайте запропонований Вам тест.

Завдання 3.

Мета: виявити інформаційну активність студентів.

Процедура виконання: ознайомтесь з навчальною літературою з практичної граматики англійської мови зі змістового модуля 5 “The Non-

finite forms of the Verb” та підготуйте тематичний словник граматичних термінів.

Завдання 4.

Мета: виявити інформаційну готовність студентів до вивчення англійської мови.

Процедура виконання: за допомогою мережі Інтернет зберіть інформацію, використовуючи ключові слова через так звані „механізми пошуку” (search engines) і підготуйте усну доповідь для презентації та обговорення в аудиторії за однією з тем: “Difficulties awaiting young teachers”, “How to become a highly-qualified specialist?”, “Using Internet in studying foreign languages”.

2. Професійно-діяльнісний критерій.

Показники: уміння отримувати інформацію з різноманітних англійськомовних джерел, адаптувати та інтерпретувати англійськомовну інформацію й адекватно і повно повідомляти англійською мовою.

Завдання 1.

Мета: виявити вміння отримувати інформацію та обговорювати її.

Процедура виконання: прочитайте назву тексту й зробіть припущення, про що (кого) буде йти мова в цьому тексті. Побіжно перегляньте текст і скажіть про що в ньому розповідається. Прочитайте текст, розподіліть його на зачин, кульмінацію, розв’язку. Скажіть, які слова та словосполучення автор використовує, характеризуючи головних персонажів. Що Ви можете сказати про почуття та емоції, які намагається передати автор? Сформулюйте тему та ідею тексту. Поясніть. Перекажіть текст. Висловіть своє ставлення до прочитаного. Складіть резюме до прочитаного тексту.

“The Broken Boot”

by John Galsworthy

The actor, Gilbert Caister, who had been “out” for six months, emerged from his east-coast seaside lodging about noon in the day, after the opening of “Shooting

the Rapids”, on tour, in which he was playing Dr. Dominick in the last act. A salary of four pounds a week would not, he was conscious, remake his fortunes, but a certain jauntiness had returned to the gait and manner of one employed again at last.

Fixing his monocle, he stopped before a fishmonger’s and, with a faint smile on his face, regarded a lobster. Ages since he had eaten a lobster! One could long for a lobster without paying, but the pleasure was not solid enough to detain him. He moved upstreet and stopped again, before a tailor’s window. Together with the actual tweeds, in which he could so easily fancy himself refitted, he could see a reflection of himself, in the faded brown suit wangled out of the production of “Marmaduke Mandeville” the year before the war. The sunlight in this damned town was very strong, very hard on seams and buttonholes, on knees and elbows. Yet he received the ghost of aesthetic pleasure from the reflected elegance of a man long fed only twice a day, of an eyeglass well rimmed out from a soft brown eye, of a velour hat salvaged from the production of “Educating Simon” in 1912; and in front of the window he removed that hat, for under it was his new phenomenon, not yet quite evaluated, his *meche blanche*. Was it an asset, or the beginning of the end? It reclined backwards on the right side, conspicuous in his dark hair, above that shadowy face always interesting to Gilbert Caister. They said it came from atrophy of the – something nerve, an effect of the war, undernourished tissue. Rather distinguished, perhaps, but –!

He walked on, and became conscious that he had passed a face he knew: Turning, he saw it also turn on a short and dapper figure – a face rosy, bright, round, with an air of cherubic knowledge, as of a getter-up of amateur theatricals.

Bryce-Green, by George!

“Caister? It is! Haven’t seen you since you left the old camp. Remember what sport we had over “Gotta-Grampus”? By Jove! I am glad to see you. Doing anything with yourself? Come and have lunch with me.”

Bryce-Green, the wealthy patron, the moving spirit of entertainment in that south-coast convalescent camp. And drawling slightly, Caister answered: “I shall

be delighted.” But within him something did not drawl: “By God, you’re going to have a feed, my boy!”

And – elegantly threadbare, roundabout and dapper – the two walked side by side.

“Know this place? Let’s go in here! Phyllis, cocktails for my friend, Mr. Caister, and myself, and caviare on biscuits. Mr. Caister is playing here; you must go and see him.”

The girl who served the cocktails and the caviare looked up at Caister with interested blue eyes. Precious! – he had been “out” for six months!

“Nothing of a part,” he drawled, “took it to fill a gap.” And below his waistcoat the gap echoed: “Yes, and it’ll take some filling.”

“Bring your cocktail along, Caister, we’ll go into the little further room, there’ll be nobody there. What shall we have – a lobstah?”

And Caister murmured: “I love lobstahs.” “Very fine and large here. And how are you, Caister? So awfully glad to see you – only real actor we had.” “Thanks,” said Caister, “I’m all right.” And he thought: “He’s a damned amateur, but a nice little man.” “Sit here. Waiter, bring us a good big lobstah and a salad; and then – er – a small fillet of beef with potatoes fried crisp, and a bottle of my special hock! Ah! and a rum omelette – plenty of rum and sugah. Twig?” And Caister thought: “Thank God, I do.” They had-sat down opposite each other at one of two small tables in the little recessed room. “Luck!” said Bryce-Green.

“Luck!” replied Caister; and the cocktail trickling down him echoed: “Luck!”

“And what do you think of the state of the drama?” Oh! ho! A question after his own heart. Balancing his monocle by a sweetish smile on the opposite side of his mouth, Caister drawled his answer: “Quite too bally awful!”

“Hm! Yes,” said Bryce-Green; “nobody with any genius, is there?” And Caister thought: “Nobody with any money.” “Have you been playing anything great? You were so awfully good in “Gotta-Grampus”!”

“Nothing particular. I’ve been – er – rather slack.” And with their feel around his waist his trousers seemed to echo: “Slack!”

“Ah!” said Bryce-Green. “Here we are! Do you like claws?”

“Tha-a-nks. Anything!” To eat – until warned by the pressure of his waist against his trousers! What a feast! And what a flow of his own tongue suddenly released – on drama, music, art; mellow and critical, stimulated by the round eyes and interjections of his little provincial host.

“By Jove, Caister! You’ve got a meche blanche. Never noticed. I’m awfully interested in meches blanches. Don’t think me too frightfully rude – but did it come suddenly?”

“No, gradually.”

“And how do you account for it?”

“Try starvation”, trembled on Gaister’s lips.

“I don’t,” he said.

“I think it’s ripping. Have some more omelette? I often wish I’d gone on the regular stage myself. Must be a topping life, if one has talent, like you.”

Topping? “Have a cigar. Waiter! Coffee, and cigars. I shall come arid See you tonight. Suppose you’ll be here a Topping! The applause – and Mr. Caister’s rendering left nothing to be desired; its – and its – are in the true spirit of!”

Silence recalled him from his rings of smoke. Bryce-Green was sitting, with cigar held out and mouth a little open, and bright eyes round as pebbles, fixed – fixed on some object near the floor, past the corner of the tablecloth. Had he burnt his mouth? The eyelids fluttered; he looked at Caister, licked his lips like a dog, nervously and said: “I say, old chap, don’t think me a beast, but are you at all – er – er – rocky? I mean – if I can be of any service, don’t hesitate! Old acquaintance, don’t you know, and all that...”

His eyes rolled out again towards the object, and Caister followed them. Out there above the carpet he saw it – his own boot. It dangled slightly, six inches off the ground – split-right across, twice, between lace and toecap. Quite! He knew it. A boot left him from the role of Bertie Carstairs, in “The Dupe”, just before the

war. Good boots. His only pair, except the boots of Dr. Dominick, which he was nursing. And from the boot he looked back at Bryce-Green, sleek and concerned. A drop, black when it left his heart, suffused his eye behind the monocle; his smile curled bitterly; he said: “Not at all, thanks! Why?”

“Oh, n-n-nothing. It just occurred to me.” His eyes – but Caister had withdrawn the boot. Bryce-Green paid the bill and rose. Old chap, if you’ll excuse me; engagement at half past two. So awfully glad to have seen you. Good-bye!”

“Good-bye!” said Caister. “Thanks.”

He was alone. And, chin on hand, he stared through his monocle into an empty coffee cup. Alone with his heart, his boot, his life to come... “And what have you been in lately, Mr. Caister?” “Nothing very muck lately. Of course I’ve played almost everything.” “Quite so. Perhaps you’ll leave your address; can’t say anything definite, I’m afraid.”! – I should – er – be willing to rehearse on approval; or – if I could the part?” “Thank you, afraid we haven’t got as far as that.” “No? Quite!” “Well, I shall hear from you, perhaps.” And Caister could see his own eyes looking at the manager. God! What a look!... A topping life! Cadging, cadging for work ! A life of draughty waiting, of concealed beggary, of terrible depressions, of want of food!

The waiter came skating round as if he desired to clear. Must go! Two young women had come in and were sitting at the other table between him and the door. He saw them look at him, and his sharpened senses caught the whisper

“Sure. Don’t you see his meche blanche?”

“Oh! yes – of course! Isn’t it – wasn’t he –!” Caister straightened his back; his smile crept out, he fixed his monocle. They had spotted his Dr. Dominick! “If you’ve quite finished, sir, may I clear?” “Certainly. I’m going.” He gathered himself and rose. The young women were gazing up. Elegant, with a faint smile, he passed them close, so that they could not see, managing – his broken boot.

Tasks:

1. Знайдіть у тексті речення, в яких використані наступні слова та словосполучення, перекладіть їх українською мовою: to fin a gap; to leave

nothing to be desired; to be of service; to go on the stage; on tour; after one's own Heart; go get as for as that; it'll take some filling.

2. Поясніть та доповніть речення з тексту.

1. Together with the actual tweeds, in which he could so easily fancy himself refitted, he could see a reflection of himself, in the faded brown suit wangled out of the production of "Marmaduke Mandeville". 2. Rather distinguished, perhaps, but...! 3. A face rosy, bright, round, with an air of cherubic knowledge, as of getter-up of amateur theatricals. 4. "Nothing of a part," he drawled, "took it to fill a gap." And below his waistcoat the gap echoed: "Yes; and it'll take some filling." 5. "Nothing particular. I've been – er – rather slack." And with their feel around his waist his trousers seemed to echo: "Slack!" 6. "And how do you account for it?" "Try starvation," trembled on Caister's lips. "I don't," he said.

Завдання 2.

Мета: виявити вміння отримувати інформацію з різноманітних джерел і повідомляти її.

Процедура виконання: Ви один з організаторів студентської конференції. Вам необхідно обговорити з іншими організаторами попередні розрахунки, час і місце її проведення, скласти вимоги до учасників конференції. Продумайте цю інформацію (що Ви будете повідомляти цілком залежить від Вашої фантазії), складіть нотатки та зробіть повідомлення групі. Підготуйтеся до обговорення.

Завдання 3.

Мета: виявити вміння сприймати інформацію на слух, інтерпретувати й обговорювати її.

Процедура виконання: прослухайте запропонований текст. Виділіть його основні частини: вступну, головну і заключну. Як би Ви визначили жанр прослуханого тексту? Поясніть. Які мовні особливості, на Вашу думку, створюють той емоційний настрій, який викликає аналізований текст? Назвіть основну функцію цього тексту (інформативну, оцінну, функцію впливу або переконування).

“The Rainbow Passage”

When the sunlight strikes raindrops in the air, they act like a prism and form a rainbow. The rainbow is a division of white light into many beautiful colors. These take the shape of a long round arch, with its path high above, and its two ends apparently beyond the horizon. There is, according to legend, a boiling pot of gold at one end. People look, but no one ever finds it. When a man looks for something beyond his reach, his friends say he is looking for the pot of gold at the end of the rainbow.

Throughout the centuries men have explained the rainbow in various ways. Some have accepted it as a miracle without physical explanation. To the Hebrews it was a token that there would be no more universal floods. The Greeks used to imagine that it was a sign from the gods to foretell war or heavy rain. The Norsemen considered the rainbow as a bridge over which the gods passed from earth to their home in the sky. Other men have tried to explain the phenomenon physically. Aristotle thought that the rainbow was caused by reflections of the sun's rays by the rain. Since then physicists have found that it is not reflection, but refraction by the raindrops which causes the rainbow. Many complicated ideas about the rainbow have been formed. The difference in the rainbow depends considerably upon the size of the water drops, and the width of the colored band increases as the size, of the drops increases. The actual primary rainbow observed is said to be the effect of superpositioning of a number of bows. If the red of the second bow falls upon the green of the first, the result is to give a bow with an abnormally wide yellow band, since red and green lights when mixed form yellow. This is a very common type of bow, one showing mainly red and yellow, with little or no green or blue.

Завдання 4.

Мета: виявити вміння отримувати інформацію, адаптувати її та викладати.

Процедура виконання: прочитайте текст “A Fly-Fisherman’s Odyssey”, зробіть компресію текстової інформації та напишіть анотацію до

прочитаного тексту обсягом 120 слів.

“A Fly-Fisherman’s Odyssey”

My search for trout fishing in Greece began on the slopes of the Taygetus Mountains of southern Greece where Spartan boys once toughened themselves for battle against the Persians at Thermopylae. Not finding fish in the Evrotas River, which waters the oranges and olives of the Spartan plain, I pushed farther up into the mountains of the Peloponnesus, the big peninsula that gives Greece its characteristic shape. I followed maps and my instincts and asked questions of local villagers and others, who responded with puzzled looks. Fly-fishing for trout in Greece? Greeks catch their fish in the sea, often with spear guns and sometimes with dynamite.

Ever since I had first looked on the rugged peaks that define the Greek landscape, I was seized with the romantic notion of catching a trout in an ancient mountain stream, home to some of Homer’s woodland nymphs. It seemed a preposterous notion at first, but finally my journey was rewarded in Epirus, about 180 miles north of my starting point, in the northwest corner of Greece.

I found cold crystalline rivers that flowed through glorious oak-clad mountains and held a lot of wild trout. It is trout fishing as Lord Byron would have imagined it: a wild and rugged land, softened here and there with touches of classical antiquity. I had stumbled into a fisherman’s paradise.

On one section of the Louros River in Epirus, I cast my fly in the eddies created by the ruins of a 2,000-year-old Roman aqueduct, which had carried the river’s sweet water 30 miles south to the ancient city of Nikopolis. Octavian built the city to commemorate his victory at Actium in 31 B.C.

My guide through the region was Nikos Tsanos, 41, a serious fly-fisherman and the owner of a door and window plant in Ioannina, capital of Epirus. He owns a fine collection of fly rods and reels, reads widely on fly-fishing in the United States and Britain and has organized a small group of fishermen, Greek and British, in the area to protect the fishing.

He and I met one morning at one of the many pleasant lakeside cafes in Ioannina. As with many things in Greece, planning a fly-fishing trip begins with strong coffee and a cigarette. Mr. Tsanos explained to me that Epirus offers freestone streams (rain and snow fed) and limestone streams (spring fed). It also produces an astonishing variety of insect life for fly-fishermen. The rivers have regular hatches of mayflies, caddis and stoneflies. "This is the Montana of Greece," he said.

It is also close to the place where fly-fishing was born. Scholars say the first reference to the sport was by a Roman in the second century A.D. who described fishing with feathers in a river in a region near Epirus.

Fishing the area's limestone streams requires skill. The water is clear as pane glass, and the brown trout are easily spooked. They are also highly selective, taking only the flies that imitate insects, in size, color and shape, that naturally occur in the stream.

As a cool breeze came to us under our cafe umbrella off Lake Pamvotis, we planned to meet again in the evening to catch the insect hatch at dusk on the nearby Louros River.

At dusk, Mr. Tsanos picked me up at my hotel, and we drove to the village of St. George, which shares its patron saint with many Greek villages. A hole pierces the mountain above the village, and in the hole stands a cross, visible for miles. The old story, he told me, is that St. George flew through the hole on his horse, an event that gave the village its name. The Louros River flows below the hole and the cross.

If there is a more visually seductive place to fish, I have never seen it. The river gurgles past the village, under giant and sinuous oaks and through the Roman aqueduct. It is a scene from an Italian Renaissance painting. Unfortunately for me, I couldn't hook a fish as Mr. Tsanos landed one brown trout after another. At dark, we called it quits and decided to meet early the next morning for a trip to the Kalarritikos River.

“Tomorrow, you will catch a trout,” he assured me. “The river is a nursery of trout.” He was right. In 40 years of fly-fishing in North America, I have never fished a stream that was both more beautiful and more productive. We drove about an hour over hairpin roads through the deeply cleft mountains. We parked at an iron bridge that spanned the stream and scrambled down the steep rocky slope to the silver band of water.

Mr. Tsanos offered me his British-made rod. It was a lovely super-light rod designed for this kind of finesse fishing. It was a generous offer, and I couldn't resist. Our plan was to fish from the iron bridge upstream to an ancient stone bridge below a monastery that seemed magically fastened to the side of the mountain. It was about a half mile of water, and it would take us all day to cover it.

The river wended through a narrow gorge, rushing here and pausing there, to form an ellipsis of small waterfalls and quiet pools. The water was as cold as refrigerated gin, and the sun was so bright in the sky of sheer blue that the fly seemed to dissolve in the light when I lifted it from the water.

Mr. Tsanos soon began catching 10-to-12-inch trout on a big cream-colored dry fly. I was going fishless with my fly, an Adams Irresistible. “Here, try this rod and fly,” he said. “Maybe you will like it better.” He handed me his favorite rod, a stiff nine-footer that was perfect for reaching the far end of the pools. I began picking up trout, gorgeous colorful browns, with vivid aureoles of yellow, orange and blue. We had lunch in a vale of oaks that were placed like dancers among the boulders and then we made our way onward, climbing a high bank and looking down to a deep pool of transparent blue water and white stones. We could see three very large trout – one possibly six pounds – moving along the bottom. We knew they would be hard to catch on a dry fly, but we tried anyway. No luck.

We reached the old stone bridge, a marvel of stones, mortar and ancient engineering. We said goodbye to the stream and ascended to have a look at the monastery. “The men went there for a religious life and to get away from the Turks,” Mr. Tsanos said. “Who could reach them there?” I had to agree: the monastery gripped the cliff like a piece of moss. It was a series of cells cut into the

stone with individual doors and a rope that ran down to the path, so that food could be passed up to the monks.

Below the monastery, a stream flowed directly out of the rock of the mountain – the rock appeared to yawn, and from its yawn a stream poured out. Exhausted but pleased with our successful day, we kneeled and drank the delicious cold water with our cupped hands. I imagined the presence of nymphs.

3. Творчо-рефлексійний критерій.

Показники: наявність креативного самостійного мислення, вміння до самооцінки й самоаналізу.

Завдання 1.

Мета: виявити в студентів вміння до самоаналізу й самокорекції.

Процедура виконання: вийдіть на Інтернет-сайт <http://www.native-english.ru/practice/exercises/sequence> і виконайте запропонований тест за темою “Participle”, “Infinitive”, “Gerund”. Підготуйте аналіз помилок (якщо є). Виконайте тести декілька разів до зникнення помилок. Визначте, які труднощі виникли у Вас під час виконання завдань.

Завдання 2.

Мета: виявити в студентів здатність до рефлексії.

Процедура виконання: прослухайте запропонований текст, прочитаний американським та британським мовцями і перекажіть його в парах (близько до тексту? Використовуючи авторські мовні засоби?) мовними засобами автора, виправляючи помилки один одного.

U.S. version

The North Wind and the Sun were arguing one day about which of them was stronger, when a traveler came along wrapped up in an overcoat. They agreed that the one who could make the traveler take his coat off would be considered stronger than the other one.

Then the North Wind blew as hard as he could, but the harder he blew, the tighter the traveler wrapped his coat around him; and at last the North Wind gave up trying.

Then the Sun began to shine hot, and right away the traveler took his coat off. And so the North Wind had to admit that the Sun was stronger than he was.

British Version

The North Wind and the Sun were disputing which of them was stronger, when a traveller came along wrapped in a warm cloak. They agreed that the one who first succeeded in making the traveller take his cloak off should be considered stronger than the other.

Then the North Wind blew as hard as he could, but the more he blew, the more closely did the traveller fold his cloak around him; and at last the North Wind gave up the attempt.

Then the Sun shone out warmly, and immediately the traveller took off his cloak. And so the North Wind was obliged to confess that the Sun was the stronger of the two.

Завдання 3.

Мета: виявити здатність до самостійного креативного мислення й вміння повідомляти інформацію.

Процедура виконання: Ви класний керівник 9-х класів. Разом зі своїми учнями Ви відвідали театр, після чого повинні подати звіт про проведення культурного заходу, який зокрема містить аналіз поведінки учнів. Напишіть звіт обсягом 120 слів англійською мовою.

Завдання 4.

Мета: виявити в студентів здатність до креативного мислення та вміння адаптувати й повідомляти інформацію.

Процедура виконання: виберіть найбільш актуальну на Ваш погляд тему для твору і на основі ознайомлення з навчальною літературою з практичної граматики англійської мови зі змістового модулю 5 „Безособові форми дієслова. Дієприкметник” складіть твір, вживаючи звороти з дієприкметником, звороти з інфінітивом та складні конструкції з герундієм.

Додаток Л**Акти про впровадження результатів дослідження**